

ZARYS OPRACOWANIA DOT. ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA DO 2030 R.

Część diagnostyczna

	Spis treści	Str.
I.	DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA, WRAZ Z IDENTYFIKACJĄ POTRZEB I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH.	5
1.1	Ogólne informacje na temat województwa	5
	<i>powierzchnia, liczba ludności</i>	
	<i>rozwój gospodarczy na przestrzeni ostatnich 10 lat</i>	
	<i>warunki naturalne i klimatyczne, techniczne</i>	
	<i>struktura gospodarki plus</i>	
	<i>podsumowanie informacji zawartych w podpunktach 1.2.), 1.3), 1.4.), 1.5.)</i>	
1.2	Szczegółowy opis sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich województwa <i>z analizą sytuacji pod kątem mocnych i słabych stron, oparta m.in. na analizie danych statystycznych oraz obowiązujących lub tworzonych dokumentów strategicznych i programowych w tym m.in. strategii wojewódzkich, w tym m.in.:</i>	6
1.2.1	Informacje ogólne dotyczące OW w województwie	6
	<i>powierzchnia jako % województwa i porównawczo na tle kraju wg metodologii TERYT</i>	
	<i>liczba ludności OW jako % województwa i porównawczo na tle kraju, jej struktura: gęstość zaludnienia – ogółem, wg podregionów i powiatów – wskazanie zróżnicowania wewnątrz-regionalnego</i>	
	<i>ilość i wielkość miejscowości na OW – ogółem, wg podregionów i powiatów – dynamika</i>	
	<i>odsetek OW wykorzystywany przez rolnictwo, jaki przez przemysł, jaki przez rolnictwo, leśnictwo, formy ochrony przyrody, wody itp.</i>	
	<i>powierzchnia jako % województwa i porównawczo na tle kraju wg metodologii TERYT</i>	
	<i>liczba ludności OW jako % województwa i porównawczo na tle kraju, jej struktura: gęstość zaludnienia – ogółem, wg podregionów i powiatów – wskazanie zróżnicowania wewnątrz-regionalnego</i>	
	<i>ilość i wielkość miejscowości na OW – ogółem, wg podregionów i powiatów – dynamika</i>	
	<i>odsetek OW wykorzystywany przez rolnictwo, jaki przez przemysł, jaki przez rolnictwo, leśnictwo, formy ochrony przyrody, wody itp.</i>	
1.2.2.	Kapitał ludzki i społeczny na OW w województwie	13
	<i>wiek, płeć i struktura wykształcenia mieszkańców</i>	
	<i>zmiany demograficzne</i>	
	<i>współczynnik obciążenia demograficznego</i>	
	<i>struktura gospodarstw domowych</i>	
	<i>osoby zależne</i>	
	<i>podmioty społeczne</i>	
	<i>Mapy</i>	
	<i>główne wnioski możliwe w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin</i>	
1.2.3	Rynek pracy i przedsiębiorczość na OW	37
	<i>struktura zatrudnienia mieszkańców OW ogółem, wg wieku</i>	
	<i>główne dziedziny aktywności gospodarczej</i>	
	<i>wielkość przedsiębiorstw i ich lokalizacja oraz</i>	

		<i>dominujące rodzaje działalności gospodarczej</i>	
		<i>bariery w rozwoju przedsiębiorczości na OW</i>	
		<i>bezrobocie, w tym:</i>	
		<i>bezrobocie ukryte, przyczyny i nastawienie społeczne do wychodzenia z bezrobocia ukrytego lub długotrwałego</i>	
		<i>obszary/tereny z największymi trudnościami w zakresie rynku pracy</i>	
		<i>oczekiwane kwalifikacje, a wykonywane zawody, rzemiosło, ginące zawody</i>	
		<i>Mapy</i>	
		<i>główne wnioski możliwe w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin</i>	
	1.2.4.	<i>Dochody i ubóstwo mieszkańców OW (dane w odniesieniu do średniej wojewódzkiej)</i>	54
		<i>informacja o strukturze wynagrodzeń</i>	
		<i>wysokości i źródłach dochodów rodzin odniesienie tych wartości w podziale miasto-wieś ogółem, liczących 5-10 tys. mieszkańców, 10-20 tys. mieszkańców, pow. 20 tys. mieszkańców</i>	
		<i>liczba osób zagrożonych ubóstwem w wartościach bezwzględnych ogółem na OW i jako % zagrożonych ubóstwem w całym województwie</i>	
		<i>ubóstwo wg wielkości rodzin i źródeł ich utrzymania</i>	
		<i>rodzaje występującego ubóstwa, mapa ubóstwa w województwie</i>	
		<i>Mapy</i>	
		<i>główne wnioski możliwe w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin</i>	
	1.2.5.	<i>Infrastruktura na OW</i>	61
		<i>informacje ogólne dotyczące % pow. OW objętych siecią kanalizacyjną, wodociągową</i>	
		<i>jakość dróg lokalnych i systemy transportu zbiorowego na OW umożliwiającego dojazd do najbliższego miasta zarówno liczącego 5-10 tys. mieszkańców, 10-20 tys. mieszkańców i pow. 20 tys. mieszkańców</i>	
		<i>wykorzystanie i dostępność Internetu szerokopasmowego na OW</i>	
		<i>stan dostępności energii elektrycznej</i>	
		<i>wykorzystanie OZE i potencjał dot. OZE</i>	
		<i>stan infrastruktury mieszkaniowej</i>	
		<i>Mapy</i>	
		<i>główne wnioski możliwe w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin</i>	
	1.2.6.	<i>Zasoby środowiskowe na OW i zagospodarowanie przestrzenne</i>	71
		<i>powierzchnia obszarów szczególnie cennych przyrodniczo, zalesień</i>	
		<i>powierzchnia terenów przeznaczonych pod rewitalizację</i>	
		<i>obszary inwestycyjne</i>	
		<i>obszary zabudowy mieszkaniowej obecne i uwzględnione w planach gmin</i>	
		<i>zjawiska rozlewania się miejsc lub rozbudowy stref podmiejskich na obszarach wiejskich</i>	
		<i>zmiany obszarów podmiejskich na obszary wiejskie na podstawie zmian granic administracyjnych miast i gmin</i>	
		<i>czy występują obszary konfliktu urbanistycznego jeśli tak, to gdzie, -lokalizacja inwestycji uciążliwych, kopalnie i wyrobiska</i>	
		<i>Mapy</i>	
		<i>główne wnioski możliwe w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin</i>	
	1.2.7.	<i>Zasoby dziedzictwa kultury na OW</i>	79
		<i>rodzaje zasobów kultury</i>	
		<i>sposób powiązań kulturalnych miasto-wieś w województwie</i>	
		<i>partnerstwa międzyregionalne i międzynarodowe</i>	
		<i>artefakty kultury, w tym kultury ludowej</i>	
		<i>Mapy</i>	
		<i>główne wnioski możliwe w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin</i>	
1.3.	Diagnoza sytuacji w rolnictwie w danym województwie		95

	1.3.1.	Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania	95
		<i>pow. UR łącznie i jako % pow. województwa</i>	
		<i>UR wg rodzajów</i>	
		<i>pow. nieużytków</i>	
		<i>zmiany w sposobie wykorzystywania ziemi rolniczej</i>	
		<i>odrolnienia pod zabudowę</i>	
		<i>dziedziczenie gospodarstw</i>	
		<i>główne sposoby powiększania gospodarstw</i>	
		<i>skala dzierżaw</i>	
		Mapy	
		<i>główne wnioski możliwe w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin</i>	
	1.3.2.	Środowiskowy wymiar produkcji rolnej	105
		<i>przydatność gleb do celów rolniczych</i>	
		<i>pozytywne i negatywne oddziaływanie rolnictwa na środowisko, w tym: znaczenie rolniczego użytkowania ziemi dla zachowania bioróżnorodności oraz adaptacji i mitygacji zmian klimatycznych, bilansu wodnego oraz jakości wód i gleb</i>	
		<i>straty w UR spowodowane czynnikami środowiskowymi, w tym: przez zmiany klimatu, obszary niedoborów wody, obszary nadmiernego nasłonecznienia, obszary o szczególnych walorach środowiskowych do produkcji rolniczej; zmiany w przeznaczeniu UR pod uprawy energetyczne–</i>	
		Mapy	
		<i>główne wnioski możliwe w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin</i>	
	1.3.3.	Struktura gospodarstw	123
		<i>liczba gospodarstw i ich struktura wg typów produkcji</i>	
		<i>pow. UR, średnia wielkość gospodarstwa</i>	
		<i>stopień specjalizacji</i>	
		<i>gospodarstwa ekologiczne</i>	
		<i>liczba osób pracujących w 1 gospodarstwie</i>	
		<i>poziom mechanizacji/stopień innowacyjności a wielkość gospodarstwa, minimalna skala efektywności ekonomicznej gospodarstw wg typów produkcji</i>	
		Mapy	
		<i>główne wnioski możliwe w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin;</i>	
	1.3.4.	Wartość produkcji rolniczej	139
		<i>globalna produkcja roślinna i zwierzęca, w tym towarowa;</i>	
		<i>pow. zasiewów, w tym wg rodzajów</i>	
		<i>wysokość plonów wg gatunków podstawowych upraw w przeliczeniu na 1 ha, -produkcja owoców i warzyw</i>	
		<i>pogłowie zwierząt ogółem, wg gatunków, średnia wielkość stada</i>	
		<i>dynamika, produkcja wg rodzajów rynków</i>	
		<i>opłacalność produkcji</i>	
		<i>produkcja energii odnawialnej w rolnictwie</i>	
		<i>znaczenie wsparcia publicznego w rolnictwie dla opłacalności produkcji i ciągłości produkcji rolniczej</i>	
		Mapy	
		<i>główne wnioski możliwe w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin</i>	
	1.3.5.	Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju	171
		<i>udział w PKB</i>	
		<i>wymianie handlowej</i>	
		<i>liczba miejsc pracy</i>	
		<i>dynamika tych wartości</i>	
	1.3.6.	Przetwórstwo rolno – spożywcze i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem	175

		<i>rodzaje działalności związanej z rolnictwem i jego miejsce w strukturze produkcji w województwie</i>	
		<i>wpływ na zatrudnienie</i>	
		<i>najwięksi pracodawcy i zakłady przetwórcze rolno-spożywcze lub związane z rolnictwem</i>	
		<i>rynki hurtowe</i>	
		<i>kanaly sprzedaży produktów rolniczych</i>	
		<i>rola handlu detalicznego</i>	
		<i>powiązania przetwórcy-producenti w kontekście krótkich łańcuchów dostaw, terytorialne rozmieszczenie</i>	
		<i>klastry i poziom innowacyjności przemysłu</i>	
	1.3.7. Rybołówstwo śródlądowe		191
II.	ANALIZY SWOT		199
2.1.	Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa		
2.2.	Analiza SWOT rolnictwa, w tym przetwórstwa, w województwie		
III.	ROZWÓJ FUNKCJONALNY I PRZESTRZENNY OBSZARÓW WIEJSKICH		204
3.1.	Zróźnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich		204
	3.1.1.	<i>Dominujące typy obszarów wiejskich w województwie wynikające z głównych funkcji gospodarczych np. obszary typowo rolnicze, obszary usług publicznych, obszary turystyczne – jeśli można je wyodrębnić</i>	205
	3.1.2.	<i>Zróźnicowanie obszarów wiejskich w województwie pod kątem stopnia urbanizacji np. obszary osadnictwa wiejskiego, obszary osadnictwa podmiejskiego – wokół małych i średnich miast, obszary osadnictwa metropolitalnego – wchodzące w skład metropolii, aglomeracji miejskich - częściowo na podstawie 1.2.6.)</i>	231
3.2.	Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich		238
	3.2.1.	<i>Spójność środowiskowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym</i>	238
		<i>Opis powiązań środowiskowych oraz ich zasięgu (czy na terenie jednej gminy znajduje się ten obszar spójny środowiskowo czy też na terenie wielu gmin, czy w ramach jednego powiatu/ czy w ramach jednego województwa– chodzi np. o: kompleksy leśne, formy ochrony przyrody, bagna, tereny zalewowe, okresowych podtopień)</i>	
		<i>Wskazanie obszarów spójnych środowiskowo - mapy</i>	
	3.2.2.	<i>Spójność gospodarcza obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym</i>	255
		<i>Opis powiązań gospodarczych oraz ich zasięgu (czy na terenie jednej gminy znajduje się ten obszar spójny gospodarczo czy też na terenie wielu gmin, czy w ramach jednego powiatu/ czy w ramach jednego województwa – chodzi np. o: strefy ekonomiczne, klastry, doliny/zagłębia przemysłowe)</i>	
		<i>Wskazanie obszarów spójnych gospodarczo - mapy</i>	
	3.2.3.	<i>Spójność społeczna i kulturowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym</i>	266
		<i>Opis powiązań społecznych i kulturowych oraz ich zasięgu (czy na terenie jednej gminy znajduje się ten obszar spójny społecznie lub kulturowo czy też na terenie wielu gmin, czy w ramach jednego powiatu/ czy w ramach jednego województwa – chodzi np. o: tereny kultury lokalnej, regionalnej)</i>	
		<i>Wskazanie obszarów spójnych społecznie i kulturowo – mapy</i>	
		<i>Spis tabel</i>	272
		<i>Spis wykresów</i>	276
		<i>Spis map</i>	279

Opracowanie

I. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA, WRAZ Z IDENTYFIKACJĄ POTRZEB I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH

1.1	Ogólne informacje na temat województwa
	<i>powierzchnia, liczba ludności</i>
	<i>rozwój gospodarczy na przestrzeni ostatnich 10 lat</i>
	<i>warunki naturalne i klimatyczne, techniczne</i>
	<i>struktura gospodarki plus</i>
	<i>podsumowanie informacji zawartych w podpunktach 1.2.), 1.3), 1.4.), 1.5.)</i>

1. Powierzchnia, liczba ludności

Województwo pomorskie należy do województw nierozzerwalnie związanych z dużą aglomeracją miejską. Na ogólną liczbę 2,315 mln mieszkańców w miastach mieszka ok. 64,2% (wg GUS w 2016 r.). Pod względem powierzchni ogólnej pomorskie zajmuje 8 lokatę w kraju, natomiast pod względem ludności 7.

Obszary wiejskie województwa zajmują 94,19% powierzchni ogólnej i mieszka na nich 35,84% mieszkańców. Pod względem współczynnika urbanizacji woj. pomorskie zajmuje 5 pozycję w kraju, po woj. śląskim, dolnośląskim, zachodniopomorskim i mazowieckim.

Biorąc pod uwagę PKB na 1 mieszkańca, gospodarka województwa pomorskiego rozwija się dynamicznie, jednak w skali całego województwa, poniżej średniej dynamiki w kraju.

2. Rozwój gospodarczy

Tabela 1. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca.

Nazwa	Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca					Dynamika 2014 2010=100%
	2010	2011	2012	2013	2014	
	Ogółem	Ogółem	Ogółem	Ogółem	Ogółem	
	zł	zł	zł	zł	zł	
POLSKA	37524	40669	42285	43033	44686	119,09%
POMORSKIE	36017	39054	41341	41457	42558	118,16%
Podregion gdański	26602	28248	29998	31190	32774	123,20%
Podregion słupski	28894	30745	32078	32286	33851	117,16%
Podregion starogardzki	29738	31952	33246	33802	35809	120,41%
Podregion trójmiejski	52896	58450	62743	61868	61880	116,98%
Podregion chojnicki	24601	26390	27130	27241	28591	116,22%

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS

Pod względem ilości podmiotów wpisanych do REGON gospodarka woj. pomorskiego rozwija się dynamiczniej niż średnia dla kraju. Rozwój ten nie jest jednak równie dynamiczny we wszystkich podregionach.

Tabela 2. Liczba podmiotów wpisanych do REGON

Wyszczególnienie	2016			Razem	Dynamika 2016 2010=100%
	rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	przemysł i budownictwo	pozostała działalność		
POLSKA	75 076	900 452	3 262 163	4 237 691	108,39%
POMORSKIE	4 453	68 201	214 190	286 844	110,24%
Podregion gdański	1 227	19 798	45 507	66 532	118,84%
Podregion słupski	1 386	8 381	27 341	37 108	98,90%
Podregion starogardzki	765	10 488	28 452	39 705	102,15%
Podregion trójmiejski	369	23 919	99 379	123 667	113,44%
Podregion chojnicki	706	5 615	13 511	19 832	105,42%

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS

3.

Warunki naturalne i klimatyczne

Do głównych elementów środowiska naturalnego, mających bezpośredni wpływ na sposób użytkowania ziemi, rodzaj uprawianych gatunków oraz intensywność produkcji rolniczej, zaliczane są warunki klimatyczne, zasoby wodne, warunki glebowe oraz ukształtowanie terenu. Jeżeli chodzi o klimat województwa pomorskiego, to ma on charakter łagodny z wyraźnymi wpływami morskimi. Skutkuje to przesunięciem pór roku w stosunku do Polski środkowej, a także skróceniem okresu wegetacji roślin. Wiosny i lata są tutaj opóźnione i krótsze, z kolei okres przedzimowy, zimy i przedwiośnia są znacznie dłuższe, co przekłada się na przesunięcie terminów zbiorów.

Województwo pomorskie cechuje duże zróżnicowanie w jakości gleb oraz wachlarz układów krajobrazowych. Wskaźnik bonitacji gleb dla województwa pomorskiego wynosi 0,8. Rozpiętość wskaźnika jest jednak bardzo duża. Mieści się od 0,3 w powiatach kartuskim i kościerskim do 1,7 w powiecie tczewskim. Najlepsze i najżyźniejsze gleby występują na Żuławach i Powiślu. W tych regionach uzyskuje się najwyższe plony zbóż, buraków cukrowych i rzepaku. Tereny te stanowią także potencjalne obszary do rozwoju warzywnictwa i sadownictwa. Regiony nadmorskie, charakteryzują się znacznym pofałdowaniem terenu, na których występuje duża ilość trwałych użytków zielonych sprzyjających hodowli bydła. Region Kaszub wyróżnia się dużą lesistością, obfitością jezior i oczek wodnych. Gleby są słabszej klasy, głównie piaski i żwiry, stąd ich niższa przydatność rolnicza. Uzyskiwane plony są niższe niż w pozostałych regionach.

1.2	Szczegółowy opis sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich województwa
------------	--

1.2.1	Informacje ogólne dotyczące OW w województwie
	<i>powierzchnia jako % województwa i porównawczo na tle kraju wg metodologii TERYT</i>
	<i>liczba ludności OW jako % województwa i porównawczo na tle kraju, jej struktura: gęstość zaludnienia – ogółem, wg podregionów i powiatów – wskazanie zróżnicowania wewnątrz-regionalnego</i>
	<i>ilość i wielkość miejscowości na OW – ogółem, wg podregionów i powiatów – dynamika</i>
	<i>odsetek OW wykorzystywany przez rolnictwo, jaki przez przemysł, jaki przez rolnictwo, leśnictwo, formy ochrony</i>

1. Powierzchnia i ludność OW województwa pomorskiego

Obszary wiejskie województwa zajmują 94,19% powierzchni ogólnej województwa, co pod względem udziału powierzchni OW w całkowitej powierzchni województwa plasuje je na 7 pozycji w kraju.

Tabela 3. Powierzchnia woj. pomorskiego

Wyszczególnienie	Powierzchnia w ha	Udział % OW
Razem	1 831 034	100,00%
Obszary wiejskie	1 724 622	94,19%

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS

W poszczególnych powiatach sytuacja jest zróżnicowana. Obszary wiejskie zajmują od 81,97% powierzchni ogólnej powiatu – pow. nowodworski, do 99,34% - pow. bytowski.

Tabela 4. Powierzchnia powiatów ziemskich

POWIATY ziemskie	Powierzchnia ogółem w ha	Powierzchnia OW w ha	% OW
bytowski	219 207	217 767	99,34%
chojnicki	136 421	132 824	97,36%
człuchowski	157 527	150 855	95,76%
gdański	79 375	77 728	97,93%
kartuski	112 054	110 901	98,97%
kościerski	116 567	114 981	98,64%
kwidzyński	83 470	80 587	96,55%
lęborski	70 602	67 335	95,37%
malborski	49 423	47 240	95,58%
nowodworski	67 153	55 045	81,97%
pucki	57 214	52 873	92,41%
słupski	230 424	228 794	99,29%
starogardzki	134 534	129 570	96,31%
sztumski	73 074	72 225	98,84%
tczewski	69 711	66 427	95,29%
wejherowski	128 525	119 470	92,95%

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS

2. Liczba ludności na OW

Na obszarach wiejskich woj. pomorskiego mieszka 35,84% mieszkańców. Pod względem współczynnika urbanizacji woj. pomorskie zajmuje 5 pozycję w kraju, po woj. śląskim, dolnośląskim, zachodniopomorskim i mazowieckim.

Tabela 5. Ludność na obszarach wiejskich

Wyszczególnienie	Ludność		Udział % ludności na OW
	Ogółem	na 1 km ²	
Razem	2 315 611	126	100,00%
Obszary wiejskie	829 848	48	35,84%

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS

Dynamika przyrostu ludności na OW jest wyższa od dynamiki przyrostu ludności ogółem w województwie. Przyrost ten jednak uwidacznia się szczególnie mocno w podregionie gdańskim, a więc w podregionie usytuowanym w bezpośrednim sąsiedztwie podregionu trójmiejskiego.

Tabela 6. Ludność w woj. pomorskim

Ludność województwa - obszary wiejskie									
Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2010=100%	2015=100%
woj. pomorskie	776 284	785 065	792 591	800 368	808 791	820 991	828 800	106,77%	100,95%
Gdański	319 087	325 489	330 970	337 278	343 180	353 866	359 984	112,82%	101,73%
Słupski	152 537	153 353	154 182	154 691	155 665	156 530	157 238	103,08%	100,45%
starogardzki	186 304	187 161	188 001	188 465	189 557	189 658	190 173	102,08%	100,27%
chojnicki	118 356	119 062	119 438	119 934	120 389	120 937	121 405	102,58%	100,39%
trójmiejski	0	0	0	0	0	0	0	-	-
Ludność województwa ogółem									
Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2010=100%	2015=100%
woj. pomorskie	2 275 494	2 283 500	2 290 070	2 295 811	2 302 077	2 307 710	2 315 611	101,76%	100,34%
gdański	532 663	540 477	547 320	554 144	560 824	566 960	573 971	107,75%	101,24%
słupski	336 948	336 931	336 733	335 810	335 820	335 603	335 447	99,55%	99,95%
starogardzki	433 447	433 878	434 210	433 734	433 703	433 051	433 094	99,92%	100,01%
chojnicki	223 608	224 174	224 437	224 647	224 767	225 138	225 505	100,85%	100,16%
trójmiejski	748 828	748 040	747 370	747 476	746 963	746 958	747 594	99,84%	100,09%

Źródło: Zestawienia na podstawie danych GUS

Gęstość zaludnienia na OW woj. pomorskiego jest poniżej średniej krajowej (53 os./km²). Natomiast gęstość zaludnienia ogółem jest powyżej średniej krajowej (123 os./km²).

W poszczególnych powiatach udział ludności zamieszkujących obszary wiejskie mieści się w zakresie od 35,13 % w powiecie tczewskim do 83,76% w powiecie kartuskim.

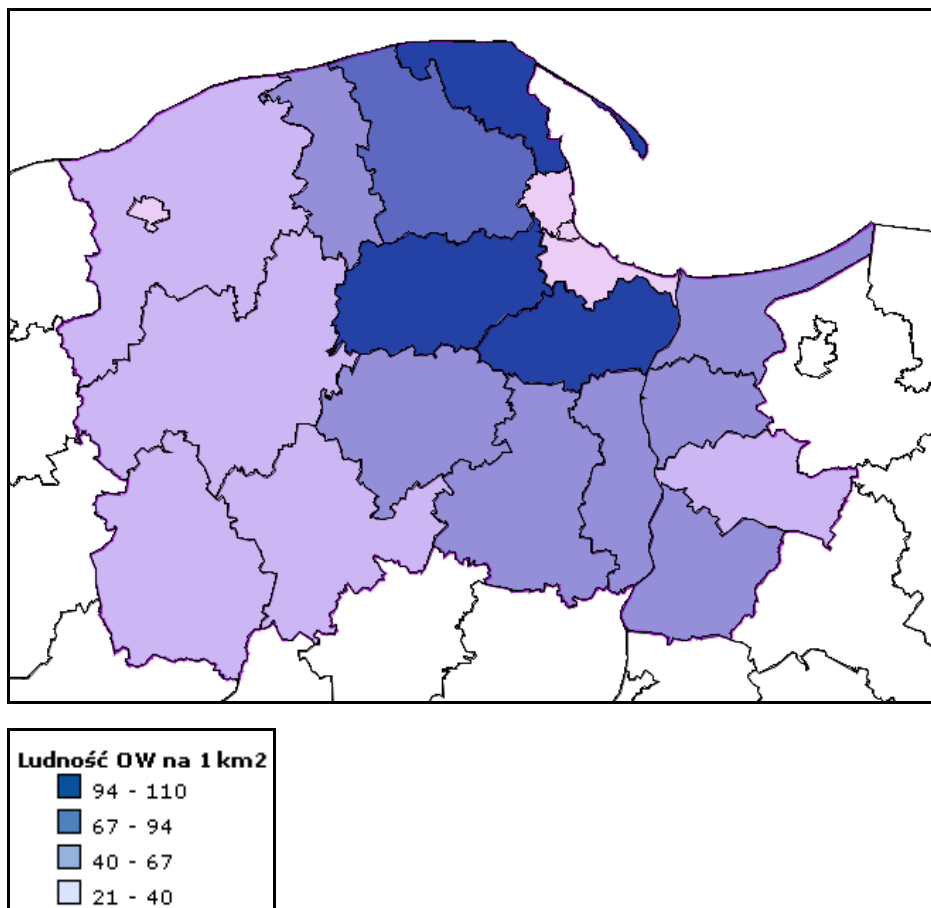
Gęstość zaludnienia na OW najniższa jest w powiatach człuchowskim (21 os./km²) i bytowskim (23 os./km²) a najwyższa w powiecie puckim (106 os./km²) i gdański (105 os./km²).

Tabela 7. Ludność w powiatach ziemskich i na OW

POWIATY	Ludność ogółem w powiatach	Ludność OW	% ludności OW	Ludność OW na 1 km ²
bytowski	78834	51 173	64,91%	23
chojnicki	96952	41 825	43,14%	31
człuchowski	56782	31 656	55,75%	21
gdański	111675	81 569	73,04%	105
kartuski	131071	109 788	83,76%	99
kościerski	71771	47 924	66,77%	42
kwidzyński	83495	36 142	43,29%	45
lęborski	66177	27 065	40,90%	40
malborski	64011	20978	32,77%	44
nowodworski	36018	24 733	68,67%	45
pucki	83752	56 251	67,16%	106
słupski	98501	79 000	80,20%	35
starogardzki	127502	65 801	51,61%	51
sztumski	42250	26 558	62,86%	37
tczewski	115836	40 694	35,13%	61
wejherowski	211455	88 691	41,94%	74
Razem	1476082	829 848	56,22%	48

Źródło: Zestawienie i obliczenia na podstawie danych GUS

Mapa 1. Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich w woj. pomorskim (2016)

3. Ilość i wielkość miejscowości na OW

Tabela 8. Podział administracyjny woj. pomorskiego

Województwo	Ilość powiatów	Ilość miast na prawach powiatu	Ilość gmin				Ilość miast	
			ogółem	miejskie	wiejskie	miejsko-wiejskie	ogółem	W tym w gminach miejsko-wiejskich
pomorskie	16	4	123	22	81	20	42	20

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS

Administracyjnie woj. pomorskie tworzy 16 powiatów ziemskich i 4 powiaty grodzkie. Obszary wiejskie tworzą: 81 gminy wiejskie oraz 20 gmin wiejsko-miejskich z wyłączeniem miast. Na obszarze województwa pomorskiego funkcjonuje 2876 miejscowości wiejskich. Ich średnia liczebność (289 mieszkańców) jest bliska średniej krajowej (291 mieszkańców).

Tabela 9. Powierzchnia, ludność, miejscowości na OW

Wyszczególnienie	Powierzchnia		Ludność		Miejscowości wiejskie	Przeciętna liczba ludności w jednej miejscowości wiejskiej
	w ha	w km ²	ogółem	na 1 km ²		
P O L S K A	29 075 503	290 759	15 284 111	53	52 512	291
pomorskie	1 724 622	17 247	829 848	48	2 876	289

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS

Ilość miejscowości wiejskich i sołectwa na terenie woj. pomorskiego pozostaje właściwie niezmienny. Najbardziej znaczące zmiany wystąpiły w pow. puckim, w którym w okresie ostatnich 3 lat, liczba miejscowości wiejskich wzrosła o 7 a liczba sołectw o 3.

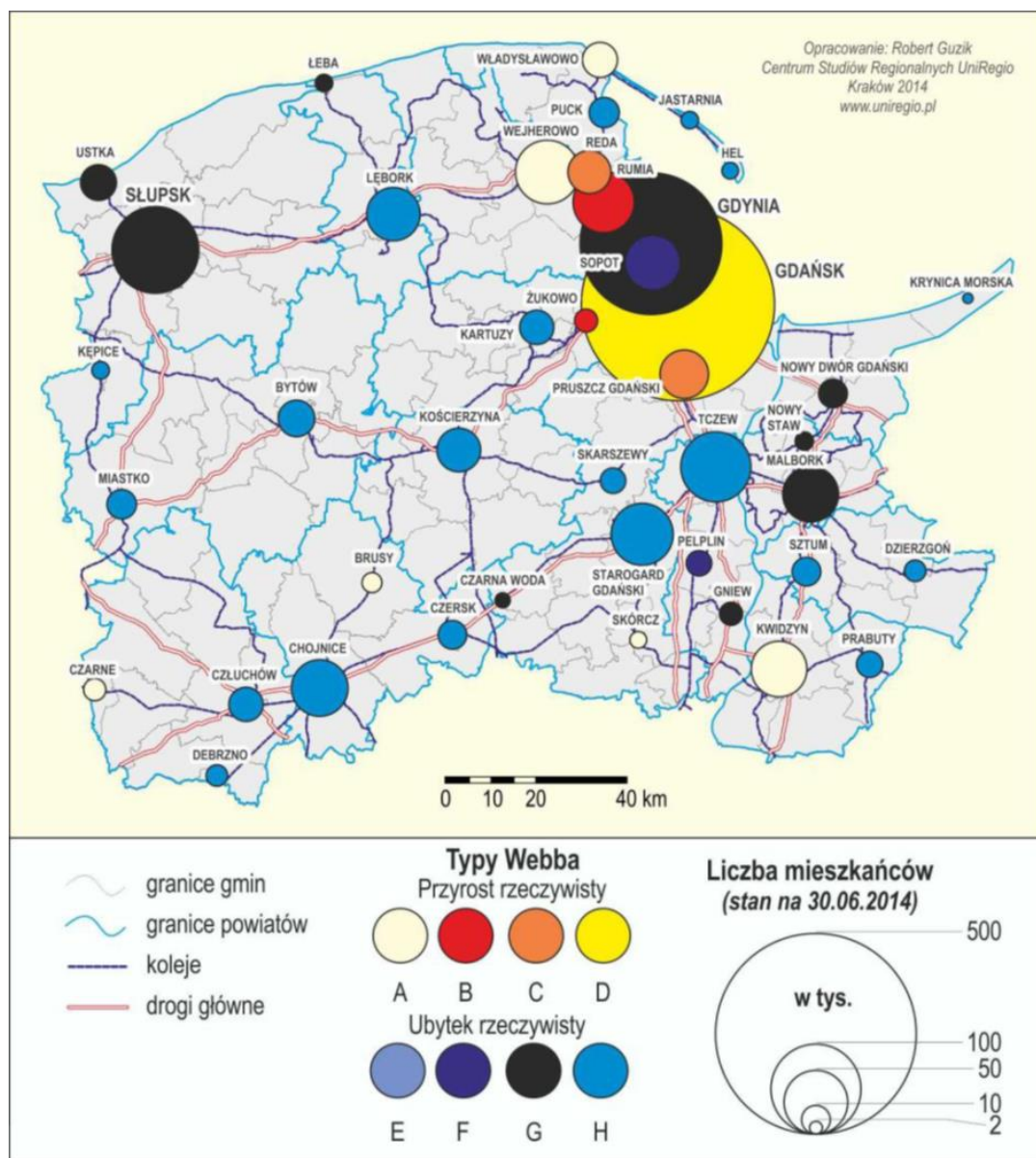
Tabela 10. Miejscowości na OW

Wyszczególnienie	2014		2015		2016		Zmiana % 2014=100%	
	Miejscowości wiejskie	Sołectwa	Miejscowości wiejskie	Sołectwa	Miejscowości wiejskie	Sołectwa	miejscowości wiejskie	Sołectwa
W O J E W Ó D Z T W O	2858	1624	2861	1632	2876	1635	100,63%	100,68%
Podregion chojnicki	673	279	672	279	672	279	99,85%	100,00%
chojnicki	257	83	257	83	257	83	100,00%	100,00%
człuchowski	191	80	191	80	191	80	100,00%	100,00%
kościerski	225	116	224	116	224	116	99,56%	100,00%
Podregion gdański	682	490	686	496	682	497	100,00%	101,43%
gdański	153	119	150	119	150	119	98,04%	100,00%
kartuski	176	135	176	135	176	135	100,00%	100,00%
nowodworski	87	62	87	63	87	64	100,00%	103,23%
pucki	85	67	92	70	92	70	108,24%	104,48%
wejherowski	181	107	181	109	181	109	100,00%	101,87%
Podregion słupski	755	401	755	403	755	405	100,00%	101,00%
bytowski	327	151	327	152	327	154	100,00%	101,99%
lęborski	85	47	85	47	85	47	100,00%	100,00%
słupski	343	203	343	204	343	204	100,00%	100,49%
Podregion starogardzki	748	454	748	454	748	454	100,00%	100,00%
kwidzyński	132	97	132	97	132	97	100,00%	100,00%
malborski	82	67	82	67	82	67	100,00%	100,00%
starogardzki	246	134	246	134	246	134	100,00%	100,00%
sztumski	157	75	157	75	157	75	100,00%	100,00%
tczewski	131	81	131	81	131	81	100,00%	100,00%

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie danych GUS

Przyrost i ubytek rzeczywisty ludności: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 2. Powiązanie ruchu naturalnego (przyrostu lub ubytku) i salda migracji w sposób syntetyczny umożliwia typologia ruchu ludności autorstwa J. Webba (1963).

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Klasy A–D obejmują te jednostki, które cechuje wzrost liczby ludności, natomiast E–H te z spadkiem ludności. Najkorzystniejsza sytuacja demograficzna występuje w klasach B i C, gdyż jednostki terytorialne klasyfikowane w nich posiadają zarówno dodanie salda migracji, jak i dodatni przyrost naturalny. Na przeciwnym biegunie (podwójnie negatywny trend) znajdują się klasy F i G, gdzie następuje zarówno ubytek naturalny jak i ujemne saldo migracji.

4.

Rozdysonowanie powierzchni

Ponad 50 % powierzchni woj. pomorskiego wykorzystywane jest do prowadzenia działalności rolniczej. Jednak areal użytków rolnych podlega systematycznemu zmniejszaniu. Tylko między rokiem 2016 a 2015 uległ on zmniejszeniu o ponad 1700 ha, a od roku 2005 o ponad 24 tys. ha. Prawie 37% stanowią lasy. Areal pod lasami między rokiem 2016 a 2015 wzrósł o

prawie 540 ha, a od roku 2005 o 13,5 tys. ha. Niestety wstępne szacunki strat w lasach poniesionych wskutek nawałnic mówią o ok. 15 tys. ha. Ok. 4% gruntów znajduje się pod wodami, a ponad 5% to grunty zabudowane i zurbanizowane.

Tabela 11. Stan geodezyjny gruntów

Wyszczególnienie	2005	2010	2016		% wykorzystania powierzchni ogólnej
	w ha			przyrost (+) lub ubytek (-) w ha w stosunku do 2015 r.	
Powierzchnia ogólna ^c	1829288	1831034	1831034	0	
Użytki rolne	942562	929232	918497	-1739	50,16%
grunty orne	708075	707083	700709	-605	38,27%
Sady	5470	5008	4540	-53	0,25%
łąki trwałe	117055	112461	110792	-505	6,05%
pastwiska trwałe	76147	71904	70510	-445	3,85%
grunty rolne zabudowane	22144	20708	19995	-88	1,09%
grunty pod stawami	696	505	856	+46	0,05%
grunty pod rowami	12976	11561	11095	-89	0,61%
Grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione	676976	685717	691228	+736	37,75%
Lasy	669274	677673	682783	+539	37,29%
grunty zadrzewione i zakrzewione	7702	8043	8445	+197	0,46%
Grunty pod wodami	70440	73925	74287	+88	4,06%
morskimi wewnętrznymi	13092	15125	15151	+5	0,83%
powierzchniowymi płynącymi	48180	49976	51904	+132	2,83%
powierzchniowymi stojącymi	9168	8824	7232	-49	0,39%
Grunty zabudowane i zurbanizowane	86203	91282	97220	+1003	5,31%
tereny mieszkaniowe	16169	17782	20768	+525	1,13%
tereny przemysłowe	4348	5219	5790	+92	0,32%
tereny inne zabudowane	4573	7226	8899	+312	0,49%
tereny zurbanizowane niezabudowane	5983	5733	5609	-11	0,31%
tereny rekreacji i wypoczynku	3641	3605	3684	+148	0,20%
tereny komunikacyjne	50722	50941	51760	-39	2,83%
Drogi	43703	43972	44781	-73	2,45%
Kolejowe	6362	6261	6221	+30	0,34%
inne ^d	657	708	758	+4	0,04%
użytki kopalne	767	775	709	-25	0,04%
Użytki ekologiczne	1272	1765	1967	+97	0,11%
Nie użytki	43094	42145	41469	-116	2,26%
Tereny różne ^e	8740	6968	6366	-69	0,35%

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie danych GUS

Szczególną uwagę należy zwrócić na systematyczny wzrost powierzchni w kategorii „grunty zabudowane i zurbanizowane”. Od roku 2016 powierzchnia przeznaczona na te cele wzrosła o prawie 13%, w tym na cele mieszkaniowe o ponad 28%, przemysłowe o ponad 33% a z przeznaczeniem na „inne tereny zabudowane” powierzchnia prawie się podwoiła.

Zestawienia na podstawie danych GUS

Wyszczególnienie	2005	2010	2016	Przyrost 2016 do 2015	% przyrost u 2016 do 2010	Przyrost 2016 do 2005	% przyrostu 2016 do 2005
Grunty zabudowane i zurbanizowane	86203	91282	97220	+1003	106,51%	11017	112,78%
tereny mieszkaniowe	16169	17782	20768	+525	116,79%	4599	128,44%
tereny przemysłowe	4348	5219	5790	+92	110,94%	1442	133,16%
tereny inne zabudowane	4573	7226	8899	+312	123,15%	4326	194,60%
tereny zurbanizowane niezabudowane	5983	5733	5609	-11	97,84%	-374	93,75%
tereny rekreacji i wypoczynku	3641	3605	3684	+148	102,19%	43	101,18%
tereny komunikacyjne	50722	50941	51760	-39	101,61%	1038	102,05%

Tabela 12. Grunty zabudowane i zurbanizowane w woj. pomorskim

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie danych GUS

Wniosek:

1. Może wystąpić zagrożenie depopulacji na obszarach wiejskich peryferyjnych względem trójmiejskiego obszaru metropolitalnego.
2. Należy zwrócić uwagę na systematyczny spadek powierzchni użytków rolnych.

1.2.2.	<i>Kapitał ludzki i społeczny na OW w województwie</i>
	<i>wiek, płeć i struktura wykształcenia mieszkańców</i>
	<i>zmiany demograficzne</i>
	<i>współczynnik obciążenia demograficznego</i>
	<i>struktura gospodarstw domowych</i>
	<i>osoby zależne</i>
	<i>podmioty społeczne</i>
	<i>Mapy</i>
	<i>główne wnioski możliwe w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin</i>

1. Zmiany demograficzne, wiek, płeć i struktura wykształcenia mieszkańców

W porównaniu do roku 2010 ludność województwa pomorskiego wzrosła o prawie 7%. Przyrost ten dokonał się przede wszystkim poprzez przyrost osób w wieku poprodukcyjnym.

Tabela 13. Ludność wiejska według grup ekonomicznych województwa pomorskiego w latach 2010-2016

WYSZCZEGÓLNIENIE	L A T A							Dynamika 2010=100%
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
	Osoby							
OGÓŁEM	776284	785065	792591	800368	808791	820991	828800	106,77%
z ogółem w wieku:								
przedprodukcyjnym	191598	190860	189881	189189	189091	189368	189887	99,11%

produkcyjnym	497503	503816	508746	512997	516779	523150	525404	105,61%
poprodukcyjnym	87183	90389	93964	98182	102921	108473	113509	130,20%

Źródło: Zestawienie i obliczenia na podstawie danych GUS (Stan w dniu 31.XII)

Szczegółowa analiza grup wiekowych, w których przyrost osób był powyżej średniej ogółem wskazuje, że najbardziej dynamiczny przyrost miał miejsce w grupie wiekowej 65-69 lat oraz powyżej 85 lat. Pozytywnym objawem jest wyższa od przeciętnego dynamika wzrostu liczby osób w przedziale 30-44 lat.

Tabela 14. Ludność wiejska wg grup wieku i płci w województwie pomorskim w latach 2010-2016

L A T A	OGÓŁEM	w tym w wieku								
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44
	osoby									
2010	776284	54600	48465	53415	60965	65069	66403	59899	56527	50069
2011	785065	55098	48822	52667	59233	65036	67347	60667	58388	51263
2012	792591	54482	50579	51317	57358	65216	67046	62352	59622	52604
2013	800368	52767	53143	50548	55836	64343	66591	64344	60802	54303
2014	808791	51535	55441	49993	54708	63504	65780	66129	61914	56460
2015	820991	50464	57186	50261	53894	62256	66189	67914	63226	58932
2016	828800	50266	57703	50766	53120	60311	66531	68692	63919	60718
Dynamika 2010=100%	106,77%	92,06%	119,06%	95,04%	87,13%	92,69%	100,19%	114,68%	113,08%	121,27%

L A T A	OGÓŁEM	w tym w wieku								
		45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85 i więcej
	osoby									
2010	776284	52155	55743	47860		18000	18838	15717	10416	6722
2011	785065	51361	55431	49841		19328	18387	15749	10801	7163
2012	792591	51131	54694	51357		21596	18022	15708	11115	7459
2013	800368	50790	53764	53150		24787	17423	15883	11227	7978
2014	808791	50527	52840	54444		28674	16697	15941	11493	8434
2015	820991	51042	52333	55078		33248	16167	15644	11692	9019
2016	828800	52318	51572	54620		36097	17288	15270	11784	9431
Dynamika 2010=100%	106,77%	100,31%	92,52%	114,12%		200,54%	91,77%	97,16%	113,13%	140,30%

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS (Stan w dniu 31.XII)

Z kolei, niepokojącym objawem jest spadająca liczba osób w przedziale od 0 do 24 lat.

Ludność województwa pomorskiego jest zrównoważona pod względem płci. Kobiet jest o ok. 2% mniej niż mężczyzn, ale w kolejnych latach zauważalna jest tendencja do wyrównywania tej różnicy. Dynamika przyrostu mieszkańców jest także pod względem płci zrównoważona.

Tabela 15. Ludność wiejska według płci w woj. pomorskim

L A T A	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Dynamika ogółem 2010=100%	Dynamika mężczyźni 2010=100%	Dynamika kobiety 2010=100%	Proporcje kobiety/ mężczyźni
2010	776284	392200	384084	100,00%	100,00%	100,00%	0,979
2011	785065	396532	388533	101,13%	101,10%	101,16%	0,980
2012	792591	400446	392145	102,10%	102,10%	102,10%	0,979
2013	800368	404211	396157	103,10%	103,06%	103,14%	0,980
2014	808791	408358	400433	104,19%	104,12%	104,26%	0,981
2015	820991	414215	406776	105,76%	105,61%	105,91%	0,982
2016	828800	417931	410869	106,77%	106,56%	106,97%	0,983

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie danych GUS (Stan w dniu 31 XII)

Ludność zamieszkująca obszary wiejskie w dalszym ciągu charakteryzuje się znacząco gorszymi parametrami wykształcenia od mieszkańców miast. Tylko 34,7 % mieszkańców OW posiada wykształcenie wyższe lub średnie i policealne. Dla porównania dla miasta wskaźnik ten wynosi 57,8%. Z kolei, w grupie wykształcenia podstawowe i gimnazjalne oraz podstawowe nieukończone i bez wykształcenia, na obszarach wiejskich zamieszkuje 31,4% ludności a w miastach 16,6%.

Tabela 16. Ludność w wieku 15 lat i więcej wg płci, stanu cywilnego prawnego i poziomu wykształcenia w 2011 r., w %

Poziom wykształcenia	Ogółem			Miasta			Wieś		
	ogółem	mężczyźni	kobiety	razem	mężczyźni	kobiety	razem	mężczyźni	kobiety
O G Ó Ł E M	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Wyższe	18,1	16,0	20,1	22,1	20,4	23,7	9,7	7,5	12,0
Średnie i policealne	32,1	29,5	34,6	35,6	33,3	37,7	25,0	22,1	27,9
Zasadnicze zawodowe	22,5	29,1	16,2	19,3	25,2	14,0	28,9	36,8	21,0
Podstawowe ukończone	20,6	18,9	22,3	16,1	14,3	17,7	30,1	27,9	32,4
Podstawowe nieukończone	0,8	0,5	1,0	0,5	0,3	0,7	1,3	0,9	1,6

Nieustalone	5,9	6,0	5,9	6,4	6,5	6,2	5,0	4,9	5,1
-------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Źródło: Dane Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań

Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) prowadzone przez GUS, wskazują że poziom wykształcenie mieszkańców wsi systematycznie się podnosi.

Tabela 17. Odsetek ludności wiejskiej w wieku 15-64 lata wg poziomu wykształcenia

Poziom wykształcenia	2011	2015	2016
Wyższe	10,2	12,4	15,0
policealne oraz średnie zawodowe	17,3	19,7	18,3
średnie zawodowe	15,5	17,7	16,5
średnie ogólnokształcące	7,8	10,2	10,1
zasadnicze zawodowe	36,0	34,2	35,2
gimnazjalne, podstawowe i niższe	28,7	23,5	21,4

Źródło: Zestawienia na podstawie danych GUS

W dalszym jednak ciągu istnieją znaczące różnice pomiędzy wskaźnikami dotyczącymi wykształcenia mieszkańców miast i wsi.

Tabela 18. Odsetek ludności miejskiej w wieku 15-64 lata wg poziomu wykształcenia

Poziom wykształcenia	2011	2015	2016
Wyższe	26,1	31,0	33,1
policealne oraz średnie zawodowe	24,4	23,0	23,0
średnie zawodowe	21,2	19,4	19,1
średnie ogólnokształcące	13,9	13,7	13,1
zasadnicze zawodowe	22,2	20,9	19,4
gimnazjalne, podstawowe i niższe	13,5	11,5	11,4

Źródło: Zestawienia na podstawie danych GUS

2. Zmiany demograficzne, współczynnik obciążenia demograficznego

Wskaźniki obrazujące dynamikę zmian demograficznych w woj. pomorskim są niekorzystne, a na obszarach wiejskich gorsze niż w miastach. W porównaniu do roku 2010, w roku 2016,

na obszarach wiejskich urodziło się o 5,7% mniej dzieci, a wskaźnik zgonów był o ponad 12% wyższy.

Tabela 19. Ruch naturalny

Wyszczególnienie	L A T A							Dynamika 2016 2010=100%
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
	w liczbach bezwzględnych							
URODZENIA ŻYWE OGÓŁEM								
POMORSKIE- ogółem	26 890	25 059	25 052	23 938	24 610	24 596	25 865	96,19%
POMORSKIE- miasto	16 242	14 905	14 887	14 248	14 583	14 990	15 822	97,41%
POMORSKIE- wieś	10 648	10 154	10 165	9 690	10 027	9 606	10 043	94,32%
ZGONY OGÓŁEM								
POMORSKIE- ogółem	19 319	19 332	20 473	20 084	20 126	21 035	21 145	109,45%
POMORSKIE- miasto	13 603	13 545	14 306	14 208	14 280	14 805	14 736	108,33%
POMORSKIE- wieś	5 716	5 787	6 167	5 876	5 846	6 230	6 409	112,12%
PRZYROST NATURALNY								
POMORSKIE- ogółem	7 571	5 727	4 579	3 854	4 484	3 561	4 720	62,34%
POMORSKIE- miasto	2 639	1 360	581	40	303	185	1 086	41,15%
POMORSKIE- wieś	4 932	4 367	3 998	3 814	4 181	3 376	3 634	73,68%

Źródło: Zestawienie i obliczenia na podstawie danych GUS

Sytuacja w tym zakresie jest jednak zróżnicowana w poszczególnych powiatach i podlega zmianom w kolejnych latach. Pod względem liczby urodzeń najgorsza sytuacja jest na obszarach wiejskich w powiatach: sztumskim, kwidzyńskim, nowodworskim i starogardzkim.

Tabela 20. Urodzenia w woj. pomorskim

Powiat	L A T A					Dynamika 2016 2012=100%
	2012	2013	2014	2015	2016	
	w liczbach bezwzględnych					
URODZENIA ŻYWE OGÓŁEM						
bytowski– WIEŚ	632	647	668	622	612	96,84%
chojnicki – WIEŚ	488	487	507	479	524	107,38%
człuchowski – WIEŚ	351	358	370	318	333	94,87%
gdański – WIEŚ	938	906	931	980	992	105,76%
kartuski – WIEŚ	1 534	1 512	1 523	1 595	1 761	114,80%
kościerski - WIEŚ	648	555	577	604	651	100,46%
kwidzyński - WIEŚ	434	377	404	379	337	77,65%
łęborski – WIEŚ	342	341	343	315	313	91,52%
malborski - WIEŚ	218	185	227	224	200	91,74%
nowodworski - WIEŚ	272	265	251	229	231	84,93%
pucki – WIEŚ	623	549	609	613	662	106,26%
słupski – WIEŚ	834	816	859	775	783	93,88%
starogardzki - WIEŚ	834	731	776	589	724	86,81%

tczewski - WIEŚ	491	467	507	418	432	87,98%
wejherowski - WIEŚ	1 183	1 185	1 200	1 164	1 226	103,63%
sztumski - WIEŚ	343	309	275	302	262	76,38%

Źródło: Zestawienie i obliczenia na podstawie danych GUS

Pod względem liczby zgonów, najwyższą dynamikę w okresie lat 2012 – 2016 odnotowano w powiatach puckim, bytowskim i wejherowskim.

Tabela 21. Zgony w woj. pomorskim

Powiat	L A T A					Dynamika 2016 2012=100%
	2012	2013	2014	2015	2016	
	w liczbach bezwzględnych					
ZGONY OGÓŁEM						
bytowski - WIEŚ	382	388	369	377	445	116,49%
chojnicki - WIEŚ	358	292	315	355	325	90,78%
człuchowski - WIEŚ	314	281	302	297	288	91,72%
gdański - WIEŚ	476	444	456	493	519	109,03%
kartuski - WIEŚ	679	574	574	677	727	107,07%
kościerski - WIEŚ	365	383	359	411	385	105,48%
kwidzyński - WIEŚ	305	329	297	334	308	100,98%
lęborski - WIEŚ	213	204	182	193	212	99,53%
malborski - WIEŚ	189	204	183	212	192	101,59%
nowodworski – WIEŚ	246	244	247	228	235	95,53%
pucki - WIEŚ	307	307	320	348	384	125,08%
słupski - WIEŚ	689	671	681	673	688	99,85%
starogardzki - WIEŚ	554	546	538	574	535	96,57%
tczewski - WIEŚ	306	310	317	317	328	107,19%
wejherowski – WIEŚ	542	481	510	534	622	114,76%
sztumski - WIEŚ	242	218	196	207	216	89,26%

Źródło: Zestawienie i obliczenia na podstawie danych GUS

W zakresie przyrostu naturalnego na 1000 ludności najlepsza sytuacja jest na OW powiatów: kartuskiego, gdańskiego, wejherowskiego, puckiego i kościerskiego. Najgorsza natomiast w powiatach: nowodworskim, malborskim, kwidzyński, słupskim i człuchowskim.

Tabela 22. Przyrost naturalny na 1000 ludności wg miejsca zamieszkania

POWIAT	Ogółem			W miastach			Na wsi		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]	[-]
POMORSKIE	1,95	1,55	2,04	0,20	0,10	0,70	5,20	4,10	4,40
Bytowski	4,87	3,36	2,82	3,00	0,70	2,00	5,90	4,80	3,30
Chojnicki	3,20	2,35	3,54	2,10	1,80	2,60	4,70	3,00	4,80
człuchowski	0,74	-0,30	0,53	-1,00	-1,50	-0,60	2,20	0,70	1,40
Gdański	5,79	5,97	5,93	4,90	5,50	6,10	6,10	6,20	5,90
Kartuski	8,14	7,80	8,70	3,60	3,80	4,60	9,10	8,60	9,50
kościerski	3,87	3,24	4,89	2,40	1,60	3,60	4,60	4,00	5,50
kwidzyński	1,65	0,18	0,89	0,70	-0,60	0,90	3,00	1,20	0,80

Lęborski	2,36	1,50	0,68	-0,10	-0,60	-1,40	6,00	4,50	3,70
malborski	0,50	-0,55	-0,97	-0,30	-1,10	-1,60	2,10	0,60	0,40
nowodworski	0,28	0,33	-0,39	0,50	1,00	-0,90	0,20	0,00	-0,20
Pucki	3,22	2,94	3,10	-0,70	-0,80	-0,70	6,10	4,90	5,10
Słupski	1,37	0,32	0,46	-2,20	-3,60	-2,60	2,30	1,30	1,20
starogardzki	2,02	1,58	2,29	0,30	3,00	1,60	3,60	0,20	2,90
Tczewski	1,78	0,21	0,73	0,20	-1,00	-0,30	4,70	2,50	2,60
wejherowski	5,87	5,69	5,81	4,30	4,60	5,10	8,10	7,30	6,90
sztumski	1,89	2,27	0,66	0,10	0,10	-1,10	3,00	3,60	1,70
Powiat m.Gdańsk	0,08	0,11	1,44	0,10	0,10	1,40	0,00	0,00	0,00
Powiat m.Gdynia	-0,99	-0,88	-1,07	-1,00	-0,90	-1,10	0,00	0,00	0,00
Powiat m.Słupsk	-2,69	-2,54	-2,26	-2,70	-2,50	-2,30	0,00	0,00	0,00
Powiat m.Sopot	-5,20	-6,89	-4,83	-5,20	-6,90	-4,80	0,00	0,00	0,00

Źródło: Zestawienie i obliczenia na podstawie danych GUS (BDL)

Saldo migracji w skali województwa jest dodatnie.

Tabela 23. Migracje wewnętrzne i zagraniczne ludności wiejskiej woj. pomorskiego na pobyt stały

a Zameldowania. b Wymeldowania. c Do obliczenia salda wykorzystano dane o migracjach wewnętrznych za 2015 r. i migracjach zagranicznych za 2014 r.

WYSZCZEGÓLNIENIE		Napływ ^a				Odpływ ^b				Saldo migracji
		ogółem	z miast	ze wsi	z zagranicy	ogółem	do miast	na wieś	za granicę	
W LICZBACH BEZWZGLĘDNYCH										
Wieś	2005	12280	8681	3463	136	9261	5699	3321	241	3019
	2010	13723	9817	3704	202	9377	5638	3537	202	4346
	2011	13871	9836	3796	239	9457	5532	3642	283	4414
	2012	12386	8716	3479	191	8676	5093	3276	307	3710
	2013	13954	9851	3937	166	10265	5844	3770	651	3689
	2014	13193	9201	3799	193	9938	5784	3616	538	3255
	2015	13000	8949	3858	•	10020	5803	3679	•	2980 ^c
NA 1000 LUDNOŚCI										
Wieś	2005	17,1	12,1	4,8	0,2	12,9	7,9	4,6	0,3	4,2
	2010	17,8	12,7	4,8	0,3	12,2	7,3	4,6	0,3	5,6
	2011	17,8	12,6	4,9	0,3	12,1	7,1	4,7	0,4	5,7
	2012	15,7	11,0	4,4	0,2	11,0	6,5	4,2	0,4	4,7
	2013	17,5	12,4	4,9	0,2	12,9	7,3	4,7	0,8	4,6
	2014	16,4	11,4	4,7	0,2	12,4	7,2	4,5	0,7	4,0
	2015	15.9	10.9	4.7	•	12.3	7.1	4.5	•	3.6 ^c

Źródło: Publikacja Urzędu Statystycznego w Gdańsku, Rocznik Statystyczny Województwa Pomorskiego (Dział. V. Ludność).

Systematycznie pogarsza się natomiast wskaźnik obciążenia demograficznego – wzrasta liczba osób w wieku nieprodukcyjnym w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym. Liczba osób w wieku poprodukcyjnych wzrasta zarówno w porównaniu do liczby osób w wieku produkcyjnym, jak i przedprodukcyjnym. W tym ostatnim przypadku wskaźnik pogorszył się, od roku 2010 do 2016, o ponad 14%.

Tabela 24. Wskaźnik obciążenia demograficznego w województwie pomorskim (w gminach wiejskich)

WYSZCZEGÓLNIENIE	L A T A						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	w %						
Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	56,0	55,8	55,8	56,0	56,5	56,9	57,7
Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym	45,5	47,4	49,5	51,9	54,4	57,3	59,8
Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	17,5	17,9	18,5	19,1	19,9	20,7	21,6

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS

3. Struktura gospodarstw domowych

Wg badań przeprowadzonych w roku 2011 w ramach Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 struktura rodzin w woj. pomorskim przedstawia się następująco:

Tabela 25. Rodziny z dziećmi w gospodarstwach domowych wg typów rodzin i liczby dzieci w 2011 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	Małżeństwa z dziećmi	Partnerzy z dziećmi	Samotne matki z dziećmi	Samotni ojcowie z dziećmi
O G Ó Ł E M	480674	319133	13014	128186	20341
Rodziny bez dzieci do lat 24 pozostających na utrzymaniu	149506	80367	1162	56961	11017
Rodziny z dziećmi do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	331168	238766	11852	71226	9324
z 1 dzieckiem do lat 24 pozostającym na utrzymaniu	173906	111766	7121	48027	6992
z 2 dzieci do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	115797	92711	3390	17830	1866
z 3 dzieci do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	30977	25599	927	4075	376
z 4 i więcej dzieci do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	10488	8689	414	1293	91
MIASTA	312424	196570	9278	92236	14341
Rodziny bez dzieci do lat 24 pozostających na utrzymaniu	105182	54468	883	41920	7912
Rodziny z dziećmi do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	207242	142102	8395	50316	6430
z 1 dzieckiem do lat 24 pozostającym na utrzymaniu	118738	73906	5141	34769	4922

z 2 dzieci do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	70411	54296	2458	12415	1241
z 3 dzieci do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	14487	11159	603	2499	226
z 4 i więcej dzieci do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	3606	2741	193	632	40
WIEŚ	168249	122563	3736	35951	6000
Rodziny bez dzieci do lat 24 pozostających na utrzymaniu	44324	25898	279	15041	3105
Rodziny z dziećmi do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	123926	96664	3457	20909	2895
z 1 dzieckiem do lat 24 pozostającym na utrzymaniu	55168	37861	1980	13257	2070
z 2 dzieci do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	45386	38415	932	5415	624
z 3 dzieci do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	16491	14440	324	1576	150
z 4 i więcej dzieci do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	6881	5949	221	661	51

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS

Na obszarach wiejskich w porównaniu z miastami występuje wyższy odsetek małżeństw z dziećmi w porównaniu z miastami. Różnica wynosi prawie 10 %. Niższy jest natomiast odsetek rodzin partnerskich oraz samotnych matek i ojców z dziećmi.

Tabela 26. Rodziny w woj. pomorskim

Wyszczególnienie	Ogółem	Małżeństwa z dziećmi	Partnerzy z dziećmi	Samotne matki z dziećmi	Samotni ojcowie z dziećmi
O G Ó Ł E M	100,00%	66,39%	2,71%	26,67%	4,23%
Rodziny bez dzieci do lat 24 pozostających na utrzymaniu	100,00%	53,76%	0,78%	38,10%	7,37%
Rodziny z dziećmi do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	100,00%	72,10%	3,58%	21,51%	2,82%
z 1 dzieckiem do lat 24 pozostającym na utrzymaniu	100,00%	64,27%	4,09%	27,62%	4,02%
z 2 dzieci do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	100,00%	80,06%	2,93%	15,40%	1,61%
z 3 dzieci do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	100,00%	82,64%	2,99%	13,15%	1,21%
z 4 i więcej dzieci do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	100,00%	82,85%	3,95%	12,33%	0,87%
MIASTA	100,00%	62,92%	2,97%	29,52%	4,59%
Rodziny bez dzieci do lat 24 pozostających na utrzymaniu	100,00%	51,78%	0,84%	39,85%	7,52%
Rodziny z dziećmi do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	100,00%	68,57%	4,05%	24,28%	3,10%
z 1 dzieckiem do lat 24 pozostającym na utrzymaniu	100,00%	62,24%	4,33%	29,28%	4,15%
z 2 dzieci do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	100,00%	77,11%	3,49%	17,63%	1,76%
z 3 dzieci do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	100,00%	77,03%	4,16%	17,25%	1,56%
z 4 i więcej dzieci do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	100,00%	76,01%	5,35%	17,53%	1,11%

WIEŚ	100,00%	72,85%	2,22%	21,37%	3,57%
Rodziny bez dzieci do lat 24 pozostających na utrzymaniu	100,00%	58,43%	0,63%	33,93%	7,01%
Rodziny z dziećmi do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	100,00%	78,00%	2,79%	16,87%	2,34%
z 1 dzieckiem do lat 24 pozostającym na utrzymaniu	100,00%	68,63%	3,59%	24,03%	3,75%
z 2 dzieci do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	100,00%	84,64%	2,05%	11,93%	1,37%
z 3 dzieci do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	100,00%	87,56%	1,96%	9,56%	0,91%
z 4 i więcej dzieci do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu	100,00%	86,46%	3,21%	9,61%	0,74%

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS

Na OW województwa mniej jest rodzin bez dzieci, natomiast większy jest udział rodzin posiadających troje i więcej dzieci.

Tabela 26. cd. Rodziny w woj. pomorskim

Wyszczególnienie	% liczby rodzin bez dzieci	% liczby rodzin z 3 i więcej dziećmi
O G Ó Ł E M	43,22%	7,95%
MIASTA	47,02%	5,15%
WIEŚ	35,39%	13,73%

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS

Ludność na obszarach wiejskich jest zatem w większym stopniu przywiązana do tradycyjnych wartości rodzinnych niż w miastach.

4. Podmioty społeczne

Systemowe działania na rzecz rozwoju ekonomii społecznej podejmowane są w województwie pomorskim od roku 2011, w którym przystąpiono do diagnozy społeczno-gospodarczej województwa pod kątem ekonomii społecznej i rozpoczęto prace nad Planem działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia. W 2013 r. powołane zostały w województwie dwa Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej – jeden z siedzibą w Słupsku, drugi w Gdańsku. W 2015 roku został powołany uchwałą 598/51/15 Pomorski Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej. Pełni on funkcję doradczą - opiniującą Zarządu Województwa Pomorskiego w działaniach podejmowanych na rzecz rozwoju ekonomii społecznej.

W województwie pomorskim podmioty społeczne reprezentowane są przez:

CIS – Centra Integracji Społecznej – na terenie woj. pomorskiego zarejestrowanych jest 21 CIS, z tego na obszarach wiejskich 8.

Tabela 27. Podmioty społeczne w woj. pomorskim

Lp	Powiat	Dane adresowe		Nazwa Instytucji tworzącej CIS
1	człuchowski	Pieniężnica	Pieniężnica 55	Wójt Gminy Rzeczenica
2	człuchowski	Wandzin	Wandzin	Stowarzyszenie Solidarni "PLUS" w Wandzinie
3	kartuski	Garcz	ul. Kartuska 25	Wójt Gminy Chmielno
4	kartuski	Ostrzyce	ul. Droga Kaszubska 9	Wójt Gminy Somonino
5	Słupski	Potęgowo	ul. Witosa 7	Fundacja "Promyk Solidarności" w Potęgowie
6	Słupski	Smółdzino	Smółdziński Las 45	Stowarzyszenie "Horyzont" w Słupsku
7	starogardzki	Osówek	Osówek 47	Stowarzyszenie "MORENA" w Gdańsku
8	wejherowski	Łęczycze	Strzebielino, ul. Tuwima 11	Stowarzyszenie EDUQ w Lęborku

Źródło: Zestawienie na podstawie danych ROPS (Stan na 12.04.2017r.)

Spółdzielnie Socjalne - według danych Regionalnego Ośrodka PS na dzień: 10.07.2017 zarejestrowano 76 Spółdzielni socjalnych, jednak aż 13 z nich znajduje się w stanie likwidacji, w tym 4 z terenu miasta Gdańska. Na obszarach wiejskich zarejestrowanych jest 13 spółdzielni socjalnych, w tym 3 w stanie likwidacji.

Tabela 28. Spółdzielnie socjalne w woj. pomorskim

L.p	Nazwa spółdzielni	Profil działalności / Usługi	Powiat	Gmina	data wpisu do rejestru przedsiębiorców w	Nr KRS
1	Spółdzielnia Socjalna "PSTRĄG" w likwidacji	Gastronomia Produkcja wyrobów z drewna	bytowski	Borzytucho m	2014-01-28	495698
2	Spółdzielnia Socjalna "DAMSKIM OKIEM" w likwidacji	Gastronomia Opieka nad dziećmi	chojnicki	Konarzyny	2014-02-19	498
3	Spółdzielnia Socjalna "ZIELONE TULIPANY" w Rzeczenicy	Ogrodnictwo Porządkowe	człuchowski	Rzeczenica	2014-02-10	49742
4	"DAMROKA" Spółdzielnia Socjalna w likwidacji	Opiekuńcze	kartuski	Chmielno	2011-05-31	385

5	Spółdzielnia Socjalna "ESTETICA EXPERT"	Gabinet kosmetyczny Szkolenia kosmetyczne	kartuski	Przodkowo	2014-08-05	5190
6	Wielobranżowa Spółdzielnia Socjalna "SŁONECZNE WZGÓRZE"	Gastronomia Noclegi	kartuski	Stężycza	2014-05-27	511
7	Spółdzielnia Socjalna "GRÓD GOTÓW"	Edukacja Gastronomia	kartuski	Sulęczyno	2010-06-25	35837
8	Spółdzielnia Socjalna "SAMI SOBIE"	Opiekuńcze Sprzątające Porządkowe	kościerski	Liniewo	2015-02-16	54354
9	Spółdzielnia Socjalna Osób Prawnych "MIERZEJA"	Gastronomia Transportowe	nowodworski	Stegna	2014-02-19	497
10	Spółdzielnia Socjalna "STEGNA SERWIS"	Pralnicze Stolarskie Opiekuńcze	nowodworski	Stegna	2014-07-03	51575
11	Spółdzielnia Socjalna "LIDER"	Klub dziecięcy	słupski	Dębica Kaszubska	2013-09-26	47872
12	POWIATOWA Spółdzielnia Socjalna	Kulturalno - społeczna Pracownia plastyczna Świetlica Środowiskowa	słupski	Kobylnica	2006-12-07	26937
13	Gniewińska Spółdzielnia Socjalna	Budowlane Porządkowe Utrzymanie terenów zielonych	wejherowski	Gniewino	2012-02-29	412787

Źródło: Zestawienie na podstawie danych ROPS (Stan na dzień: 10.07.2017)

Kluby Integracji Społecznej – według danych ROPS na dzień: 10.07.2017 zarejestrowano 13 klubów, w tym 4 na obszarach wiejskich.

Tabela 29. Kluby Integracji Społecznej

L.p	Nazwa Klubu Integracji Społecznej	Adres siedziby Klub Integracji Społecznej (kod pocztowy, miejscowość, ulica)			Gmina	Powiat
1	Klub Integracji Społecznej	84-352	Wicko	ul. Radosna 9	Wicko	Lęborski
2	Klub Integracji Społecznej	82-450	Stary Dzierzgoń	Mortag 15	Stary Dzierzgoń	Malborski
3	Klub Integracji Społecznej	82-433	Mikołajki Pomorskie	ul. Dzierżgońska 2	Mikołajki Pomorskie	Sztumski
4	Klub Integracji Społecznej	82-433	Mikołajki Pomorskie	ul. Kościuszki 45	Mikołajki Pomorskie	Sztumski

Źródło: Zestawienie na podstawie danych ROPS (Stan na 27 III 2017)

Warsztaty terapii zajęciowej – na terenie woj. znajduje się 47 instytucji prowadzących WZT, w tym 13 na OW.

Tabela 30. Warsztaty terapii zajęciowej

WARSZTATY TERAPII ZAJĘCIOWEJ				
lp.	Instytucja prowadząca WZT	powiat	dane adresowe	Miejscowość
1	Fundacja „Żyć Godnie”	gdański	ul. Dębowa 4	Kolnik
2	Caritas Archidiecezji Gdańskiej	gdański	Krzywe Koło 36	Krzywe Koło
3	Caritas Archidiecezji Gdańskiej	gdański	ul. H. Sienkiewicza 50	Łapino
4	WZT w Chmielnie	kartuski	ul. Garncarska 1	Chmielno
5	"Słoneczne Wzgórze" w Stężycy	kartuski	ul. Kartuska 73A	Stężycza
6	WZT w Somoninie	kartuski	ul. Osiedlowa 17	Somonino
7	Stowarzyszenie Pomocy Społecznej Słoneczne Wzgórze	kwidzyński	ul. Słoneczna 14	Ryjewo
8	Stowarzyszenie Przyjaciół Niepełnosprawnych „DAR”	nowodworski	ul. Gdańska 38	Jantar
9	Stowarzyszenie Dla osób Niepełnosprawnych „POMOCNA DŁOŃ”	nowodworski	ul. Główna 12	Marzęcino
10	Stowarzyszenie „Przyjaciół Osób Niepełnosprawnych i Potrzebujących Wsparcia”	starogardzki	Lalkowy 10	Lalkowy
11	Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom i Młodzieży Niepełnosprawnej	sztumski	Koniecwałd 1	Konicwałd
12	Fundacji Szczęśliwa Rodzina im. św. Faustyny Kowalskiej w Sopocie	wejherowski	ul. J. Wybickiego 3	Bojano
13	Fundacja Anny Dymnej "Mimo Wszystko"	wejherowski	Nadleśnictwo Choczewo ul. Świerkowa 8	Lubiatowo

Źródło: Zestawienie na podstawie danych OZPS

5.

Osoby zależne rozwój usług opiekuńczych

Opieka nad dziećmi w wieku do lat 3

Dostęp do zorganizowanych form opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 w Polsce w ostatnich latach uległ poprawie. Ustawa o opiece nad dziećmi do lat trzech, z dnia 4 lutego 2011 r. oraz Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 marca 2011 r. (w sprawie wymagań lokalowych i sanitarnych dotyczących żłobków i klubów dziecięcych) wprowadziły

nowe formy organizacyjne, tj. żłobki, kluby dziecięce, opiekunkiienne i nianie, złagodziły również wymogi lokalowe i sanitarne. Dzięki tym standardom w żłobkach większą wagę niż poprzednio przywiązuje się do aspektu edukacyjnego i wychowawczego. Nadal podstawowym problemem jest wolne miejsce dla dziecka w wieku do lat trzech w odpowiedniej placówce opieki. Podaż na tego typu usługi wciąż jest niewystarczająca.

Tabela 31. Opieka nad dziećmi w Polsce do lat 3 według województw

Wyszczególnienie	Placówki	Miejsca	Dzieci
	Stan w dniu 31 XII 2016		
Polska	2710	92511	87279
Dolnośląskie	290	10510	10112
Kujawsko-pomorskie	94	3544	3273
Lubelskie	95	3327	3067
Lubuskie	69	2855	2685
Łódzkie	127	4964	5140
Małopolskie	265	8836	8104
Mazowieckie	512	15905	15003
Opolskie	77	3248	3110
Podkarpackie	110	4213	3914
Podlaskie	71	2831	2572
Pomorskie	212	5160	4760
Śląskie	253	9637	9127
Świętokrzyskie	49	1724	1683
Warmińsko-mazurskie	72	2214	2120
Wielkopolskie	285	8966	8313
Zachodniopomorskie	129	4577	4296

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS

W 2016 r. najwięcej placówek funkcjonowało w województwie mazowieckim, a najmniej w świętokrzyskim.

W województwie pomorskim liczba ludności systematycznie wzrasta od 2000 r. Według danych GUS przyrost naturalny w województwie pomorskim na koniec 2015 r. nadal był dodatni, a liczony na 1000 ludności utrzymuje się od ponad dekady na najwyższym poziomie w kraju.

Tabela 32. Przyrost naturalny na 1000 ludności według województw

Lp.	Województwo	Współczynnik
	POLSKA	-0,7

1	Pomorskie	1,5
2	Wielkopolskie	1,0
3	Małopolskie	1,0
4	Mazowieckie	0,5
5	Podkarpackie	0,1
6	Warmińsko-mazurskie	-0,5
7	Kujawsko-pomorskie	-0,6
8	Lubuskie	-0,7
9	Podlaskie	-1,2
10	Zachodniopomorskie	-1,3
11	Lubelskie	-1,4
12	Dolnośląskie	-1,8
13	Śląskie	-1,9
14	Opolskie	-2,2
15	Świętokrzyskie	-3,0
16	Łódzkie	-3,6

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS (Stan na dzień 31.12.2015 r.)

Najwyższy współczynnik przyrostu naturalnego w województwie pomorskim odnotowano w powiatach: kartuskim (7,8), gdańskim (6) i wejherowskim (5,7), najniższy w chojnickim i sztumskim. Najniższe (ujemne) wartości współczynnika odnotowano w miastach na prawach powiatu: Sopocie, Słupsku i Gdyni.

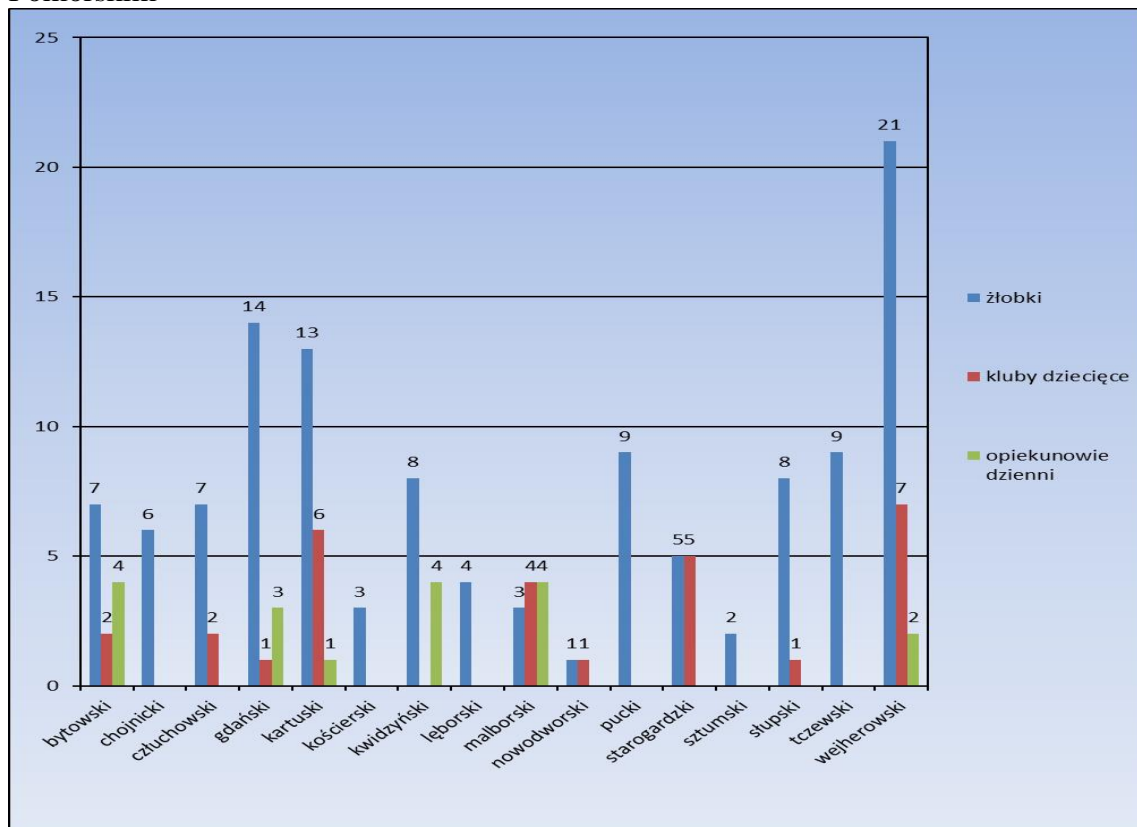
Tabela 33. Rejestr placówek opiekuńczych w województwie pomorskim według powiatów. Stan na dzień sierpień 2017.

L.p.	Powiat	Liczba żłobków	Liczba klubów dziecięcych	Liczba dziennych opiekunów
1	bytowski	7	2	4
2	chojnicki	6	-	-
3	człuchowski	7	2	-
4	gdański	14	1	3
5	kartuski	13	6	1
6	kościerski	3	-	-
7	kwidzyński	8	-	4
8	lęborski	4	-	-
9	m. Gdańsk	30	33	63
10	m. Gdynia	14	4	40
11	m. Sopot	6	1	-
12	m. Słupsk	4	2	15
13	malborski	3	4	4
14	nowodworski	1	1	-
15	pucki	9	-	-

16	starogardzki	5	5	-
17	sztumski	2	-	-
18	słupski	8	1	-
19	tczewski	9	-	-
20	wejherowski	21	7	2

Źródło: Opracowanie własne wg danych z portalu MPiPS

Wykres 1. Liczba żłobków, klubów dziecięcych i opiekunów dziennych wg powiatów w woj. Pomorskim

Źródło: Opracowanie własne wg danych z portalu MPiPS (Stan na dzień sierpień 2017)

Najwięcej żłobków zarejestrowano w powiecie wejherowskim oraz gdańskim i kartuskim, a najmniej funkcjonuje w powiecie nowodworskim (tylko jeden). W powiatach chojnickim, kościerskim, kwidzińskim, lęborskim, puckim, sztumskim i tczewskim nie funkcjonują kluby dziecięce.

Liczba opiekunów dziennych w województwie jest wyjątkowo niska, w sześciu powiatach jest ich zaledwie 18. Aktywność opiekunów jest zauważalna w miastach (Gdańsk – 63, Gdynia – 40).

Opieka nad dziećmi od lat 3

Wychowanie przedszkolne regulowane jest zapisami: Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (j.t. Dz. U. z 2015 r., poz. 2156 ze zm.). Organizacja wychowania przedszkolnego należy do zadań własnych gminy. Rada gminy ustala sieć prowadzonych przez gminę publicznych przedszkoli.

Tabela 34. Odsetek dzieci uczęszczających do placówek wychowania przedszkolnego w roku szkolnym 2015/2016 wg

WOJEWÓDZTWO	Dzieci w wieku					
	3 lata		4 lata		5 lat	
	2014/15	2015/16	2014/15	2015/16	2014/15	2015/16
	w % ogółu dzieci w danym wieku					
POLSKA.....	63,9	70,5	79,1	83,9	94,0	97,4
Dolnośląskie	67,5	74,0	78,9	82,7	92,5	96,8
Kujawsko-pomorskie.....	54,1	60,6	68,7	74,5	91,9	96,3
Lubelskie.....	59,4	65,8	79,1	82,4	92,1	96,3
Lubuskie	62,1	70,2	78,0	82,4	92,0	96,4
Łódzkie	63,8	70,6	81,9	85,6	95,3	97,2
Małopolskie	62,7	68,9	78,7	85,4	94,1	96,9
Mazowieckie	71,3	77,4	83,5	89,6	97,8	101,1
Opolskie	76,6	81,4	89,6	91,8	92,6	95,9
Podkarpackie	55,0	62,1	72,7	79,7	91,3	95,3
Podlaskie	59,7	67,7	73,5	80,1	90,8	95,1
Pomorskie.....	58,6	65,2	71,4	77,2	93,5	97,4
Śląskie	68,8	75,8	86,1	88,9	95,2	98,4
Świętokrzyskie	55,8	63,2	79,0	81,2	92,5	96,3
Warmińsko-mazurskie	52,2	57,8	65,0	72,3	89,6	93,1
Wielkopolskie.....	68,1	75,2	85,2	88,8	96,1	98,2
Zachodniopomorskie	62,3	67,8	71,7	76,2	91,5	94,5

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS

Od 2009 r. na obszarach wiejskich obserwuje się stopniowy, systematyczny wzrost liczby przedszkoli i oferowanych w nich miejsc. Na dzień 31 sierpnia 2017 r. w województwie pomorskim najwięcej placówek wychowania przedszkolnego działało w powiatach: wejherowskim, kartuskim i gdańskim, a najmniej w sztumskim i nowodworskim.

Tabela 35. Rejestr pomorskich przedszkoli według powiatów. Stan na dzień 21 sierpnia 2017.

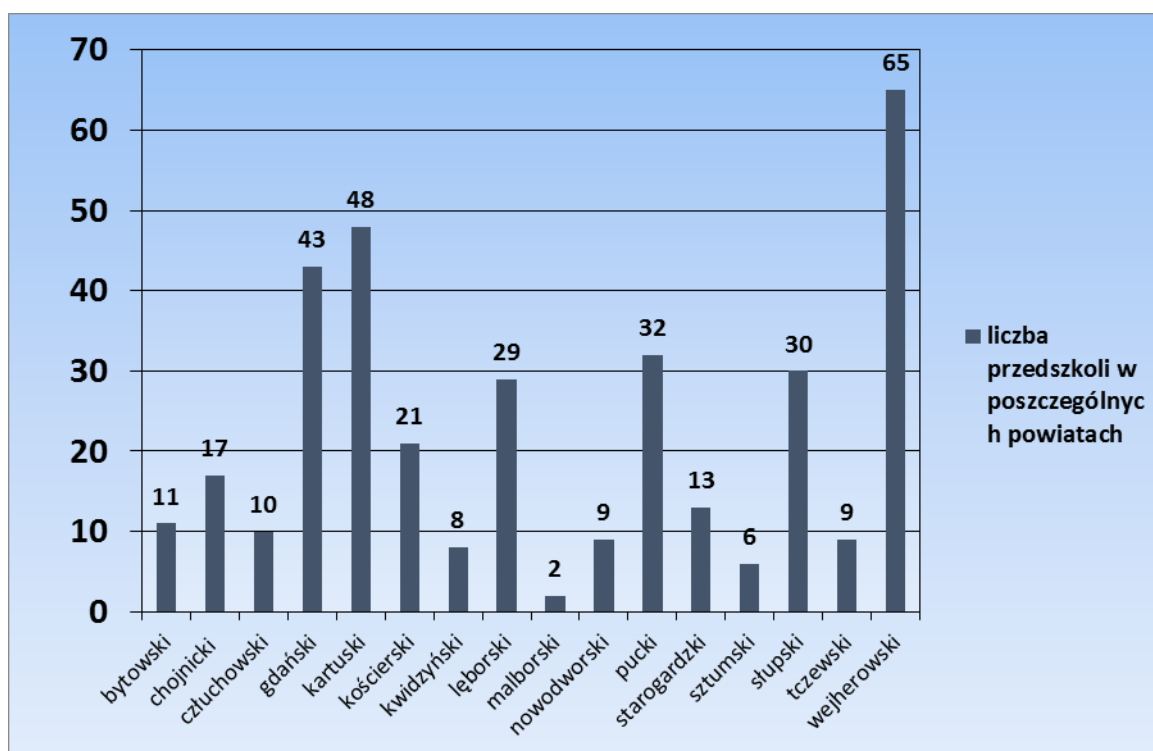
L.p.	Powiat	Gmina	Liczba placówek	Liczba przedszkoli
1	bytowski	Borzytuchom	1	11
		Bytów	1	
		Kolczygłowy	1	
		Lipnica	3	
		Parchowo	1	
		Trzebielino	2	
		Tuchomie	2	
2	chojnicki	Brusy	4	17
		Chojnice	10	
		Czersk	2	

		Konarzyny	1	
3	człuchowski	Człuchów	5	10
		Koczała	1	
		Przechlewo	1	
		Rzeczenica	3	
4	gdański	Cedry Wielkie	2	43
		Kolbudy	13	
		Pruszcz Gdański	21	
		Przywidz	1	
		Pszczółki	2	
		Suchy Dąb	1	
		Trąbki Wielkie	3	
5	kartuski	Chmielno	2	48
		Kartuzy	8	
		Przodkowo	1	
		Sierakowice	6	
		Somonino	3	
		Stężycza	7	
		Sulęczyno	3	
		Żukowo	18	
61	kościerski	Dziemiany	1	21
		Karsin	6	
		Kościerzyna	6	
		Liniewo	2	
		Lipusz	2	
		Nowa Karczma	2	
		Stara Kiszewa	2	
7	kwidzyński	Gardeja	2	8
		Kwidzyn	3	
		Ryjewo	2	
		Sadlinki	1	
8	lęborski	Cewice	4	29
		Lębork	12	
		Łeba	5	
		Nowa Wieś Lęborska	5	
		Wicko	3	
9	malborski	Miłoradz	1	2
		Stare Pole	1	
10	nowodworski	Krynica Morska	1	9
		Nowy Dwór Gdański	4	
		Ostaszewo	1	
		Stegna	2	
		Sztutowo	1	
11	pucki	Hel	1	32

		Jastarnia	2	
		Kosakowo	11	
		Krokowa	5	
		Puck	11	
		Władysławowo	2	
12	starogardzki	Bobowo	1	13
		Kaliska	2	
		Lubichowo	2	
		Osieczna	2	
		Smętowo Graniczne	1	
		Starogard Gdański	2	
		Zblewo	3	
13	sztumski	Mikołajki Pomorskie	1	6
		Stary Dzierzgoń	1	
		Stary Targ	1	
		Sztum	3	
14	słupski	Damnica	1	30
		Dębica Kaszubska	2	
		Główczyce	5	
		Kępice	1	
		Kobylnica	5	
		Potęgowo	1	
		Słupsk	9	
		Smołdzino	1	
		Ustka	5	
15	tczewski	Gniew	1	9
		Morzeszczyn	1	
		Pelplin	3	
		Subkowy	2	
		Tczew	2	
16	wejherowski	Choczewo	3	65
		Gniewino	3	
		Luzino	5	
		Łęczyce	6	
		Reda	12	
		Rumia	19	
		Szemud	8	
		Wejherowo	9	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z <http://pomorskie.przedszkola.edubaza.pl>

Wykres 2. Rejestr pomorskich przedszkoli według powiatów (bez miast).

Źródło: Opracowanie własne; dane zebrane z <http://pomorskie.przedszkola.edubaza.pl> (Stan na dzień 31 sierpnia 2017)

Najwięcej przedszkoli i punktów przedszkolnych funkcjonuje na terenie powiatu wejherowskiego, kartuskiego i gdańskiego.

Najmniej instytucji tego typu zarejestrowano na terenie powiatu malborskiego (zaledwie 2).

Najmniej instytucji przedszkolnych mieści się na terenie powiatu malborskiego (2)

Opieka nad osobami starszymi

Województwo pomorskie, jak i cały kraj wraz z wieloma krajami europejskimi, jest w trakcie postępujących zmian demograficznych, gdzie seniorzy stanowią coraz większą część społeczeństwa (liczba lat życia w okresie starości stale się zwiększa), zaś udział młodszych grup wiekowych stale spada. Oznacza to wzrost zapotrzebowania zarówno na usługi z zakresu ochrony zdrowia, jak i na długoterminowe usługi opiekuńcze. Konieczność zapewnienia tych potrzeb mieszkańcom Pomorza powinna znaleźć się w centrum zainteresowania osób kreujących politykę społeczną regionu.

W ostatnich latach obserwujemy:

- systematycznie wzrastający odsetek osób powyżej 65 roku życia w populacji ogólnej;
- powiększanie się liczebności populacji w sędziwym wieku, czyli 80 lat i więcej;
- zdecydowanie szybszy przyrost liczby ludności starszej w miastach niż na wsi;
- zjawisko tzw. podwójnego starzenia się - dynamiczny wzrost liczby najstarszych pośród starych;
- singularyzację starości – samotne zamieszkiwanie osób starszych.

Obecny system opieki społecznej wobec osób starszych obejmuje:

- opiekę długoterminową (publiczną i prywatną),

- codzienne domy pobytu (publiczne i prywatne),
- wsparcie opiekuńcze i pielęgnacyjne, w tym wspierające proces leczenia,
- zabezpieczenie finansowe,
- inicjowanie aktywnego starzenia się w dobrym zdrowiu (aktywność fizyczna, gimnastyka, rekreacja, turystyka, itd.),
- propagowanie aktywności intelektualnej (działalność Klubów Seniora, Rad Seniorów, Uniwersytetów Trzeciego Wieku, wolontariatu osób starszych i wolontariatu międzypokoleniowego, itd.),
- dostępność usług medycznych: rehabilitacji fizycznej, profilaktyki, zintegrowanej opieki medycznej, dostępność specjalistów, w tym geriatrów i psychologów (dla osób z zaburzeniami psychicznymi).

Usługi opiekuńcze dla seniorów mogą być zapewnione:

- w Domach Pomocy Społecznej (DPS) stacjonarnych i dziennych,
- mieszkaniach chronionych,
- w zakładach opiekuńczo-leczniczych (ZOL) i zakładach pielęgnacyjno-opiekuńczych (ZPO),
- środowiskowych domach samopomocy oraz klubach samopomocy,
- w Rodzinnych Domach Pomocy (RDP).

W Polsce według stanu GUS na dzień 31 grudnia 2016 r. działało 1 678 zakładów stacjonarnych pomocy społecznej. W porównaniu z rokiem poprzednim ich liczba zwiększyła się o 23. Ponad 51% wszystkich placówek to domy pomocy społecznej, 16,7% to placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku w ramach działalności gospodarczej lub statutowej, 15,9% schroniska dla bezdomnych, 4,9% noclegownie, 3,9% domy dla matek, 2,1% rodzinne domy pomocy, 0,6% stacjonarne środowiskowe domy samopomocy oraz 4,4% to pozostałe jednostki.

Zakłady stacjonarne pomocy społecznej w 2016 r. dysponowały 114,5 tys. miejsc (wzrost o 0,4% w porównaniu z rokiem 2015), w tym największą ich liczbę, tj. 81,5 tys. posiadały domy pomocy społecznej. Znacznie mniej miejsc (15,6 tys.) posiadały schroniska dla bezdomnych, placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku w ramach działalności gospodarczej lub statutowej (9,7 tys.) oraz noclegownie (3,5 tys.). Liczba miejsc w pozostałych typach placówek nie przekroczyła 2 tys. Najwięcej mieszkańców przebywało w placówkach zlokalizowanych na terenie województw mazowieckiego i śląskiego, a najmniej lubuskiego i podlaskiego. Biorąc pod uwagę liczbę mieszkańców zakładów stacjonarnych pomocy społecznej na 1 tys. ludności, wskaźnik ten był najwyższy w województwie opolskim (3,7), a najniższy w województwie kujawsko-pomorskim (2,3). Dla Polski wskaźnik osiągnął wartość 2,8.

Zakłady stacjonarne pomocy społecznej w woj. pomorskim dysponowały łącznie 7 137 miejscami (o 1,6% mniej niż w 2015 r.). Według stanu w dniu 31 grudnia 2016 r. w domach i zakładach pomocy społecznej przebywało 6 892 mieszkańców (w 2015 r. – 6 814), wśród których 40,9% stanowiły kobiety (tyle samo co w poprzednim roku).

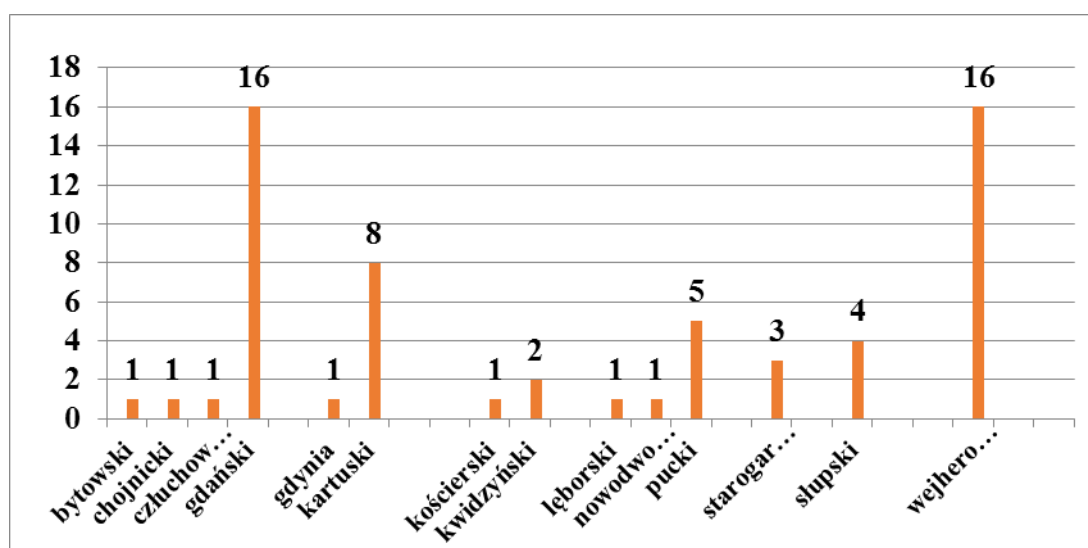
Tabela 36. Stacjonarna pomoc społeczna według województw

Wyszczególnienie	Placówki	Miejsca	Mieszkańcy
Polska	1 678	114 522	107 846
Dolnośląskie	105	8 223	7 708
Kujawsko-pomorskie	68	4 973	4 788
Lubelskie	71	5 544	5 190
Lubuskie	40	2 935	2 841
Łódzkie	107	8 189	7 827
Małopolskie	159	10 427	9 922
Mazowieckie	250	16 638	14 932
Opolskie	50	3 918	3 712
Podkarpackie	78	5 685	5 281
Podlaskie	49	3 303	3 173
Pomorskie	110	7 137	6 892
Śląskie	213	13 279	12 696
Świętokrzyskie	70	4 525	4 214
Warmińsko-mazurskie	84	5 242	4 983
Wielkopolskie	147	9 096	8 312
Zachodniopomorskie	77	5 678	5 375

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS (Stan na dzień 31 XII 2016)

Według rejestru prowadzonego przez Pomorski Urząd Wojewódzki, decyzją Wojewody Pomorskiego, wydano pozwolenia na funkcjonowanie 50 domów pomocy społecznej oraz 62 placówki zapewniające opiekę całodobową osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku, (wykres: stan na 1 sierpnia 2017).

Wykres 3. Wykaz placówek zapewniających opiekę całodobową osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku w woj. pomorskim wg powiatów.

Najwięcej placówek zarejestrowano w powiatach gdańskim i wejherowskim.

W 2016 r. większość mieszkańców zakładów stacjonarnych pomocy społecznej (78,2% wobec 73,8% w 2015 r.) uczestniczyła we współfinansowaniu swego pobytu pokrywając koszty np. z własnej emerytury, renty lub zasiłku stałego. Spośród nich osoby opłacające pobyt w pełnej wysokości stanowiły 5,9% ogólnej liczby mieszkańców. Natomiast dla 13,1% mieszkańców pobyt opłacany był całkowicie przez gminę lub budżet państwa, a dla 4,4% przez członków rodziny.

W województwie pomorskim funkcjonuje również 81 placówek opiekuńczo-terapeutycznych i interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych, w których jest 1 238 miejsc, z czego 479 miejscami dysponują miasta (stan na sierpień 2017; źródło: <http://www.gdansk.uw.gov.pl/>).

W końcu 2016 r. istniało 2 371 rodzin zastępczych (o 49 mniej niż w 2015 r.), które sprawowały opiekę nad 3407 dziećmi (3526 w 2015 r.). Dodatkowo w 93 rodzinnych domach dziecka przebywało 589 dzieci. W ciągu 2016 r. rodziny zastępcze opuściło 423 dzieci do 18 roku życia i 222 osoby pełnoletnie, natomiast rodzinne domy dziecka odpowiednio – 73 i 21 osób.

Alternatywą dla pobytu w placówce stacjonarnej pomocy społecznej są tzw. Rodzinne Domy Pomocy (RDP). Działają one na razie tylko w Gdańsku. Według Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 31 maja 2012 r., Rodzinne Domy Pomocy to usługi opiekuńcze przeznaczone dla nie więcej niż 8 osób. Są to instytucje pośredniczące między usługą opiekuńczą świadczoną w miejscu zamieszkania, a całodobową placówką specjalistycznego wsparcia jaką jest DPS.

Gospodarstwa opiekuńcze

Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie jest inicjatorem koncepcji rozwoju gospodarstw opiekuńczych na obszarach wiejskich w Polsce. Gospodarstwa opiekuńcze to łączenie działalności rolniczej z opieką nad osobami wymagającymi wsparcia.

W chwili obecnej doradcy z CDR w Krakowie prowadzą w całym kraju seminaria i spotkania, których celem jest wymiana wiedzy oraz nawiązanie współpracy pomiędzy podmiotami istotnymi z punktu widzenia rozwoju gospodarstw opiekuńczych w Polsce. Na spotkania zapraszani są: przedstawiciele władz samorządowych, jednostek samorządu terytorialnego (osoby odpowiedzialne za kreowanie i realizację polityki w zakresie rozwoju obszarów wiejskich oraz polityki społecznej w regionach i w skali lokalnej), przedstawiciele władz państwowych i administracji państwowej (osoby odpowiedzialne za kreowanie i realizację polityki w zakresie rozwoju obszarów wiejskich oraz polityki społecznej państwa), przedstawiciele jednostek systemu pomocy społecznej, a także inne osoby zaangażowane w rozwój obszarów wiejskich. Koncepcja zakłada ścisłą współpracę pomiędzy rolnikami, doradcami rolniczymi, organizacjami pozarządowymi, administracją państwową a jednostkami samorządu terytorialnego. Konieczność takiej współpracy wynika wprost z przepisów normujących działalność opiekuńczą w Polsce. Tworzenie sieci usług społecznych jest możliwe ze ścisłą współpracą z Samorządami, dotyczy to również dostępnych źródeł ich finansowania (Regionalne Programy Operacyjne, środki na wsparcie Ekonomii Społecznej).

Naturalne zasoby gospodarstwa rolnego są wykorzystywane do poprawy stanu zdrowia lub samopoczucia osób o szczególnych potrzebach w wielu krajach.

W ramach funkcji społecznych gospodarstwo rolne może realizować zadania w zakresie:

- reedukacji i resocjalizacji,

- terapii,
- integracji na rynku pracy i włączenia społecznego,
- działań pedagogicznych,
- usług opiekuńczych.

Wnioski:

1. Sytuacja demograficzna (gwałtowny wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym wymaga działań powodujących wzrost stopnia pomocy dla osób starszych oraz działań zmierzających do wzrostu dzietności (system opieki nad matką i dzieckiem – żłobki, przedszkola).
2. Konieczne są działania mające na celu wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców obszarów wiejskich – szczególnie tych położonych peryferyjnie.

1.2.3	Rynek pracy i przedsiębiorczość na OW
	<i>struktura zatrudnienia mieszkańców OW ogółem, wg wieku</i>
	<i>główne dziedziny aktywności gospodarczej</i>
	<i>wielkość przedsiębiorstw i ich lokalizacja oraz</i>
	<i>dominujące rodzaje działalności gospodarczej</i>
	<i>bariery w rozwoju przedsiębiorczości na OW</i>
	<i>bezrobocie, w tym:</i>
	<i>bezrobocie ukryte, przyczyny i nastawienie społeczne do wychodzenia z bezrobocia ukrytego lub długotrwałego</i>
	<i>obszary/tereny z największymi trudnościami w zakresie rynku pracy</i>
	<i>oczekiwane kwalifikacje, a wykonywane zawody, rzemiosło, ginące zawody</i>
	<i>Mapy</i>
	<i>główne wnioski możliwie w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin</i>

1. Struktura zatrudnienia i główne dziedziny aktywności gospodarczej

Sytuacja na pomorskim rynku pracy od kilku lat ulega stopniowej poprawie. Rok 2016 jest już w dużej mierze rynkiem pracownika. Stopa bezrobocia jest wyjątkowo niska, a pracodawcy mają problem z doбором personelu. W okresie od stycznia do lipca 2016 r. pracodawcy zgłosili do powiatowych urzędów pracy w każdym miesiącu zdecydowanie większą liczbę wolnych miejsc pracy niż w latach ubiegłych. W lipcu liczba zgłoszonych wolnych miejsc pracy wynosiła 9,1 tys., najwięcej zgłoszono w czerwcu 11,2 tys. miejsc.

Tabela 37. Ważniejsze dane z zakresu rynku pracy

W:yszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Dynamika 2015 2010=100%
Pracujący w tys.	744,9	744,3	741,1	753,4	774,8	798,2	107,16%
w tym:							
Przemysł i budownictwo	223,2	218,0	212,7	213,9	221,3	229,2	102,69%
Handel; naprawa pojazdów samochodowych, transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia oraz informacja i komunikacja	210,3	207,0	205,0	207,0	212,0	219,3	104,28%
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa oraz obsługa rynku nieruchomości	33,8	38,3	38,1	37,9	37,3	37,0	109,47%

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie danych GUS

Dane statystyczne pokazują, że w na rynku pracy w woj. pomorskim sytuacja poprawia się systematycznie od 2013 r.

Tabela 38. Pracujący wg sektorów własności i selekcji

WYSZCZEGÓLNIENIE o – ogółem k – w tym kobiety		2014	2015			Dynamika ogółem 2015 2014=100%
		ogółem		sektor publiczny	sektor prywatny	
O G Ó Ł E M	o	774807	798217	171783	626434	103,02%
	k	370527	380995	112699	268296	102,83%
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo	o	66970	66982	1944	65038	100,02%
	k	28300	28384	531	27853	100,30%
Przemysł i budownictwo	o	221301	229198	14502	214696	103,57%
	k	61184	63855	3669	60186	104,37%
Handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia oraz informacja i komunikacja	o	212046	219280	16617	202663	103,41%
	k	98115	101255	5534	95721	103,20%
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa oraz obsługa rynku nieruchomości	o	37319	36988	6342	30646	99,11%
	k	24738	24440	4431	20009	98,80%
Pozostałe usługi	o	237171	245769	132378	113391	103,63%
	k	158190	163061	98534	64527	103,08%

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie danych GUS (Stan na dniu 31 XII)

Wzrost liczby pracujących uwidacznia się szczególnie w sektorze przemysłu i budownictwa oraz w handlu i usługach. Problem deficytu odpowiednich pracowników pojawia się w szczególności w najlepiej rozwijających się branżach w województwie, tj. brakuje informatyków, pracowników do transportu i logistyki, opiekunów osób starszych. Deficyt widoczny jest również w sektorach tradycyjnych dla województwa pomorskiego, m.in. w budownictwie, w gospodarce morskiej oraz w turystyce i gastronomii.

Tabela 39. Pracujący wg sektorów własności

WYSZCZEGÓLNIENIE	2014	2015		Dynamika ogółem 2014=100%
	Ogółem		w tym kobiety	
O G Ó Ł E M	774807	798217	380995	103,02%
Sektor publiczny	172179	171783	112699	99,77%
w tym własność				
państwowa	60151	61213	32924	101,77%
jednostek samorządu terytorialnego	103871	104871	77192	100,96%
Sektor prywatny	602628	626434	268296	103,95%
w tym własność				
prywatna krajowa	499755	518307	214313	103,71%
zagraniczna	90944	96262	48323	105,85%
% udział sektora prywatnego	77,78%	78,48%	70,42%	

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie danych GUS (Stan na dniu 31 XII)

W strukturze zatrudnienia systematycznie rośnie udział sektora prywatnego. W sektorze tym notuje się także najwyższą dynamiką przyrostu zatrudnienia.

Sektorem bardzo istotnym z punktu widzenia rynku pracy jest sektor produkcji artykułów spożywczych.

Tabela 40. Przeciętne zatrudnienie w przemyśle wg sekcji i działów

Wyszczególnienie	2014	2015	Dynamika 2015 2014=100%
Przetwórstwo przemysłowe	119963	123339	102,81%
w tym:			
Produkcja artykułów spożywczych	20319	20922	102,97%
Produkcja napojów	638	620	97,18%
Produkcja wyrobów tekstylnych	1091	1077	98,72%
Produkcja odzieży	3238	3093	95,52%
Produkcja skór i wyrobów skórzanych	1878	1956	104,15%
Produkcja wyrobów z drewna, korka, słomy i wikliny	9879	10013	101,36%
Produkcja papieru i wyrobów z papier	2839	2931	103,24%
Poligrafia i reprodukcja zapisanych nośników informacji	923	923	100,00%
Produkcja koksu i produktów rafinacji ropy naftowej	1881	1880	99,95%
Produkcja chemikaliów i wyrobów chemicznych	2471	2508	101,50%
Produkcja wyrobów farmaceutycznych	2110	2341	110,95%
Produkcja wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych	8633	9871	114,34%
Produkcja wyrobów z pozostałych mineralnych surowców niemetalicznych	3992	3891	97,47%

Produkcja metal	410	477	116,34%
Produkcja wyrobów z metali	16573	17245	104,05%
Produkcja komputerów, wyrobów elektronicznych i optycznych	9581	10249	106,97%
Produkcja urządzeń elektrycznych	2620	2374	90,61%
Produkcja maszyn i urządzeń	6387	6501	101,78%
Produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep	2793	2786	99,75%
Produkcja pozostałego sprzętu transportowego	4730	4124	87,19%
Produkcja mebli	6267	6582	105,03%
Pozostała produkcja wyrobów	1993	2004	100,55%
Naprawa, konserwacja i instalowanie maszyn i urządzeń	8721	8973	102,89%
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę	5578	5484	98,31%
Dostawa wody, gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacja ^Δ	7193	7143	99,30%
w tym:			
Pobór, uzdatnianie i dostarczanie wody	1024	1064	103,91%
Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków	2914	3304	113,38%
Gospodarka odpadami; odzysk surowców	3255	2776	85,28%

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie danych GUS

2. Aktywność gospodarcza na obszarach wiejskich

W woj. pomorskim systematycznie wzrasta liczba podmiotów gospodarczych. Dynamika wzrostu liczby firma na obszarach wiejskich jest zdecydowanie wyższa niż w miastach.

Tabela 41. Podmioty Gospodarki Narodowej wg klas wielkości

Nazwa	Rok							Dynamika 2016 2010=100%
	Ogółem							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
	szt.	szt.	szt.	szt.	szt.	szt.	szt.	
Pomorskie	260 202	258 197	265 033	271 784	275 990	281 861	286 844	110,24%
Pomorskie - WIEŚ	59 484	60 535	62 901	65 516	67 818	71 412	73 261	123,16%
% na OW	22,86%	23,45%	23,73%	24,11%	24,57%	25,34%	25,54%	

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie danych GUS (BDL- Bank Danych Lokalnych)

Na obszarach wiejskich dominują jednak mikroprzedsiębiorstwa, czyli firmy o zatrudnieniu do 10 pracowników. Firmy duże o zatrudnieniu pow. 250 pracowników stanowią niewielki udział w strukturze firm.

Tabela 42. Struktura przedsiębiorstw na obszarach wiejskich

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Mikro	94,94%	94,99%	95,71%	95,95%	96,01%	96,15%	96,19%
Małe	4,52%	4,48%	3,72%	3,51%	3,46%	3,35%	3,31%
Średnie	0,50%	0,49%	0,54%	0,51%	0,49%	0,47%	0,47%
Duże	0,03%	0,03%	0,03%	0,03%	0,03%	0,03%	0,03%
Bardzo duże	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie danych GUS (BDL- Bank Danych Lokalnych)

Szczególnie intensywny przyrost firm notuje się na OW podregionu gdańskiego. W ogólnej liczbie firm na OW podregionu gdańskiego, udział firm na OW jest przekroczył w 2016 roku 56%. W tej klasyfikacji na drugiej pozycji są OW podregionu chojnickiego.

Tabela 43. Przedsiębiorstwa na obszarach wiejskich

Nazwa	Rok					Dynamika 2016 2012=100%
	Ogółem					
	2012	2013	2014	2015	2016	
	szt	szt	szt	szt	szt	
PODREGION GDAŃSKI	58 921	61 044	62 853	64 776	66 532	112,92%
PODREGION GDAŃSKI -WIEŚ	30 688	32 117	33 534	36 356	37 660	122,72%
% na OW	52,08%	52,61%	53,35%	56,13%	56,60%	
PODREGION SŁUPSKI	36 300	36 743	36 885	36 925	37 108	102,23%
PODREGION SŁUPSKI -WIEŚ	11 690	12 115	12 486	12 706	12 996	111,17%
% na OW	32,20%	32,97%	33,85%	34,41%	35,02%	
PODREGION STAROGARDZKI	38 283	39 011	39 243	39 648	39 705	103,71%
PODREGION STAROGARDZKI -WIEŚ	12 658	13 196	13 464	13 726	13 933	110,07%
% na OW	33,06%	33,83%	34,31%	34,62%	35,09%	
PODREGION CHOJNICKI	18 866	19 114	19 431	19 778	19 832	105,12%
PODREGION CHOJNICKI -WIEŚ	7 865	8 088	8 334	8 624	8 672	110,26%
% na OW	41,69%	42,31%	42,89%	43,60%	43,73%	

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie danych GUS

Ponad połowa firm funkcjonujących na OW w woj. pomorskim, zlokalizowanych jest w podregionie gdańskim. Kolejne miejsce zajmuje podregion starogardzki – ok. 19%, następnie

słupski - ok. 18%. Najmniej firm na z ogółu funkcjonujących na OW znajduje się w podregionie chojnickim.

Tabela 43. cd. Przedsiębiorstwa na obszarach wiejskich

Wyszczególnienie	2012	2013	2014	2015	2016
Ogółem firm na OW	62 901	65 516	67 818	71 412	73 261
w tym w podregionach					
PODREGION GDAŃSKI - WIEŚ	30 688	32 117	33 534	36 356	37 660
% Podregion gdański wieś	48,79%	49,02%	49,45%	50,91%	51,41%
PODREGION SŁUPSKI - WIEŚ	11 690	12 115	12 486	12 706	12 996
% Podregion słupski wieś	18,58%	18,49%	18,41%	17,79%	17,74%
PODREGION STAROGARDZKI – WIEŚ	12 658	13 196	13 464	13 726	13 933
% Podregion starogardzki wieś	20,12%	20,14%	19,85%	19,22%	19,02%
PODREGION CHOJNICKI - WIEŚ	7 865	8 088	8 334	8 624	8 672
% Podregion chojnicki wieś	12,50%	12,35%	12,29%	12,08%	11,84%

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie danych GUS

3. Bariery w rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich

Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich ogranicza nie tylko brak innowacyjności, ale także słaby dostęp do infrastruktury technicznej i komunikacyjnej. Dodatkowo uwzględnić należy bariery specyficzne dla wiejskiego środowiska: mentalność mieszkańców, ich stereotypowe postrzeganie nadchodzących zmian w gospodarce oraz brak odpowiednich kwalifikacji i wykształcenia. W tej sytuacji konieczne jest pełne włączenie w rozwój społeczności lokalnych i ich równoczesna aktywizacja, zwłaszcza poprzez wzrost samooceny mieszkańców i ich kwalifikacji. Niestety, lokalne władze samorządowe często nie wykazują wystarczającego zainteresowania aktywizacją społeczno-zawodową na wsi. Nie prowadzą także szerokiej promocji gmin i powiatów, zachęcającej przedsiębiorców do inwestowania na danym terenie. Ponadto brak jest w regionie, szczególnie na wsi, rozwiązań systemowych wspierających rozwój firm już funkcjonujących.

Ważną barierą utrudniającą rozwój przedsiębiorczości jest ubożenie Pomorza, zwłaszcza mieszkających na wsi i wynikające z tego ograniczone możliwości finansowe potencjalnych przedsiębiorców, a także potencjalnych klientów. Stopniowo zmniejsza się popyt na oferowane usługi i produkty.

Dodatkowym obciążeniem finansowym dla gospodarki mogą być procesy związane z kryzysem energetycznym oraz koniecznością ograniczenia emisji zanieczyszczeń. Znacząco

przyczynić się to może do dalszego wzrostu kosztów i spadku konkurencyjności firm w regionie. Ponadto, migracja zarobkowa i kiepska infrastruktura transportu zbiorowego mogą spowodować pogłębienie dezintegracji społecznej. W tej sytuacji istnieje ryzyko, że dojdzie do osłabienia aktywności społeczno-gospodarczej mieszkańców Pomorza.

Jednym z ważniejszych czynników sprzyjających aktywizacji pozarolniczej na obszarach wiejskich jest zatem edukacja mieszkańców wsi na temat niezbędnej aktywności społecznej i zawodowej oraz wzrost świadomości w zakresie zachodzących zmian i przeobrażeń społeczno-gospodarczych. Konieczne jest stałe podwyższanie wiedzy, kwalifikacji i umiejętności potencjalnych pracowników, adekwatny do potrzeb pomorskiego rynku pracy (edukacja na wszystkich szczeblach, rozwój kształcenia ustawicznego).

W ostatnich latach w województwie pomorskim dynamicznie rosła liczba instytucji szkoleniowych, prowadzących różne rodzaje szkoleń na różnym poziomie kształcenia. Ale same szkolenia w ramach kształcenia pozaformalnego to zbyt mało. Niezbędny jest też rozwój doradztwa zawodowego, w tym poradnictwa związanego z szeroko rozumianą przedsiębiorczością, zwłaszcza na terenach strukturalnego bezrobocia. Porady dotyczące zakładania indywidualnej działalności gospodarczej, pozyskiwania środków finansowych na rozpoczęcie tej działalności, a także odkrywanie własnych zalet i tzw. „miękkich” umiejętności, zdecydowanie ułatwią mieszkańcom wsi aktywizację pozarolniczą. Poradnictwo zawodowe może znacząco przyczynić się do podjęcia prawidłowych decyzji zawodowych i wyborów związanych z pracą zawodową na każdym etapie życia.

Wzrost pozarolniczej aktywności mieszkańców wsi, a zwłaszcza rozwój przedsiębiorczości prowadzący do powstawania nowych miejsc pracy, poprawi nie tylko sytuację dochodową gospodarstw, ale również kondycję finansową gmin. Niezbędne jest jednak stworzenie w województwie pomorskim zintegrowanego spójnego systemu szkolenia ustawicznego i doradztwa zawodowego, który umożliwi współpracę w tym zakresie wielu instytucji i przedsiębiorstw. Poprawi to efektywność prowadzonych w regionie działań szkoleniowo-doradczych.

Do pozostałych czynników, które ułatwią aktywizację zawodową na Pomorzu należą m.in.:

- poprawa warunków życia mieszkańców i warunków prowadzenia działalności gospodarczej spowodowana poprawą infrastruktury technicznej (wodociągowo-kanalizacyjnej, systemu gospodarki odpadami) oraz komunikacyjnej (dostęp do szerokopasmowego Internetu, infrastruktury drogowej, transportu zbiorowego);
- dynamiczny rozwój gospodarczy, zwłaszcza w oparciu o sektor turystyki, energetyki i TIK, generujący nowe zawody i miejsca pracy;
- dalszy zróżnicowany rozwój sektora usługowego na wsi, w tym m.in. rzemiosła, budownictwa mieszkaniowego i drobnej wytwórczości;
- redukcja energochłonności gospodarki poprzez m.in. rozwój OZE;
- wspieranie procesów tworzenia miejscowych grup przedsiębiorców, planujących długofalowy rozwój (inkubatory przedsiębiorczości wiejskiej, klastry);
- pobudzanie rozwoju działalności handlowej i usługowej poprzez chłonny rynek zbytu rozwijający się na obszarach wiejskich, wzrost dostępu do tzw. dobrych praktyk;
- upowszechnienie kształcenia ustawicznego wśród osób bezrobotnych i poszukujących pracy, zwłaszcza w wieku 50+ , co przyczyni się do przedłużenia aktywności zawodowej osób starszych;

- wspieranie rozwoju zróżnicowanych form opieki nad dziećmi do lat 3 (żłobki, dzienny opiekun, klub dziecięcy, niania), co pośrednio prowadzić będzie m.in. do aktywizacji zawodowej kobiet oraz do przeciwdziałania dezaktywacji zawodowej osób po 50 roku życia np. senior może być zatrudniony jako opiekun dzienny;
 - przystosowywanie stanowisk pracy dla osób 50+ oraz dla osób niepełnosprawnych;
 - profilaktyka zdrowotna i promocja zdrowia (upowszechnianie zdrowego stylu życia)- działania realizowane głównie przez jednostki samorządu terytorialnego i organizacje pozarządowe;
 - poprawa warunków prawnych i finansowych sprzyjających rozwojowi MMŚP;
 - możliwość uzyskania wsparcia finansowego dla procesu tworzenia nowych miejsc pracy.
- Przewycięzanie wymienionych barier jest szczególnie istotne na OW położonych peryferyjnie w stosunku do centralnego ośrodka trójmiejskiego.

Tabela 44. Aktywność Ekonomiczna Ludności - współczynnik aktywności zawodowej wg grup wieku i miejsca zamieszkania -obszar wiejski

Nazwa	w wieku 18 - 59/64 lata						
	Wieś						
	wartość liczbowa						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
POMORSKIE	69,8	68,1	70,3	68,2	68,7	70,7	71,8

Nazwa	w wieku 50 lat i więcej						
	Wieś						
	wartość liczbowa						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
POMORSKIE	33,9	31,5	34,7	34,9	33,3	35,3	36,6

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie danych GUS (Bank Danych Lokalnych)

Pozytywnym objawem na rynku pracy na OW woj. pomorskiego jest systematyczny wzrost procentowy współczynnika aktywności zawodowej mieszkańców wieku od 18 do 59/64 lat, a także w wieku 50 lat i więcej.

4. Bezrobocie, obszary z największymi trudnościami na rynku pracy, warunki rozwoju rynku pracy

Od 2016 r. obserwuje się we wszystkich powiatach systematyczny spadek bezrobocia rejestrowanego.

Tabela 45. Bezrobocie rejestrowane w latach 2010-2016

Nazwa	Ogółem						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
POMORSKIE	12,3	12,5	13,4	13,2	11,1	8,9	7,3
Powiat bytowski	22	22,7	23,6	23,4	20,7	17,6	14,6
Powiat chojnicki	18,2	20,2	20	19,4	16,8	14,4	12,2
Powiat człuchowski	24,7	23	23,8	24,1	21,2	18,8	15,8
Powiat gdański	7,8	7,4	9	9,5	8,2	6,1	5,6

Powiat kartuski	10,4	10,5	10,9	11,1	8	5,4	4,3
Powiat kościerski	15,2	15,4	15,6	15,5	13,2	10,5	8,8
Powiat kwidzyński	12,7	17,3	19,9	17,1	12,7	9,1	8,5
Powiat lęborski	19,9	19,5	21,4	21,2	17,1	14,7	10,8
Powiat malborski	23,4	24,4	25,1	25,6	21,3	19,5	16
Powiat nowodworski	29	29,5	30,9	30,7	26,5	23,4	18,3
Powiat pucki	12,6	14,1	15,4	15,4	13,9	12	10,2
Powiat słupski	22,5	22,1	22,8	21,7	19,2	15,4	12,3
Powiat starogardzki	19,2	20,1	20,9	19,2	15,2	11,4	8,8
Powiat tczewski	14,2	13,4	13,7	14	10,8	9,1	7,7
Powiat wejherowski	15,1	15,1	16,4	15,7	14,2	11,9	9,9
Powiat sztumski	23,8	25	27,3	27,1	22,9	16,3	14,5
Powiat m.Gdańsk	5,4	5,4	6,3	6,5	5,5	4	3,6
Powiat m.Gdynia	5,5	5,5	6,5	6,3	5,8	4,9	4
Powiat m.Słupsk	12,3	11,5	12	12,2	11,1	7,9	5,9
Powiat m.Sopot	3,9	4	4,6	4,8	4,1	3,4	2,9

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Aktualnie stopa bezrobocia w woj. pomorskim wynosi 5,9% i jest 1,2% niższa niż średnia krajowa. Jednak w 7 powiatach stopa bezrobocia jest na poziomie 10 i więcej %.

Tabela 46. Stopa bezrobocia

WYSZCZEGÓLNIENIE	Stopa bezrobocia rejestrowanego w %
P O L S K A	7,1
WOJEWÓDZTWO POMORSKIE	5,9
Powiaty:	
Bytowski	11,4
Chojnicki	10,5
Człuchowski	13,5
Gdański	5,2
Kartuski	3,8
Kościerski	6,7
Kwidzyński	6,8
Lęborski	7,8
Malborski	12,6
Nowodworski	10,8
Pucki	7,7
Słupski	10,0
Starogardzki	6,1
Sztumski	11,9
Tczewski	7,2
Wejherowski	7,4
Miasta na prawach powiatu:	
Gdańsk	3,4

Gdynia	3,2
Słupsk	4,9
Sopot	2,3

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS

W okresie styczeń-czerwiec br. przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw bub. roku. W relacji do 2016 r. wzrost przeciętnego zatrudnienia odnotowano m.in. w działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej (o 22,0%), w zakwaterowaniu i gastronomii (o 14,5%), w informacji i komunikacji (o 10,4%), w transporcie i gospodarce magazynowej (o 8,4%).

W końcu czerwca 2017 r. liczba bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy wyniosła 52,2 tys. osób i była niższa o 14,7 tys. osób, tj. o 22,0% w stosunku do czerwca 2016 r., a w stosunku do maja 2017 r. niższa o 3,1 tys. osób, tj. o 5,6%. Kobiety stanowiły 61,3% ogólnej liczby bezrobotnych zarejestrowanych (w czerwcu 2016 r. – 59,1%).

Liczba bezrobotnych zarejestrowanych i stopa bezrobocia rejestrowanego kształtowały się następująco.

Tabela 47. Wskaźniki stanu bezrobocia

Wyszczególnienie	2016 VI	2017	
		V	VI
Bezrobotni zarejestrowani (stan w końcu miesiąca) w tys.	66,9	55,3	52,2
Bezrobotni nowo zarejestrowani (w ciągu miesiąca) w tys.	8,8	8,4	7,9
Bezrobotni wyrejestrowani (w ciągu miesiąca) w tys.	13,0	10,9	10,9
Stopa bezrobocia rejestrowanego (stan w końcu miesiąca) w %	7,6	6,3	5,9

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS

W czerwcu br. w urzędach pracy zarejestrowano 7,9 tys. osób bezrobotnych, tj. o 10,5% mniej niż w czerwcu ub. roku i o 6,2% mniej niż w maju br. Udział osób rejestrujących się po raz kolejny w liczbie osób nowo zarejestrowanych ogółem zmniejszył się o 0,1 p.proc. w stosunku do czerwca 2016 r. i wyniósł 80,1%.

W czerwcu br. z ewidencji bezrobotnych wyrejestrowano 10,9 tys. osób, tj. o 16,0% mniej niż w czerwcu 2016 r. i o 0,4% więcej niż w maju br. Z tytułu podjęcia pracy (głównej przyczyny wyrejestrowania) z rejestru bezrobotnych wyłączono 5,1 tys. osób (w czerwcu 2016 r. – 6,1 tys. osób). Udział tej kategorii osób w ogólnej liczbie wyrejestrowanych w ujęciu rocznym zwiększył się o 0,1 p.proc. i wyniósł 46,9%.

Zwiększył się również udział osób, które nabyły prawo do emerytury lub renty (o 0,4 p.proc. do 1,0%).

Zmniejszył się natomiast udział osób, które nie potwierdziły gotowości do podjęcia pracy (o 1,4 p.proc. do 24,3%), osób, które dobrowolnie zrezygnowały ze statusu bezrobotnego (o 0,7 p.proc. do 7,0%), osób, które nabyły prawo do świadczenia przedemerytalnego (o 0,4 p.proc. do 0,8%) oraz osób, które rozpoczęły szkolenie lub staż u pracodawcy (o 0,3 p.proc. do 9,7%). W końcu czerwca 2017 r. bez prawa do zasiłku pozostawało 42,6 tys. bezrobotnych, a ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych zmniejszył się w stosunku do czerwca 2016 r. o 1,9 p.proc. i wyniósł 81,7%.

Tabela 48. Wybrane kategorie osób bezrobotnych zarejestrowanych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy kształtowały się następująco

Wyszczególnienie	2016	2017	
	VI	V	VI
	w % ogółu		
do 25 roku życia	13,6	13,7	13,6
długotrwale bezrobotne*)	52,0	47,4	47,9
powyżej 50 roku życia	27,6	27,6	28,0
Niepełnosprawni	8,0	8,0	8,1

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS (stan w koniec miesiąca):

*) Do długotrwale bezrobotnych zalicza się osoby pozostające w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich 2 lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego w miejscu pracy.

W skali roku wśród osób bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy zwiększył się udział bezrobotnych osób powyżej 50 roku życia (o 0,4 p.proc. do 28,0%) oraz bezrobotnych osób niepełnosprawnych (o 0,1 p.proc. do 8,1%).

Zmniejszył się natomiast udział osób długotrwale bezrobotnych (o 4,1 p.proc. do 47,9%), a udział osób bezrobotnych do 25 roku życia pozostał na niezmiennym poziomie (13,6%).

W czerwcu br. do urzędów pracy zgłoszono 10 821 ofert zatrudnienia, tj. o 383 mniej niż w czerwcu ub. roku i o 826 mniej niż w maju br. W końcu czerwca br. na 1 ofertę pracy przypadało 6 bezrobotnych (o 2 osoby mniej niż w czerwcu ub. roku i tyle samo co w maju br.). Z danych urzędów pracy wynika, że z końcem czerwca 2017 r. 11 zakładów pracy zgłosiło w najbliższym czasie zwolnienie 163 pracowników (w czerwcu 2016 r. odpowiednio 17 zakładów, 443 pracowników).

Poszukiwane zawody (barometr zawodów)

Wśród zawodów z obszaru opieki zdrowotnej i pomocy społecznej jako deficytowe zdiagnozowano trzy zawody (pielęgniarki i położne, opiekunowie osoby starszej lub niepełnosprawnej oraz fizjoterapeuci i masażyści), przy czym dwa zostały wskazane jako deficytowe w zdecydowanej większości powiatów województwa.

Pielęgniarki i położne – główna przyczyna deficytowości tego zawodu to niskie zainteresowanie podejmowaniem studiów pielęgniarzkich przez osoby młode. Osobom bezrobotnym wygasły uprawnienia, a ich odnowienie jest pracochłonne i kosztowne. Z drugiej strony praca jest ciężka i odpowiedzialna. Osoby wykonujące ten zawód cechują się dużą mobilnością, co wspierane jest łatwą dostępnością komunikacyjną krajów Europy Zachodniej i Północnej, w których oferowane stawki i warunki pracy znacznie przewyższają ofertę pracodawców w województwie pomorskim.

Opiekunowie osoby starszej lub niepełnosprawnej – wskazywane przyczyny deficytowości to głównie brak kwalifikacji kandydatów, a z drugiej strony trudne warunki pracy oraz

wymaganie dyspozycyjności. Osoby wykonujące ten zawód również często migrują za granicę z podobnych przyczyn jak pielęgniarki i położne.

(Źródło: *Opieka zdrowotna i pomoc społeczna, WUP Barometr zawodów*, 2017)

5. Aktywizacja przedsiębiorczości rolników

Wzrost aktywizacji zawodowej na obszarach wiejskich uzależniony jest od zmniejszenia dysproporcji wewnątrz regionu, nie tylko na wsi, ale także pomiędzy dużymi aglomeracjami miejskimi a obszarami wiejskimi, zwłaszcza peryferyjnymi. Niezbędne jest zapewnienie w województwie lepszego dostępu do dobrej jakości usług publicznych na wsi.

Do form aktywizacji gospodarczej rolników zaliczyć można w szczególności:

Agroturystykę

W województwie pomorskim działa kilkanaście lokalnych stowarzyszeń turystyki wiejskiej, które wydają materiały promocyjne oraz uczestniczą w targach turystycznych w kraju i za granicą, jarmarkach i konkursach kulinarnych. Najstarszą organizacją agroturystyczną zarejestrowaną już w 1993 r. w województwie pomorskim jest Gdańskie Stowarzyszenie Agroturystyki (GSA). Jest to jednocześnie pierwsze tego typu stowarzyszenie zarejestrowane w kraju. GSA od momentu założenia funkcjonuje we współpracy z Pomorskim Ośrodkiem D W województwie pomorskim funkcjonuje 1011 obiektów turystyki wiejskiej, w tym gospodarstw agroturystycznych, które dysponują łącznie niemal 12 tys. miejsc noclegowych (tabela). Największa liczba obiektów zlokalizowana jest w podregionie słupskim.

Tabela 49. Liczba gospodarstw agroturystycznych w woj. pomorskim

Lp.	Powiat	Liczba gospodarstw agroturystycznych	Łączna liczba miejsc noclegowych
1.	Bytów	90	1050
2.	Chojnice	150	800
3.	Człuchów	13	251
4.	Gdańsk	17	135
5.	Kartuzy	96	1350
6.	Kościerzyna	111	1268
7.	Kwidzyn	17	164
8.	Lębork	129	2149
9.	Malbork	10	153
10.	Nowy Dwór Gdański	84	1367

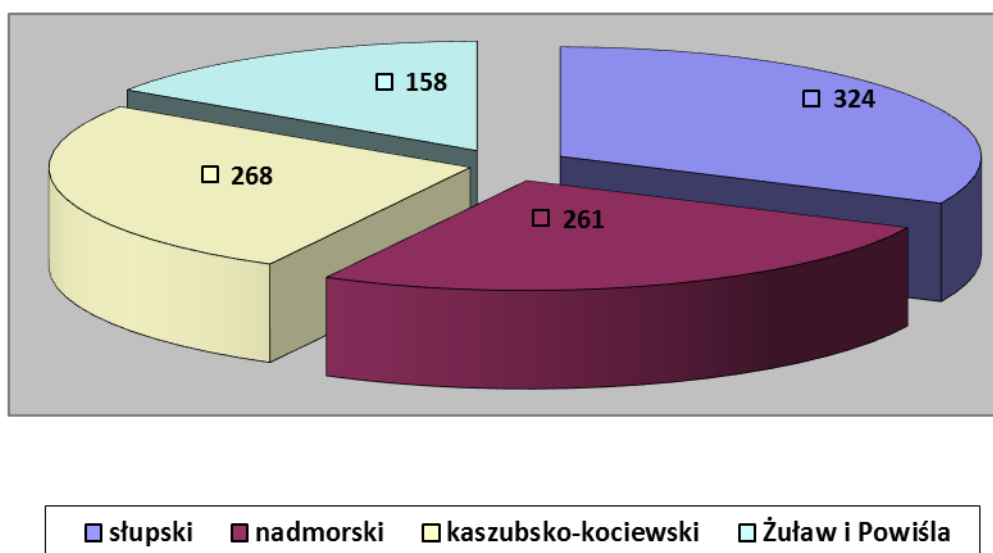
11.	Puck	54	320
12.	Słupsk	71	724
13.	Starogard Gd.	61	492
14.	Sztum	23	264
15.	Tczew	7	84
16.	Wejherowo	78	822
RAZEM:		1011	11 393

Źródło: dane własne PODR, 2017

Liczba obiektów w województwie pomorskim z podziałem na podregiony (wykres):

- ✓ podregion słupski: bytowski, chojnicki, człuchowski i słupski – 324
- ✓ podregion nadmorski: lęborski, pucki i wejherowski – 261
- ✓ podregion kaszubsko-kociewski: kościerski, kartuski i starogardzki – 268
- ✓ podregion Żuław i Powiśla: gdański, nowodworski, tczewski, malborski, sztumski i kwidzyński – 158

Wykres 4. Liczba gospodarstw agroturystycznych w województwie pomorskim według podregionów; źródło: dane własne PODR

Źródło: Dane własne PODR

Średnia powierzchnia gospodarstwa agroturystycznego na Pomorzu wynosi 12,5 ha. W większości z nich prowadzi się tradycyjną produkcję rolną. Na samozaopatrzenie i potrzeby

agroturystyki wykorzystywany jest dość istotny procent zbiorów: 31% zbóż, 34% ziemniaków, 45% warzyw, 11% owoców jagodowych i 15% owoców z drzew. Pod względem produkcji zwierzęcej w gospodarstwach agroturystycznych dominuje chów drobiu, trzody chlewnej, ale także bydła, kóz, owiec i koni. Rodzina prowadząca gospodarstwo agroturystyczne liczy średnio 4 osoby. Na jedno gospodarstwo przypada niespełna 5 pokoi. Świadczeniem usług agroturystycznych zajmują się pomorscy rolnicy w wieku 35-58 lat, w zdecydowanej większości o wykształceniu średnim i zawodowym.

Wyszacowano, że jedno gospodarstwo agroturystyczne świadczące podstawowe usługi noclegowo-żywieniowe uruchamia na obszarze wiejskim ok. 10 miejsc pracy w innych sektorach gospodarczych związanych z turystyką. Niewątpliwie jest to szansa dla tych, którzy rezygnują z rolnictwa, ale w dalszym ciągu swoją przyszłość wiążą ze wsią. Może to powstrzymać odpływ młodzieży ze wsi do miast lub za granicę. Powstawanie nowych miejsc pracy wiąże się jednak z potrzebą zmiany dotychczasowych kwalifikacji. Rodziny rolników zaangażowanych w działalność agroturystyczną muszą zdobywać nowe umiejętności, a nade wszystko uczyć się przedsiębiorczości.

Duża liczba gospodarstw agroturystycznych nie zaspakaja w pełni potrzeb turystów. Bardziej atrakcyjną formą agroturystyki może być szeroka współpraca kwaterodawców i tworzenie wspólnych sieci agroturystycznych nastawionych na turystę mobilnego, często weekendowego, wędrującego, przemieszczającego się samochodem, rowerem lub konno. Na Pomorzu brakuje profesjonalnych wiejskich biur turystycznych specjalizujących się w obsłudze turystów zainteresowanych spędzaniem urlopu na wsi, natomiast trójmiejskie biura turystyczne nie są zainteresowane promowaniem gospodarstw agroturystycznych.

Przed turystyką na obszarach wiejskich rysują się dobre perspektywy intensywnego rozwoju. Ludność miejska jest coraz bardziej świadoma zdrowotnych korzyści związanych ze spędzaniem urlopu na wsi, w bezpośrednim kontakcie z przyrodą. Jest też coraz bardziej zainteresowana wiedzą na temat sposobu wytwarzania żywności.

Turystyka organizowana na terenach wiejskich okazała się jedną z ważnych działalności mających wpływ na trwały rozwój obszarów wiejskich. Do potwierdzonych i niekwestionowanych korzyści, które przynosi pozarolnicza działalność agroturystyczna zalicza się m. in.:

- ✓ dodatkowy dochód lub zupełnie nowe źródło dochodu społeczności wiejskich,
- ✓ rozwój innych około turystycznych działalności, utrzymując istniejące miejsca pracy lub generując dodatkowe,
- ✓ wzrost poziomu życia mieszkańców na wsi,
- ✓ tworzenie perspektyw do organizowania i samodzielnego prowadzenia małych przedsiębiorstw przez młode osoby kończące studia kierunkowe,
- ✓ zachowanie i eksponowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego,
- ✓ sprzedaż bezpośrednią produktów rolnych
- ✓ wykorzystanie tradycyjnych zabudowań chłopskich na cele turystyczne,
- ✓ poprawę lokalnej infrastruktury,
- ✓ rozwój osobowy mieszkańców,
- ✓ nabycie nowych umiejętności związanych z obsługą turystów.

Wachlarz zasobów turystyki wiejskiej w tym agroturystyki jest szeroki, to właśnie obszary wiejskie stanowią bogactwo kulturowe i przyrodnicze, umożliwiające tworzenie zróżnicowanych produktów turystycznych.

Kierunkiem rozwoju turystyki wiejskiej w województwie pomorskim jest dążenie do doskonalenia usług i tworzenia produktu turystycznego wysokiej jakości oraz uświadamiania kwaterodawców do podejmowania wspólnych działań.

Należy dążyć do przedłużenia sezonu turystycznego poprzez organizację i tworzenie:

- ✓ produktów typowych dla okresu zimowego (kuligi, biegi narciarskie, zjazdy saneczkowe),
- ✓ produktów rocznych, cyklicznych, trwających znacznie dłużej niż sezon letni np. oferty związane z jazdą konną, szlaki owocowe lub kozie (obserwacja rozwoju drzew owocowych lub hodowli kóz) oraz tzw. „bezkrwawych łowów” - podglądania życia dzikich zwierząt przez lornetki, wideo-kamery lub aparaty fotograficzne pod kierunkiem odpowiedniego przewodnika,
- ✓ produktów niezależnych od pór roku i warunków atmosferycznych np. warsztaty nauki rzemiosła wiejskiego dla turystów np. nauka haftu, garncarstwa, kowalstwa lub wikliniarstwa.

Turystyka wiejska w tym agroturystyka i rekreacja to obszary, które mogą generować na obszarach wiejskich wiele zróżnicowanych miejsc pracy, takich jak: technik turystyki wiejskiej, pracownik informacji turystycznej, przewodnik turystyczny (lokalny), pilot wycieczek, organizator turystyki, kelner, kucharz, dietetyk, cukiernik, recepcjonista, instruktor jazdy konnej, instruktor Nordic Walking, animator turystyczny lub sportowy. Listę mogą wzbogacić również zawody zanikające obecnie na obszarach wiejskich. Rolnicy i mieszkańcy wsi posiadają liczne umiejętności nie poświadczonych formalnie, w tym opierających się na zdolnościach manualnych, które można wykorzystać do rozwoju zawodowego.

Od kilku lat wzrasta popyt na produkty turystyczne oparte na dziedzictwie kultury materialnej wsi, tradycyjnych zawodach i lokalnym rzemiośle. Umiejętność właściwego wykorzystania wszystkich atutów w ofercie turystycznej i dotarcie do właściwego odbiorcy może być dobrym źródłem dochodu dla mieszkańców wsi.

Atrakcyjność krajobrazowa regionu pomorskiego jest duża. Stanowi ona dobrą podstawę rozwoju gospodarki turystycznej. Ponad połowę gmin regionu charakteryzuje krajobraz o bardzo wysokiej i wysokiej wartości, tylko w przypadku niewielu gmin jest on relatywnie ubogi. W wielu przypadkach atrakcyjność krajobrazu naturalnego nie jest spójna z dziedzictwem kulturowym zachowanym na obszarach wiejskich.

Dalszy rozwój turystyki wiejskiej w tym agroturystyki powinien uwzględniać:

- a) zrównoważony rozwój lokalny przyjazny środowisku i dziedzictwu kulturowemu oraz alternatywne formy aktywności wypoczynkowej
- b) budowę zintegrowanych produktów turystyki wiejskiej dających gwarancję jakości i unikalności
- c) rozwój i komercjalizację nowych sieciowych produktów turystycznych (pakietów wzajemnie uzupełniających się usług, przygotowanych przez właścicieli, powiązanych z atrakcjami turystycznymi, tworzący wspólny program do sprzedaży).

Zagrody edukacyjne

Przestrzeń wiejska może być postrzegana jako:

- ✓ Przestrzeń produkcyjna
- ✓ Przestrzeń turystyki i rekreacji

- ✓ Przestrzeń edukacyjna - przestrzeń wiejska staje się miejscem prowadzenia twórczej gospodarki opartej na wiedzy (możliwości uczenia się, poznawania i komunikowania oraz przeżycia, wrażenia i emocje).

Idea gospodarstw edukacyjnych to popularyzacja rolniczego oblicza wsi i nadanie mu odpowiedniej rangi społecznej.

Zagroda edukacyjna jest nowym kierunkiem pozarolniczej działalności gospodarczej dla gospodarstw rolnych i mieszkańców wsi - stanowi dodatkowe źródło dochodu. Przedsięwzięcie pełni specyficzną misję społeczną, polegającą na popularyzowaniu wiedzy wśród dzieci i młodzieży szkolnej na temat rolnictwa, a także uwarunkowań przyrodniczych i społeczno-kulturowych wsi. Zagrody edukacyjne pogłębiają wiedzę z zakresu produkcji żywności, środowiska naturalnego i codziennej pracy przy obsłudze zwierząt. Gospodarstwo edukacyjne stanowi nowatorskie podejście do edukacji, które sprawdziło się w wielu krajach europejskich. Edukacja obejmuje „żywą” lekcję w zagrodzie, łącząc teorię z praktyką, a emocjonalne doznania dzieci odnoszą się do wszystkich zmysłów. Tutaj można wszystkiego dotknąć, pogłaskać, powąchać i posmakować.

Gospodarstwa oferujące zajęcia edukacyjne skupione i promowane są w Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych (OSZE), która powstała w 2011 r. (www.zagrodaedukacyjna.pl). Prowadzona jest przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie. Sieć służy upowszechnieniu idei edukacji w gospodarstwie rolnym oraz promocji działalności gospodarstw edukacyjnych, a jej celem jest: podniesienie prestiżu zawodu rolnika i upowszechnienie wiedzy na temat pochodzenia żywności, różnicowanie pozarolniczej działalności na obszarach wiejskich oraz zachowanie dziedzictwa kulturowego wsi. Rolę koordynatorów wojewódzkich i opiekę merytoryczną na nimi sprawują przeszkoleni specjaliści z ośrodków doradztwa rolniczego w całym kraju. Udział w sieci jest dobrowolny i bezpłatny, jednakże podstawowym warunkiem jest spełnienie określonych wymagań.

Uczestnikami sieci są gospodarstwa wiejskie realizujące programy edukacyjne w zakresie co najmniej dwóch z wymienionych poniżej dziedzin:

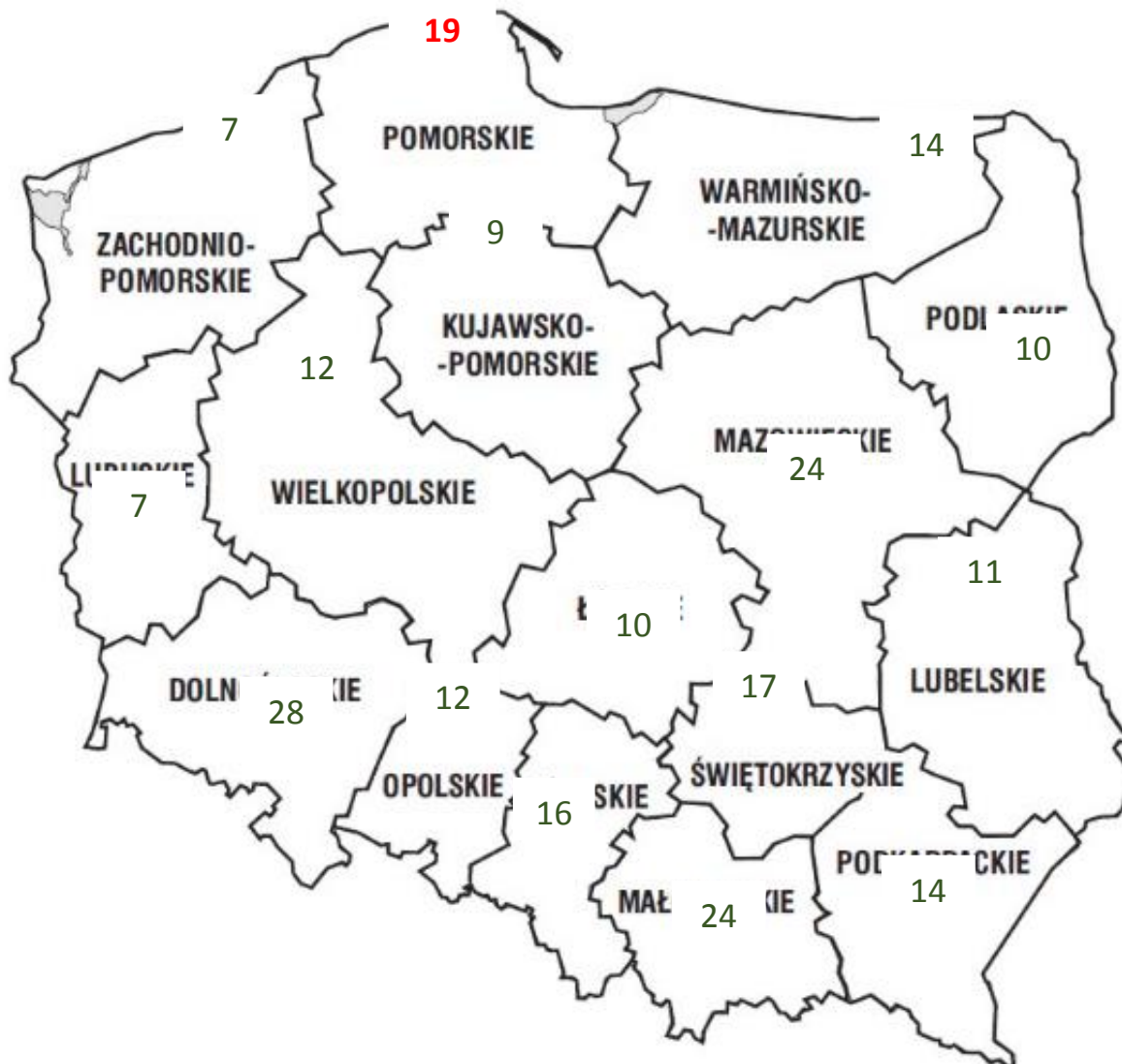
- a. produkcja roślinna,
- b. produkcja zwierzęca,
- c. przetwórstwo produktów rolnych,
- d. edukacja ekologiczna i konsumencka,
- e. dziedzictwo kultury materialnej wsi, tradycyjne zawody, rękodzieło i twórczość ludowa.

Zagroda edukacyjna należąca do sieci jest zobowiązana do posiadania zwierząt gospodarskich lub upraw rolniczych. Musi spełniać także minimalne, obligatoryjne warunki techniczne dla zagród edukacyjnych, tzn. posiadać zadaszone miejsce do prowadzenia zajęć oraz udostępnić toalety dla uczestników. Podstawą jest jednak zapewnienie bezpieczeństwa. Przystąpienie do sieci odbywa się na podstawie kwestionariusza zgłoszenia wraz z programami zajęć edukacyjnych oraz rekomendacji uprawnionego doradcy z ośrodka doradztwa rolniczego. Członkowie sieci uzyskują prawo do identyfikowania obiektu logo zagrody edukacyjnej.

Zainteresowanie rozwojem działalności edukacyjnej wykazują gospodarstwa agroturystyczne, dla których jest to szansa na wydłużenie sezonu turystycznego i rozszerzenie oferty. Zagroda edukacyjna nie jest zobowiązana do prowadzenia usług noclegowych.

Ogólnopolska Sieć Zagród Edukacyjnych skupia 234 zagrody (mapa poniżej), z czego 19 z województwa pomorskiego, a kilkanaście kolejnych oczekuje na weryfikację.

Mapa 3. Liczba zagród edukacyjnych w Polsce; stan na: 31.08.2017;

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z CDR w Brwinowie

Zagrody pomorskie, jak wszystkie inne w kraju, proponują własne programy edukacyjne, wynikające z profilu prowadzonej działalności rolniczej, najbliższego otoczenia zagrody, a przede wszystkim pasji i zainteresowań właścicieli. Zagrody zapraszają grupy zorganizowane, a w szczególności grupy przedszkolne i szkolne, rodziny z dziećmi, a nawet osoby dorosłe do złożenia wizyty, której celem może być tylko zwiedzanie gospodarstwa i poznanie jego podstawowych funkcji bądź aktywny udział w zajęciach proponowanych przez rolnika.

Zakres oferty jest zróżnicowany i dostosowany do różnych odbiorców. Pobyt w zagrodzie może być kilkugodzinny, całodzienny, a nawet kilkudniowy z noclegiem, a tematyka proponowanych zajęć pozwala wybrać właściwy program skierowany do konkretnego adresata. Zajęcia dają możliwość poznania zawodu rolnika, tradycyjnego rzemiosła, poznania historii i przyrody najbliższej okolicy. Przykładowymi programami zajęć edukacyjnych oferowanych przez naszych rolników są: lekcje o mleku, o zbożu, produkty pszczele, skarby ziemi, życie strusi, oraz wiele innych. Mówiąc najprościej, dzieci i młodzież mogą poznać od przysłówiowej podszewki całe gospodarstwo wraz z najbliższą okolicą.

W gospodarstwie rolnym wszystko ma swój porządek, rytm i cykl (od siewu do zbioru), zależny od warunków przyrodniczych. Ścisły związek gospodarstwa rolnego ze środowiskiem naturalnym pozwala prezentować zjawiska przyrodnicze oraz ich wykorzystanie przez człowieka. Uczy cierpliwości, respektu wobec natury, kształtuje postawy ekologiczne, konsumenckie i życiowe. Gospodarstwa edukacyjne promują aktywny styl życia i rozwijają nawyki zdrowego odżywiania.

Przesłankami sprzyjającymi prowadzenie zajęć w zagrodzie edukacyjnej jest z całą pewnością jego położenie i bezpieczny dojazd wraz z zapleczem gospodarskim (budynki, narzędzia i maszyny rolnicze, zwierzęta hodowlane i uprawy). Wszystkie budynki w gospodarstwie (stajnie, stodoły, obory, spichlerze, garaże, wiaty, magazyny, serownia, przydomowe piekarnie, pracownie pszczelarskie, itp.) można wykorzystać do prowadzenia zajęć.

Działalność edukacyjna, podobnie jak działalność agroturystyczna, pozwala na uzyskanie dodatkowych dochodów rolnikom w wielu krajach europejskich, również w Polsce. W województwie pomorskim sukcesywnie wzrasta zainteresowanie podjęciem tej działalności. Podkreślić należy, że z prowadzenia edukacji w gospodarstwie rolnym korzyści odnosi również szkolnictwo, dla którego zagroda jest alternatywnym miejscem prowadzenia zajęć warsztatowych, a dzieci i młodzież szkolna mają możliwość poznania kultury wiejskiej. Korzyści:

- możliwość uzyskania dodatkowego dochodu,
- przedłużenie sezonu,
- promocja produktów z gospodarstwa oraz zachęta i pozyskanie klientów do bezpośrednich zakupów,
- urozmaicenie codziennego życia i przyjemność pracy z dziećmi,
- rozwój osobowy,
- nowe perspektywy.

Wnioski:

1. **Aktualny niski w skali województwa poziom bezrobocia stwarza zagrożenie dalszego rozwoju gospodarki, z drugiej strony na obszarach oddalonych od głównego centrum gospodarczego (obszary popegeerowskie) bezrobocie jest jeszcze wysokie.**
2. **Należy stwarzać warunki wzrostu przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, w tym przedsiębiorczości rolników (także formy przedsiębiorczości dywersyfikujące dochody z działalności rolniczej) szczególnie na obszarach peryferyjnych województwa:**
 - wzmocnić system opieki nad dziećmi (żłobki i przedszkola)
 - promocją i wsparciem finansowym i doradczym należy objąć wszystkie formy działalności oparte o zasoby gospodarstw rolnych (agroturystyka, zagrody edukacyjne, gospodarstwa opiekuńcze, rolniczy handel detaliczny i sprzedaż bezpośrednią).

1.2.4.	<i>Dochody i ubóstwo mieszkańców OW (dane w odniesieniu do średniej wojewódzkiej)</i>	
	<i>informacja o strukturze wynagrodzeń</i>	
	<i>wysokości i źródłach dochodów rodzin odniesienie tych wartości w podziale miasto-wieś ogółem, liczących 5-10 tys. mieszkańców, 10-20 tys. mieszkańców, pow. 20 tys. mieszkańców</i>	
	<i>liczba osób zagrożonych ubóstwem w wartościach bezwzględnych ogółem na OW i jako % zagrożonych</i>	

	<i>ubóstwem w całym województwie</i>	
	<i>ubóstwo wg wielkości rodzin i źródeł ich utrzymania</i>	
	<i>rodzaje występującego ubóstwa, mapa ubóstwa w województwie</i>	
	<i>Mapy</i>	
	<i>główne wnioski możliwie w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin</i>	

1. Struktura wynagrodzeń

Wysokość przeciętnych wynagrodzeń miesięcznych jest mocno zróżnicowane. Zdecydowanie pod względem wysokości wynagrodzeń lepsza jest sytuacja w sektorze publicznym. Do najlepiej wynagradzanych branż należy branża informatyczna oraz działalność finansowa i ubezpieczeniowa. Szeroko pojęta branża związana z rolnictwem plasuje się w czołówce branż najlepiej wynagradzanych.

Tabela 50. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2014	2015		Dynamika 2015 2010=100 %
				ogółem	w tym podmioty o liczbie pracujących powyżej 9 osób	
				w zł		
OGÓŁEM	2350,25	3138,25	3746,69	3851,68	4132,13	122,73%
sektor publiczny	2703,91	3815,70	4411,72	4536,15	4536,15	118,88%
sektor prywatny	2148,77	2834,34	3470,80	3577,24	3921,49	126,21%
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	2357,95	3300,03	4143,71	4369,51	4797,31	132,41%
Przemysł	2388,70	3181,39	3788,58	3888,21	4031,83	122,22%
w tym przetwórstwo przemysłowe	2228,01	2946,07	3648,21	3755,70	3898,33	127,48%
Budownictwo	1905,94	2602,66	2892,54	3042,76	3493,43	116,91%
Handel; naprawa pojazdów samochodowych	1846,50	2481,42	2978,43	3128,67	3545,56	126,08%
Transport i gospodarka magazynowa	2582,51	3281,75	3796,89	3872,07	4346,97	117,99%
Zakwaterowanie i gastronomia ^Δ	1382,79	1855,48	2261,58	2331,24	2557,53	125,64%
Informacja i komunikacja	3472,70	4636,84	6234,21	6536,43	7076,91	140,97%
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	3747,29	4679,50	5762,19	5974,68	6197,48	127,68%
Obsługa rynku nieruchomości ^Δ	2497,05	3309,25	4013,36	4136,42	4445,92	125,00%
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	2668,16	3434,48	4213,80	4343,31	5424,14	126,46%
Administrowanie i działalność wspierająca ^Δ	1582,36	2194,20	2636,12	2795,18	2816,61	127,39%
Administracja publiczna i obrona narodowa; wydatki na obronę i bezpieczeństwo	2979,55	4067,88	4565,60	4688,35	4688,35	115,25%
Edukacja	2533,13	3453,10	4056,91	4171,95	4192,45	120,82%
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	2088,16	3248,68	3480,99	3563,54	3645,74	109,69%
Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	2087,42	2873,17	3313,09	3423,65	3491,99	119,16%
Pozostała działalność usługowa	2131,73	2421,68	2975,42	3071,01	3394,77	126,81%

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS

Sytuacja w zakresie przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto jest jednak mocno zróżnicowana w poszczególnych powiatach. Jedynie w trzech powiatach grodzkich tworzących trójmiasto średnie wynagrodzenie jest powyżej średniej wojewódzkiej. Najgorsza

sytuacja jest powiatach chojnickim i kościerskim, w których średniej wynagrodzenie jest o ok. 24 % niższe od średniej wojewódzkiej.

Tabela 51. Przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto wg. powiatów

Nazwa	Ogółem				Dynamika 2015 2010=100%	Poziom - Pomorskie 2016 ogółem =100%
	2010	2014	2015	2016		
	[zł]	[zł]	[zł]	[zł]		
POLSKA	3 435,00	4 003,99	4 150,88	4 290,52	107,16%	99,63%
POMORSKIE	3 383,58	4 011,59	4 132,13	4 274,73	106,56%	100,00
Powiat bytowski	2 766,41	3 310,32	3 447,30	3 602,02	108,81%	84,26%
Powiat chojnicki	2 557,33	3 043,10	3 133,05	3 275,78	107,65%	76,63%
Powiat człuchowski	2 785,13	3 267,55	3 384,44	3 480,17	106,51%	81,41%
Powiat gdański	3 090,49	3 646,31	3 806,02	3 950,76	108,35%	92,42%
Powiat kartuski	2 765,79	3 217,20	3 275,79	3 477,69	108,10%	81,35%
Powiat kościerski	2 628,62	3 004,92	3 117,95	3 285,04	109,32%	76,85%
Powiat kwidzyński	3 030,53	3 675,82	3 771,88	3 890,63	105,84%	91,01%
Powiat lęborski	2 847,29	3 459,86	3 554,76	3 705,38	107,10%	86,68%
Powiat malborski	2 825,70	3 375,47	3 408,03	3 496,46	103,58%	81,79%
Powiat nowodworski	2 751,87	3 350,00	3 422,12	3 563,66	106,38%	83,37%
Powiat pucki	2 872,86	3 505,43	3 584,09	3 779,75	107,83%	88,42%
Powiat słupski	2 783,14	3 409,29	3 497,25	3 642,86	106,85%	85,22%
Powiat starogardzki	2 934,77	3 443,68	3 560,38	3 643,85	105,81%	85,24%
Powiat tczewski	3 061,62	3 766,37	3 821,28	3 960,08	105,14%	92,64%
Powiat wejherowski	2 900,50	3 302,51	3 441,57	3 554,31	107,62%	83,15%
Powiat sztumski	2 600,15	3 461,78	3 455,74	3 512,00	101,45%	82,16%
Powiat m.Gdańsk	4 108,37	4 814,14	4 992,14	5 118,59	106,32%	119,74%
Powiat m.Gdynia	3 662,62	4 457,62	4 566,82	4 798,54	107,65%	112,25%
Powiat m.Słupsk	2 990,58	3 384,58	3 478,22	3 620,36	106,97%	84,69%
Powiat m.Sopot	3 941,65	4 646,29	4 836,93	5 104,38	109,86%	119,41%

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie danych GUS

Dynamika wzrostu przeciętnego rozporządzalnego dochodu na 1 osobę jest zdecydowanie niższa od wzrostu przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia. Przeciętny rozporządzalnego dochodu na 1 osobę jest w woj. pomorskim niższy od średniej krajowej (1386,16 zł), jest on jednak najwyższy w makroregionie północnym. Pod względem tego dochodu woj. pomorskie zajmuje 7 pozycję w kraju.

Tabela 52. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2014	2015	Dynamika 2015 2010=100%
	w zł				
Dochód rozporządzalny	801,08	1256,79	1376,34	1380,92	109,88%
w tym dochód do dyspozycji	773.99	1212.87	1332.82	1339,14	110,41%

Nazwa	Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwie domowym					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	ogółem	ogółem	ogółem	Ogółem	ogółem	Ogółem
	zł	Zł	zł	Zł	zł	Zł
POLSKA	1192,82	1226,95	1278,43	1299,07	1340,44	1386,16
Region centralny	1462,37	1487,87	1568,36	1565,87	1574,44	1630,56
ŁÓDZKIE	1178,73	1203,19	1268,42	1296,47	1293,36	1362,03
MAZOWIECKIE	1601,97	1622,96	1710,01	1690,42	1703,62	1756,15
Region południowy	1143,85	1191,75	1242,38	1280,79	1329,80	1372,28
MAŁOPOLSKIE	1107,54	1156,79	1189,84	1227,80	1260,58	1305,45
ŚLĄSKIE	1168,42	1215,44	1278,87	1318,92	1381,68	1420,54
Region wschodni	988,47	1041,76	1072,34	1109,25	1166,54	1181,64
LUBELSKIE	978,49	1025,80	1056,45	1105,58	1208,35	1226,74
PODKARPACKIE	907,28	937,85	959,12	997,69	1053,02	1081,64
PODLASKIE	1103,20	1224,92	1242,39	1258,18	1258,62	1257,93
ŚWIĘTOKRZYSKIE	1026,36	1062,78	1119,76	1153,36	1199,74	1202,80
Region północno-zachodni	1146,34	1169,30	1195,69	1224,77	1296,49	1345,15
LUBUSKIE	1153,06	1189,89	1231,16	1238,06	1285,37	1419,58
WIELKOPOLSKIE	1125,74	1135,02	1153,43	1206,72	1268,78	1287,79
ZACHODNIOPOMORSKIE	1186,91	1231,10	1263,56	1255,90	1365,40	1426,85
Region południowo-zachodni	1207,41	1257,00	1347,72	1305,83	1334,60	1425,42
DOLNOŚLĄSKIE	1239,17	1282,93	1367,00	1344,79	1366,33	1471,84
OPOLSKIE	1115,73	1181,90	1294,26	1198,79	1244,69	1288,74
Region północny	1178,37	1176,13	1214,78	1259,82	1277,62	1309,00
KUJAWSKO-POMORSKIE	1158,49	1108,94	1133,97	1169,40	1201,54	1245,69
POMORSKIE	1243,12	1286,94	1350,56	1433,64	1376,34	1380,92
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	1103,39	1096,87	1109,95	1108,97	1229,74	1280,51

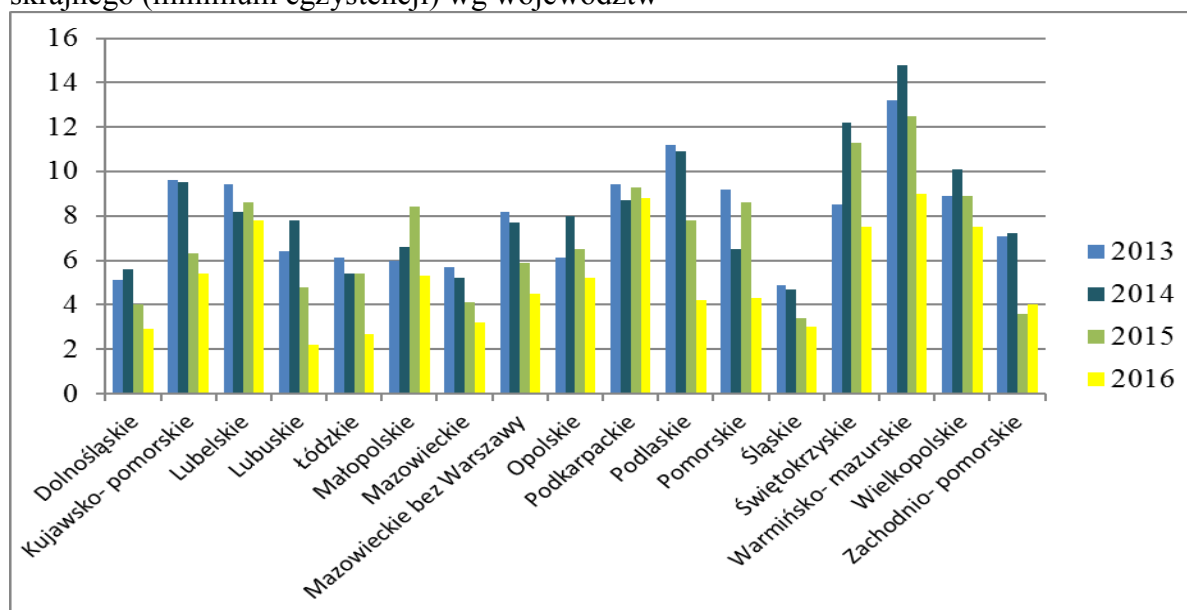
Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie danych GUS

2. Zasięg ubóstwa w latach 2013-2016

Wskaźnik ubóstwa skrajnego

Nastąpił spadek ilości osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej granicy ubóstwa skrajnego od 9,2% w 2013 do 4,3% w 2016. Pod względem tego wskaźnika sytuacja w woj. pomorskim uległa zdecydowanej poprawie. W 2013 r. poziom wskaźnika w woj. pomorskim był wyższy od średniej dla kraju (7,4%), natomiast w 2016 r. był już zdecydowanie niższy od średniej krajowej (4,9%).

Wykres 5. Odsetek osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji) wg województw

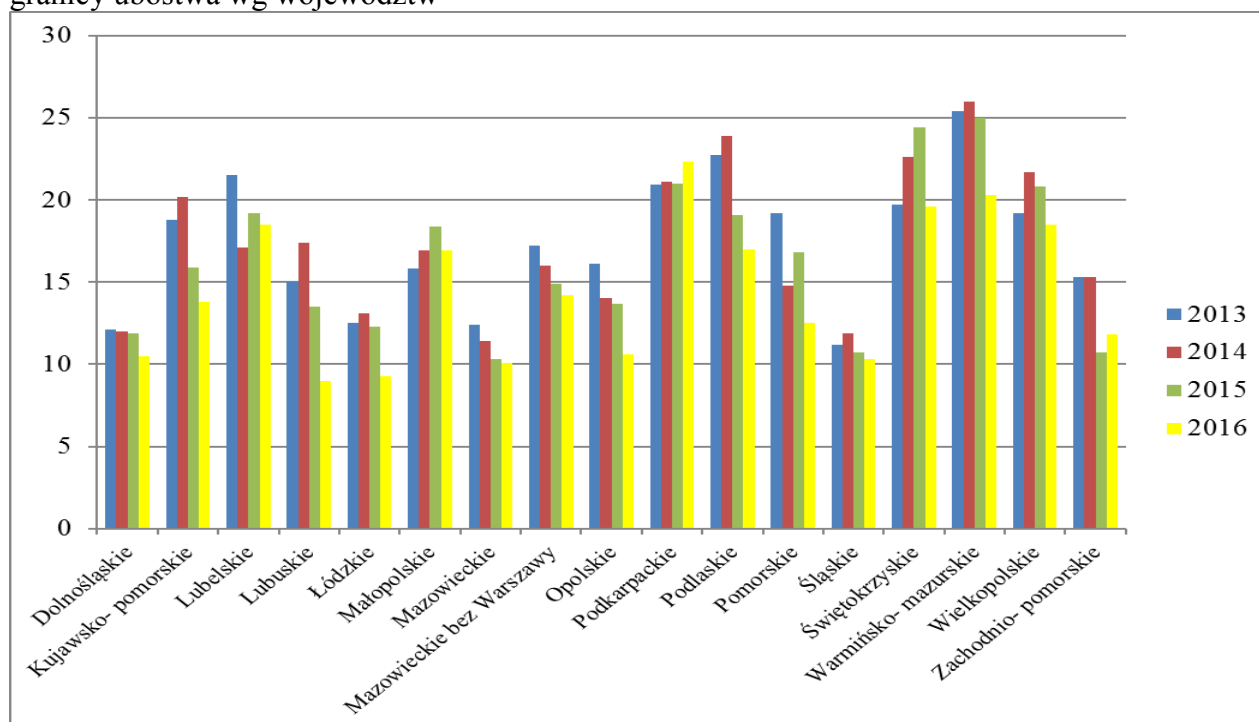

Źródło: Publikacja Urzędu Statystycznego w Gdańsku Rocznik Statystyczny Województwa Pomorskiego 2016

Wskaźnik relatywnej granicy ubóstwa.

Także w przypadku tego wskaźnika nastąpił spadek ilości osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej relatywnej granicy ubóstwa od 19,2% w 2013 do 12,5% w 2016. Pod względem tego wskaźnika sytuacja w woj. pomorskim uległa także zdecydowanej poprawie. W 2013 r. poziom wskaźnika w woj. pomorskim był wyższy od średniej dla kraju (16,2%), natomiast w 2016 r. był już zdecydowanie niższy od średniej krajowej (13,9%).

Wykres 6. Liczba osób w % w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej relatywnej granicy ubóstwa wg województw

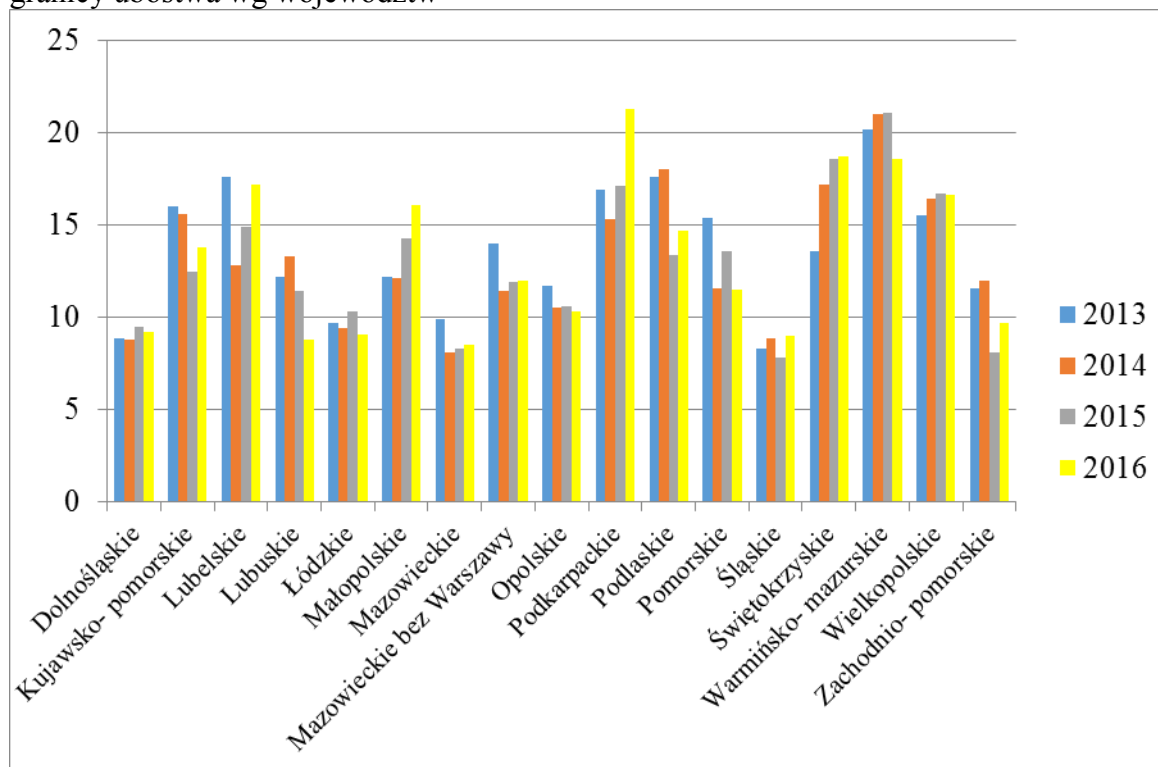

Źródło: Publikacja Urzędu Statystycznego w Gdańsku Rocznik Statystyczny Województwa Pomorskiego 2016

Wskaźnik ustawowej granicy ubóstwa.

Sytuacja jest analogiczna, jak w przypadku dwóch wcześniej opisanych wskaźników. Nastąpił spadek ilości osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej ustawowej granicy ubóstwa 15,5% w 2013 do 11,5% w 2016.. W 2013 r. poziom wskaźnika w woj. pomorskim był wyższy od średniej dla kraju (12,8%), natomiast w 2016 r. był już zdecydowanie niższy od średniej krajowej (12,7%).

Wykres 7. Liczba osób w % w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej ustawowej granicy ubóstwa wg województw

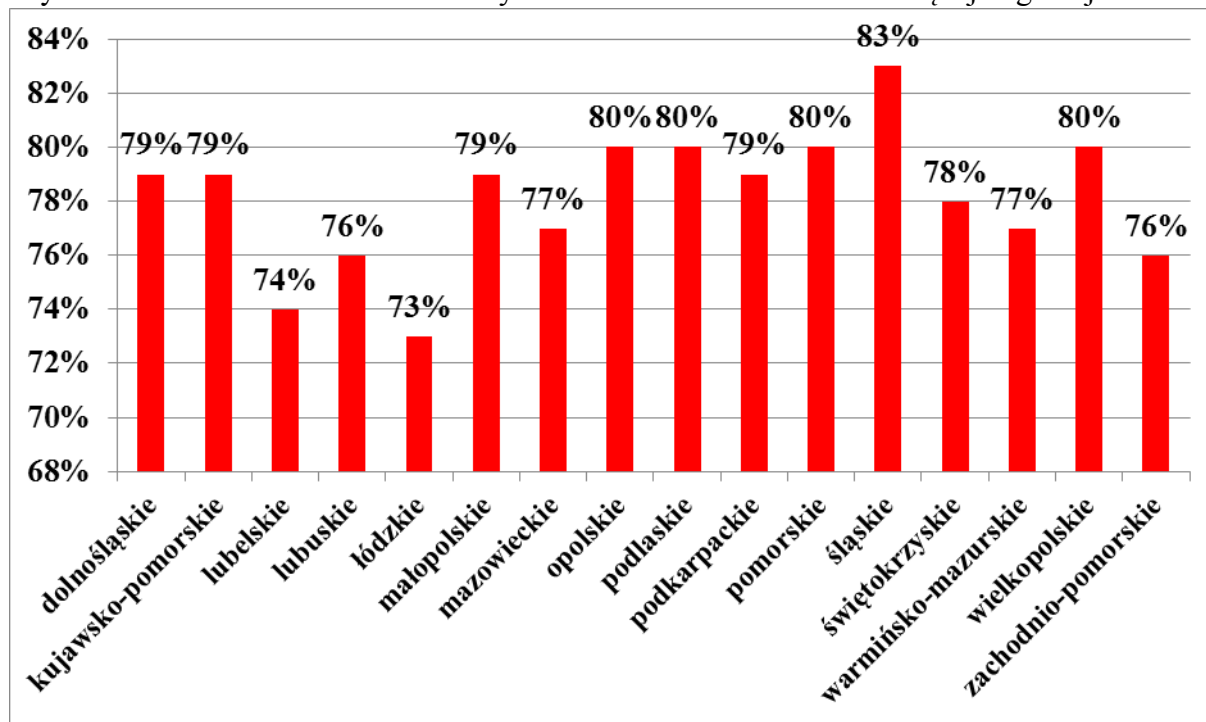
Źródło: Publikacja Urzędu Statystycznego w Gdańsku Rocznik Statystyczny Województwa Pomorskiego 2016

Badania wskaźnika zadowolenia wskazują, że ok. 78% mieszkańców Polski w wieku 16 lat i więcej są zadowoleni ze swojego życia.

Różnice między województwami w poziomie wskaźnika zadowolenia z życia wyniosły 10 p. proc. Najmniej zadowoleni ze swojego życia byli w 2015 r. mieszkańcy woj. łódzkiego i woj. lubelskiego (73-74%) oraz woj. lubuskiego i zachodniopomorskiego (po 76%). Najczęściej zadowolenie z życia wyrażali mieszkańcy woj. śląskiego – 83% oraz województw: podlaskiego, opolskiego, pomorskiego i wielkopolskiego, gdzie wskaźnik zadowolenia osiągnął wartość 80%.

Poziom ogólnej satysfakcji z życia różnił się od poziomu satysfakcji z poszczególnych dziedzin życia. Najczęściej odczuwano satysfakcję z relacji międzyludzkich (84% osób w wieku 16 lat i więcej), natomiast najłabsze notowania miała ocena zadowolenia z sytuacji finansowej (37% osób w wieku 16 lat i więcej).

Wykres 8. Poziom zadowolenia z życia osób w wieku 16 lat i więcej wg województw;

Źródło: GUS Badania Spójności Społecznej 2015

Wniosek:

1. **Sytuacja w zakresie dochodowości mieszkańców województwa ulega systematycznej poprawie. W dalszym ciągu jednak poziom dochodów (szczególnie na obszarach poza centrum gospodarczym województwa), jak i występowanie zjawiska ubóstwa wymaga działań zarówno pro-gospodarczych, jak i pro-społecznych.**

1.2.5.	Infrastruktura na OW
	<i>informacje ogólne dotyczące % pow. OW objętych siecią kanalizacyjną, wodociągową</i>
	<i>jakość dróg lokalnych i systemy transportu zbiorowego na OW umożliwiającego dojazd do najbliższego miasta zarówno liczącego 5-10 tys. mieszkańców, 10-20 tys. mieszkańców i pow. 20 tys. mieszkańców</i>
	<i>wykorzystanie i dostępność Internetu szerokopasmowego na OW</i>
	<i>stan dostępności energii elektrycznej</i>
	<i>wykorzystanie OZE i potencjał dot. OZE</i>
	<i>stan infrastruktury mieszkaniowej</i>
	<i>Mapy</i>
	<i>główne wnioski możliwe w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin</i>

1. Informacje ogólne dotyczące % pow. OW objętych siecią kanalizacyjną, wodociągową

• Sieć wodociągowa

Do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia w województwie pomorskim wykorzystywane są:

- 1) głównie wody podziemne, których udokumentowane zasoby eksploatacyjne wynoszą 1.433,2 hm³/h i pokrywają z nadwyżką istniejące i prognozowane na najbliższe lata zapotrzebowanie;
- 2) wody powierzchniowe, z których zasilane są:
 - a) wodociąg centralny m. Gdańska ujęciem powierzchniowym – Straszyn,
 - b) wodociąg centralny m. Gdańska ujęciem drenażowym – Pręgowo,
 - c) wodociąg publiczny w Sopocie ujęciem drenażowym - Nowe Sarnie Wzgórze. (źródło: Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego 2030, PBPR 2016)

Zdecydowana większość mieszkańców woj. pomorskiego ma dostęp do sieci wodociągowej. Odsetek mieszkańców korzystających z sieci wodociągowej w 2015 r. był wysoki – 96,2% (w miastach 98,7%, na wsi 91,5%) Długość sieci wodociągowej na koniec 2016 r. wynosiła 15.905,0 km, przy czym na obszarach wiejskich stanowiła 11.861,9km (74,57 % długości ogółem na obszarach wiejskich). Na obszarach wiejskich w obserwowanym okresie długość sieci wodociągowej zwiększyła się z 10.360,2 w 2010 r. do 11.861,9 km w 2016r. tj o 14,49 %. Liczba przyłączy natomiast wzrosła o prawie 37.685 szt. tj. o 28,95%.

Najbardziej znaczący przyrost długości sieci wodociągowej zaobserwowano w gminach Lubichowo, Lipusz, Mikołajki Pomorskie.

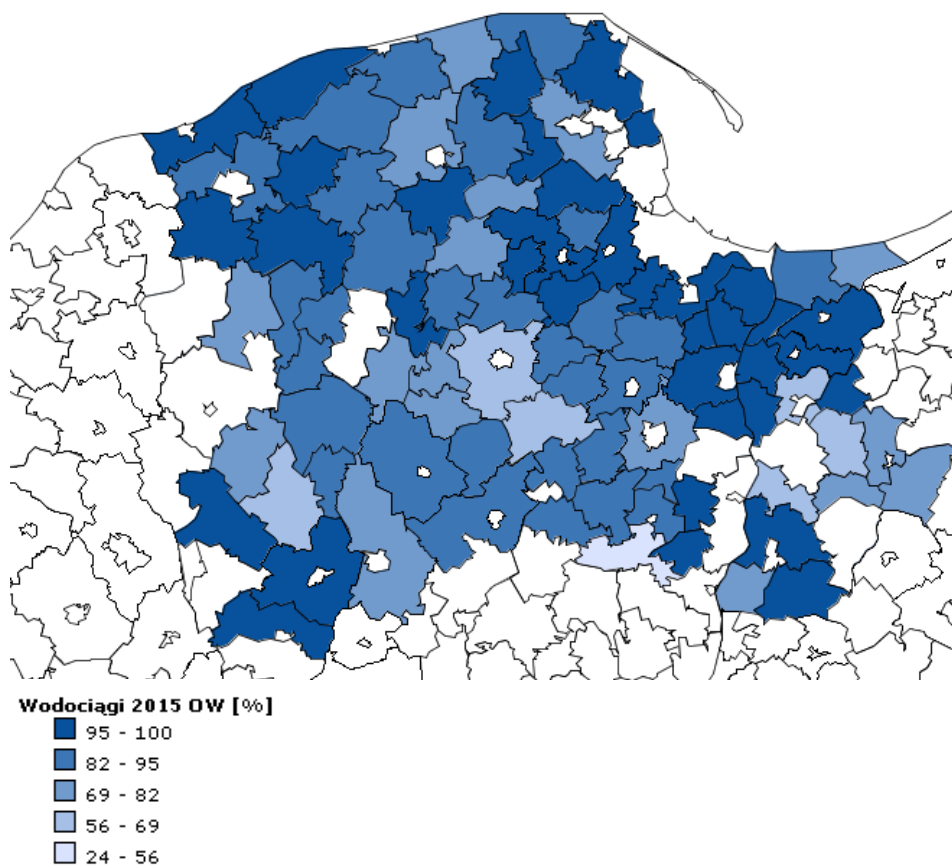
Tabela 53. Odsetek ludności korzystającej z wodociągu, kanalizacji w woj. pomorskim.

Ludność - w % ogółu ludności korzystająca z sieci:	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Dynamika 2010=100%	Dynamika 2014=100%
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]		
wodociągowej								
pomorskie	92,7	92,8	93	93,1	96,1	96,2	103,8	100,1
Miasta	97,9	98	98	98,1	98,8	98,7	100,8	99,9
Wieś	82,5	83	83,5	83,9	91,1	91,5	110,9	100,4
kanalizacyjnej								
pomorskie	75,4	76,5	77,2	77,9	82	82,7	109,7	100,9
miasta	93,4	93,7	93,9	94	94,7	94,8	101,5	100,1
wieś	40,6	43,5	45,7	48	58,5	60,7	149,5	103,8

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie GUS

Porównując odsetek ludności na obszarach wiejskich korzystającej z sieci wodociągowej, najniższy odnotowano w gminach wiejskich: Osiek, Stary Targ, Stara Kiszewa, Kościerzyna - gminy o wysokiej lesistości, niewielkim zaludnieniu i dużym rozproszeniu sieci osadniczej

Mapa 4. Odsetek ludności na obszarach wiejskich korzystającej z wodociągu w woj. pomorskim

Źródło: Portal geostatystyczny, opracowanie własne na podstawie danych GUS

Istotnym problemem na obszarach wiejskich jest pogarszająca się jakość wody pitnej. Główną przyczyną jest wyeksploatowanie funkcjonujących urządzeń uzdatniania wody i brak lub niska efektywność procesów jej uzdatniania. Taka sytuacja jest w wielu przypadkach powodem braku dostępu do wody o odpowiedniej jakości. W wielu wodociągach występuje ponadnormatywna zawartość fluorków, azotanów, azotynów lub boru w wodzie. Zła jakość wody w sieci wodociągowej jest często skutkiem wtórnego zanieczyszczenia, który jest szczególnie odczuwany w sieciach starych, skorodowanych i pokrytych osadami. Pogorszenie jakości wody następuje w niekorzystnych warunkach eksploatacji i utrzymania instalacji wodociągowej w budynkach. Okolicznościami sprzyjającymi zanieczyszczeniu są wpływy czynników zewnętrznych, materiały i wyroby stosowane w instalacjach, stagnacja wody, przepływ zwrotny wody zużytej lub niewłaściwa konserwacja instalacji. Konieczne jest zatem podjęcie działań systemowych w celu podniesienia wiedzy merytorycznej pracowników firm wodociągowych w zakresie prawidłowej eksploatacji ujęć i sieci wodociągowej, w tym jej czyszczenia i dezynfekcji. (Źródło: Program strategiczny w zakresie pozarolniczej aktywizacji zawodowej na obszarach wiejskich województw pomorskiego na lata 2014-2020, PODR 2013, D. Makowska)

W tabeli 54 przedstawiającej 10 gmin, gdzie odsetek ludności na OW korzystających z sieci wodociągowej jest najniższy zauważyć można, iż z wyjątkiem gmin Stara Kiszewa i Dziemiany od 2010 nie nastąpiła znacząca poprawa sytuacji mieszkańców.

Tabela 54. Gminy w woj. pomorskim o najniższym odsetku ludności OW korzystających z sieci wodociągowej

	2010	2014	2015	2010=100%	2014=100%
	[%]	[%]	[%]		
POLSKA	75,2	84,3	84,7	112,6	100,5
POMORSKIE	82,5	91,1	91,5	110,9	100,4
Osiek (2)	28,1	29,8	31,1	110,7	104,4
Stary Targ (2)	60,1	62,7	63,1	105,0	100,6
Stara Kiszewa (2)	48,7	66,9	66,9	137,4	100,0
Kościerzyna (2)	66,5	67,8	68,0	102,3	100,3
Ryjewo (2)	70,7	73,3	71,9	101,7	98,1
Koczała (2)	72,2	72,6	72,9	101,0	100,4
Stary Dzierżoń (2)	77,5	78,0	74,4	96,0	95,4
Dziemiany (2)	58,3	75,4	75,9	130,2	100,7
Choczewo (2)	79,7	74,9	76,1	95,5	101,6
Dzierżoń - obszar wiejski (5)	74,3	76,8	76,7	103,2	99,9

Źródło: Zestawienie i obliczenia własne na podstawie GUS

- **Sieć kanalizacyjna**

W okresie 2010-2016 długość sieci kanalizacyjnej wydłużyła się w woj. pomorskim o 2.748,9 km. Na obszarach wiejskich przyrost sieci był większy tj. o 2429,3 km (o 53,53% w stosunku do 2010 r.) niż w miastach, tj. odnotowano wzrost o 319,6 km (tj. o 9,86 %).

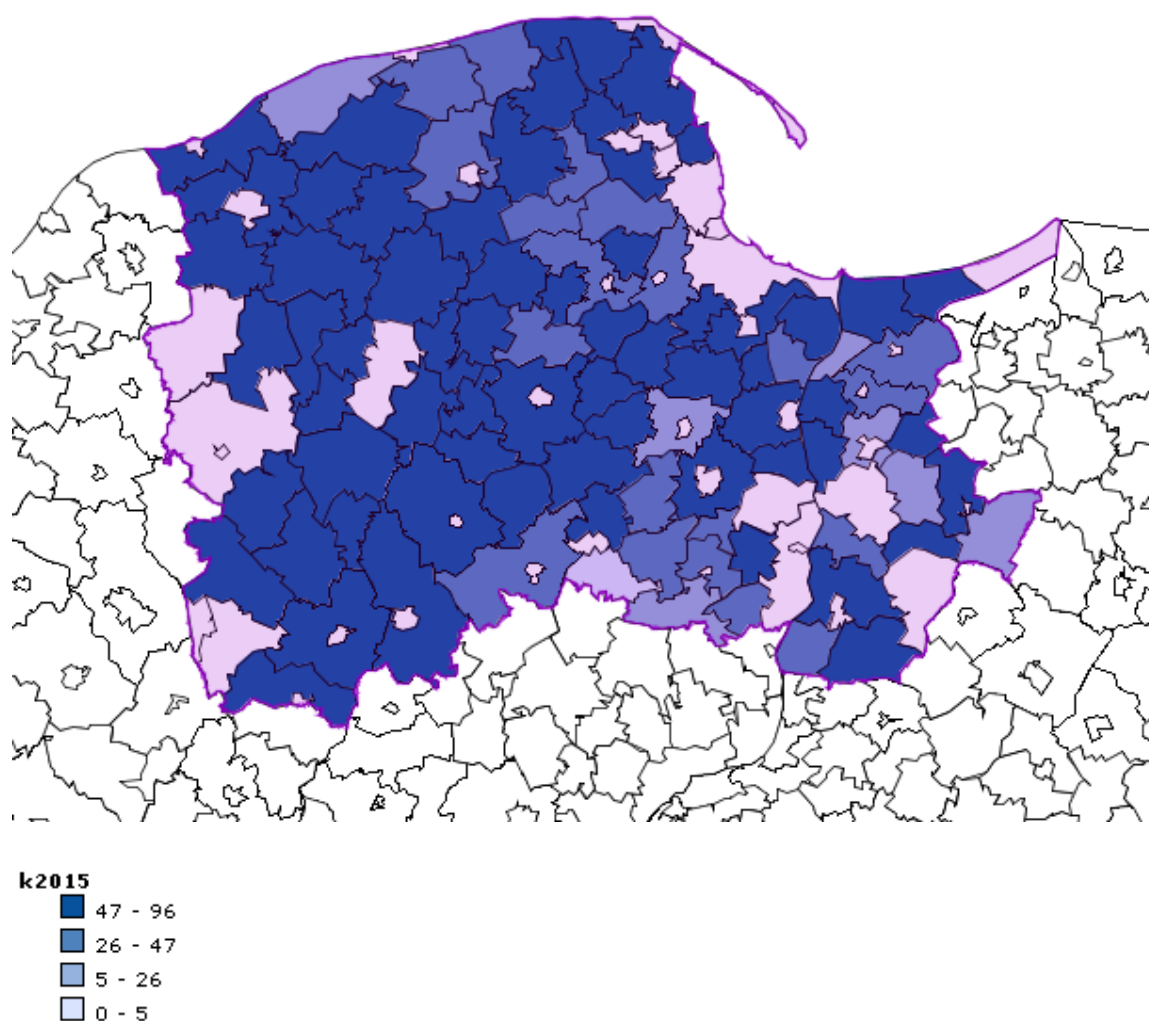
W układzie gminnym najbardziej znaczący przyrost długości sieci kanalizacyjnej na obszarach wiejskich odnotowano w gminach: Trąbki Wielkie z 5,7km na 54,3 km (wzrost o 1052%), Sierakowice (przyrost o 148,8 km) 779,5%, Szemud (przyrost 89,8 km) wzrost o 431,4%.

Pomimo znaczącego rozwoju sieci kanalizacyjnej na obszarach wiejskich Pomorza zaobserwować można dysproporcje pomiędzy dostępem do zbiorowych systemów wodociągowych, a dostępem do zbiorowych systemów kanalizacyjnych zakończonych oczyszczalnią ścieków. Wynika to głównie z braku środków finansowych na wybudowanie i utrzymanie odpowiedniej infrastruktury kanalizacji sanitarnej przez lokalne samorządy.

Dysproporcja pomiędzy długością sieci wodociągowej i kanalizacyjnej powoduje tu poważne zagrożenie środowiska. Odbija się to szczególnie na jakości mniejszych rzek i cieków, do których wprowadzane są najczęściej nieoczyszczone ścieki.

Największy odsetek dostępności ludności z obszarów wiejskich do kanalizacji charakteryzuje gminy z powiatu puckiego i słupskiego, gdańskiego.

Mapa 5. Odsetek ludności na obszarach wiejskich korzystającej z sieci kanalizacyjnej w woj. pomorskim

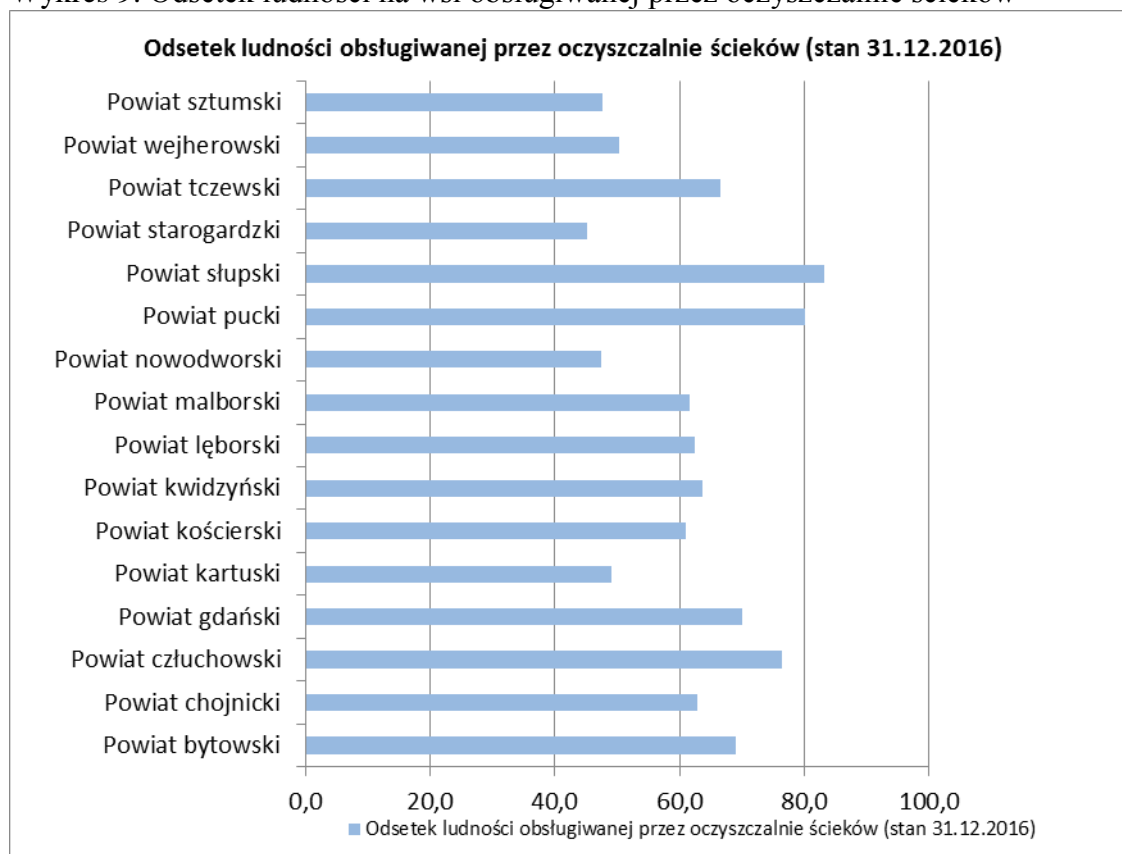

Źródło: Portal geostatystyczny, opracowanie własne na podstawie danych GUS

W przypadku niewystarczająco rozwiniętych obszarów pod względem infrastruktury kanalizacyjnej część mieszkańców korzysta z przydomowych systemów do odprowadzania ścieków, które bywają tańszą alternatywą budowy sieci kanalizacyjnej odprowadzającej ścieki do oczyszczalni ścieków.

W przeważającej części ścieki bytowe na obszarach pozbawionych sieci kanalizacyjnej odprowadzane są do zbiorników bezodpływowych, niestety często nieszczelnych. Ścieki z wiejskich jednostek osadniczych położonych w otoczeniu miast są odprowadzane do systemów miejskich i wspólnie unieszkodliwiane.

Wykres 9. Odsetek ludności na wsi obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS

W związku z realizacją Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych (KPOŚK) stopniowo na obszarach wiejskich Pomorza wzrasta odsetek ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków

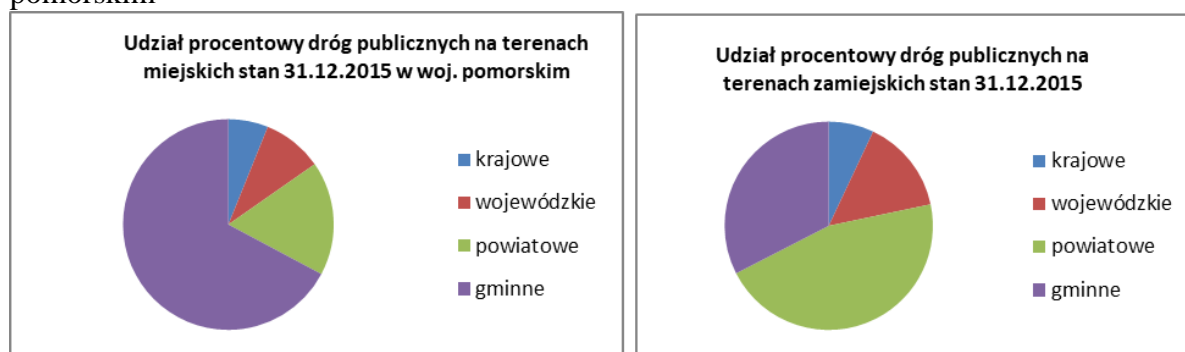
Rozbudowa infrastruktury wodno-ściekowej na obszarach wiejskich województwa odbywa się głównie przy dofinansowaniu ze środków:

- Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020,
- Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020,
- Funduszu Spójności (FS) w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura Zrównoważonego Rozwoju 2014-2020.

2. Sieć drogowa

W woj. pomorskim pod koniec 2015 roku było 13.382,4 km dróg publicznych, z czego na terenach zamiejskich znajdowało się 10.434,3 km (78 % ogółem dróg). Największy odsetek na terenach zamiejskich stanowią drogi powiatowe. Jednak największy większy przyrost dróg publicznych na obszarach zamiejskich nastąpił w drogach gminnych, w okresie 2010-2015, przybyło prawie 880 km, dając tym wzrost o 34% . Podobna tendencja wzrostu ilości dróg publicznych występuje na poziomie kraju.

Wykres 10. Udział procentowy dróg publicznych na terenach miejskich i zamiejskich w woj. pomorskim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tabela 55. Drogi publiczne o nawierzchni twardej

Drogi publiczne o nawierzchni twardej	ogółem		Krajowe		wojewódzkie		powiatowe		Gminne	
	2010	2015	2010	2015	2010	2015	2010	2015	2010	2015
	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]	[km]
Ogółem										
POLSKA	273 759,8	290 919,1	18 605,6	19 292,6	28 399,3	29 056,6	114 478,0	114 712,3	112 276,9	127 857,6
Pomorskie	12 224,4	13 382,4	920,6	912,9	1 796,4	1 801,3	5 303,0	5 290,0	4 204,4	5 378,2
Dynamika 2010=100%		109,5		99,2		100,3		99,8		127,9
Miejskie										
POLSKA	54 812,4	58 104,7	4 238,2	4 198,2	4 354,7	4 622,7	13 362,7	13 254,2	32 856,8	36 029,6
Pomorskie	2 699,6	2 948,1	184,9	180,2	272,9	270,7	554,1	515,5	1 687,7	1 981,7
Dynamika 2010=100%		109,2		97,5		99,2		93,0		117,4
Zamiejskie										
POLSKA	218 947,4	232 814,4	14 367,4	15 094,4	24 044,6	24 433,9	101 115,3	101 458,1	79 420,1	91 828,0
pomorskie	9 524,8	10 434,3	735,7	732,7	1 523,5	1 530,6	4 748,9	4 774,5	2 516,7	3 396,5
Dynamika 2010=100%		109,5		99,6		100,5		100,5		135,0

Źródło: Zestawienie na podstawie danych GUS

Położenie stolicy województwa Gdańska na obrzeżach województwa sprawia, że mimo stosunkowo dobrze rozwiniętej sieci dróg, obserwowane odległości czasowe między najbardziej odległymi gminami województwa a Gdańskiem są znaczne.

Na Pomorzu zauważalna jest dwudzielność przestrzeni województwa, związana przede wszystkim z:

- 1) dobrą dostępnością i rosnącą skalą powiązań funkcjonalno-przestrzennych w obszarze metropolitalnym (najwyższą w paśmie osadniczym wzdłuż ciągu kolejowego: Lębork – Gdynia – Gdańsk – Tczew) i jednocześnie niedostatkiem powiązań oraz słabą dostępnością w obszarach peryferyjnych, zwłaszcza w zachodniej części województwa;
- 2) wyraźnym podziałem województwa na część środkową (byłe województwo gdańskie) oraz zachodnią (byłe województwo słupskie), a także wewnętrznym podziałem powiatu chojnickiego (byłe województwo bydgoskie); wszystkie miasta tych obszarów ciążą wyraźniej do swoich „dawnych” stolic niż do Gdańska.

Dostępność do najważniejszych Obszarów Metropolitalnych

Obszary o najniższej dostępności drogowej do najważniejszych węzłów sieci osadniczej znajdują się na peryferiach województwa i są to:

- 1) gminy powiatów człuchowskiego i bytowskiego (Miastko, Koczała, Lipnica);
- 2) wybrane gminy nadmorskie położone peryferyjnie względem DK nr 6 (Smółdzino, Główny, Choczewo).

Słaba dostępność zachodniej części województwa, przekładająca się na wybrane aspekty poziomu życia (dostępność do usług, miejsc pracy), skutkuje odpływem migracyjnym do obszarów charakteryzujących się lepszą dostępnością i poziomem rozwoju.

W warunkach zrównoważonej, policentrycznej sieci osadniczej przyjmuje się, że czas dojazdu do stolicy regionu nie powinien przekraczać 100–120 min., a do miasta na poziomie regionalnym (powyżej 100 tys. mieszkańców) 60–80 min. Na przeważającej części obszaru województwa standard ten jest spełniony, z wyjątkiem powiatów człuchowskiego i chojnickiego, gdzie czas dojazdu do Gdańska przekracza 120 min.

Analiza dostępności drogowej dla powiatów człuchowskiego i chojnickiego wskazuje na potrzebę wykreowania w tym obszarze silnego ośrodka, którym mogłyby być Chojnice wraz z Człuchowem, w ramach kształtującej się bipolarnej aglomeracji, a zaletą tego układu jest jego wielkość, położenie na skrzyżowaniu szlaków drogowych i kolejowych oraz brak ośrodków o analogicznej randze w promieniu 80 km.

We wschodniej i południowo-wschodniej części województwa dostępność drogowa do miasta powyżej 100 tys. mieszkańców jest dobra lub bardzo dobra, co wynika z bliskiego sąsiedztwa Elbląga i Grudziądza.

Dostępność do miast powiatowych

Z perspektywy poziomu życia mieszkańców i ich codziennych potrzeb często ważniejsza od dostępności do stolicy regionu, zwłaszcza w obszarach peryferyjnych, jest dostępność do innych ośrodków miejskich różnej rangi.

Dostępność do najbliższego miasta, nawiązująca do gęstości sieci miejskiej, a także przebiegu dróg, jest:

- 1) najlepsza w strefie aglomeracji Trójmiasta, pasa nadwiślańskiego oraz korytarza transportowego południowego (Starogard Gdański – Człuchów);
- 2) wyraźnie słabsza na obszarach pojezierzy oraz wiejskich gmin nadmorskich.

Dostępność do miast powiatowych jest pochodną wielkości powiatu, jego kształtu, a w obszarach pojezierzy także obecności jezior, które są barierami mogącymi powodować znaczne wydłużenie drogi.

Gminami najbardziej oddalonymi od siedzib swoich powiatów są: Koczała (powiat człuchowski), Karsin (powiat kościerski), a także miasto Hel (powiat pucki).

Jedynym ośrodkiem, który mógłby pełnić funkcje powiatowe, a tym samym poprawiać dostępność do tego typu ośrodka dla znacznego obszaru o niskiej dostępności – zachodniej części powiatu bytowskiego i północnej człuchowskiego – jest Miastko.

Zasadność wzmocnienia rangi (a co za tym idzie i roli) tego miasta potwierdzają wyniki analiz prowadzonych pod kątem wyznaczenia zasięgów miejskich obszarów funkcjonalnych³², zgodnie z którymi Miastko jest jedynym ośrodkiem nie będącym siedzibą powiatu o wyraźnie formującej się strefie funkcjonalnej.

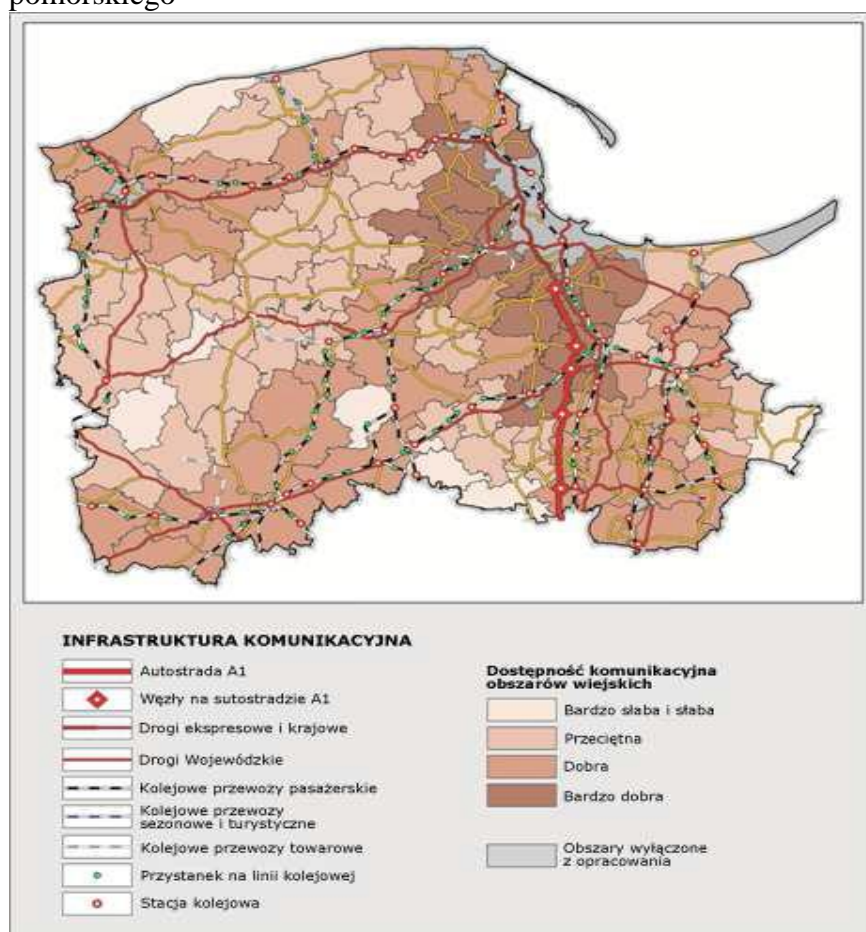
Dostępność do miejscowości gminnych

W systemie miejscowości wiejskich problemem jest ich rozdrobnienie i rozproszenie, gdyż warunki te utrudniają organizację sieci podstawowych usług, czy też efektywnego zbiorowego transportu publicznego. Jedynym istotnym ośrodkiem niemiejским o wielu cechach miejskich oraz stosunkowo silnych ciężeniach komunikacyjnych są Sierakowice (źródło: Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego 2030, PBPR, 2016).

Duży wpływ na mobilność przestrzenną mieszkańców ma organizacja transportu zbiorowego.

Niestety na Pomorzu obserwuje się systematyczną redukcję tego transportu. Tylko w północnowschodniej części województwa większość gmin posiada dobre, regionalne połączenia transportem zbiorowym. Wynika to z bliskości aglomeracji trójmiejskiej. Obszarem problemowym pod tym względem jest środkowa i zachodnia część województwa. Niska dostępność komunikacyjna charakteryzuje kilkanaście gmin województwa (mapa nr 21). Przyczyną jest w większości peryferyjne położenie i oddalenie od ośrodków powiatowych (Choczewo, Kępice, Miastko, Stary Dzierżgoń) ale także zły stan dróg krajowych i wojewódzkich, lub w ogóle ich brak np. w gminach: Koczała, Smołdzino, Lichnowy i Karsin (WBPP w Słupsku, 2012) (źródło: Program strategiczny w zakresie pozarolniczej aktywizacji zawodowej na obszarach wiejskich województw pomorskiego na lata 2014-2020, PODR 2013, D. Makowska)

Mapa 6. Uwarunkowania przestrzenne rozwoju obszarów wiejskich województwa pomorskiego

Źródło: Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Słupsku, 2012

Obecny stan techniczny infrastruktury drogowej pomimo znaczących inwestycji, jest wciąż słaby. Ocena istniejącej sieci dróg krajowych i wojewódzkich wskazuje, że

a) w przypadku dróg krajowych:

- 79,8 % długości dróg ma stan dobry i zadowalający (w rejonie słupskim- 90%)
- 5,8% długości dróg ma stan zły (w rejonie kościerskim – 14%, w OM-0%)

b) w przypadku dróg wojewódzkich

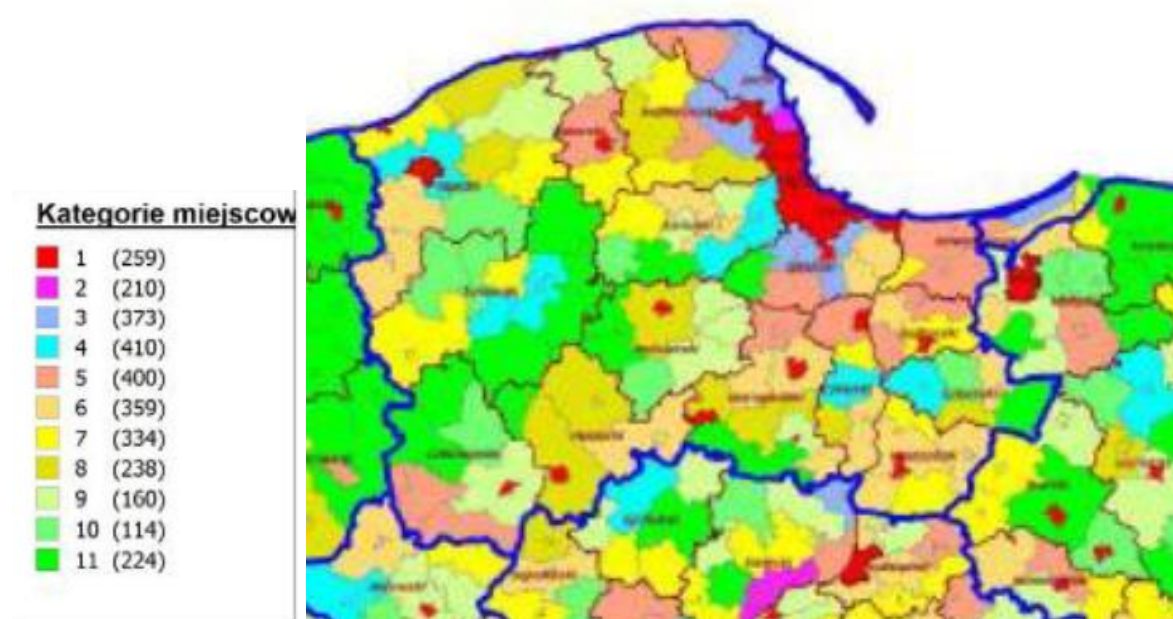
- 60 % długości sieci dróg w woj. pomorskim ma zły stan nawierzchni a
- 40 % długości sieci dróg ma stan dobry i zadowalający (źródło: PZP WP 2030,

PBPR, 2016)

3. Dostęp do internetu pasmowego

W przyjętym Narodowym Planie Cyfrowym (MAiC 2014) wyróżniono 11 kategorii gmin według kosztów budowy (w przeliczeniu na jednego mieszkańca) infrastruktury zapewniającej dostęp do szerokopasmowego Internetu, spełniającej kryteria Europejskiej Agendy Cyfrowej (EAC) (rys. 13.3.8). Miejscowości 1 kategorii to takie, gdzie nasycenie infrastrukturą jest już duże a koszty jej uzupełnienia są niskie tak przez ograniczone potrzeby jak i przez wysoką koncentrację ludności co czyni nakłady inwestycyjne bardziej efektywnymi. W miejscowościach i gminach 1 kategorii szacowany koszt nakładów na 1 mieszkańca wynosi mniej niż 1 000 zł. W miejscowościach kategorii 2 zawiera się w przedziale 1000 – 2000 zł i w każdej następnej przedział ten jest o 1 000 zł wyżej. Ostatni kategorią (11) jest klasa otwartą mieszczą się tam gminy, gdzie wymagane nakłady przekraczają 10 000 zł na mieszkańca. Najwięcej takich gmin występuje w województwach Polski północnej, co ma związek z niską gęstością zaludnienia. W województwie pomorskim koncentracja takich gmin występuje w części zachodniej regionu – zwłaszcza w powiecie bytowskim, północnej części powiatów człuchowskiego i zachodniej kościerskiego. W pewnym stopniu tłumaczy to pokazane wyżej różnice w dostępie do różnych usług telekomunikacyjnych a jednocześnie pokazuje skalę istniejących na tym polu wyzwań. Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 7. Kategorie gmin według Narodowego Planu Cyfrowego

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

4. Potencjał i wykorzystanie OZE

Pomorskie jest regionem uzależnionym od zewnętrznych dostaw energii elektrycznej. Produkcja energii elektrycznej w 2014 r. w województwie wyniosła 3.750,5 GWh, w tym udział energii odnawialnej szacuje się na ok. 41,3% (1.550,0 GWh w 2014 r.). Natomiast zużycie energii elektrycznej w 2014 r. wyniosło 7.391 GWh. W strukturze zużycia 50,7 % pochodziło z Krajowego Systemu Elektroenergetycznego, tj. ze źródeł spoza województwa. Łączna moc zainstalowana w źródłach energii elektrycznej na terenie województwa wynosi ok. 1.700 MW. Głównymi producentami energii z OZE są:

- elektrownia szczytowo-pompowa Żarnowiec w Czymanowie o mocy 716 MW (w systemie pracy generatorowej);
- 322 turbiny wiatrowe o łącznej mocy ok. 600,5 MW (wzrost o ok. 455 MW od 2009 r.);
- 122 małe elektrownie wodne o łącznej mocy zainstalowanej ok. 34 MW, w tym ok. 31 elektrowni zawodowych;
- 9 biogazowni rolniczych (10 MW);
- farmy fotowoltaiczne (2 MW), w tym największa na granicy Gdańska i Przejazdowa o mocy 1,64 MW.

W województwie lokalnie występują zagrożenia w przesyle energii elektrycznej siecią dystrybucyjną 110 kV. Nie stwarzają one jednak ryzyka pozbawienia zasilania w energię elektryczną całego regionu. Wystąpienie awarii systemowej może być efektem zdarzeń losowych. Najbardziej prawdopodobną przyczyną wystąpienia takiej awarii może być gwałtowne zachwianie bilansu energetycznego (równowagi pomiędzy podażą a popytem) - wypadnięcie znaczących stabilnych źródeł wytwórczych i nagły wzrost zapotrzebowania odbiorców. Do obszarów o niewystarczających parametrach zasilania należą: Gdańsk Południe (obszar dzielnicy Maćkowy, Lipce, Orunia) oraz gminy Pruszcz Gdański (Borkowo), Dziemiany, Karsin, Krokowa i Władysławowo oraz okolice miejscowości Rowy (gm. Ustka).

Główne problemy elektroenergetyki to:

- 1) zagrożenia wstrzymania ciągłych dostaw energii elektrycznej, wynikające z:
 - a) jednostronnego zasilania - układ linii promieniowych,
 - b) „wypadnięcia” znaczących źródeł wytwórczych i nagły wzrost zapotrzebowania na energię elektryczną,
 - c) przebiegu wielu napowietrznych linii przez tereny leśne – możliwe wyłączenia na wielu odcinkach przy silnych wiatrach,
 - d) długich ciągów linii 110 kV i struktury promieniowej sieci,
 - e) zbyt małych przekrojów linii elektroenergetycznych w stosunku do obciążeń, które są przyczyną awarii, dużych strat energii i spadku napięcia w sieci, w tym zakresie do ciągów liniowych 110 kV, które mogą stwarzać największe zagrożenie awarią, zalicza się linie: Chojnice - Brusy - Czersk - Czarna Woda - Starogard Gdański, Chojnice Kościerska – Tuchola, Chojnice Przemysłowa – Chojnice Kościerska, Chojnice Przemysłowa – Sępólno, Czarne – Gwieszdzin, Kościerzyna – Sierakowice, Gdańsk Leżno - Kiełpino - Kościerzyna - Skarszewy - Starogard Gdański, Żydowo – Miastko – Ostrowite – Bytów – Gałąźnia Mała – Dębica Kaszubska – Słupsk Poznańska;
- 2) niska gęstość sieci przesyłowych i dystrybucyjnych oraz stacji transformatorowo-rozdzielczych i głównych punktów zasilania uniemożliwiająca budowę i podłączanie nowych źródeł produkcji energii elektrycznej;
- 3) duże straty energii na przesyle (ok. 7%) związane zarówno ze złym stanem technicznym sieci przesyłowych, jak i znacznymi odległościami od krajowych źródeł produkcji energii elektrycznej;
- 4) duży przyrost niestabilnych źródeł produkcji energii elektrycznej (energii ze źródeł odnawialnych), przy niepowstających nowych i znaczących źródłach energii szczytowej; rośnie tym samym problem bilansowania energii elektrycznej;
- 5) niedostateczny zakres modernizacji istniejących linii napowietrznych i stacji transformatorowo-rozdzielczych i głównych punktów zasilania;
- 6) brak ostatecznej decyzji lokalizacyjnej dla elektrowni jądrowej.

Źródło: PZP WP 2030

Potencjał techniczny OZE

Na terenie województwa występują bardzo korzystne warunki naturalne do produkcji energii odnawialnej: wysoki potencjał biomasy produkcyjnej i odpadowej, korzystne warunki

wiatrowe w północnej części regionu i na Bałtyku oraz stosunkowo korzystne warunki solarne. Oszacowany potencjał techniczny OZE wynosi:

- 1) z energii wiatru: dużej lądowej energetyki wiatrowej - 25,7 TWh/rok, małej energetyki wiatrowej - 14,1 GWh/rok; potencjał techniczny energetyki morskiej oszacowano na 7,4 GW;
- 2) z energii słonecznej: kolektorów słonecznych - 878,3 GWh/rok, ogniw fotowoltaicznych – 81.629 GWh/rok;
- 3) z biomasy: drewno opałowe z lasów - 2.940 TJ/rok, odpady z przetwórstwa drzewnego - 2.430 TJ/rok, drewno odpadowe z sadów, zadrzewień przydrożnych i terenów miejskich - 135 TJ/rok, słoma i siano -31.000 TJ/rok, biogaz z dużych ferm zwierzęcych - 1.850 TJ/rok, rośliny uprawiane na plantacjach energetycznych - 6.280 TJ/rok, biodegradowalne odpady składowiskowe - 490 GWh/rok, ustabilizowane osady ściekowe – 32 GWh/rok;
- 4) z hydroenergetyki – 1.400 GWh/rok. (źródło: : PZP WP 2030, PBPR, 2016)

Uprawa roślin energetycznych

Powierzchnia roślin energetycznych jest trudna do jednoznacznego oszacowania. Dostępne dane dotyczą lat 2007-2009. W tym okresie, areal gruntów odpowiednich dla takich upraw wynosił 71 130 ha. Według deklaracji z wniosków o dopłaty, uprawy energetyczne zajmowały 653 ha w 2007 r.; 412 ha w 2008r.; 903 ha w 2009 r. Odsetek upraw energetycznych w stosunku do powierzchni potencjalnej przedstawia tabela . W 2007 roku stanowiły one 0,92% powierzchni potencjalnej pod uprawy energetyczne; 0,58% w 2008r.; 1,27 % w 2009 r. Potencjał techniczny plantacji w 2007 r. wynosił 5877 t s.m. i 8130 t s.m. w 2009 r. Jednymi z przyczyn braku stałej tendencji wzrostu arealu roślin energetycznych są:

- wysokość i forma subsydiów,
- długi okres utrzymania plantacji (ok. 20 lat).

Tabela 56. Powierzchnia upraw roślin energetycznych w latach 2007-2009 w woj. pomorskim

Rok	Powierzchnia upraw [ha]	Powierzchnia potencjalna pod uprawy energetyczne [ha]	Odsetek upraw do powierzchni potencjalnej [%]
2007	653	71130	0,92
2008	412	71130	0,58
2009	903	71130	1,27

Wnioski:

- 1.W dalszym ciągu konieczne są działania mające na celu poprawę infrastruktury na obszarach wiejskich. Dotyczy to szczególnie infrastruktury kanalizacyjnej, drogowej oraz w niektórych przypadkach wodociągowej.
2. Istnieje pilna potrzeba poprawy w zakresie infrastruktury zapewniającej dostawę energii elektrycznej (skutki huraganu w sierpniu 2017 r.).

1.2.6.	Zasoby środowiskowe na OW i zagospodarowanie przestrzenne
	<i>powierzchnia obszarów szczególnie cennych przyrodniczo, zalesień</i>
	<i>powierzchnia terenów przeznaczonych pod rewitalizację</i>
	<i>obszary inwestycyjne</i>
	<i>obszary zabudowy mieszkaniowej obecne i uwzględnione w planach gmin</i>
	<i>zjawiska rozlewania się miejsc lub rozbudowy stref podmiejskich na obszarach wiejskich</i>
	<i>zmiany obszarów podmiejskich na obszary wiejskie na podstawie zmian granic administracyjnych miast i gmin</i>
	<i>czy występują obszary konfliktu urbanistycznego jeśli tak, to gdzie,</i>

	<i>-lokalizacja inwestycji uciążliwych, kopalnie i wyrobiska</i>
	<i>Mapy</i>
	<i>główne wnioski możliwe w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin</i>

Powierzchnia obszarów szczególnie cennych przyrodniczo

Obiekty i obszary o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronione (łącznie z tą częścią obszarów sieci Natura 2000, która mieści się w ich granicach) stanowiący 32,7% powierzchni województwa pomorskiego. Na istniejący system ochrony przyrody, obejmujący 598 tys. ha, składają się następujące elementy:

- 2 parki narodowe - 26,2 tys. ha;
- 132 rezerваты przyrody - 8,8 tys. ha;
- 7 parków krajobrazowych - 152,2 tys. ha;
- 42 obszary chronionego krajobrazu - 390,3 tys. ha;
- 6 stanowisk dokumentacyjnych – 29,8 ha;
- 32 zespoły przyrodniczo-krajobrazowe - 16,3 tys. ha;
- 767 użytki ekologiczne – 4,4 tys. ha;
- 2.821 pomników przyrody (Dane liczbowe, źródło: Ochrona środowiska, GUS Warszawa 2016 <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/srodowisko-energia/srodowisko/ochrona-srodowiska-2016,1,17.html>)

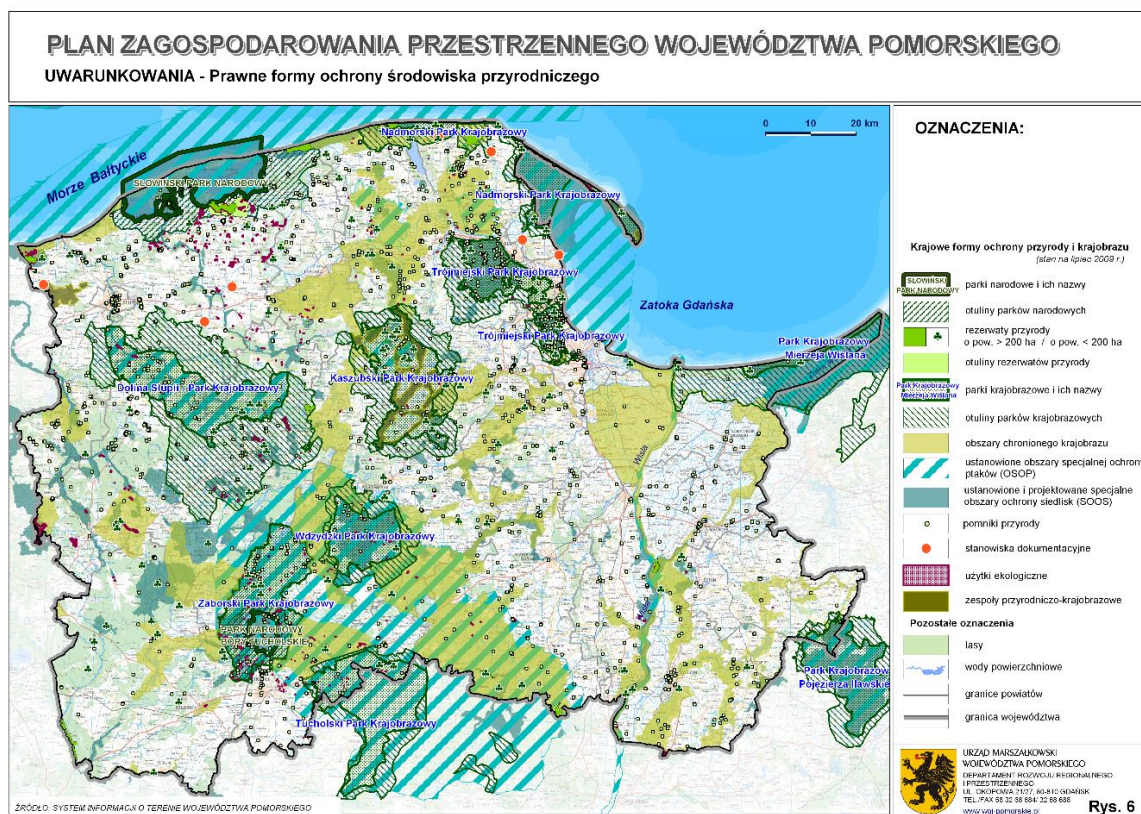
Przy uwzględnieniu tych części obszarów Natura 2000, które nie pokrywają się z pozostałymi formami ochrony przyrody (parkami narodowymi, parkami krajobrazowymi, rezerwatami przyrody i obszarami chronionego krajobrazu), udział przyrodniczych obszarów chronionych w powierzchni województwa szacuje się na ok. 39,4%. (źródło: PZP WP 2030, Załącznik nr 1 do uchwały Nr 318/XXX/16) Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 29 grudnia 2016 r.)

Obszary Natura 2000 - obejmujące 103 obszary siedliskowe (zatwierdzone jako Obszary mające znaczenie dla Wspólnoty), o łącznej powierzchni 176,8 tys. ha (9,7% pow. województwa) oraz 15 obszarów ptasich, w tym 2 rozciągające się na wody przybrzeżne Bałtyku. Ostoje ptasie w województwie obejmują łącznie 363,9 tys. ha (19,9% jego powierzchni); znaczna część obszarów wzajemnie się pokrywa - co w sumie daje ok. 23,4% pow. województwa objętej ochroną – w powierzchni tej zlokalizowane są również pozostałe formy ochrony przyrody; bez pozostałych form ochrony przyrody, nowe obszary objęte ochroną w systemie Natura 2000, po 2004 r. stanowią 6,7% powierzchni województwa. Ważne dla ochrony, trwałości i promocji zasobów przyrody jest objęcie niektórych obszarów chronionych międzynarodowymi formami ochrony i uznania ich walorów. Należą do nich:

- 1) 2 Światowe Rezerваты Biosfery (ustanowione decyzją Międzynarodowej Rady Koordynacyjnej programu Człowiek i Biosfera UNESCO) – Słowiński (w 1997 r.) i Bory Tucholskie (w 2010 r.);
- 2) obszar Konwencji RAMSAR – Słowiński Park Narodowy (od 1995 r.), przy czym należy nadmienić, że w latach 2015- 2018 planuje się wyznaczanie 6 kolejnych obszarów RAMSAR, w tym 3 w woj. pomorskim: Zalew Wiślany, Ujście Wisły, Dolina Dolnej Wisły;
- 3) 5 obiektów Natura 2000 należących do systemu HELCOM MPA (Marine Protected Areas of the Baltic Sea).

[illegible]

Mapa 9. Formy prawne ochrony środowiska przyrodniczego

Źródło: PZP WP 2030

Tabela 57. Powierzchnie rezerwatów przyrody oraz obszarów Natura 2000 z podziałem na powiaty województwa pomorskiego

Nazwa powiatu	Powiaty (ha)	Rezerваты (ha)	% powierzchni	Natura 2000 (ha)	% powierzchni
bytowski	218980,03	732,81	0,33%	71314,07	32,57%
chojnicki	136254,96	476,99	0,35%	107633,63	78,99%
człuchowski	157334,90	631,84	0,40%	9669,07	6,15%
Gdański	79277,39	86,65	0,11%	3096,67	3,91%
Kartuski	111905,42	840,27	0,75%	14075,28	12,58%
kościerski	116402,28	48,02	0,04%	65542,44	56,31%
kwidzyński	83351,17	127,97	0,15%	2776,10	3,33%
Lęborski	70491,53	685,61	0,97%	4789,23	6,79%
malborski	49369,50	223,78	0,45%	2197,42	4,45%
miasto Gdańsk	26158,70	263,74	1,01%	715,65	2,74%
miasto Gdynia	13496,10	167,21	1,24%	136,49	1,01%
miasto Słupsk	4310,51	0,00	0,00%	212,38	4,93%
miasto Sopot	1721,69	11,81	0,69%	0,00	0,00%
nowodworski	67049,01	242,11	0,36%	19754,89	29,46%
Pucki	57125,68	1859,37	3,25%	12824,19	22,45%
Słupski	230208,72	1521,18	0,66%	47677,64	20,71%
starogardzki	134372,83	426,25	0,32%	64127,07	47,72%
sztumski	72952,58	33,51	0,05%	4758,52	6,52%
tczewski	69616,33	56,33	0,08%	5896,47	8,47%
wejherowski	128358,78	464,85	0,36%	16150,87	12,58%

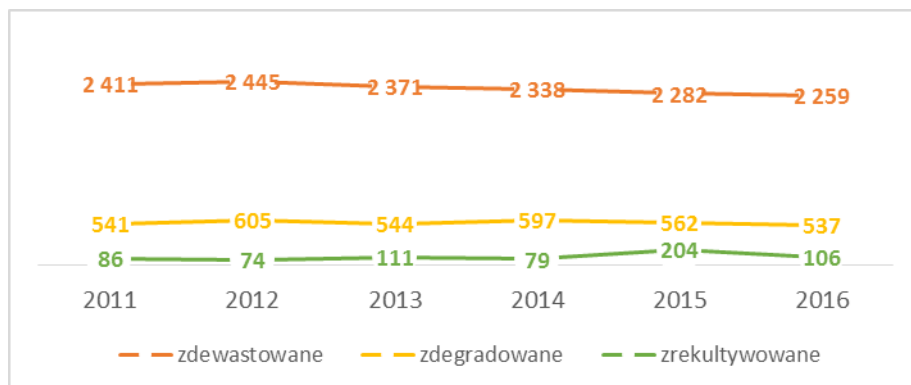
Źródło: dane RDOŚ Gdańsk

Powierzchnia terenów przeznaczonych pod rewitalizację

Grunty zdewastowane i zdegradowane wymagające rekultywacji i zagospodarowania dotyczą gruntów, które utraciły całkowicie wartość użytkową (grunty zdewastowane) oraz gruntów, których wartość użytkowa rolnicza lub leśna zmalała w wyniku pogorszenia się warunków przyrodniczych lub wskutek zmian środowiska oraz działalności przemysłowej, a także wadliwej działalności rolniczej. Zostały one zaewidencjonowane w oparciu o kryteria i zasady określone w odpowiednich ustawach o ochronie gruntów rolnych i leśnych.

Rekultywacja gruntów polega na nadaniu lub przywróceniu gruntom zdegradowanym lub zdewastowanym wartości użytkowych lub przyrodniczych poprzez właściwe ukształtowanie rzeźby terenu, poprawienie właściwości fizycznych i chemicznych, uregulowaniu stosunków wodnych, odtworzenie gleb, umocnienie skarp oraz odbudowanie lub zbudowanie niezbędnych dróg. Grunty zrehabilitowane podlegają zagospodarowaniu, czyli rolniczemu, leśnemu lub innemu rodzajowi użytkowania (źródło: Ochrona środowiska, GUS Warszawa 2016 <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/srodowisko-energia/srodowisko/ochrona-srodowiska-2016,1,17.html>)

Wykres 11. Powierzchnia gruntów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji oraz zrekultywowanych w woj. pomorskim, dane GUS

Źródło: <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>

Obszary inwestycyjne

Dostępność terenów pod inwestycje jest wyraźnie zróżnicowane w przestrzeni województwa pomorskiego (rys. 9.1.1). Zdecydowana większość z nich skoncentrowana jest we wschodniej części województwa w pasie ciągnącym się od aglomeracji trójmiejskiej przez Żuławy i Powiśle. Związane to jest z ukształtowaniem terenu (możliwość zapewnienia dużych płaskich działek), dostępnością komunikacyjną, jaką zapewnia obecnie autostrada A1 i połączenia kolejowe oraz bliskością aglomeracji trójmiejskiej z dużym rynkiem zbytu oraz zasobami wykwalifikowanej siły roboczej. Mniejsze skupisko terenów inwestycyjnych znajduje się wokół Słupska.

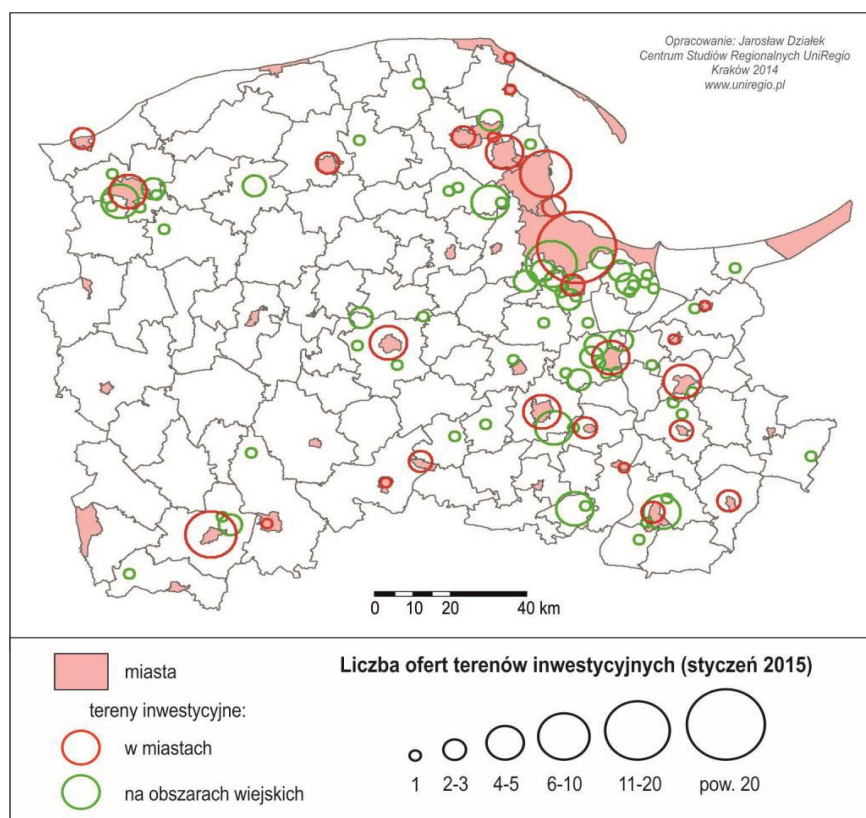
Natomiast w pasie nadbrzeżnym oraz na pojezierzach tereny inwestycyjne oferują jedynie niektóre miasta (większość powiatowych, kilka mniejszych) oraz pojedyncze gminy wiejskie. Niższa podaż tego rodzaju terenów w tych obszarach wynika z kilku czynników: słabszej dostępności komunikacyjnej, mniejszych zasobów siły roboczej (mniejsze miasta, niska gęstość zaludnienia), niższego potencjału gospodarczego oraz wysokiej atrakcyjności krajobrazowej, co sprawia, że inwestycje przemysłowe są preferowane w mniejszym stopniu. Postrzegana przez samorządy lokalne niższa atrakcyjność inwestycyjna nie skłania ich do podejmowania wysiłku inwestowania w uzbrajanie terenów inwestycyjnych. Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Tabela 58. Charakterystyka terenów inwestycyjnych w woj. pomorskim w podziale na obszary miejskie i wiejskie Rodzaj obszaru

Wyszczególnienie	Liczba ofert terenów inwestycyjnych	Powierzchnia terenów inwestycyjnych w ha	Średnia powierzchnia oferowanych terenów inwestycyjnych w ha
miejskie	105	1367,81	13,03
wiejskie	111	3212,08	28,94
RAZEM	216	4579,89	21,2

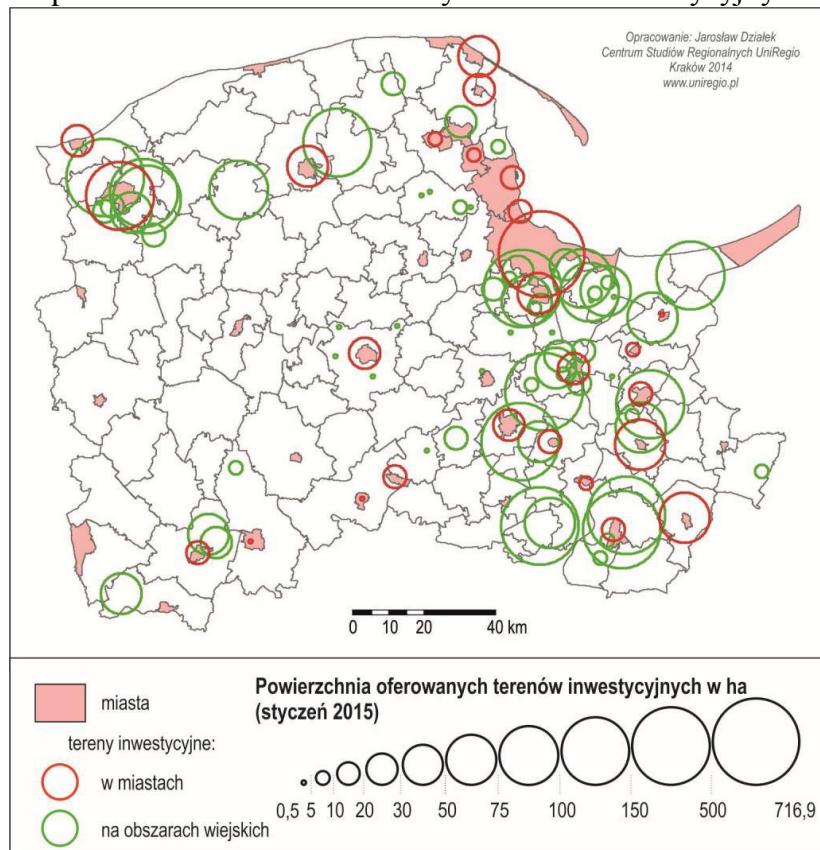
Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 10. Liczba ofert terenów inwestycyjnych

Źródło: Opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 11. Powierzchnia oferowanych terenów inwestycyjnych

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Obszary konfliktu urbanistycznego

Obszar województwa pomorskiego podlega nieustannym przemianom prowadzącym do rozwoju regionu. Z jednej strony na obszarach wiejskich zauważalny jest silny rozwój budownictwa mieszkaniowego zarówno jednorodzinnego, jak i wielorodzinnego, z drugiej strony następuje rozwój gospodarczy lokalnych przedsiębiorstw, w tym również gospodarstw rolnych. Nierzadko bez wcześniejszego podejmowania decyzji administracyjnych ustalających przeznaczenie poszczególnych obszarów dochodzi do sytuacji konfliktowych, w których przeciwko sobie stają mieszkańcy, chcący zachować dotychczasową jakość życia i walory okolicznych terenów, a planujący realizację zamierzenia – inwestorzy. Przyczynami pojawiających się konfliktów bywa często niewiedza, brak rozmów poprzedzających realizację zamierzeń budowlanych jak i brak unormowań prawnych związanych z przeznaczeniem terenów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. W skrajnych sytuacjach dochodzi do tego, że tereny rolne, na których planowana jest działalność polegająca na chowie bądź hodowli zwierząt na znaczną skalę, znajdują się w bliskim sąsiedztwie obszarów niedawno przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową, bądź już w ten sposób zagospodarowanych (np. gmina Trąbki Wielkie, gmina Sierakowice).

Konfliktowe inwestycje najczęściej dotyczą terenów nieobjętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. W województwie pomorskim od kilku lat obserwuje się zjawisko polegające na dzieleniu gruntów rolnych na działki budowlane i wyprzedawaniu ich na dużą skalę. Powierzchnia nowo wydzielanych terenów pod zabudowę często wielokrotnie przewyższa powierzchnię miejscowości, w których zjawisko to ma miejsce. W sytuacji gdy zasób wyprzedawanych gruntów rolnych maleje, pod zabudowę zaczynają być przeznaczane tereny o znacznej wartości przyrodniczej lub takie, które nie powinny być zabudowywane, np. obszary hydrogeniczne i leśne. W ten sposób uszczuplany jest nie tylko zasób samych gruntów rolnych, ale również terenów cennych przyrodniczo, przy czym należy pamiętać, że wartościowe przyrodniczo są nie tylko tereny objęte formami ochrony przyrody.

Zabudowa mieszkaniowa i rekreacyjna pociąga za sobą nie tylko zmianę użytkowania terenu w miejscu zabudowy, ale również powoduje zmiany w otoczeniu, poprzez eksploatowanie środowiska przyrodniczego, np. powoduje wzrost antropopresji na tereny przyległe, tym silniejszy im atrakcyjniejsze jest przyrodnicze otoczenie inwestycji. Przyczynia się to do większego oddziaływania inwestycji na środowisko niż sam fakt zabudowania terenu i w konsekwencji prowadzi do długotrwałych i nieodwracalnych zmian w przyrodzie.

Jako przykłady terenów o już istniejącym lub narastającym w bardzo szybkim tempie (widocznym) konflikcie urbanistycznym, którego główną przyczyną jest intensyfikacja zabudowy można wymienić:

- mierzeje: helska (rozumiana jako pas od Helu do Władysławowa) i wiśłana (pas od granicy państwa do Gdańska); w przypadku obu mierzei głównym źródłem konfliktu na linii człowiek-środowisko jest nieograniczony wzrost zabudowy i użytkowników (szczególnie w okresie wakacyjnym) tych terenów na potrzeby turystyki i rekreacji, obie mierzeje objęte są formami ochrony przyrody, co niestety nie jest wystarczającym zabezpieczeniem tych terenów przed nadmiernym ich zagospodarowaniem kosztem środowiska przyrodniczego (np. coraz częściej pojawiające się w planach miejscowych wyłesienia pod zabudowę lub zabudowa na wydmach);

- pas nadmorski od Gdańska, przez Władysławowo do Modlinka (Ustka) – problem jak powyżej, obserwuje się tu gwałtowną zabudowę terenów wzdłuż pasa nadmorskiego. Rosnąca presja dotyczy tworzenia inwestycji zarówno wielkoobszarowych, jak i wielkogabarytowych

na terenach lasów nadmorskich, wydym, na terenach hydrogenicznych – na łąkach i torfowiskach przymorskich, a także w dolinach przymorskich rzek, np. w Dolinie Redy;

- obudowywanie terenów cennych przyrodniczo, np. rezerwatów przyrody („Mechelińskie Łąki”, „Bielawa”), co pociąga za sobą zaburzenie lub zanik powiązań rezerwatu z otoczeniem (powiązań ekologicznych – zabudowa stanowi barierę), a często bezpośrednie niszczenie terenu na granicy rezerwatu i wzrost antropopresji. Tereny rezerwatów zaczynają funkcjonować w całości (co jest w sprzeczności z przepisami prawa) jako tereny rekreacji;

- zabudowywanie obszarów wokół najcenniejszych jezior występujących na północy kraju – jezior lobeliowych. Tutaj konflikt podobny jest jak w przypadku rezerwatów przyrody. Dodatkowe zjawisko niepożądane - to niszczenie unikatowej roślinności w strefie brzegowej oraz wzrost eutrofizacji prowadzący do powolnego zamierania tych jezior na Pomorzu;

- presja na wprowadzenie intensywnej zabudowy na tereny lasów i wydym – inwestowanie kosztem borów porastających wydmy i przekształcanie wydym – widoczne np. na Mierzei Wiślanej w Łebie, pod Ustką;

- presja na wprowadzenie intensywnej zabudowy na tereny przymorskich łąk (tereny hydrogeniczne) – dotyczy wszystkich szeroko rozumianych łąk przymorskich od Krokowej do Łędowna. Tereny te są wyprzedawane i zabudowywane ze względu na bliskość plaż;

- zabudowa wchodząca w pradoliny (tereny hydrogeniczne), szczególnie w pradolinę Redy wraz z jej odcinkiem końcowym (deltą Redy) graniczącym z Zatoką Pucką;

- intensywna zabudowa klifów i brzegów rozcięć erozyjnych, szczególnie na klifie od Chłapowa do Ostrowa;

- tereny parków krajobrazowych (szczególnie Kaszubskiego, Wdzydzkiego, Doliny Słupi, Zaborskiego) – coraz silniej zaznaczające się zjawisko rozpraszania zabudowy oraz jej intensyfikacja z ukierunkowaniem na wzrost presji turystycznej;

- coraz częstsza zabudowa indywidualna wprowadzana na dużą skalę na gruntach rolnych, w oderwaniu od miejscowości. Zabudowa ta planowana jest już na etapie studium i wprowadzana zarówno planami miejscowymi, jak i warunkami zabudowy, które często są sprzeczne z zapisami w studium (obecnie warunki zabudowy nie muszą być zgodne ze studium) – dotyczy to całego województwa.

Rolnictwo to wciąż sektor prężnie działający na terenie województwa pomorskiego, z rozwoju którego z jednej strony korzystają wszyscy mieszkańcy regionu, z drugiej zaś sektor stwarzający coraz większe uciążliwości i obciążenie dla środowiska. Uprawy setek hektarów pól lub przeznaczanie znacznych połaci dotychczas nieużytkowanych terenów pod uprawy owoców (np. borówki w gminie Krokowa) bez odpowiednich praktyk rolniczych i poszanowania środowiska naturalnego, doprowadzić może w konsekwencji do znaczącego obciążenia zasobów środowiska - siedlisk przyrodniczych, jakości wód powierzchniowych i podziemnych.

Aspektem mogącym również stanowić źródło uciążliwości i problemów są występujące na obszarach wiejskich województwa pomorskiego zakłady wydobywcze, zajmujące się powierzchnią eksploatacją piasków i żwiru. Przykładem takiej działalności na znaczną skalę jest żwirownia w miejscowości Rybaki, w gminie Kościerzyna. Żwirownia usytuowana jest wśród obszarów leśnych, które podlegają i podlegać będą nieustannej presji ze strony zakładu wydobywczego, przejawiającej się m.in. znaczną wycinką połaci leśnych. Prowadzi

to zarówno do utraty siedlisk gatunków fauny i flory, a także do utraty bezcennych walorów krajobrazowych i miejsc turystyki leśnej, co jest istotne dla okolicznych mieszkańców i turystów.

Właściwe planowanie przestrzenne minimalizuje konflikty urbanistyczne i inwestycyjne (przemysłowe). Sytuacja może ulec poprawie po przyjęciu opracowywanej obecnie ustawy Kodeks urbanistyczno-budowlany.

Źródło: opracowanie RDOŚ Gdańsk

Wnioski:

1. **Województwo pomorskie odznacza się wysokim udziałem przyrodniczych obszarów chronionych. Ich udział w powierzchni województwa szacuje się na ok. 39,4%.**
2. **Może to kolidować w pewnym stopniu z dostępnością i możliwością wykorzystania terenów inwestycyjnych, które skoncentrowane są przede wszystkim we wschodniej części województwa w pasie ciągnącym się od aglomeracji trójmiejskiej przez Żuławy i Powiśle.**
3. **Coraz większego znaczenia nabierają konflikty urbanistyczne związane przede wszystkim ze zjawiskiem rozlewania się budownictwa mieszkaniowego na obszary wiejskie (podmiejskie) i protesty mieszkańców dotyczące zarówno inwestycji rolniczych, jak i poza rolniczych.**

1.2.7.	Zasoby dziedzictwa kultury na OW
	<i>rodzaje zasobów kultury</i>
	<i>sposób powiązań kulturalnych miasto-wieś w województwie</i>
	<i>partnerstwa międzyregionalne i międzynarodowe</i>
	<i>artefakty kultury, w tym kultury ludowej</i>
	<i>Produkty regionalne i tradycyjne</i>
	<i>Mapy</i>
	<i>główne wnioski możliwe w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin</i>

1. RODZAJE ZASOBÓW KULTURY

Zasoby kultury – to zbiór dóbr materialnych i niematerialnych. Dziedzictwo kultury zostało zdefiniowane przez prof. Jana Pruszyńskiego jako:

„(...) zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawanymi za podstawę ochrony prawnej dla dobra konkretnego społeczeństwa i jego rozwoju oraz dla przekazania ich następnym pokoleniom, z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej” (Dziedzictwo kultury Polski, 2001).

Materialne dziedzictwo kultury dzielimy się na:

- a. nieruchome, np. budynki, duże instalacje przemysłowe lub inne zabytkowe miejsca

- b. ruchome, np. dokumenty, książki, dzieła sztuki, ubrania i inne artefakty, które są uważane za wartościowe dla przyszłych pokoleń (obiekty istotne dla archeologii, architektury, nauki i technologii o określonej kulturze).

Niematerialne dziedzictwo kultury obejmuje duchowe aspekty danej kultury, a więc:

- a. tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- b. sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne;
- c. zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne;
- d. wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata;
- e. umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

O atrakcyjności i specyfice województwa pomorskiego decyduje jego nadmorskie położenie oraz uwarunkowane nim zróżnicowanie i bogactwo walorów przyrodniczych czy niepowtarzalność dziedzictwa wraz z mozaikową mapą kulturową ludności. W konsekwencji reformy administracyjnej z roku 1999 utworzono Pomorskie na drodze połączenia ziem należących aż do czterech dawnych województw. Włączono doń w całości obszar województwa gdańskiego oraz w części dawne województwa: śląskie na zachodzie, bydgoskie na południu i elbląskie na wschodzie. Fakt ten zasadniczo rzutuje na dzisiejszy, mocno zróżnicowany, profil przyrodniczy i społeczno-kulturowy naszego regionu.

Teren województwa pomorskiego, jak i całego Pomorza, zawsze charakteryzował się wielokulturowością i wieloetnicznością. Jest to ziemia pogranicza, na której przez stulecia sąsiadowały i ścierały się dwa światy kulturowe: niemiecki i słowiański. Dzisiejsze dziedzictwo kulturowe tego regionu jest w dużej mierze świadectwem tej wielowiekowej koegzystencji, choć jego współczesny profil społeczno-etniczny stanowi przede wszystkim wynik zmian zaistniałych po drugiej wojny światowej. W dużym stopniu w sposób wymuszony powstała tu nowa mieszanka wielokulturowa mieszkańców. Zachodnie i wschodnie tereny obecnego województwa pomorskiego wraz z obszarem dawnego Wolnego Miasta opuściła ludność niemiecka, a na jej miejsce przybyli mieszkańcy z innych regionów Polski - Polacy wysiedleni z dawnych Kresów Wschodnich oraz przesiedlona ludność ukraińska i łemkowska. Gwarantem ciągłości społeczno-kulturowej okazuje się więc zamieszkała tu od wieków ludność kaszubska, kociewska i borowiacka. Wszystkie te grupy narodowe, etniczne i regionalne, które spotkały się tu w wyniku powojennych procesów migracyjnych, stanowią wraz z całym dziedzictwem historycznym województwa pomorskiego o jego bogactwie kulturowym, o jego specyficznej, wielokulturowej tożsamości. Zakorzeniona tu ludność pomorska w wyniku współpracy z przybyszami, osiedlonymi tu z własnej woli bądź z przymusu, zbudowała rzeczywistość dynamiczną, będącą swoistą syntezą pozytywizmu i pracy organicznej miejscowych oraz romantyzmu spontanicznych repatriantów i przybyszów. Z jednej strony poczucie trwania na swoim Kaszubów czy Kociewiaków, z drugiej zaś potrzeba odnalezienia dla siebie miejsca przez imigrantów stworzyły sprzyjający – choć nie zawsze łatwy – klimat do konsekwentnego wznoszenia nowej wielokulturowości.

Pełne możliwości ochrony dziedzictwa kulturowego oraz realizacji idei wielokulturowości pojawiły się jednak dopiero po 1989 r., dzięki dokonanym ówczesnie zmianom politycznych, a zwłaszcza w konsekwencji utworzenia samorządu terytorialnego i upodmiotowienia społeczności lokalnych i regionalnych. Wielokulturowość oraz ochrona dziedzictwa

kulturowego, zarówno w postaci wielkich obiektów kultury materialnej, jak i drobnych śladów bardziej lub mniej odległej przeszłości –nie pozostaje (wbrew temu, co niektórzy sądzą) w żadnej sprzeczności z realizacją potrzeby dotrzymania kroku wyzwaniom nowoczesności i postępu. Nowoczesna wielokulturowość polega bowiem nie tylko na trosce o ochronę dziedzictwa kulturowego i zachowania specyfiki regionu, ale także na angażowaniu się wszystkich środowisk i grup ludności w działanie na rzecz zaprowadzenia postępu we wszystkich aspektach życia. (*Bogactwo kulturowe i przyrodnicze wsi pomorskiej*, red. Barbara Ditrich, PODR w Gdańsku, 2007; Rozdział: Pomorskie – ziemia i ludzie, prof. dr hab. Brunon Synak).

Pomorze było i jest miejscem styku wielu kultur. Do 1945 r. współistniały tu kultura niemiecka, polska i kaszubska, a po wojnie dołączyła do nich również kultura kresowa. Bogactwem Pomorza jest więc jego jedność w różnorodności, na którą składa się dziedzictwo kulturowe społeczności zamieszkujących województwo pomorskie w przeszłości i obecnie.

A. Kaszuby

Półmilionowa rzesza Kaszubów mieszkających na Pomorzu, jest jedną z trzech żyjących obecnie w Polsce mniejszościowych grup etnicznych o statusie autochtonicznym. Powstałe w 1956 roku Zrzeszenie Kaszubskie, a od 1964 działające pod nazwą Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie jest reprezentantem najsilniejszej na Pomorzu grupy etnicznej Kaszubów, ale też Kociewiaków, Borowiaków, Krajniaków i Chełminiaków.

Kaszubi to grupa etniczno-kulturowa będąca potomkami Słowian nadbałtyckich. Posiadająca silne poczucie odrębności językowej i kulturowej. Współcześnie zamieszkują Pomorze Gdańskie i wschodnią część Pomorza Zach. Obszar od Zatoki Gdańskiej i Wisły po linię Słupsk, Miastko, Bytów na zachodzie, a na południe po Chojnice i Człuchów. Język kaszubski, pomorski, należy do grupy języków zachodniosłowiańskich, bardzo zróżnicowany dialektalnie. Na Kaszubach wykształciło się kilka szkół haftu, a do najważniejszych należały żukowska, pucka, wdzydzka i wejherowska. Haft jest stałym elementem życia Kaszubów. Dziś postrzegane jako bazujące na tradycyjnym repertuarze form, w zasadzie są efektem tworzenia kultury ludowej przez państwowy mecenat badań etnograficznych, warsztatowych działań domów kultury, kursów kół gospodyń wiejskich. To analityczne spojrzenie na fenomen haftu kaszubskiego staje się najlepszym potwierdzeniem wielowarstwowości kultury kaszubskiej. Różnorodne doświadczenia folkloru muzycznego, kolędniczych zespołów obrzędowych, sobótkowych widowisk Ścinania kani, składają się na barwną panoramę Kaszub. Ważnym elementem codzienności jest kuchnia kaszubska, smaczna, prosta w przygotowaniu i pożywna. Do podstawowych produktów należą ryby i warzywa takie jak marchew, groch, brukiew, buraki, kapusta, ziemniaki. W dawnej kuchni mięsa spożywano niewiele, ale naturalne okresy świnioobicia tworzyły okazję do świętowania. Wyrabiano kielbasy (*worsztë*), pasztetowe (*léberka*), kaszanki, salcesony i galaretkę mięsną (*zylc*). Częściej na stołach gościła kura, gęsiną i mięso z kaczki. Powszechnie znana gęsiną okrasa (*obona*) - posiekane tasakiem mięso wraz z kością, posypane przyprawami i ułożone w kamiennym garnku, stanowiła bazę wyjściową do różnego rodzaju potraw: zup, jajecznicy, omasty do ziemniaków i chleba. Wśród tradycyjnych dań króluje jednak gotowana kura podawana z ryżem i białym sosem słodko-kwaśnym z rodzynkami (*frikasy*) – dawniej przygotowywana na specjalne rodzinne okazje. Potrawą postną były „*pulczy ze sledza*” czyli śledź w śmietanie z ziemniakami w mundurkach. Tradycyjnymi daniami jednogarnkowymi

były zupy na mięsie: z żółtej brukwi (*żelti wreczi*), kaszubska z kapustą, a także rosół z węgorza i wiele innych rarytasów.

Ogromnego dziedzictwa kulturowego Kaszubów nie można sprowadzać jedynie do folkloru. Kaszubi zachowali swój język mimo odwiecznych prób wypierania go z codzienności. Przetrwał dzięki świadomości etnicznych korzeni i skutecznej pracy u podstaw działaczy. Kwitnie kaszubska literatura wydawana w rodzimych wydawnictwach. Język kaszubski trafił do szkół i na Uniwersytet Gdański, gdzie istnieje lektorat kaszubskiego. W wybranych kościołach na Kaszubach odprawiane są msze święte z kaszubską liturgią słowa. Powstały dwa tłumaczenia ksiąg Nowego Testamentu, Księgi Psalmów, trwają prace nad tłumaczeniem Starego Testamentu, przygotowuje się lekcjonarz i modlitewnik. Nadawane są po kaszubsku audycje radiowe i programy telewizyjne. Rozwija się życie kulturalne ożywiające i integrujące lokalne społeczności. (*Bogactwo kulturowe i przyrodnicze wsi pomorskiej, red. Barbara Ditrich, PODR w Gdańsku 2007; Rozdział: Wielokulturowość Województwa Pomorskiego - Danuta i Jan P. Dettlaff, historycy sztuki*).

B. Kociewie

Kociewiaczy zamieszkują jeden z nadwiślańskich regionów Pomorza. Obejmuje on teren Pomorza Starogardzkiego, część Wysoczyzny Świeckiej i zachodni fragment Borów Tucholskich. Kociewiaczy są społecznością zasiedlającą, żyjącą w świecie wpływów wielu kultur. Do niedawna ludność tego regionu posługiwała się, zanikającą już, gwara kociewską. Natomiast kulturą, tradycjami, wierzeniami i obyczajami bliska jest Kaszubom. W dużym uproszczeniu Kociewiaczy, w zależności od miejsca zamieszkania, dzielą się na Górali, Lasaków, Polan, Nadwiślaków.

Na terenach nadwiślańskich na północ od Gniewa do 1945 r. wyraźne były wpływy kultury potomków mennonickich, jak określano osadników holenderskich. Ich przodkowie przybyli tu na przełomie XVI i XVII wieku. Po 1945 na ich miejscu osiedlili się przybysze z głębi Polski, nieodczuwający już związku z Kociewiem.

Życie kulturalne Kociewia koncentruje się wokół Tczewa - na północy oraz Starogardu Gdańskiego jako stolicy regionu i Świecia - na południu. Ważnymi ośrodkami kultury są też: 800-letnie Skarszewy, z malowniczym zamkiem joannitów, sławny z turniejów rycerskich i warowni krzyżackiej Gniew, znana z biesiad literackich Czarna Woda i Pelplin ze wspaniałą katedrą i Muzeum Diecezjalnym, przechowującym jedyny w Polsce egzemplarz Biblii Gutenberga. Najcenniejsze zabytki regionu to ceglane budowle z czasów średniowiecza. Budownictwo sakralne to przede wszystkim XIV i XV-wieczne murowane kościoły. Ich bryły architektoniczne stylistycznie związane są z gotykiem nadwiślańskim, natomiast wyposażenia wewnątrz pochodzą z epoki baroku.

Ważną rolę w kształtowaniu kultury Kociewia odgrywał i odgrywa ruch śpiewaczy. W przeszłości stanowił on jeden z podstawowych elementów walki o utrzymanie polskości. Istniejące do dziś zespoły pieśni i tańca prezentują pieśni, przyśpiewki ludowe, gawędy i tańce regionalne. Obok skrzypiec, klarnetu, kontrabas, akordeonu i trąbki zespoły używają tzw. *skrzypiec diabelskich* i *burczybasu*. Zachowały się charakterystyczne pieśni (tzw. *frantówki*) i legendy, a gdzieś tam tradycyjne obrzędy. W okresie adwentu po wsiach chodzą *gwizdy* – adwentowi przebierańcy. W przeddzień ślubu, w sieni panny młodej, tłuczone są różne przedmioty szklane, zaś na uroczystości weselnej spotkać można tzw.

maszków, osoby niezaproszone, wpadające na krótko w przebraniu z życzeniami dla młodej pary.

Kociewie ma również swoje potrawy regionalne. W okresie karnawału gospodynie przygotowują *purcle* (rodzaj pączków), *ruchanki* czy *chruściki*. Popularną potrawą jest *szandar* (podobny do babki ziemniaczanej). W okresie postu wielkanocnego do kartofli w mundurkach podawany jest tzw. *ślepy śledź*.

Symbolem kultury kociewskiej jest także strój kociewski, którego swoistym elementem jest różnokolorowy haft zwany *wyszyciem*. Najczęściej spotykanymi motywami zdobiącymi odzież są barwne kwiaty oraz owoce jarzębiny i ostu. Wzór haftu tworzy pnące się kompozycje przypominające krzewy obsypane kwiatami chabrow, tulipanów, słoneczników i gronami owoców. Charakterystycznie zdobione są czepce i sukmany, w których dominującymi barwami są kolor biały i złoty.

Nad ochroną tradycji i folkloru Kociewia czuwa Towarzystwo Miłośników Ziemi Kociewskiej

z siedzibą w Stargardzie Gdańskim, zajmujące się działalnością wydawniczą i wspierające wszelką działalność kulturalną w regionie.

Wiosną organizowany jest w Pelplinie kilkudniowy Festiwal Kultury Kociewskiej, któremu patronują Gminny Ośrodek Kultury w Pelplinie oraz Lokalna Grupa Działania Wstęga Kociewska. Celem festiwalu jest popularyzowanie regionalnej kultury na drodze zgłębiania i upowszechniania tradycji, obrzędowości, dorobku materialnego i folkloru Kociewia. Uczestnicy festiwalu prezentują gwarę kociewską w skeczach, scenkach, gadkach, piosenkach oraz inscenizacji sztuki „Wesele kociewskie”. Serwuje się również przysmaki kuchni kociewskiej i prezentuje prace twórców ludowych: wycinanki, wyroby z wikliny, trzciny, sznurka, przykłady haftu kociewskiego, prace rzeźbiarskie i kowalskie.

Latem w Stargardzie Gdańskim organizowane są Festiwale Gry na Instrumentach Unikatowych i Byle Czym. Organizatorami imprezy są: Stowarzyszenie Kultura Kociewska, Starostwo Powiatowe i Urząd Miasta. Towarzyszy temu Jarmark Kociewski, na którym prezentowany jest dorobek twórców ludowych, rzemiosła artystycznego, wydawnictw regionalnych i tradycyjnej kuchni kociewskiej. Imprezę okraszają pokazy rycerskie husarii pomorskiej – chorągwi kociewskiej z Gniewa.

Ważną rolę dla kultury regionu pełnią organizowane od kilkunastu lat w Czarnej Wodzie biesiady literackie. Tematyka spotkań pozwala na bieżąco śledzić literaturę tworzoną na Kociewiu i z Kociewiem związaną. (*Bogactwo kulturowe i przyrodnicze wsi pomorskiej*, red. Barbara Ditrich, PODR w Gdańsku 2007; *Rozdział: Wielokulturowość Województwa Pomorskiego - Krystyna Ziemińska-Danilewicz, historyk sztuki*).

C. Żuławy i Powiśle

Żuławy i Powiśle to dwie odmienne krajobrazowo, kulturowo a także historycznie krainy leżące w dolnym biegu Wisły. Obydwie też uczestniczyły w burzliwych dziejach tej części Rzeczypospolitej.

Żuławy i Powiśle różnią się także w zasadniczy sposób jako krainy geograficzne.

Żuławy - to tereny aluwialne dawnego lejkowego ujścia Wisły, zamienione przez rzekę w rozległą, często depresyjną deltę z urodzajnymi glebami. Gęsta sieć naturalnych i sztucznych cieków wodnych sprzyja gospodarce hodowlanej, a co za tym idzie - specyficznej kulturze materialnej tej ziemi.

Na Żuławach powstała bardzo ciekawa architektura ludowa promieniująca swymi wpływami na sąsiednie tereny, w szczególności na Warmię i Powiśle. Między innymi jest to drewniane bądź szkieletowe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, choć nie omija wpływami też budownictwa sakralnego, stanowiącego dzisiaj o indywidualnym obliczu tej ziemi. Zachowane dawne układy melioracyjne oraz drogowe wraz ze wspomnianymi walorami architektonicznymi tworzą niepowtarzalną atmosferę i krajobraz.

Żuławy dzielą się na kilka różniących się między sobą regionów. Można je w uproszczeniu nazwać „wysokimi” i „niskimi”. Na Żuławach niskich, często leżących na depresjach lub nisko położonych obszarach nad rzekami czy wokół zbiorników wodnych, dominującą formą chłopskiego budownictwa tradycyjnego. Są to tak zwane zagrody „olęderskie”, w których pod wspólnym dachem mieściły się wszystkie funkcje zagrody – mieszkalna, inwentarska i magazynowa. Takie formy zagród występują w szczególności wokół jeziora Druzno oraz w północnej części Żuław, w szczególności nad Zalewem Wiślanym i w pasie nadmorskim po obydwu stronach ujścia Wisły. W bogatych regionach często przy domu bądź przy budynku inwentarskim znajdował się podcień. Zagrody typu „olęderskie” występują w Dolinie Dolnej Wisły.

Drugim typem zabudowy, związanym z terenami wyżej położonymi, są domy wolnostojące – podcieniowe lub bez podcienia. Stanowią o unikatowym wyrazie architektonicznym ziemi żuławskiej. Urozmaicheniem były także uzupełnienia architektury obiektów, wykonane w konstrukcji szkieletowej – szczyty nad podcieniem oraz piętra budynków. Jednak parter ze względów przeciwpowodziowych był najczęściej drewniany. Bogactwo form zdobniczych obok wielkości samych domów i przebogatego wyposażenia ruchomego prowokują do określania ich mianem „dworów”, pomimo, iż były to wiejskie domy mieszkalne chłopów żuławskich.

Bardzo ważnym elementem żuławskiego krajobrazu są okazałe średniowieczne ceglane kościoły parafialne oraz świątynie nowożytne, wznoszone już w konstrukcji szkieletowej. Szczególnym elementem dziedzictwa kulturowego Żuław są unikatowo zachowane zbory menonickie (np. w miejscowości Jezioro). Powszechnie znany jest także menonicki cmentarz w Stogach będący jednocześnie rodzajem lapidarium nagrobnej sztuki menonickiej. Innymi miejscami pochówków są cmentarze menonickie w Różewie z XVI wieku, Stawcu z XVII wieku, w Cyganku w zakolu rzeki Tugi, w Wikrowie, Kępniewie czy Orłowie z XVIII wieku. Ciekawymi obiektami kultury materialnej są również przykościelne nekropolie chrześcijańskie w Lubieszewie, Marynowach, Mątowach Wielkich i w wielu innych miejscowościach.

Z Żuławami nierozzerwalnie łączą się obiekty techniki związane z wodami śródlądowymi. Były to przede wszystkim wiatraki, nieobecne już dzisiaj w krajobrazie tej krainy, mosty stałe i zwodzone, wały przeciwpowodziowe, a także wały oraz śluzy przeciwpowodziowe oraz gęsta sieć rowów melioracyjnych wraz ze związanymi z nimi drogami i nasadzeniami często i systematycznie ogławianych wierzb.

Cennym zabytkiem techniki, bardzo dobrze zachowanym i wciąż funkcjonującym, są dwie śluzy

w Białej Górze – z 1852 r., zabezpieczająca Żuławę Kwidzyńską przed wlewaniem się wysokiej wody powodziowej z Wisły, oraz wrota powodziowe i śluza z 1916 r., chroniąca Żuławy przed wodami Wisły, czy też potężne acz zdewastowane wrota przeciwpowodziowe w Marzęcinie z początku XX wieku, które zabezpieczały Żuławy przed tzw. „cofką” wód z Zalewu Wiślanego. Osobliwością Żuław są też mosty zwodzone. Unikatem na skalę światową

jest wybudowany w połowie XIX w. Kanał Elbląski, będący jednym z najbardziej spektakularnych zabytków w Polsce. Przy budowie tej drogi wodnej wykorzystano jeziora, leżące na różnej wysokości między Ostródą a Zalewem Wiślanym.

Stolicą Żuław jest Nowy Dwór Gdański – tu powstało Muzeum Żuławskie, gdzie w zabytkowej mleczarni z pocz. XX w. zgromadzono ciekawe zbiory historyczno – etnograficzne.

Na granicy Żuław i Powiśla, w samym Malborku, usytuowany jest wyjątkowy obiekt architektoniczny - średniowieczna twierdza obronna Zamek. Jest to jeden z największych, zachowanych zespołów budownictwa gotyckiego na świecie.

Inne, znane zamki krzyżackie z terenów Powiśla, znajdują się w Kwidzynie i w Sztumie.

Drugą krainą tego regionu jest Powiśle. Pagórkowaty, przecinany jarami rzek i jezior teren jest całkowitym przeciwieństwem Żuław. Ziemia ta, rozciągająca się na południe od Malborka, była krainą dworów, dworów i okazałych pałaców, parków, traktów i dróg alejowych – ale też ostoją polskości w okresie rozbiorowym. W następstwie Plebiscytu 1920 r. powstała na Powiślu enklawa przynależna do II Rzeczypospolitej, zwana Małą Polską bądź Polską Janowską. W Dolinie Dolnej Wisły także dominują zagrody typu „olęderskiego” Te starsze, sprzed 1850r., posiadają niekiedy podcień przy części gospodarczej. Dominują jednak budynki bez podcienia, które - podobnie jak na Żuławach - do połowy XIX wieku wznoszono z drewna.

Pragnąc wyeksponować potrzebę poznawania i zachowania wielokulturowego bogactwa Żuław i Powiśla, mieszkańcy regionu organizują liczne imprezy kulturalne, sportowe i turystyczne. Prezentowane są obyczaje, tradycje i kultura społeczności regionalnych. Szczególnie ma to miejsce w ramach obchodów „Dni Żuław” w Nowym Dworze Gdańskim, gdzie urządzane są Jarmarki Żuławskie, Festiwale Chórów, Turnieje Gmin oraz „Dni Powiatu Kwidzyńskiego” czy „Dni Powiśla” w Kwidzynie.

Podobnie jak na Żuławach, tradycje i zwyczaje popularyzowane są również w ramach różnych konkursów. Piękno regionu poznawane jest dzięki organizowaniu plenerów rzeźbiarsko-malarskich w Rodowie, rajdów rowerowych oraz wytyczaniu szlaków turystycznych na piesze i rowerowe wędrówki. Historię tego obszaru przybliżają również widowiska plenerowe, inscenizacja walk rycerskich, przygotowywana przez Bractwo Rycerskie w Sztumie.

Współcześni mieszkańcy Żuław i Powiśla, zachowując i pielęgnując własną różnorodność kulturową, wzbogacają dziedzictwo kulturowe społeczności zamieszkujących obszar Pomorza. (*Bogactwo kulturowe i przyrodnicze wsi pomorskiej*, red. Barbara Ditrich, PODR w Gdańsku 2007; *Rozdział: Wielokulturowość Województwa Pomorskiego* - Krystyna Ziemińska-Danilewicz, historyk sztuki; Bernard Jesionowski – kustosz i konserwator Muzeum Zamkowego w Malborku).

D. Zasoby zabytków architektury na obszarach wiejskich województwa pomorskiego

Na terenie gmin wiejskich zachowały się aż 24 historyczne układy ruralistyczne, stanowiące przykład kształtowania osad pomorskich. Można wśród nich wymienić zarówno jedyną w kraju XVI-wieczną lokację fryzyjską w nadmorskich Karwieńskich Błotach oraz charakterystyczne dla rozległego krajobrazu Żuław wsie Drewnicę i Żuławki, jak i obecne

dzielnice miejskie Gdyni – Oksywie czy Orłowo, których wiejskie korzenie czytelne są w układach przestrzennych i nielicznych już budynkach.

Największą grupę zachowanych zabytków tworzą obiekty sakralne, wśród których znajdujemy gotyckie kościoły żuławskie, ceglane i w konstrukcji szkieletowej – np. Gnojewo, Mątowy, Marynowy, Kiezmark z charakterystycznymi drewnianymi wieżami, świątynie XVIII-wieczne, jak w Pogódkach, Czapielsku, Mechowie i Przechlewie, czy neogotyckie z końca XIX w., np. Wierzchucino, Zwartowo, Ciekocino. Niezwykle cenne gotyckie zespoły klasztorne dotrwały z niewielkimi tylko zmianami, jak w przypadku siedziby cysterek w Żarnowcu czy norbertanek w Żukowie. Obok świątyń zachowały się kapliczki i krzyże przydrożne. Na szczególną uwagę zasługuje Kalwaria we Wielu, malowniczo zlokalizowana na wzgórzach okalających Jezioro Wielewskie. Należy także pamiętać o zabytkowych cmentarzach, nie tylko tych usytuowanych przy wiejskich kościołach parafialnych, lecz także położonych na uboczu nekropolii innych wyznań - ewangelickich i menonickich, np. w Stogach i Międzyłężu, otaczanych najczęściej opieką przez lokalne społeczności.

Bardzo liczną kategorię zabytków architektury na terenach wiejskich stanowią również zespoły dworsko i pałacowo-parkowe z towarzyszącą im zabudową folwarczną. Są to zarówno okazałe pałace w Krokowej, Sasinie, Rzucewie i Waplewie, dwory związane z historycznymi postaciami żyjącymi niegdyś w Będominie, Sikorzynie czy w Warcinie, a także niewielkie siedziby szlacheckie w starannie aranżowanych parkach takich, jak w Salinie i Prusiewie. Na uwagę zasługują też budynki wchodzące w skład folwarków – stajnie, obory i magazyny zbożowe, starannie wykonane i dekorowane, zarówno drewniane w tradycyjnej konstrukcji ciesielskiej, jak murowane z cegły.

Wiejskie budownictwo mieszkalne to z jednej strony domy podcieniowe na Żuławach, pod względem formy architektury i bogactwa wyposażenia wnętrza porównywalne do dworów, ale także drewniane chałupy zrębowe lub w konstrukcji szkieletowej wypełnionej gliną i cegłą.

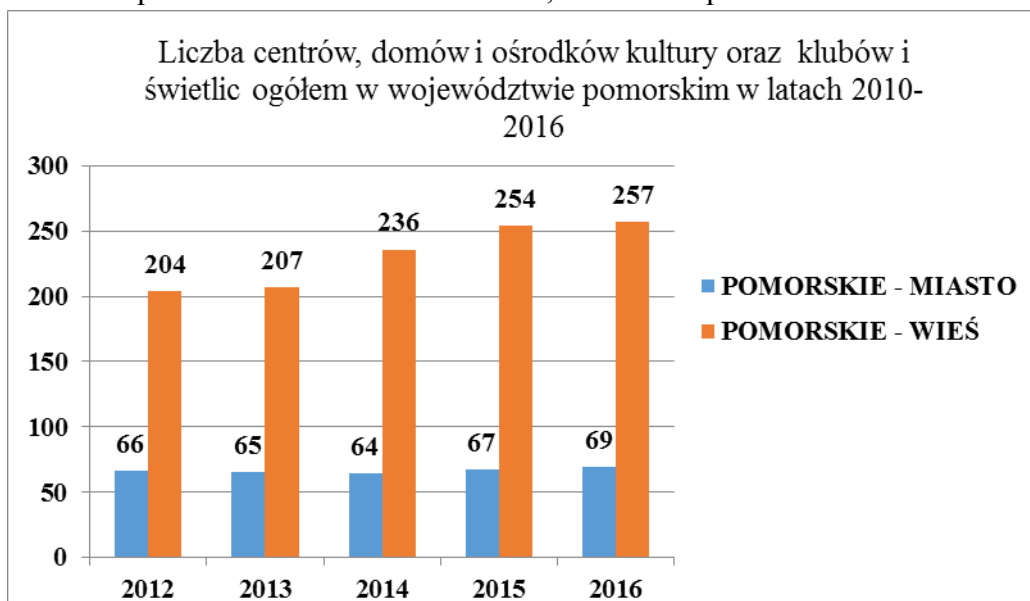
Wiejskie budownictwo przemysłowe to przede wszystkim charakterystyczne sylwety wiatraków w żuławskim krajobrazie, zachowane dziś jeszcze w Palczewie czy Drewnicy. Obok nich mamy także kuźnie, jak ta w Wilczych Błotach, młyny np. w Lipuszu i w Dolinie Trzech Młynów koło Lisewa, jak również cukrownie i gorzelnie.

Zabytkowe obiekty zlokalizowane na terenie wiejskim wpływają w znacznym stopniu na dzisiejszy wizerunek miejscowości, jej indywidualny i niepowtarzalny charakter, stanowiący obecnie swoisty kapitał, który odpowiednio utrzymany i promowany, może stanowić atut w programach rozwojowych. (*Bogactwo kulturowe i przyrodnicze wsi pomorskiej*, red. Barbara Ditrach, PODR w Gdańsku 2007; *Rozdział: Zasoby zabytków architektury na terenach wiejskich Województwa Pomorskiego – Marian Kwapiński, były Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków*).

2. Wybrane zagadnienia z zakresu niekomercyjnej działalności kulturalnej na obszarach wiejskich województwa pomorskiego w liczbach

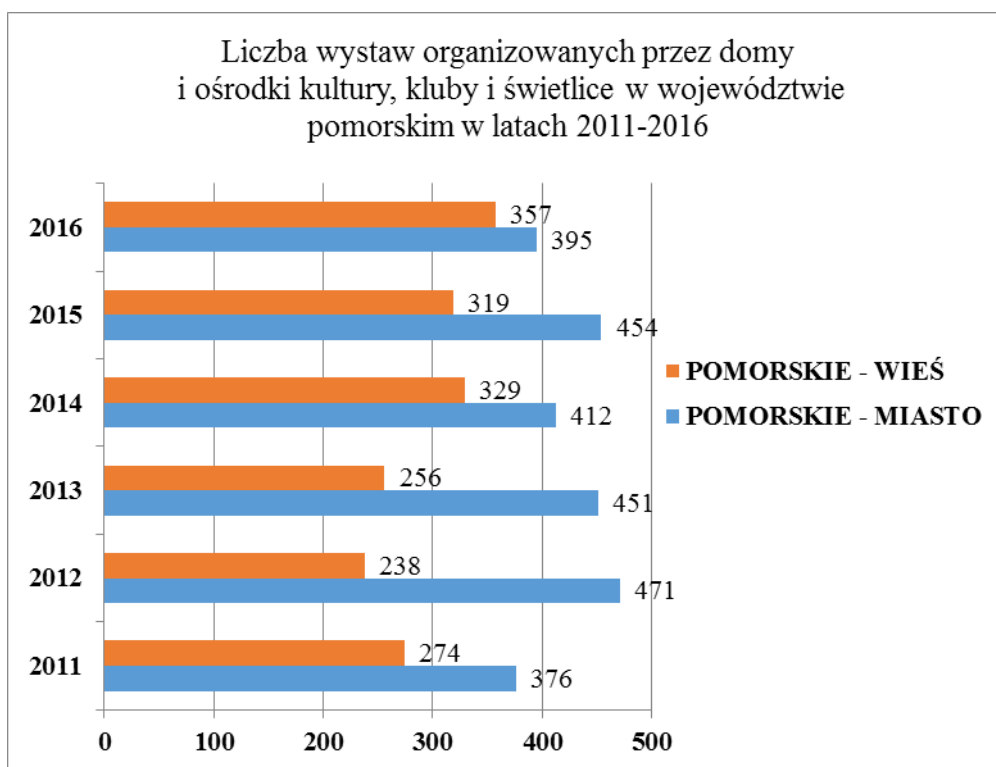
Działalność oświatowa, kulturalna i rekreacyjno-sportowa na obszarach wiejskich województwa pomorskiego od 2011 r. systematycznie wzrasta. Dynamiczny wzrost widoczny jest w organizacji imprez turystycznych, rekreacyjno-sportowych i konkursach.

Wykres 12. Liczba obiektów (centrów, domów kultury, ośrodków kultury, klubów i świetlic) w województwie pomorskim w latach 2010-2016; stan na sierpień 2017

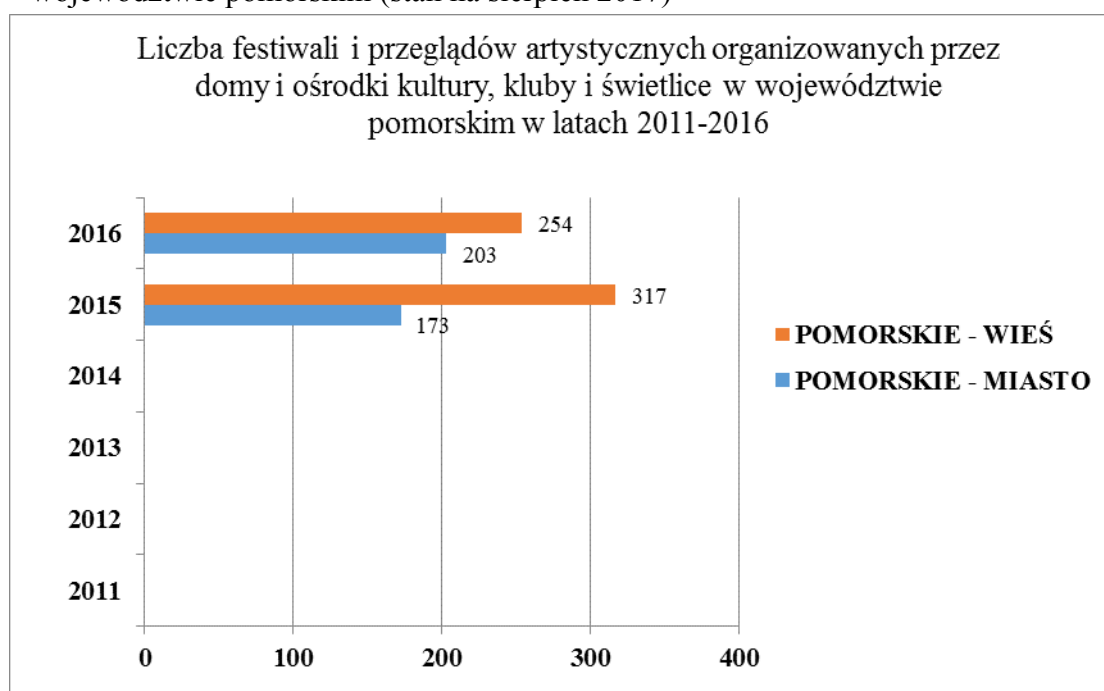
źródło: Urząd Statystyczny w Gdańsku

Wykres 13. Liczba wystaw organizowanych w województwie pomorskim (stan na sierpień 2017)

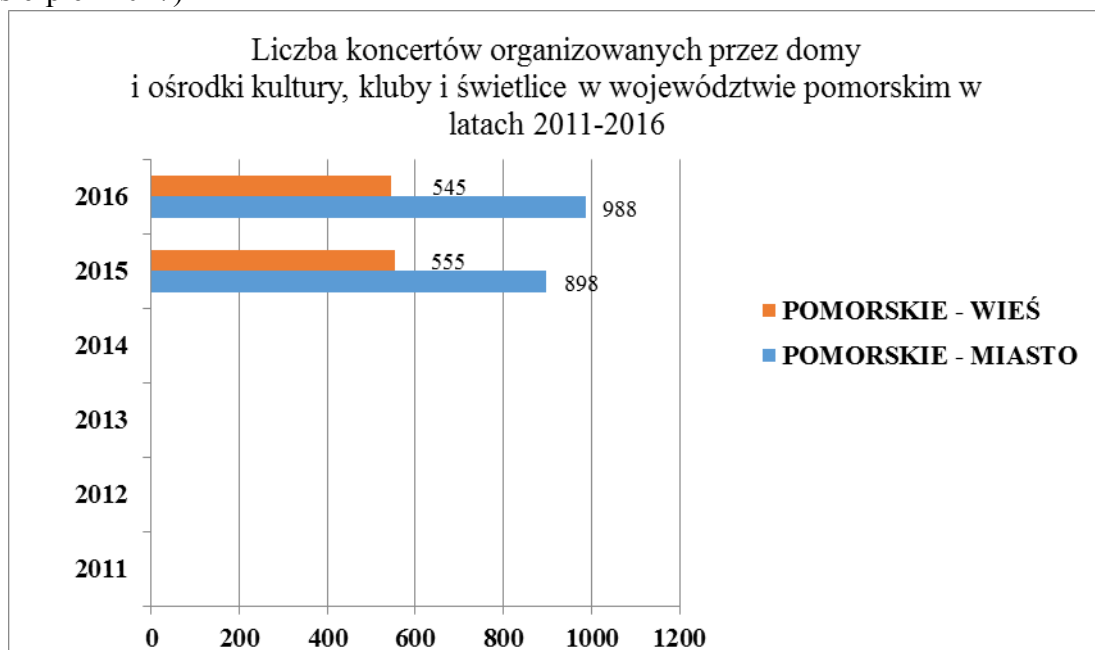
źródło: Urząd Statystyczny w Gdańsku

Wykres 14. Liczba festiwali i przeglądów artystycznych organizowanych w województwie pomorskim (stan na sierpień 2017)

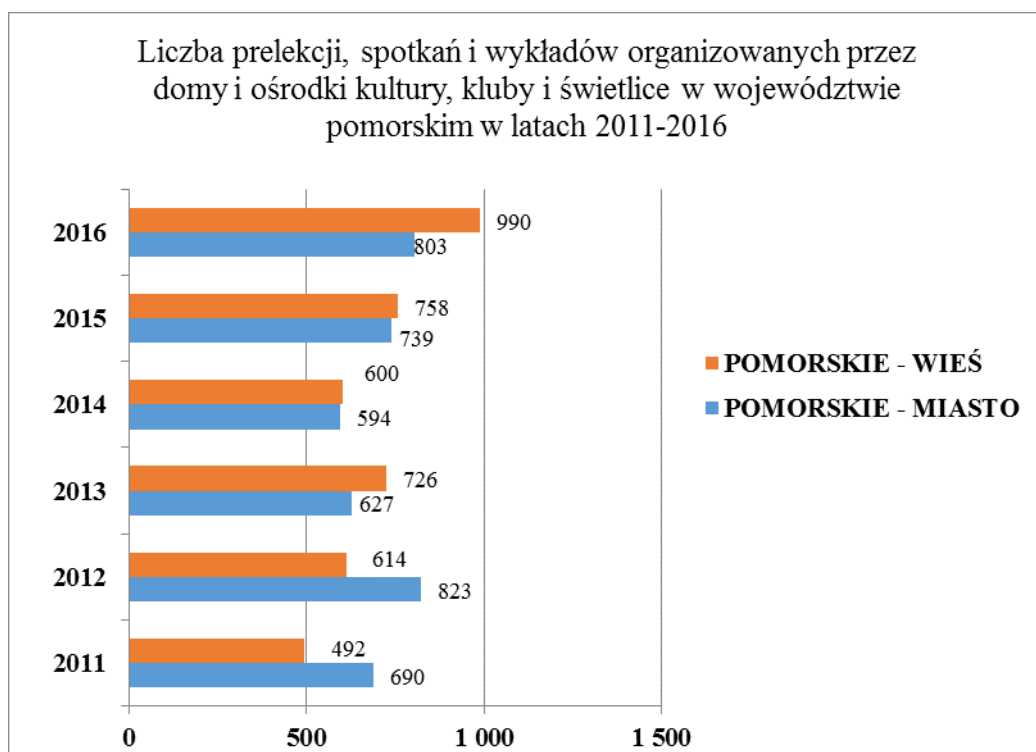
źródło: Urząd Statystyczny w Gdańsku

Wykres 15. Liczba koncertów organizowanych w województwie pomorskim (stan na sierpień 2017)

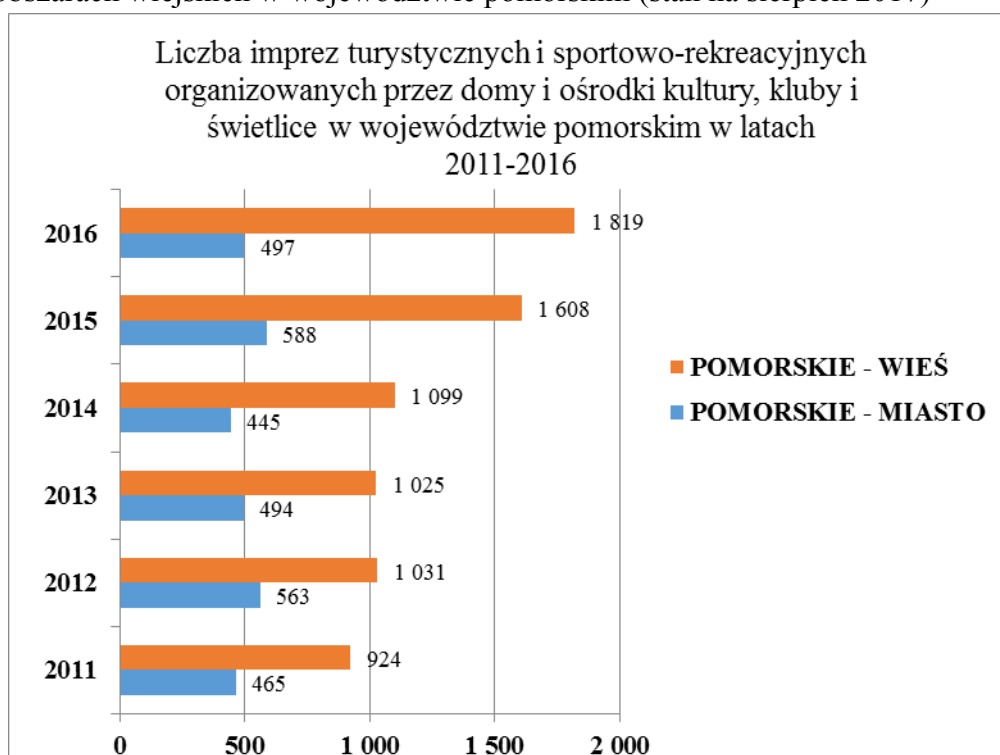
źródło: Urząd Statystyczny w Gdańsku

Wykres 16. Liczba prelekcji, spotkań i wykładów organizowanych na obszarach wiejskich w województwie pomorskim (stan na sierpień 2017)

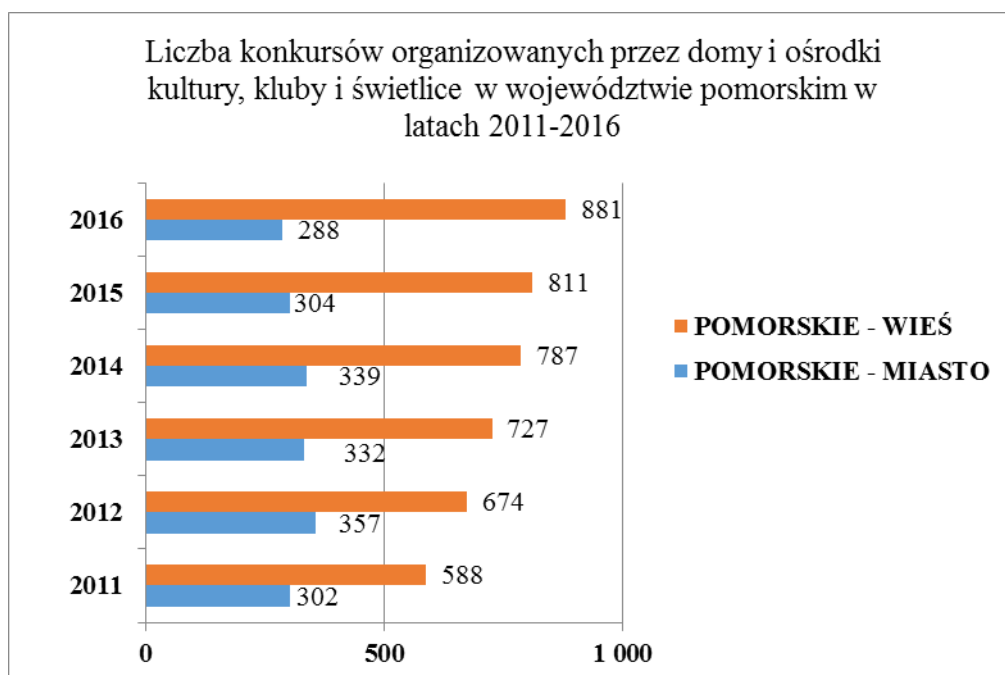
źródło: Urząd Statystyczny w Gdańsku

Wykres 17. Liczba imprez turystycznych i sportowo-rekreacyjnych organizowanych na obszarach wiejskich w województwie pomorskim (stan na sierpień 2017)

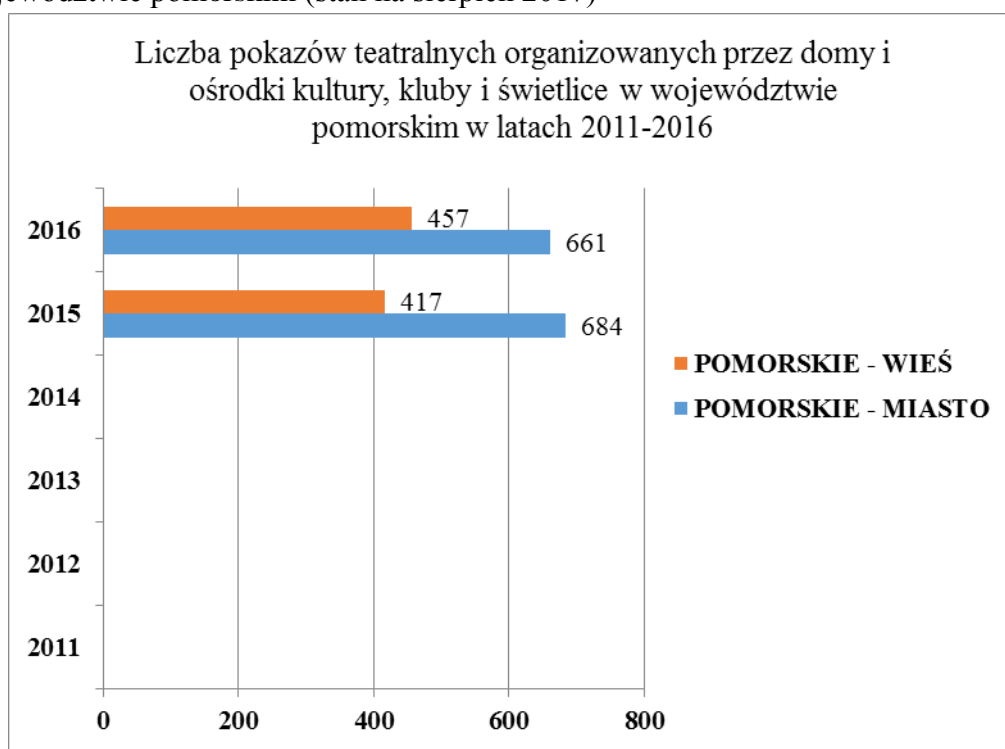
źródło: Urząd Statystyczny w Gdańsku

Wykres 18. Liczba konkursów organizowanych na obszarach wiejskich w województwie pomorskim (stan na sierpień 2017)

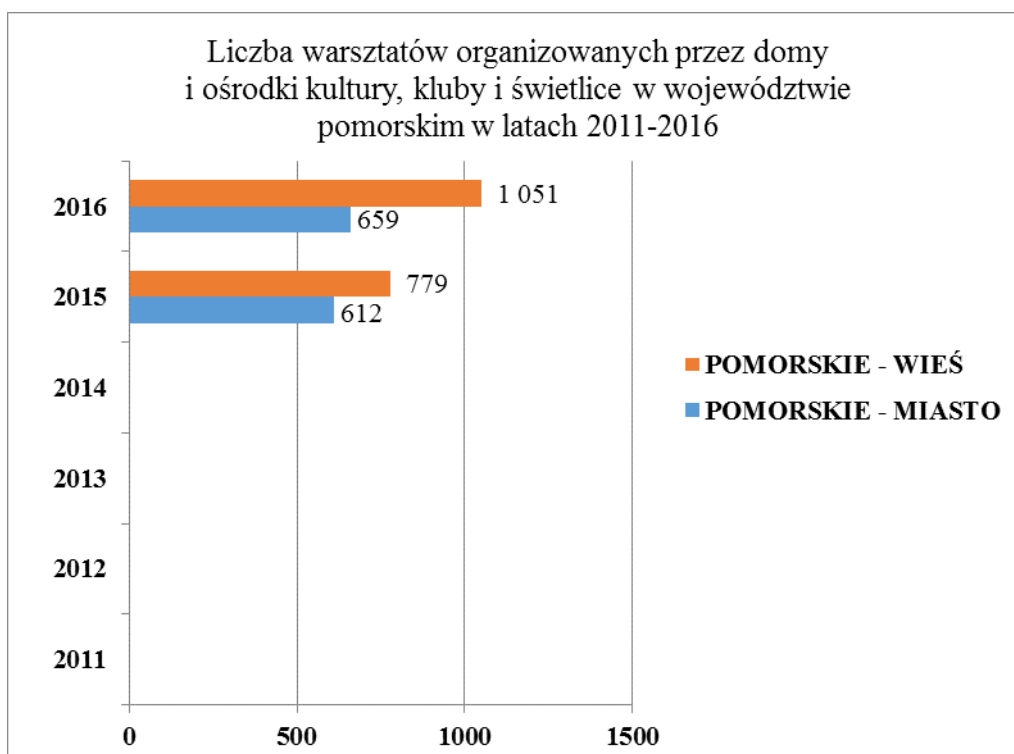
źródło: Urząd Statystyczny w Gdańsku

Wykres 19. Liczba pokazów teatralnych organizowanych na obszarach wiejskich w województwie pomorskim (stan na sierpień 2017)

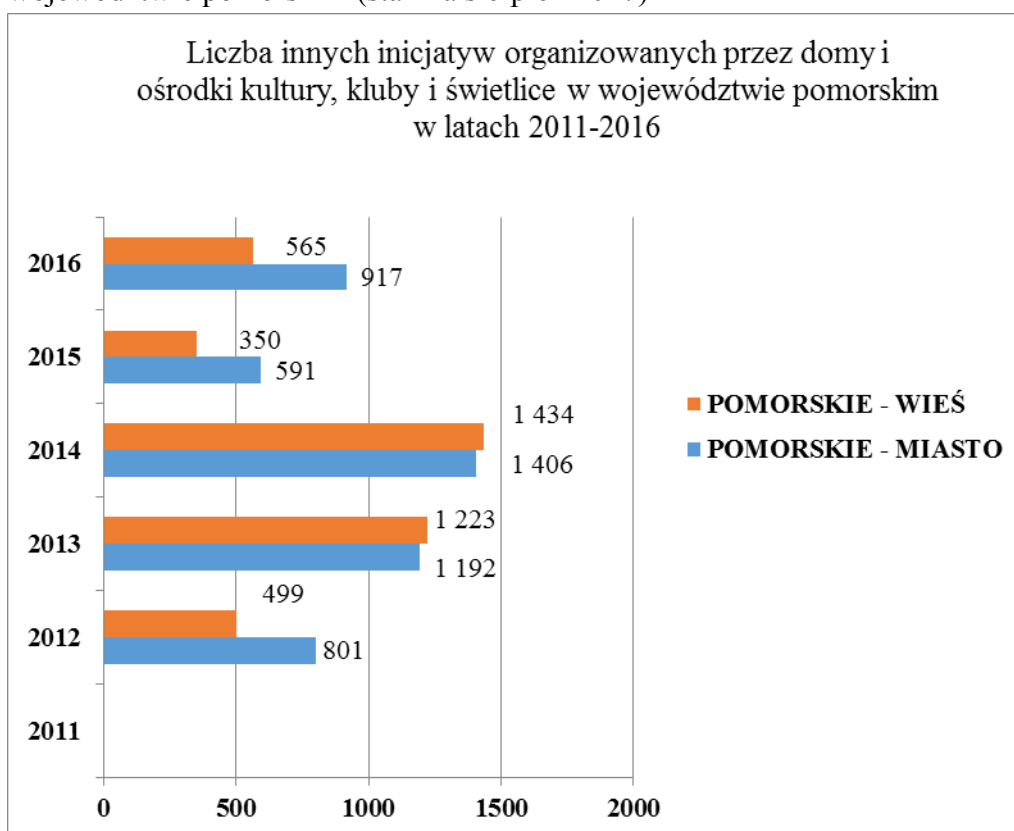
źródło: Urząd Statystyczny w Gdańsku

Wykres 20. Liczba warsztatów organizowanych na obszarach wiejskich w województwie pomorskim (stan na sierpień 2017)

źródło: Urząd Statystyczny w Gdańsku

Wykres 21. Liczba innych inicjatyw organizowanych na obszarach wiejskich w województwie pomorskim (stan na sierpień 2017)

źródło: Urząd Statystyczny w Gdańsku

3.

Produkty regionalne i tradycyjne

Z województwa pomorskiego wpisano na listę produktów tradycyjnych ogółem 175 produktów, z czego najwięcej w powiecie kartuskim (49) i chojnickim (24), najmniej w powiecie bytowskim – zaledwie 1 produkt; żadnego produktu nie wpisano z powiatu lęborskiego. W tych wypróbowywanych przez dziesięciolecia świątecznych i codziennych recepturach znajdują się różnorodne potrawy - od zup, przez dania mięsne i rybne i po desery włącznie.

Duży wpływ na rodzaj i jakość specjałów w regionie pomorskim ma położenie geograficzne i dostępność różnorodnych płodów rolnych. Nasz region obfituje w lasy i jeziora, a przy tym położony jest nad Bałtykiem obfitującym w ryby morskie. Posiadamy również potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych, gdzie stosowane są tradycyjne metody uprawy bez środków chemicznych i mineralnego, intensywnego nawożenia. Pomorskie rolnictwo wytwarza surowce zdrowe i wyjątkowo smaczne. Za sprawą Listy Produktów Tradycyjnych chronimy także wiejskie dziedzictwo kulturowe, które w dużym stopniu przyczyniają się do zwiększenia atrakcyjności obszarów wiejskich oraz rozwoju agroturystyki i turystyki wiejskiej. Lokalne surowce rolne i środki spożywcze zastosowane do starych receptur na dania regionalne od lat oferowane turystom w gospodarstwach agroturystycznych coraz częściej są wykorzystywane przez restauratorów i producentów żywności.

Żywność dostępna na rynku jest bardzo różnorodna, jednak coraz częściej konsumenci oczekują szczegółowych informacji na temat jakości i pochodzenia konkretnego produktu. Lista Produktów Tradycyjnych jest alternatywą dla konsumentów ceniących jakość i smak potraw, zyskuje coraz większe grono klientów.

Wykres 22. Produkty tradycyjne w woj. pomorskim

Koła gospodyń wiejskich są jedną z najstarszych organizacji społecznych działających w Polsce i jednocześnie ważnym elementem lokalnego społeczeństwa obywatelskiego, aktywnie kształtującym wiejską przestrzeń publiczną.

W rozwoju społecznym na wsi ważne znaczenie mają cykliczne imprezy o charakterze społeczno-kulturalnym: festyny, festiwale, turnieje, dożynki. Działalność kulturalna na wsi prowadzona jest przez domy i ośrodki kultury, świetlice, różne kluby, biblioteki oraz przez inne lokalne centra rozwoju i lokalnych liderów, którzy współpracują ze społecznością wiejską oraz z samorządami gminnymi. Istotne znaczenie w tej działalności mają również koła gospodyń wiejskich, które pieczołowicie kultywują pamięć naszych przodków i jednocześnie budują nowy obraz aktywnego społeczeństwa realizując projekty ze środków krajowych i unijnych.

Koła gospodyń wiejskich poprzez działania społeczne, a także realizację projektów zyskały zaufanie wielu różnych instytucji. Współpracują z urzędami gmin, OSP, ze szkołami, parafiami czy LGD. Członkinie KGW dekorują trasy procesji, a na tradycyjne uroczystości dożynkowe przygotowują czarowne wieńce dożynkowe. Jako organizacja lokalna doskonale sprawdzają się w organizacji różnych imprez okolicznościowych czy promocji regionu poprzez zapewnienie produktów tradycyjnych czy występów artystycznych. Uczą się makijażu i wizażu, organizują wyjazdy do kin i teatrów. Coraz więcej kół realizuje się w działalności artystycznej – zakładają sekcje śpiewacze, teatralne, taneczne, kabaretowe itp., która staje się aktywną i bardzo przyjemną formą spędzania czasu. Jak same mówią, od swoich bliskich otrzymują nieocenioną pomoc i wsparcie w tym co robią.

Na przestrzeni ostatnich 15 lat nastąpiła ich masowa reaktywacja w województwie pomorskim. Na Pomorzu działa około tysiąca kół gospodyń wiejskich (KGW). Są to najczęściej wyodrębnione jednostki organizacyjne kółek rolniczych, funkcjonujące na podstawie Ustawy o społeczno-zawodowych organizacjach rolników. Część KGW działa w oparciu o ustawę Prawo o stowarzyszeniach, co daje im status stowarzyszenia zwykłego lub rejestrowego. KGW mogą ubiegać się o status organizacji pożytku publicznego. Ponadto, jeśli posiadają osobowość prawną mogą zostać wpisane do rejestru podmiotów prowadzących działalność gospodarczą.

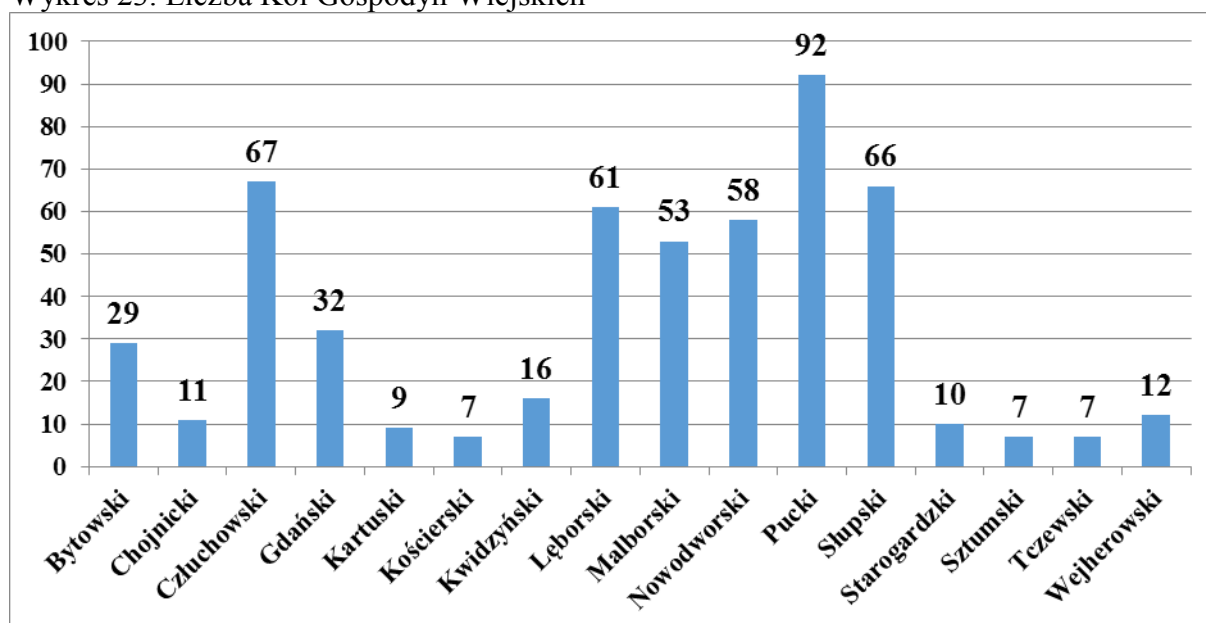
W województwie pomorskim w KRS zarejestrowanych jest 537 KR-KGW (Kółko Rolnicze – Koło Gospodyń Wiejskich, tabela). Pozostałe koła mają różny status organizacyjny. Część z nich funkcjonuje na terenach wiejskich w ramach struktur nieformalnych, nie rejestrując się w KRS. Wiele z nich ma jednak osobowość prawną wynikającą z rejestracji w latach 1983-1986 w Sądach Rejonowych w Gdańsku, Słupsku, Elblągu i Bydgoszczy. Podmioty te powinny złożyć wnioski o aktualizację danych w KRS. Bezpośredniego wsparcia przy rejestracji organizacji w KRS udziela Wojewódzki Związek Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych w Gdańsku. Najwięcej zarejestrowanych kół gospodyń wiejskich funkcjonuje w powiecie puckim, a najmniej w kościerskim, sztumskim i tczewskim.

Tabela 59. Liczba Kół Gospodyń Wiejskich w województwie pomorskim według powiatów zarejestrowana w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS);

L.p.	Powiat	Liczba KR-KGW zarejestrowane w KRS
1.	Bytowski	29
2.	Chojnicki	11
3.	Człuchowski	67
4.	Gdański	32
5.	Kartuski	9
6.	Kościerski	7
7.	Kwidzyński	16
8.	Lęborski	61
9.	Malborski	53
10.	Nowodworski	58
11.	Pucki	92
12.	Słupski	66
13.	Starogardzki	10
14.	Sztumski	7
15.	Tczewski	7
16.	Wejherowski	12
łącznie		537

Źródło: dane Wojewódzkiego Związku Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych w Gdańsku, stan na sierpień 2017

Wykres 23. Liczba Kół Gospodyń Wiejskich

Dla kół gospodyń wiejskich i z ich czynnym udziałem organizowana będzie w 2018 r. osiemnasta edycja Turnieju Kół Gospodyń Wiejskich Województwa Pomorskiego, którego

organizatorami są: Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Lubaniu i Wojewódzki Związek Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych. Impreza zyskała akceptację samorządów, które aktywnie włączają się w organizację na swoim terenie. Inicjatywa jest swoistym gwarantem zachowania i popularyzowania dziedzictwa kulturowego regionu pomorskiego. Poprzez prezentowane konkurencje dostrzega się kreatywność działań lokalnych organizacji, które integrują społeczność w swoich regionach, a przede wszystkim promują różnorodną pomorską kulturę. Turniej jest sprawdzoną formą promocji regionów i całego województwa pomorskiego. Nadmienię, że z imprezą gościliśmy już w kilku powiatach województwa pomorskiego (kartuskim, tczewskim, puckim, starogardzkim, słupskim, sztumskim, gdańskim i wejherowskim).

Kierunek przyszłych działań KR-KGW opierać się będzie na dotychczasowych zasadach, w których priorytetowym działaniem jest aktywizacja lokalnej społeczności, promocja regionu i kultywowanie tradycji.

Wniosek:

1. **Zasoby dziedzictwa kultury w województwie pomorskim są wielowymiarowe i wymagają wsparcia. Obserwacje wskazują, że wiele zabytków niszczeje z braku środków na ich rewitalizację i konserwację.**
2. **Statystyki wskazują, że życie kulturalne na wsi rozwija się intensywnie. W dalszym ciągu jednak wydaje się, że obejmuje ono niewielki odsetek ludności. Konieczne jest wzmacnianie kapitału kulturowego poprzez działania edukacyjne i promocyjne.**

1.3. Diagnoza sytuacji w rolnictwie w województwie pomorskim

1.3.1.	<i>Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania</i>
	<i>pow. UR łącznie i jako % pow. województwa</i>
	<i>UR wg rodzajów</i>
	<i>pow. nieużytków</i>
	<i>zmiany w sposobie wykorzystywania ziemi rolniczej</i>
	<i>odrodlenia pod zabudowę</i>
	<i>dziedziczenie gospodarstw</i>
	<i>główne sposoby powiększania gospodarstw</i>
	<i>skala dzierżaw</i>
	<i>Mapy</i>
	<i>główne wnioski możliwie w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin</i>

1. Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania

Powierzchnia geodezyjna województwa pomorskiego liczy 1 831 034 ha, co stanowi 5,86% powierzchni całego kraju. W powierzchni tej dominują użytki rolne, a wśród nich grunty orne. Na koniec 2016 r. użytki rolne zajmowały 918 497 ha, tj. 50,2% powierzchni całego województwa, chociaż ich powierzchnia w stosunku do roku 2010 zmniejszyła się o 10 735 ha. Należy dodać, iż na przestrzeni ostatnich lat, odsetek użytków rolnych systematycznie maleje i to nie tylko w województwie pomorskim ale także w ujęciu krajowym – tab.60. Województwo pomorskie wyróżnia także znaczący udział gruntów leśnych, które w 2016 r. zajmowały 37,3% powierzchni województwa.

W przypadku nieużytków, ich powierzchnia na przestrzeni lat 2010-2015 ulegała powolnemu zmniejszeniu, jednak spadek ten w przypadku wyliczania wskaźnika udziału powierzchni nieużytków w powierzchni ogółem, do jednego miejsca po przecinku, nie wykazuje zmian, utrzymując się na stałym poziomie, i to zarówno dla Polski jak i województwa pomorskiego - tab.1. Dla przykładu, w 2015 r. w województwie pomorskim było 41 585 ha nieużytków wobec 42 145 ha w 2010 r., co w przeliczeniu do dwóch miejsc po przecinku stanowi odpowiednio odsetek równy 2,27% i 2,30%.

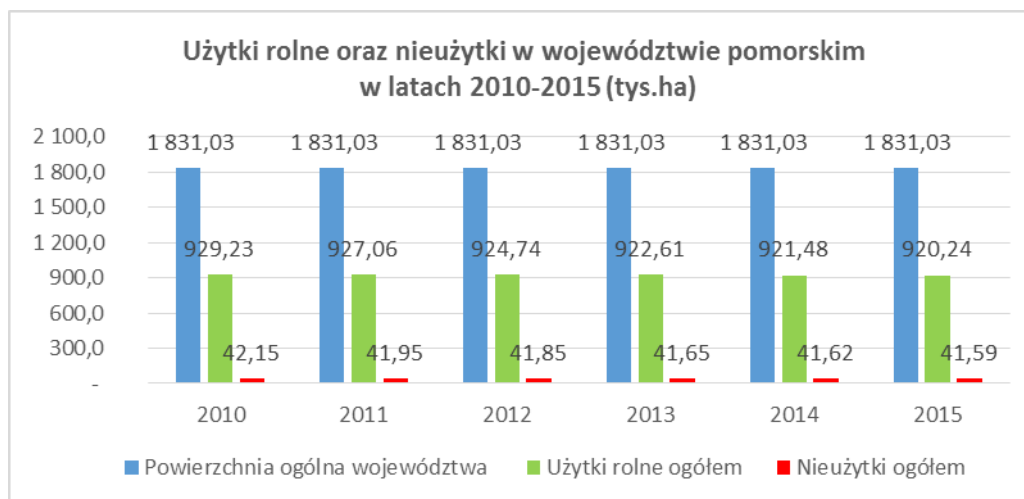
Należy zauważyć, że we wszystkich analizowanych latach, województwo pomorskie wykazało znacznie niższy odsetek użytków rolnych oraz znacznie wyższy odsetek nieużytków w powierzchni ogółem, niż tożsame dane dla kraju – tab.60.

Tabela 60. Użytki rolne i nieużytki w latach 2010-2015

Wyszczególnienie	Lata					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
udział powierzchni użytków rolnych w powierzchni ogółem (%)						
Polska	60,5	60,3	60,2	60,0	59,9	59,8
Województwo pomorskie	50,7	50,6	50,5	50,4	50,3	50,3
udział powierzchni nieużytków w powierzchni ogółem (%)						
Polska	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
Województwo pomorskie	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 24. Użytki rolne oraz nieużytki w woj. pomorskim

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Dynamika zmian w wykorzystaniu ziemi rolniczej w województwie pomorskim, w roku 2016 w porównaniu do roku 2005 i 2010, ukazuje spadek powierzchni UR ogółem. Zmniejszeniu uległy także powierzchnie poszczególnych grup gruntów zaliczanych do UR, poza powierzchnią gruntów pod stawami, których areal wzrósł w porównaniu do 2010 r. o blisko 70%, a do 2005 r. o 23% (tab.). Przybyło także gruntów leśnych oraz zadrzewionych i zakrzewionych ogółem - 0,8 % w stosunku do 2010 r. i 2,1% w porównaniu do 2005 r., z

tym że znacznie wyższy odsetek wzrostu dotyczył gruntów zadrzewionych i zakrzewionych. Warto jednak zauważyć, iż w roku 2016 w stosunku do roku poprzedniego, przybyło zdecydowanie więcej powierzchni leśnej (539 ha) niż gruntów zadrzewionych i zakrzewionych (197 ha). Powierzchnia nieużytków w województwie pomorskim na przestrzeni analizowanych lat malała. W 2016 r. w porównaniu do roku 2010 spadła o 1,6%, a do 2005 r. o 3,8% - tab.61.

Tabela 61. Zmiany w wykorzystaniu ziemi rolniczej i nieużytków w województwie pomorskim

Wyszczególnienie	Lata			Zmiana w 2016 do 2015	Dynamika zmian 2016/2010	Dynamika zmian 2016/ 2005
	2005	2010	2016			
	w ha					
Użytki rolne w tym:	942562	929232	918497	-1739	98,8	97,4
grunty orne	708075	707083	700709	-605	99,1	99,0
Sady	5470	5008	4540	-53	90,7	83,0
łąki trwałe	117055	112461	110792	-505	98,5	94,6
pastwiska trwałe	76147	71904	70510	-445	98,1	92,6
grunty rolne zabudowane	22144	20708	19995	-88	96,6	90,3
grunty pod stawami	696	505	856	+46	169,5	123,0
grunty pod rowami	12976	11561	11095	-89	96,0	85,5
Grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione w tym:	676976	685717	691228	+736	100,8	102,1
las	669274	677673	682783	+539	100,8	102,0
grunty zadrzewione i zakrzewione	7702	8043	8445	+197	105,0	109,6
Nieużytki ogółem	43094	42145	41469	-116	98,4	96,2

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Użytkowanie ziemi województwa pomorskiego w układzie powiatowym ukazuje wyraźną dominację użytków rolnych w powiatach leżących na obszarze Żuław i Powiśla, tj. gdańskim, tczewskim, malborskim, nowodworskim, sztumskim i kwidzyńskim, w których udział UR przekracza 65% powierzchni powiatu. Grunty leśne przeważają w powiatach położonych w zachodniej i południowo-zachodniej części województwa: bytowskim, człuchowskim i chojnickim – powyżej 50% powierzchni powiatu. Znacznym udziałem lasów (powyżej 40%)

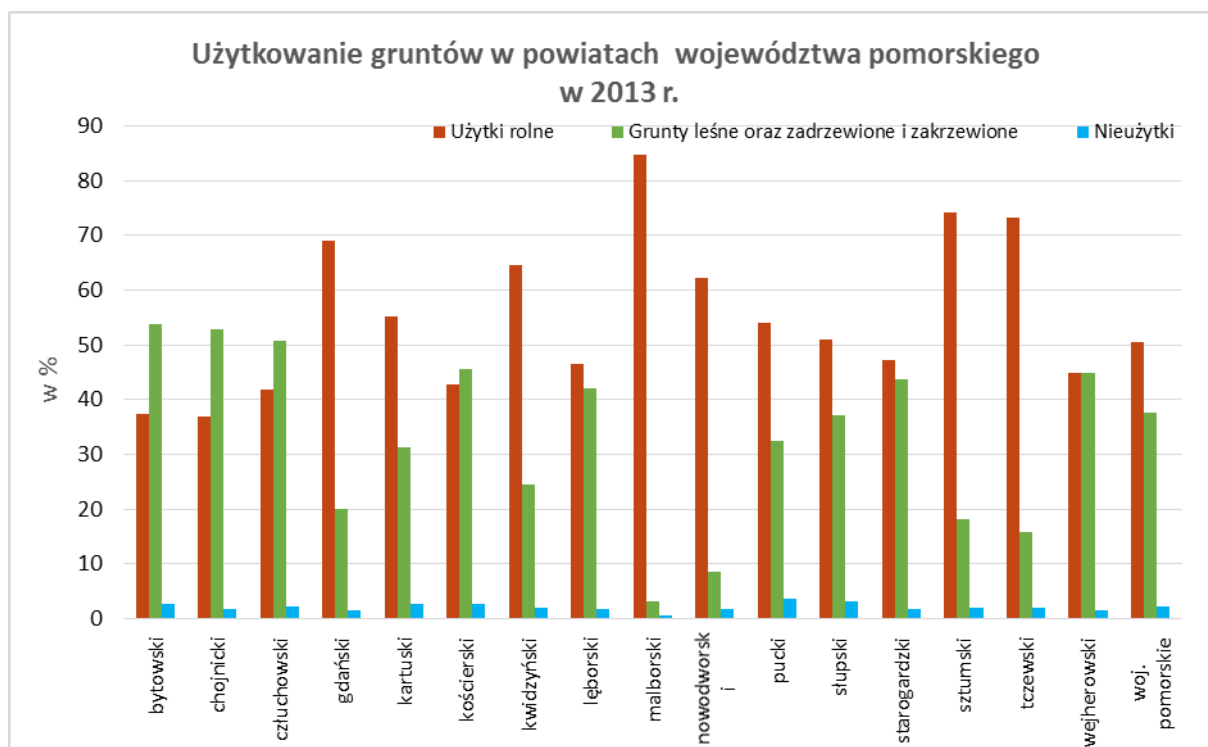
charakteryzują się także powiaty: lęborski, kościerski i starogardzki oraz: wejherowski, Sopot i Gdynia, w granicach których leżą lasy Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego. Najwyższy udział nieużytków tj. powyżej 3%, wykazały powiaty pucki oraz słupski, najniższy zaś należy do powiatu malborskiego, w którym nieużytki stanowią tylko 0,7 % ogólnej powierzchni powiatu –tab.62.

Tabela 62. Struktura użytkowania gruntów w powiatach województwa pomorskiego. Stan na 1.01.2013

Powiat	Formy użytkowania gruntów w %						
	Użytki rolne	Grunty leśne, zadrzewione i zakrzewione	Grunty zabudowane i zurbanizowane	Grunty pod wodami	Użytki ekologiczne	Nieużytki	Tereny różne
bytowski	37,45	53,70	2,72	3,26	0,08	2,74	0,05
chojnicki	36,90	52,90	3,38	4,71	0,26	1,76	0,10
człuchowski	41,87	50,84	2,74	2,09	0,01	2,16	0,29
gdański	69,11	20,05	6,31	1,95	0,00	1,64	0,94
kartuski	55,12	31,31	5,50	5,24	0,02	2,80	0,01
kościerski	42,69	45,53	3,93	5,04	0,07	2,72	0,02
kwidzyński	64,56	24,47	4,75	3,68	0,05	2,11	0,38
lęborski	46,59	42,01	4,86	3,99	0,04	1,88	0,63
malborski	84,70	3,07	6,58	2,45	0,03	0,70	2,47
nowodworski	62,24	8,65	3,94	22,87	0,00	1,76	0,54
pucki	54,07	32,37	7,92	0,29	0,17	3,66	1,32
słupski	50,95	37,19	3,57	4,48	0,36	3,10	0,35
starogardzki	47,25	43,69	4,53	2,59	0,04	1,84	0,07
sztumski	74,09	18,24	3,68	1,81	0,00	2,08	0,09
tczewski	73,18	15,72	6,27	2,36	0,00	1,97	0,51
wejherowski	44,87	44,89	6,06	2,32	0,09	1,55	0,21
Gdańsk	34,11	18,78	37,80	4,94	0,03	3,29	1,06
Gdynia	15,40	46,23	32,84	2,75	0,13	0,67	1,95
Słupsk	36,96	13,14	48,23	0,65	0,00	0,97	0,05
Sopot	3,82	53,99	39,29	0,17	0,00	1,39	1,33
Województwo pomorskie	50,39	37,64	5,17	4,05	0,10	2,27	0,37

Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego, Pomorskie Biuro Planowania Regionalnego, Gdańsk-Słupsk, 2014

Wykres 25. Użytkowanie gruntów w powiatach województwa pomorskiego

Odrolnienia

Tabela 63. Grunty rolne wyłączone na cele nierolnicze w 2015 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	Kierunki wyłączenia				
		tereny komunikacyjne	tereny osiedlowe	tereny przemysłowe	użytki kopalne	inne cele
	Ha					
Polska	3113	75	1661	546	300	531
Województwo pomorskie	340	11	259	35	4	31

Źródło: własne na podstawie danych GUS

W 2015 r. w kraju zostało wyłączonych z użytkowania rolnego 3113 ha gruntów rolnych, z których blisko 11% przypadło na województwo pomorskie - tab. 63. Z ogólnej powierzchni 410 ha gruntów wyłączonych w województwie pomorskim, 340 ha stanowiły grunty rolne, zaś pozostałe 70 ha to grunty leśne. Samych UR wyłączono 272 ha, spośród których najwięcej tj. 171 ha stanowiły użytki rolne IV klasy bonitacji. Największą powierzchnię wyłączonych gruntów rolnych w 2015 r. przeznaczono pod tereny osiedlowe (76,2%), najmniejszą zaś pod użytki kopalne (1,2%).

Analizując tab.64 zauważamy, iż łączna powierzchnia gruntów rolnych i leśnych odrolnionych w 2015 r. stanowiła 73,0 % powierzchni wyłączonej w roku 2011. W przypadku

gruntów rolnych wskaźnik ten wyniósł 64,0%, a w odniesieniu do gruntów leśnych, aż 225,8%.

Najwięcej łącznej powierzchni wyłączonej z produkcji rolnej i leśnej w 2015 r. przeznaczono, podobnie jak w przypadku wyłączeń gruntów rolnych, pod tereny osiedlowe (262 ha). Powierzchnia ta stanowiła 89,7% powierzchni wyłączonej pod takie tereny w roku 2011. Spośród sześciu wskazanych kierunków wyłączeń, najniższy odsetek powierzchni wyłączonej w roku 2015 w odniesieniu do roku 2011, dotyczył gruntów pod tereny przemysłowe (32,4%).

Wykres 26. Wyłączenia gruntów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tab. 65. Grunty rolne i leśne wyłączone z produkcji rolnej i leśnej w województwie pomorskim w latach 2011-2015

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	Dynamika zmian 2015/2011	
	w ha					%	
O G Ó Ł E M	562	454	298	279	410	73,0	
według rodzajów gruntów							
Grunty rolne	531		410	268	244	340	64,0
Użytki rolne	282		228	220	210	272	96,5
klasy bonitacyjne: mineralne:							
I-II	12		6	3	20	4	33,3
III	94		66	54	88	80	85,1
IV	159		151	133	86	171	107,5

organiczne: IV	14	4	8	12	8	57,1
V-VI	3	1	22	4	9	300,0
Inne grunty rolne	249	182	48	34	68	27,3
Grunty leśne	31	44	30	35	70	225,8
kierunki wyłączeń gruntów rolnych i leśnych						
Tereny komunikacyjne	27	9	16	28	11	40,7
Tereny osiedlowe	292	287	150	181	262	89,7
Tereny przemysłowe	136	49	56	14	44	32,4
Użytki kopalne	57	41	27	32	47	82,5
Zbiorniki wodne	1	-	-	2	-	-
Inne	49	67	50	22	45	91,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

UR gospodarstw rolnych województwa pomorskiego

Na przestrzeni lat 2010-2016, powierzchnia ogólna gruntów rolnych oraz powierzchnia użytków rolnych należąca do gospodarstw rolnych województwa pomorskiego zmniejszyła się, odpowiednio o 43,5 tys. ha i 25,9 tys. ha- tab.65. Powierzchnia gruntów ogółem w gospodarstwach rolnych w 2016 r. wynosiła 816,2 tys. ha, czyli 5,1% ogólnej powierzchni gruntów gospodarstw rolnych w kraju. Tylko w stosunku do 2015 r. zmalała o 34,4 tys. ha, tj. o 4,0 % w województwie pomorskim, natomiast w kraju o 1,4%. Powierzchnia użytków rolnych w tych gospodarstwach liczyła 724,3 tys. ha, tj. 88,7% ogólnej powierzchni gospodarstw województwa i w stosunku do roku 2015, również uległa zmniejszeniu o 4,7 %. W odniesieniu do powierzchni wszystkich UR województwa pomorskiego, w posiadaniu gospodarstw rolnych znajdowało się 78,9% ogółu UR.

W ogólnej powierzchni gospodarstw rolnych województwa, 86,7% stanowiły grunty gospodarstw indywidualnych, o łącznym areale 707,9 tys. ha

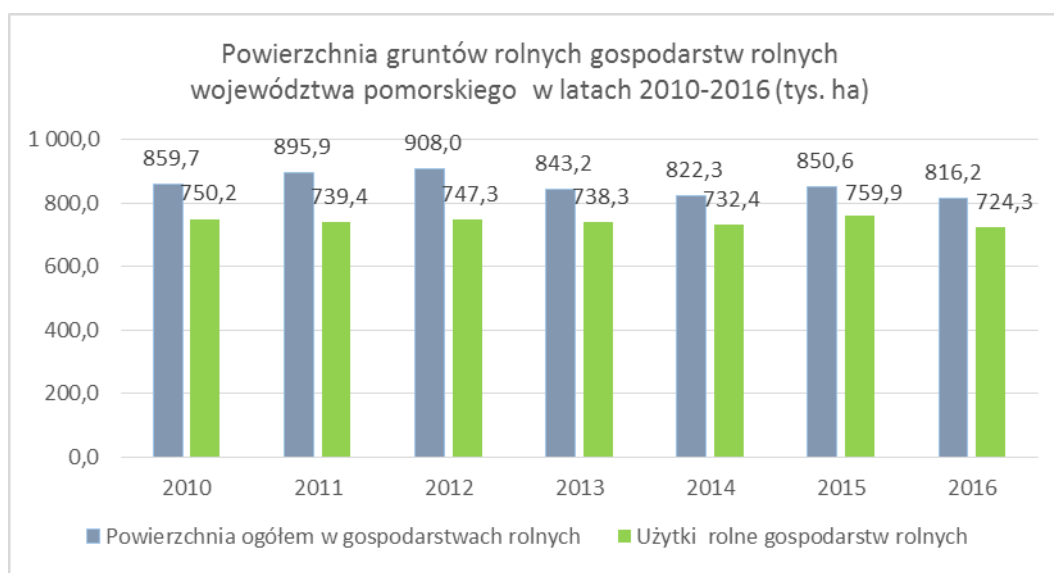
Tabela 65. Powierzchnia gruntów rolnych gospodarstw rolnych województwa pomorskiego na tle kraju w latach 2010-2015

Wyszczególnienie	Lata						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
powierzchnia ogółem w gospodarstwach rolnych (tys. ha)							
Polska	16 985,8	17 437,1	17 103,8	16 487,5	16 307,3	16 297,7	16 066,6
Dynamika zmian rok poprzedni =100 %	x	102,7	98,1	96,4	98,9	99,9	98,6
Województwo pomorskie	859,7	895,9	908,0	843,2	822,3	850,6	816,2

Dynamika zmian rok poprzedni =100%	x	104,2	101,4	92,9	97,5	103,4	96,0
powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach rolnych (tys. ha)							
Polska	14 859,7	15 133,9	14 969,2	14 609,2	14 558,4	14 545,3	14 375,9
Dynamika zmian rok poprzedni =100%	x	101,8	98,9	97,6	99,7	99,9	98,8
Województwo pomorskie	750,2	739,4	747,3	738,3	732,4	759,9	724,3
Dynamika zmian rok poprzedni =100%	x	98,6	101,1	98,8	99,2	103,8	95,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wykres 27. Grunty rolne w gospodarstwach rolnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tabela 66 zawiera zestawienie użytkowania gruntów w gospodarstwach rolnych województwa pomorskiego według rodzaju użytków w latach 2015 i 2016 oraz dynamikę zmian jaka zaszła w ciągu tych lat. W ogólnej powierzchni użytków rolnych gospodarstw rolnych województwa pomorskiego, 98,7% stanowiły użytki rolne utrzymywane w dobrej kulturze rolnej, i co istotne odsetek ten był o 0,2 p. p. wyższy w roku 2016, niż analogiczny w roku poprzednim. Analizując zmiany w sposobie wykorzystania gruntów rolnych gospodarstw rolnych województwa pomorskiego zauważa się spadek powierzchni gruntów ogółem oraz powierzchni użytków rolnych w 2016 r. w porównaniu do roku 2015. Tym spadkom towarzyszy także zmniejszenie o 4,2 % powierzchni pod zasiewami i o blisko 60 % ogólnej powierzchni pod uprawami trwałymi, przy niewielkim - 1,8 % wzroście powierzchni sadów. Zmniejszyła się również o 5,2 % powierzchnia łąk trwałych, wzrosła natomiast o 1 426 ha tj. o 7% powierzchnia pastwisk. W przypadku gruntów ugorowanych, ich areał wzrósł aż o 52,3 %, co z pewnością ściśle wiąże się z potrzebą spełniania przez rolników wymogów w zakresie zazielenienia. O 23,3 % więcej powierzchni przeznaczono pod ogródki domowe. Powierzchnia lasów i gruntów leśnych wzrosła o blisko 5%, zmalała natomiast o 3,6 %

powierzchnia gruntów pozostałych, do których zaliczane są m.in. grunty pod zabudowaniami, podwórzami, placami, rowami oraz nieużytki (w tym grunty zadrzewione i zakrzaczone).

Tabela 66. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych województwa pomorskiego według rodzaju użytków

Wyszczególnienie	Powierzchnia ogólna	Użytki rolne										Lasy i grunty leśne	Pozostałe grunty
		Ogółem	w dobrej kulturze rolnej								Pozostałe		
			razem	pod zasiewami	grunty ugorowane	uprawy trwałe		ogrody przydomowe	łąki trwałe	pastwiska trwałe			
						razem	w tym sady						
w ha													
2015	850604	759909	748808	598626	4857	12079	3377	477	1122 87	20482	11101	52957	37738
2016	816203	724253	714812	573633	7395	4879	3438	588	1064 10	21908	9441	55557	36394
dynamika zmian 2015=100													
2016	96,0	95,3	95,5	95,8	152,3	40,4	101,8	123,3	94,8	107,0	85,0	104,9	96,4
udział %													
2015	100	89,3	88,0	70,4	0,6	1,4	0,4	0,1	13,2	2,4	1,3	6,2	4,4
2016	100	88,7	87,6	70,3	0,9	0,6	0,4	0,1	13,0	2,7	1,2	6,8	4,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Przejęcie, zasób i zagospodarowanie gruntów przez ANR Oddział Terenowy w Gdańsku

Z dniem powołania, ANR Oddział Terenowy w Gdańsku przejęła ogółem 428 tys. ha gruntów rolnych. Według stanu na 31 sierpnia 2016 r., trwale rozdysponowano już 79,4 % zasobów Agencyjnych. Z pozostałych 88 tys. ha gruntów, 78,4% oddano różnym podmiotom w dzierżawę. Na zagospodarowanie oczekuje jeszcze 9 tys. ha czyli 10,2% gruntów – tab.67.

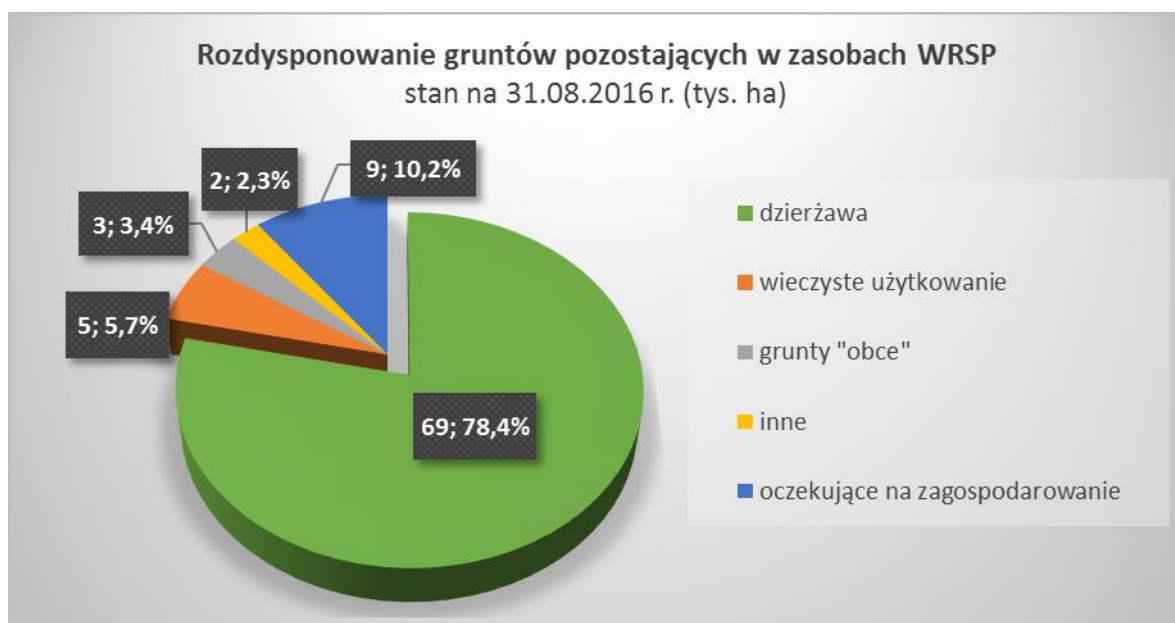
Tabela 67. Grunty w zasobie AWRSP

Wyszczególnienie	Powierzchnia w tys. ha	Struktura %
Powierzchnia ogółem przejęta do Zasobu WRSP	428	100
Trwale rozdysponowanie	340	79,4
Powierzchnia w Zasobie WRSP w tym:	88	20,6

- w dzierżawie	69	78,4
- w wieczystym użytkowaniu	5	5,7
- grunty "obce" w Zasobie	3	3,4
- w pozostałym rozdysponowaniu	2	2,3
oczekujące na zagospodarowanie	9	10,2

Źródło: własne na podstawie danych ANR OT w Gdańsku

Wykres 28. Rozdysponowanie gruntów z zasobu AWRSP

Źródło: własne na podstawie danych ANR OT w Gdańsku

Dziedziczenia, główne sposoby powiększania gospodarstw

W województwie pomorskim systematycznie zachodzą zmiany właścicielskie użytkowników gospodarstw rolnych. Zmiany te powinny być w dalszym ciągu wspomagane i stymulowane poprzez programy wspierające młodych rolników.

Tabela 68. Zmiany użytkowników gospodarstw rolnych

	Darowizny nieruchomości rolnych	Dział spadku i zniesienie współwłasności nieruchomości rolnych	Umowy o dożywocie dotyczące nieruchomości rolnych	Umowy zbycia nieruchomości, w wyniku których następuje wypłata świadczeń z tytułu ubezpieczenia społecznego rolników
Województwo pomorskie				
2011	1 574	91	65	236
2012	1 168	92	66	123
2013	1 080	272	82	140
2014	1 172	150	109	101
2015	1 200	151	121	119
2016	1 600	187	69	100

Wnioski:

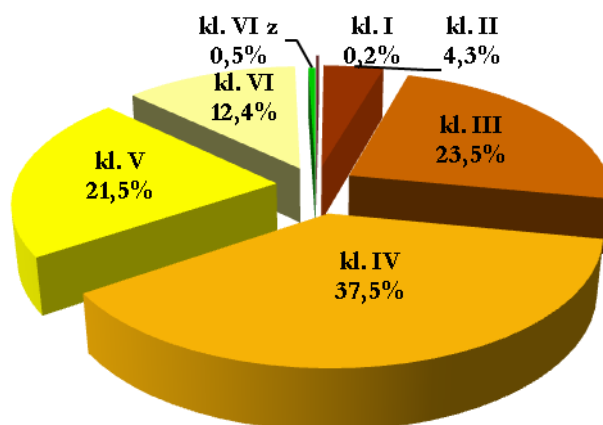
1. Należy zwrócić szczególną uwagę na proces wyłączania użytków rolnych z użytkowania rolniczego
2. Należy w dalszym ciągu wspierać i stymulować wsparciem finansowym proces przejmowania gospodarstw przez młodych rolników.

1.3.2.	Środowiskowy wymiar produkcji rolnej
	<i>przydatność gleb do celów rolniczych</i>
	<i>pozytywne i negatywne oddziaływanie rolnictwa na środowisko, w tym: znaczenie rolniczego użytkowania ziemi dla zachowania bioróżnorodności oraz adaptacji i mitygacji zmian klimatycznych, bilansu wodnego oraz jakości wód i gleb</i>
	<i>straty w UR spowodowane czynnikami środowiskowymi, w tym: przez zmiany klimatu, obszary niedoborów wody, obszary nadmiernego nasłonecznienia, obszary o szczególnych walorach środowiskowych do produkcji rolnej; zmiany w przeznaczeniu UR pod uprawy energetyczne–</i>
	Mapy
	<i>główne wnioski możliwie w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin</i>

Przydatność gleb do celów rolniczych

Wartość użytkową gleb w syntetyczny sposób określa ich klasa bonitacyjna (Tabela 2). W 2010 r. na obszarze powiatów ziemskich regionu znajdowało się niespełna 5% gleb zaliczanych do najlepszych i bardzo dobrych (kl. I i II), 61 % gleb dobrych i średnich (kl. III i IV) i 34 % gleb słabych i bardzo słabych (kl. V i VI). Gleby nieprzydatne rolniczo, sklasyfikowane jako grunty przeznaczone do zalesienia, stanowiły 0,5% wszystkich użytków rolnych (Wykres. 29).

Wykres 29. Struktura użytków rolnych województwa pomorskiego w klasach bonitacyjnych gleb (bez powiatów grodzkich).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Geodezyjnych wykazów gruntów na dzień 30.10.2010 r. Starostwa Powiatowe w woj. pomorskim.

Gleby regionu, pod względem wartości użytkowej, wykazują bardzo duże zróżnicowanie przestrzenne. Udział gleb najlepszych i bardzo dobrych (klasy I i II) najwyższy był w powiatach: nowodworskim (36% użytków rolnych), malborskim (31%) i gdańskim (11%). Gleby te występowały także w powiatach kwidzyńskim (6%), tczewskim (5%), puckim, sztumskim i starogardzkim (poniżej 2%) oraz w

znikomych ilościach w: słupskim, lęborskim i wejherowskim (ok. 0,1%). Gleby słabe i bardzo słabe (kl. V i VI) dominowały w powiatach: kartuskim (76%), kościerskim (71%) i bytowskim (55%), natomiast największym udziałem gleb do zalesienia (kl. RVIZ, PsVIZ) charakteryzowały się powiaty bytowski (3,8%) i chojnicki (2,3%), w pozostałych zaś powiatach nie przekraczał 0,2%.

Tabela 69. Bonitacja gleb rolnych w województwie pomorskim w 2010 r. (bez powiatów grodzkich).

Klasa	Kategoria	Udział w powierzchni całkowitej				
		użytków rolnych	gruntów ornych	sadów	łąk trwałych	pastwisk trwałych
I	gleby najlepsze	0,2	0,3	0,3	0,1	0,2
II	gleby bardzo dobre	4,3	3,9	6,5	6,0	5,2
Razem I + II	gleby najlepsze i bardzo dobre	4,5	4,3	6,8	6,1	5,3
III	gleby dobre	23,5	25,8	33,2	13,4	15,2
IV	gleby średnie	37,5	37,2	35,3	42,2	33,2
Razem III + IV	gleby dobre i średnie	61,0	63,0	68,5	55,6	48,4
V	gleby słabe	21,5	19,5	15,4	29,9	29,3
VI	gleby bardzo słabe	12,4	12,7	9,2	8,4	15,5
Razem V + VI	gleby słabe i bardzo słabe	33,9	32,2	24,6	38,3	44,7
VI Z	gleby pod zalesienie	0,5	0,5	0,1	-	1,6

Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030

Użytki rolne na obszarze województwa wykazują także duże zróżnicowanie kompleksów przydatności rolniczej. Mianem tym określa się zespoły różnych i różnie położonych gleb, które wykazują podobne właściwości rolnicze i mogą być podobnie użytkowane stanowiąc niejako typy siedliskowe rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Udział poszczególnych kompleksów na terenie województwa pomorskiego przedstawia tabela 70.

Tabela 70. Udział kompleksów przydatności rolniczej gleb w województwie pomorskim.

Kompleksy przydatności rolniczej gleb	%	Główne obszary występowania (mezoregion) ¹
Gruntory orne		
1 - pszenney bardzo dobry	3,0	Żuławy Wiślane, Dolina Kwidzyńska
2 - pszenney dobry	22,7	Żuławy Wiślane, Dolina Kwidzyńska, Pojezierza: Starogardzkie i Iławskie
3 - pszenney wadliwy	3,2	Pojezierza: Starogardzkie i Iławskie
4 - żytni bardzo dobry	15,9	Pojezierza: Starogardzkie, Iławskie i Krajeńskie, Równina Słupska, Wysoczyzna Damnicka, Wysoczyzna Żarnowiecka

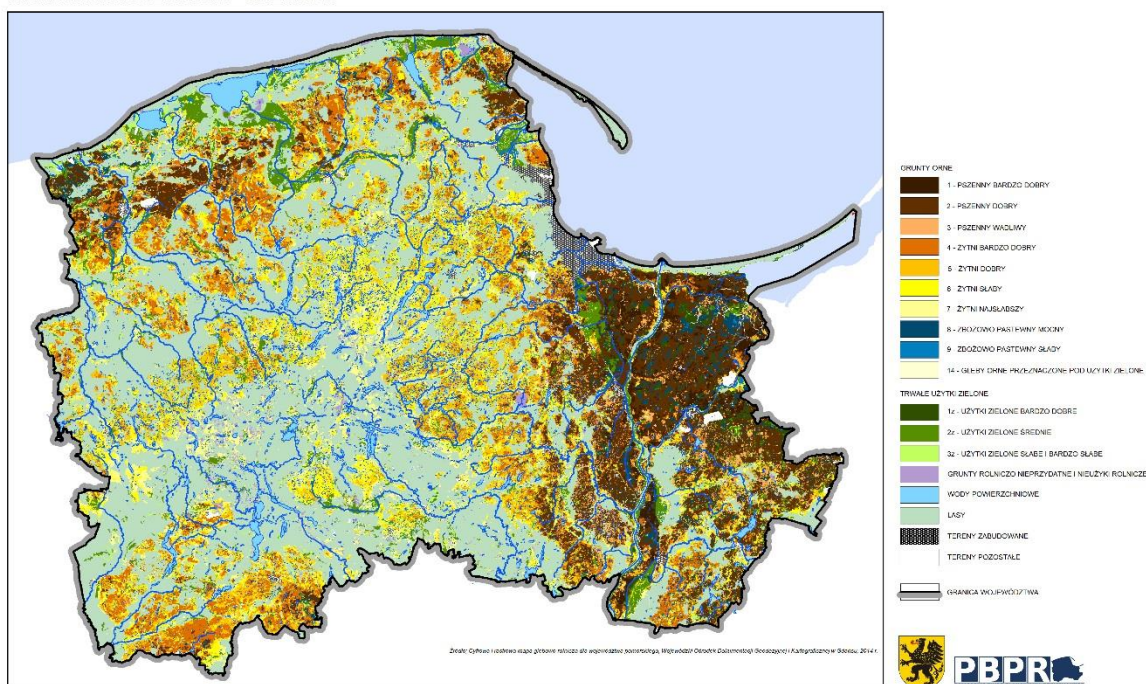
¹ Wg regionalizacji fizyczno-geograficznej J. Kondrackiego, <http://bazagis.pgi.gov.pl/>

5 - żytni dobry	18,8	Pojezierza: Krajeńskie, Bytowskie, Kaszubskie, Wysoczyzny: Damnicka, Żarnowiecka i Polanowska
6 - żytni słaby	18,5	Pojezierza: Bytowskie, Kaszubskie i Krajeńskie, Bory Tucholskie, Równina Charzykowska
7 - żytni bardzo słaby	12,7	Pojezierza: Bytowskie i Kaszubskie, Bory Tucholskie, Równina Charzykowska
8 - zbożowo-pastewny mocny	3,6	Żuławy Wiślane, Pojezierza Starogardzkie i Iławskie, Równina Słupska
9 - zbożowo-pastewny słaby	1,3	Wybrzeże Słowińskie, Wysoczyzna Żarnowiecka, Bory Tucholskie
14 - gleby orne przeznaczone pod użytki zielone	0,2	Pojezierze Kaszubskie
Trwałe użytki zielone		
1z - trwałe użytki zielone bardzo dobre i dobre	5,9	Żuławy Wiślane, Dolina Kwidzyńska
2z - trwałe użytki zielone średnie	62,1	Pradolina Redy-Łeby, Wybrzeże Słowińskie, Pobrzeże Kaszubskie, Pojezierza Iławskie i Starogardzkie, Dolina Kwidzyńska,
3z - trwałe użytki zielone słabe i bardzo słabe	32,0	Pojezierza Bytowskie i Kaszubskie, Bory Tucholskie, Równina Charzykowska, Wybrzeże Słowińskie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Mapy glebowo rolniczej w formie cyfrowej i rastrowej dla województwa pomorskiego. Wojewódzki Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Gdańsku.

Grunty orne o najwyższej przydatności dla rolnictwa – kompleksy przydatności 1, 2, 4 występują głównie na Żuławach Wiślanych, w części pojezierzy oraz w pasie pobrzeży i zajmują łącznie ok. 42% powierzchni gruntów ornych. Najsłabsze grunty orne (kompleksy: 6, 7 i 9 koncentrują się na pojezierzach Bytowskim i Kaszubskim oraz w obrębie Borów Tucholskich zajmując łącznie ok. 33% gleb ornych (Tabela 68 powyżej).

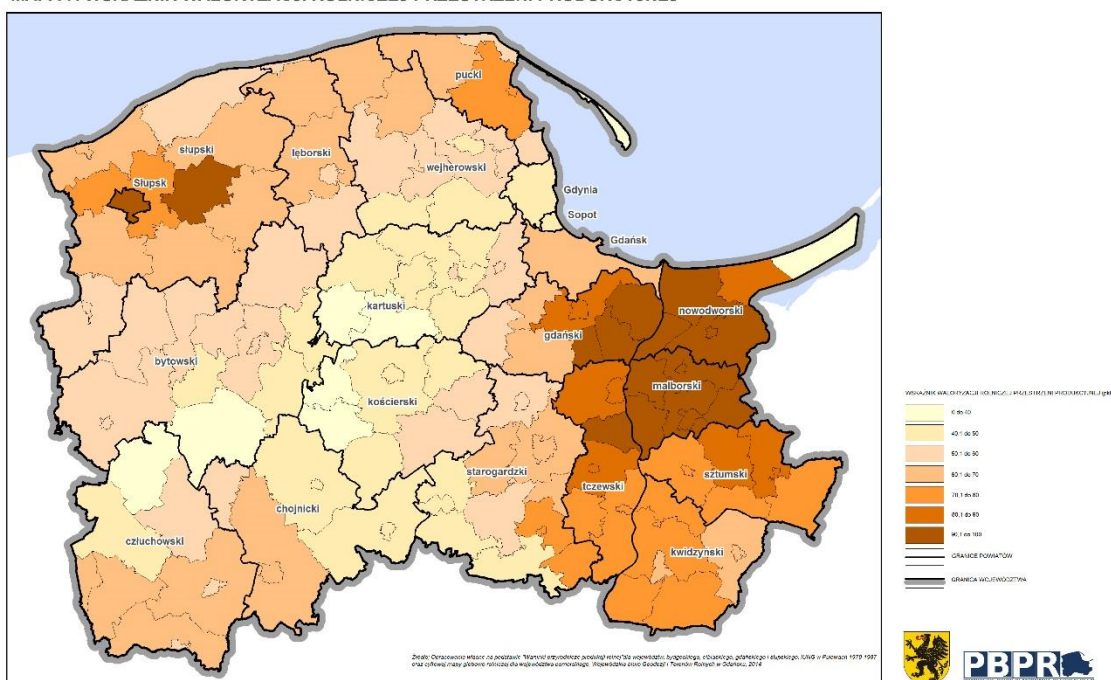
Mapa 12. Przestrzenny rozkład kompleksów przydatności rolniczej gleb na obszarze województwa

Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030

Uwarunkowania przyrodniczo-glebowe dla rolnictwa określa ogólnie wskaźnik rolniczej przestrzeni produkcyjnej opracowany dla gmin przez Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach (Waloryzacja rolniczej przestrzeni ..., 1994). Wskaźnik ten odzwierciedla syntetyczną ocenę najważniejszych dla potrzeb produkcji rolnej elementów środowiska przyrodniczego, takich jak: agroklimat, gleby, warunki wodne i rzeźba terenu. Potencjał produkcyjny rolnictwa gmin wyrażono w skali 125-punktowej. O dużym zróżnicowaniu warunków dla rolnictwa na obszarze województwa świadczy rozpiętość wskaźnika - od 34,2 pkt. w gminie Dziemiany do 99,2 pkt. w gminie Lichnowy.

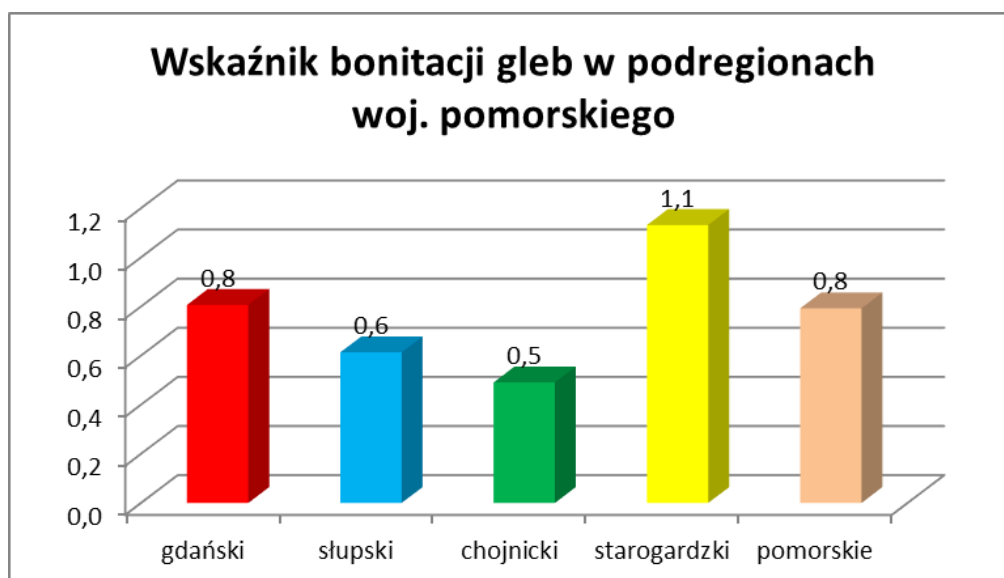
Mapa 13. Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej

Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030

Zastosowane grupowanie powiatów w ramach podregionów NUTS 3, skutkuje znacznym zróżnicowaniem warunków glebowych i agroklimatycznych pomiędzy poszczególnymi powiatami wchodzącymi w skład danego podregionu. Tym samym w ramach podregionu występują bardzo istotne różnice w warunkach i możliwościach prowadzenia działalności rolniczej. Biorąc pod uwagę wskaźnik bonitacji gleb, przy średniej wojewódzkiej wynoszącej 0,8 - najlepsze warunki glebowe do prowadzenia produkcji rolnej występują w podregionie starogardzkim – 1,1.

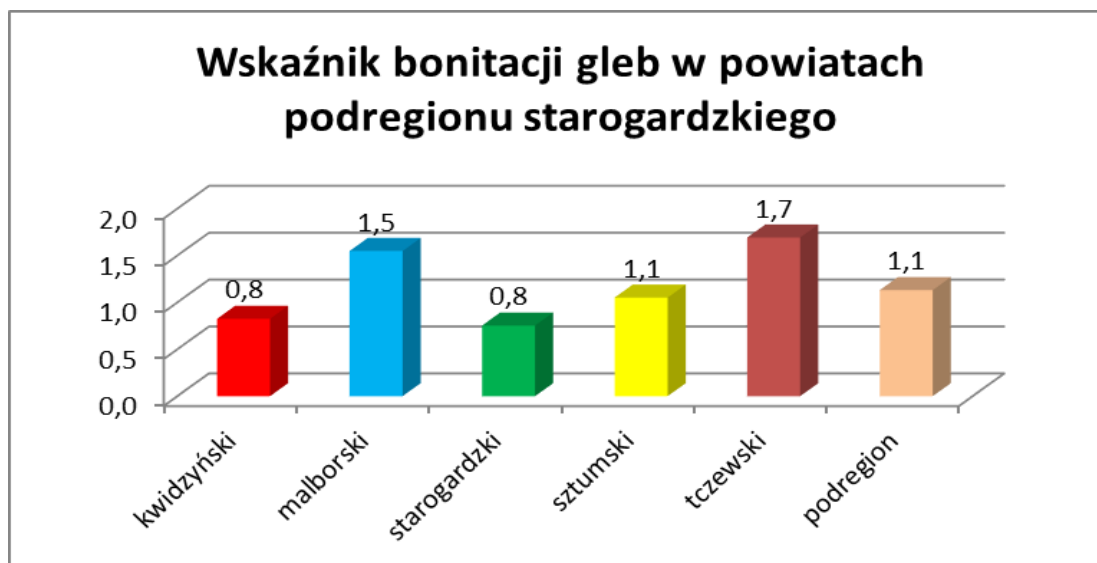
Wykres 30. Wskaźnik bonitacji gleb w podregionach

Źródło: opracowanie własne -PODR

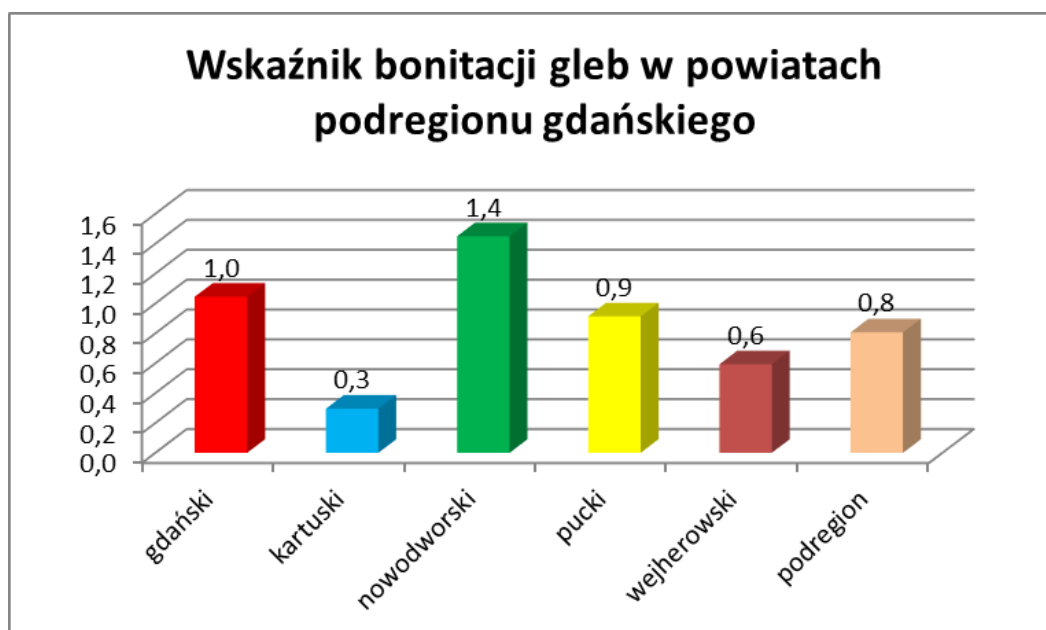
Szczegółowa analiza tych warunków w poszczególnych podregionach wskazuje na występowanie znaczących różnic, szczególnie w ramach podregionu starogardzkiego i gdańskiego.

Wykres 31. Wskaźnik bonitacji gleb w podregionie starogardzkim

Źródło: opracowanie własne- PODR

Wykres 32. Wskaźnik bonitacji gleb w podregionie gdańskim

Źródło: opracowanie własne- PODR

W podregionie słupskim i chojnickim zróżnicowanie warunków glebowych pomiędzy poszczególnymi powiatami wchodzącymi w ich skład jest znacznie niższe.

Zasobność gleb w składniki pokarmowe - fosfor, potas i magnez.

Zasobność gleb w przyswajalne składniki pokarmowe uzależniona jest w bardzo dużym stopniu od składu mechanicznego gleby i jej odczynu. Najzasobniejsze w te składniki są gleby na terenie Żuław i Powiśla o korzystnym składzie granulometrycznym i uregulowanym odczynie, natomiast w glebach Wysoczyzny Kaszubskiej i Borów Tucholskich zawartość ta jest stosunkowo niska z uwagi na znaczne zakwaszenie i dominację piaszczystych gleb lekkich.

(Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030)

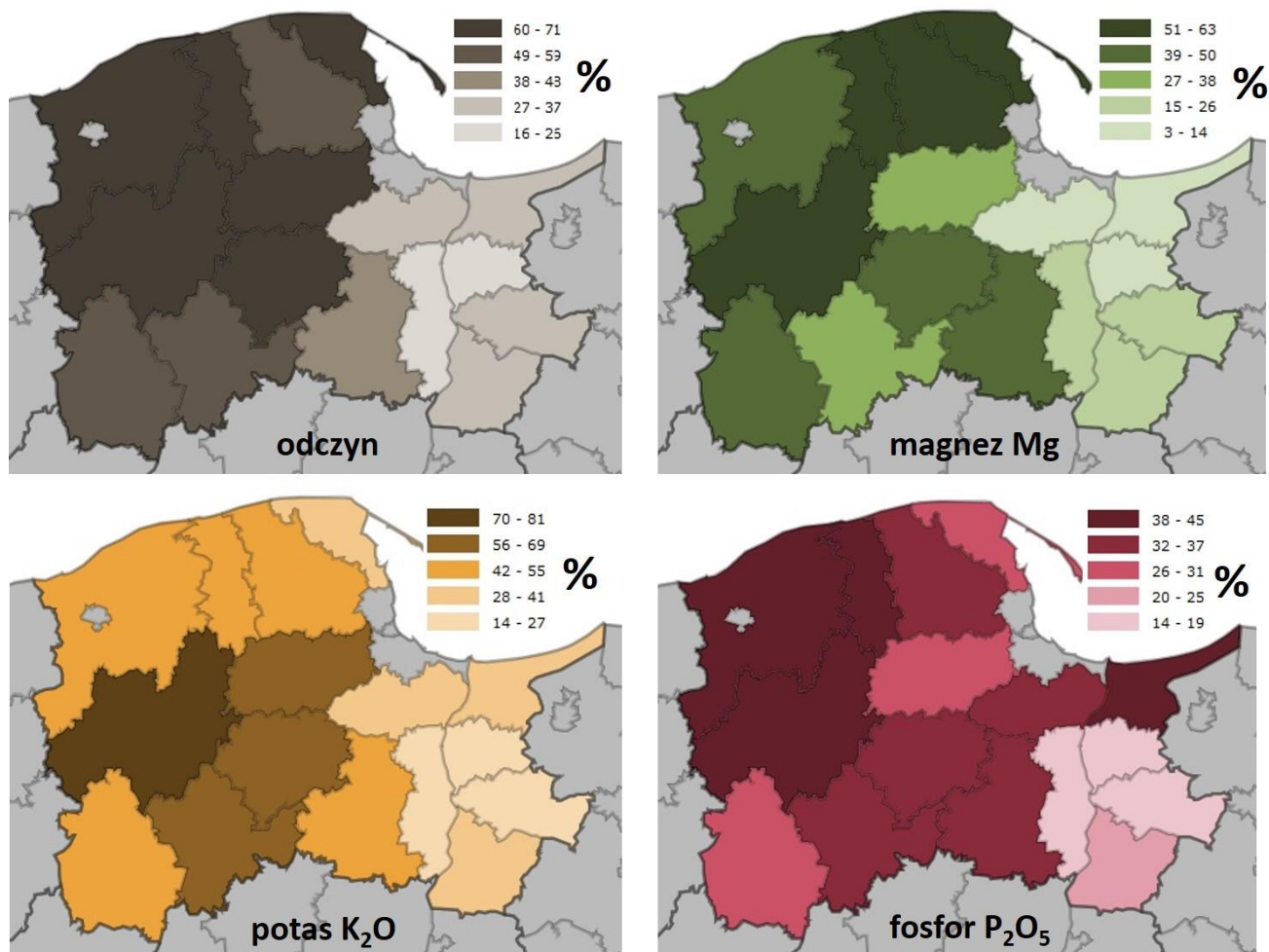
Wyniki badań OSCH-R w Gdańsku z lat 2011-2014 r. wykazują, że zawartość przyswajalnego fosforu w glebach użytków rolnych województwa przedstawiała się ogólnie zadowalająco i wynosiła: bardzo niska i niska - 30%, średnia - 28%, wysoka i bardzo wysoka - 42%. Największy udział gleb o zawartości fosforu bardzo niskiej i niskiej wystąpił w powiatach: bytowskim (45%), lęborskim (42%) oraz: chojnickim, gdańskim, kościerskim, słupskim, starogardzkim i wejherowskim (powyżej 30%).

W przypadku potasu zasobność gleb była znacznie niższa i kształtowała się następująco: bardzo niska i niska - 42% gleb, średnia - 34%, wysoka i bardzo wysoka - 24%. Największe niedobory potasu wystąpiły w glebach powiatów: bytowskiego (81%), chojnickiego (61%), kościerskiego (59%), kartuskiego (56%), lęborskiego (55%) i wejherowskiego (52%), gdzie udział gleb o zawartości bardzo niskiej i niskiej dotyczył ponad połowy użytków rolnych.

Wyniki badań dotyczących zasobności gleb w magnez wskazują, że użytki rolne województwa są dosyć ubogie w ten składnik. Aż 35% gleb wykazało zawartość bardzo niską

i niską, 25% - średnią a 40% - wysoką i bardzo wysoką. Zdecydowanie największe niedobory magnezu przyswajalnego przez rośliny występują w glebach powiatów: bytowskiego (63%) i wejherowskiego (60%) a także lęborskiego (54%) i puckiego (52%).

Mapy 14. Procentowy udział gleb zakwaszonych (bardzo kwaśnych i kwaśnych) oraz ubogich w przyswajalne składniki nawozowe (o bardzo niskiej i niskiej zawartości magnezu, potasu i fosforu)

Oddziaływanie rolnictwa na środowisko naturalne

Uznaje się, że stosowanie nawozów mineralnych w zalecanych dawkach, uwzględniających wymagania pokarmowe roślin i zasobność gleby w składniki pokarmowe, oraz przestrzeganie zasad zawartych w Kodeksie dobrej praktyki rolniczej (Kodeks 2004) nie stanowi zagrożenia dla środowiska naturalnego i pozwala na osiągnięcie wysokich oraz pełnowartościowych plonów (Zalecenia nawozowe... IUNG Puławy). Stosowanie jednak nawozów w nadmiernej ilości, wpływa na niekorzystne zmiany w glebie - narusza równowagę jonową w roztworze glebowym, powoduje wzrost zakwaszenia i zanieczyszczenie gleb substancjami toksycznymi, degraduje struktury gleby. Prowadzi zatem do zakłócenia równowagi biologicznej gleby i zmniejszenia jej aktywności biologicznej.

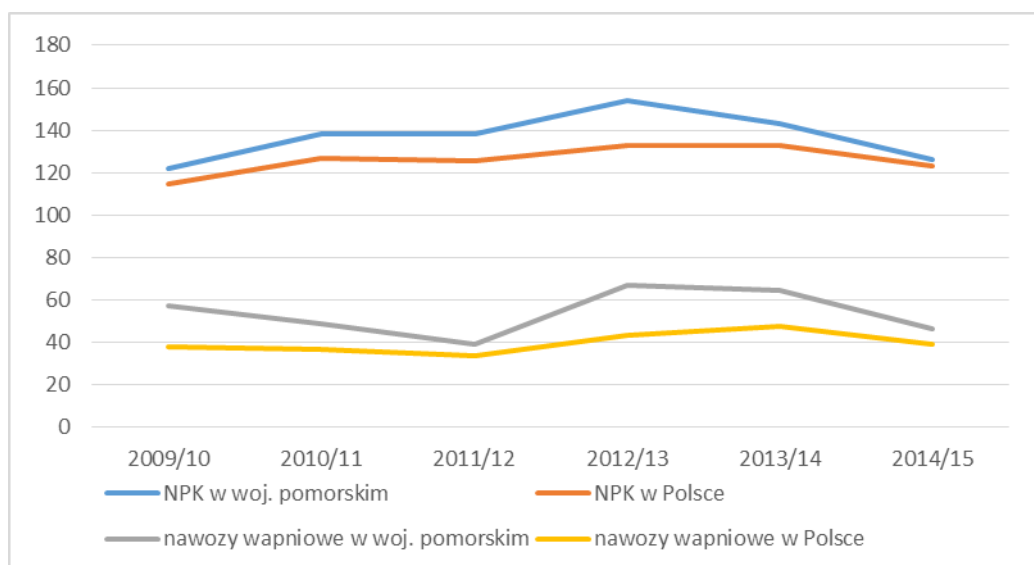
Wg. danych GUS zamieszczonych w publikacji „Środki produkcji w rolnictwie w roku gospodarczym 2014-2015”, użycie nawozów mineralnych (NPK), w Polsce, w roku gospodarczym 2014/15 w czystym składniku w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wyniosło 123,2 kg i było o 7,3% mniejsze niż w poprzednim roku gospodarczym, z tego nawozów azotowych zużyto 69,0 kg (o 8,6% mniej niż przed rokiem), fosforowych – 20,9 kg

(o 10,7% mniej) i potasowych 33,3 kg (o 2,3% mniej). Dane za rok 2015 wskazują na wzrost nawożenia do poziomu 133 kg NPK na ha (wzrost w stosunku do roku poprzedniego o 8%), w tym nawozów azotowych – 73,2 kg (wzrost o 6,1%), fosforowych – 22,9 kg (wzrost o 9,6%) i potasowych – 37 kg (wzrost o 11,1%).

Autorzy publikacji wskazują na utrzymywanie się niekorzystnej proporcji nawożenia azotem, fosforem i potasem. Stosunek N:P:K w okresie 2014/15 wynosił 1,00:0,30:0,48, podczas gdy zalecany w nawożeniu zrównoważonym – dla upraw polowych wynosi 1,00:0,50:0,98, a dla użytków zielonych – 1,00:0,46:0,68. Wysoki udział azotu, z jednej strony wpływa na wzrost wydajności, z drugiej jednak ma niekorzystny wpływ na środowisko naturalne. W związku z koniecznością wywiązania się Polski z zobowiązań, które wynikają z przepisów odnośnie ochrony wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzenia rolniczego trwają obecnie intensywne prace nad „Programem działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych”. W „Programie” określone zostaną m.in. okresy nawożenia i maksymalne dawki nawozów azotowych dla upraw w plonie głównym.

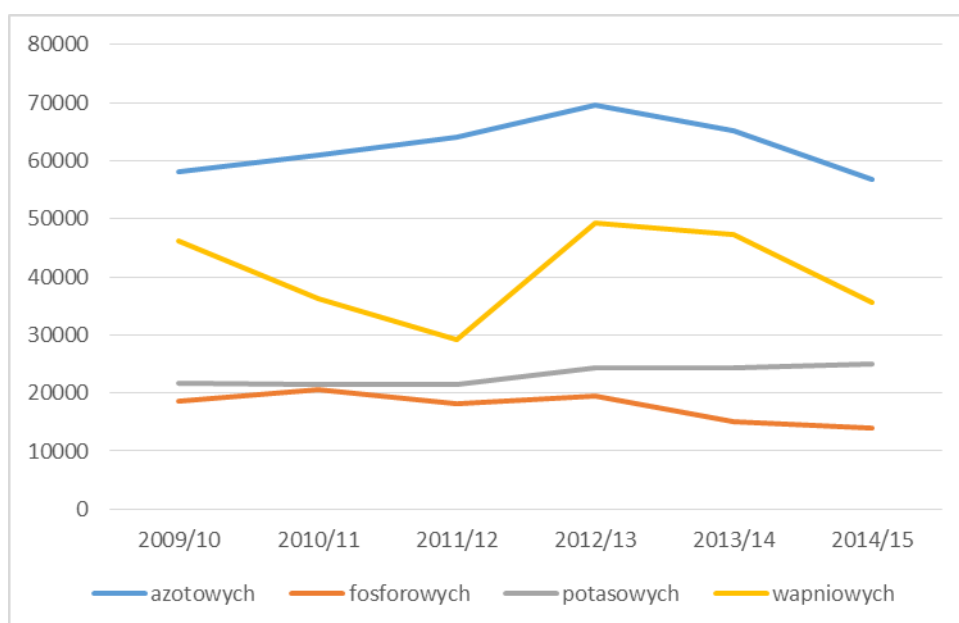
W zakresie nawożenia nawozami wapniowymi, 2014/2015 r. ich zużycie na 1 ha użytków rolnych obniżyło się w stosunku do poprzedniego roku (o 18,6%) i wyniosło 39,0 kg. Od 2004 r. - po zniesieniu dotacji, utrzymuje się bardzo niski poziom nawożenia wapniowego, który jest niewystarczający w stosunku do skali zakwaszenia polskich gleb. W roku 2015 zanotowano znaczący wzrost zużycia nawozów wapniowych – 70 kg/ha (wzrost o 79,5%). Do czynników wpływających na zakwaszanie gleb, oprócz naturalnych warunków glebowo-klimatycznych zalicza się przede wszystkim zanieczyszczenia przemysłowe i komunikacyjne sprzyjające wymywaniu wapnia i magnezu z gleby, jak również działanie nawozów mineralnych. Zakwaszenie gleb oddziałuje przede wszystkim na ograniczenie plonowania upraw, ale wpływa także niekorzystnie na środowisko poprzez zwiększenie emisji NO₂ do atmosfery oraz wymywanie azotu do wód. Stymuluje również dostępność metali ciężkich z gleby i gromadzenie ich w roślinach. Wapnowanie poprawia urodzajności gleby i zwiększenie przyswajalności przez rośliny m.in.: fosforu, potasu i magnezu oraz mikroelementów. Nawożenie wapniowe powoduje, że ziemia staje się mniej podatna na przenikanie metali ciężkich, maleje przy tym toksyczne działanie glinu i manganu. Efektywniejsze są także procesy rozkładu substancji organicznej.

Wykres 33. Zużycie nawozów mineralnych w przeliczeniu na czysty składnik i powierzchnię użytków rolnych (kg/ha) w woj. pomorskim i w Polsce

Źródło: Opracowanie na podstawie danych GUS

Wykres 34. Zużycie nawozów mineralnych w przeliczeniu na czysty składnik (w t) w woj. pomorskim, dane GUS

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS

W zakresie poziomu nawożenia oraz potrzeb nawozowych sytuacja w woj. pomorskim nie odbiega w sposób zasadniczy od średnich w kraju (Ź r ó d ł o : dane Krajowej Stacji Chemiczno-Rolniczej zawarte w publikacji GUS: Środki produkcji w rolnictwie w roku gospodarczym 2014-2015)

TABELA 71. ZUŻYCIE NAWOZÓW MINERALNYCH (W PRZELICZENIU NA CZYSTY SKŁADNIK) NA 1 HA UŻYTKÓW ROLNYCH W ROKU GOSPODARCZYM 2014/2015

WOJEWÓDZTWA	Ogółem	Azotowe	Fosforowe	Potasowe
	w kilogramach			
POLSKA	123,2	69,0	20,9	33,3
Pomorskie	126,0	74,8	18,3	32,9

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS

TABELA 72. POZIOM NAWOŻENIA MINERALNEGO I WAPNIOWEGO (W PRZELICZENIU NA CZYSTY SKŁADNIK) W ROKU GOSPODARCZYM 2014/2015 ORAZ UZYSKANE PLONY ZBÓŻ PODSTAWOWYCH Z MIESZANKAMI ZBOŻOWYMI W 2015 R. WEDŁUG WOJEWÓDZTW

WOJEWÓDZTWA	Zużycie nawozów		Plony w dt/ha	Zużycie nawozów		Plony
	Mineralnych	Wapniowych		mineralnych	wapniowych	
	w kg na 1 ha użytków rolnych w dobrej kulturze			lokata województw		
POLSKA	124,5	39,4	36,7	x	x	x
Pomorskie	127,8	47,4	42,6	7	6	4
ZUŻYCIE NAWOZÓW WAPNIOWYCH I WAPNIOWO-MAGNEZOWYCH (w przeliczeniu na czysty składnik) W ROKU GOSPODARCZYM 2014/2015						
WOJEWÓDZTWA	Wapniowe	Wapniowo-magnezowe				
W kg na 1 ha użytków rolnych						
POLSKA	39,0	19,5				
Pomorskie	46,7	17,9				

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS

TABELA 73. STRUKTURA ODCZYNU GLEB W LATACH 2011 – 2014

WOJEWÓDZTWA	Liczba próbek w szt.	Przebadana powierzchnia w tys. ha	Odczyn gleby w %				
			bardzo kwaśny pH ≤ 4,5	kwaśny pH 4,6 - 5,5	lekko kwaśny pH 5,6 - 6,5	obojętny pH 6,6 - 7,2	zasadowy pH > 7,2
P O L S K A	1600833	4142,8	13	27	34	17	9
Pomorskie	116676	324,1	11	35	32	16	6

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS

TABELA 74. POTRZEBY WAPNOWANIA GLEB W LATACH 2011 – 2014

WOJEWÓDZTWA	Liczba	Przebadana	Potrzeby wapnowania w %
-------------	--------	------------	-------------------------

	przebadanych próbek w szt.	powierzchnia w tys. ha					
			konieczne	potrzebne	wskazane	ograniczone	zbędne
P O L S K A	1600833	4142,8	20	15	18	17	30
Pomorskie	116676	324,1	18	20	20	17	25

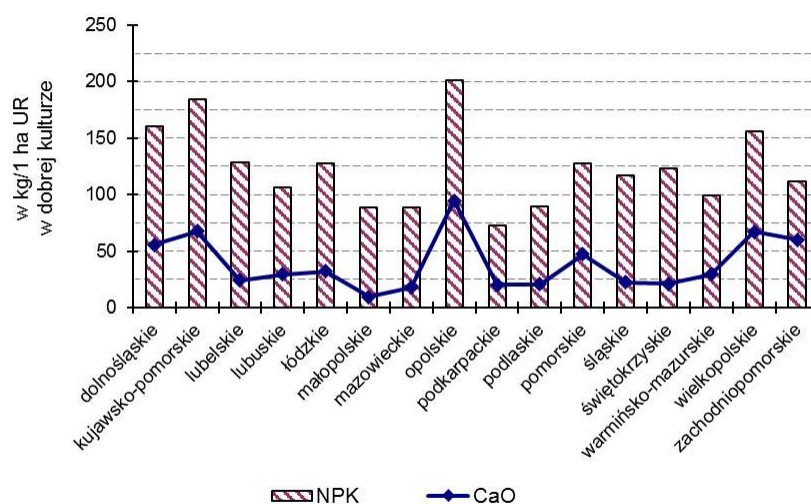
Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS

TABELA 75. ZASOBNOŚĆ GLEB W PRZYSWAJALNE MAKROELEMENTY W LATACH 2011 – 2014

WOJEWÓDZTWA	Liczba przebadanych próbek w szt.	Bardzo niska	Niska	Średnia	Wysoka	Bardzo wysoka
		w % badanych próbek				
Fosfor						
P O L S K A	1600772	8	23	26	18	25
Pomorskie	116676	6	24	28	18	24
Potas						
P O L S K A	1600772	15	26	32	14	13
Pomorskie	116676	14	27	34	13	12
Magnez						
P O L S K A	1600772	11	18	29	20	22
Pomorskie	116676	15	19	26	17	23

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS

Wykres 35. Zużycie nawozów mineralnych (NPK) i wapniowych (CaO) w roku gospodarczym 2014/15 wg województw

Wyniki badań statystycznych GUS wskazują, że do najczęściej wykorzystywanych nawozów należą: z grupy nawozów azotowych – mocznik, saletra amonowa, i saletrzak; fosforowych – superfosfat; potasowych – sól potasowa; wieloskładnikowych – fosforan amonu, polifoska i lubofoska.

Środki ochrony roślin

Kolejnym czynnikiem mogącym negatywnie oddziaływać na środowisko naturalne są środki ochrony roślin. Wg danych zawartych w publikacji GUS „Środki produkcji w rolnictwie w roku gospodarczym 2014-2015” w 2013 r. krajowa produkcja pestycydów wyniosła 31,6 tys. t i była o 25,6% większa w stosunku do roku ubiegłego. Potrzeby rolnictwa oceniono na ok. 65 tys. t środków ochrony roślin (w masie towarowej), tj. o 5,8% więcej niż przed rokiem. Zdecydowana większość środków (ok. 80%) pochodziła z importu. W strukturze sprzedaży dominowały środki chwastobójcze (ponad 36 tys. t w masie towarowej), stanowiły one 56,1% sprzedaży wszystkich środków ochrony roślin. Środki grzybobójcze (ok. 18 tys. t w masie towarowej) stanowiły 27,5%. Pozostałe środki ochrony roślin w sprzedaży stanowiły łącznie 16,4%. Sprzedaż substancji czynnej zawartej w środkach ochrony roślin na potrzeby rolnictwa była w 2014 r. wyższa niż w 2013 r. o 1353 t (o 6,1%) i wyniosła 23,6 tys. t.

Od 2007 roku, zgodnie z metodologią określoną w przepisach rozporządzenia (WE) Nr 1185/2009 z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie statystyk dotyczących pestycydów, w Polsce badane jest zużycie środków ochrony roślin. Celem badania jest uzyskanie danych dotyczących przeciętnego zużycia substancji czynnej na określone (w cyklach 5-letnich) gatunki roślin. W wybranych losowo gospodarstwach rolnych z uprawami przewidzianymi w danym roku do badania, przeprowadza się szczegółową ankietę o stosowaniu środków ochrony roślin. Opracowaniem wyników zajmuje się Instytut Ochrony Roślin – PIB.

Do tej pory brak jednak danych dotyczących wielkości zużycia środków ochrony roślin w poszczególnych województwach.

Zagrożenia dla środowiska z tytułu produkcji zwierzęcej

Zagrożeniem dla rolnictwa jest także skoncentrowany chów i hodowla zwierząt gospodarskich. Zagrożeniem są tu szczególnie nawozy naturalne, do których zalicza się odchody zwierzęce w postaci stałej, płynnej i półpłynnej. Stosowanie ich w racjonalny sposób, przyczyniają się do wzrostu plonów oraz korzystnie oddziałuje na glebę. Stosowane w nadmiarze oraz w nieodpowiednim terminie stanowią zagrożenie dla środowiska.

Szczególnym zagrożeniem są powstające na fermach przemysłowych, duże ilości płynnych odchodów zwierzęcych wykorzystywane do nawożenia upraw rolniczych. Cechuje je wysoka zawartość pierwiastków biogennych (głównie azotu), bakterii chorobotwórczych i pasożytów. Stanowią zatem zagrożenie dla czystości środowiska glebowego oraz wód powierzchniowych i podziemnych. Zagrożają także zdrowiu ludzi i zwierząt zawierając w swym składzie pozostałości różnorodnych antybiotyków i metali ciężkich, wykorzystywanych w leczeniu zwierząt. Uciążliwe dla mieszkańców okolicy funkcjonowania fermy są także odory rozprzestrzeniające się ze zbiorników gnojowicy i nawożonych nią pól. Hodowla zwierząt jest także źródłem dużych ilości amoniaku oraz metanu, wpływających na wystąpienia efektu cieplarnianego.

Wielkoprzemysłowy tucz trzody chlewnej w woj. pomorskim wymagający uzyskania pozwoleń zintegrowanych realizowany był w 2016 r. przez 14 ferm. W dwóch przypadkach kontrola WIOŚ stwierdziła naruszenie wymagań ochrony środowiska. W przypadku drobiu,

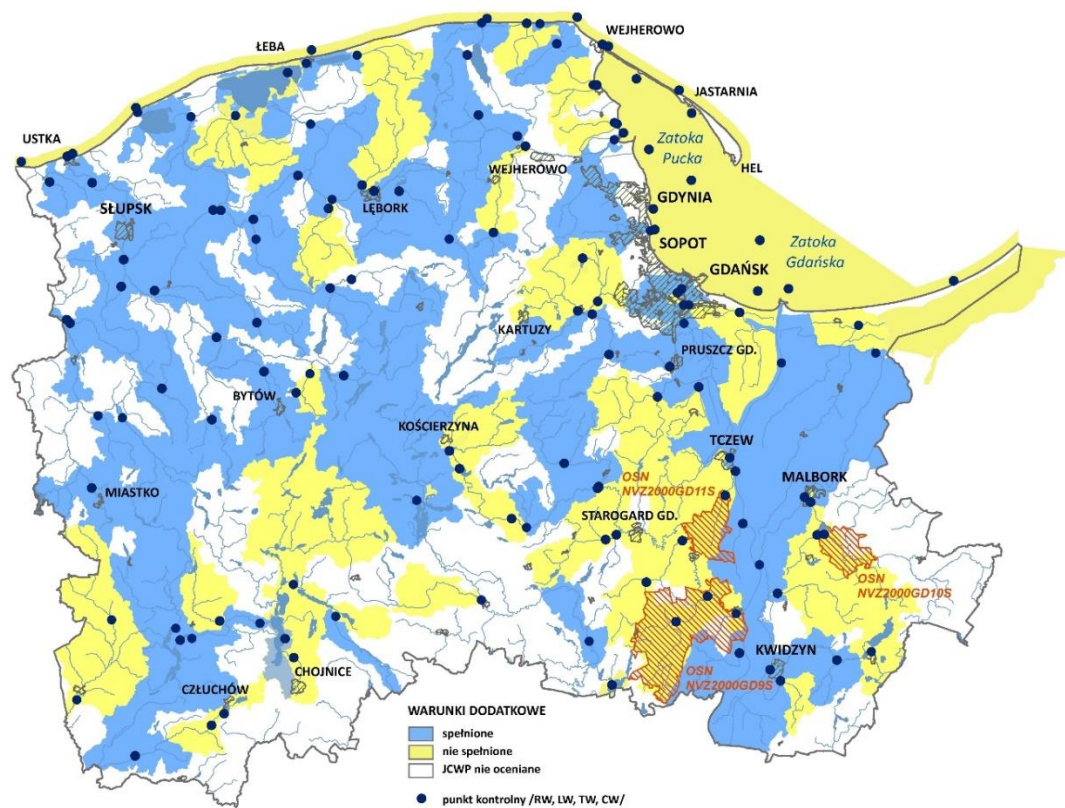
firm wymagających pozwolenia zintegrowanego było w 2016 r. 21. W 4 przypadkach kontrola WIOŚ stwierdziła naruszenie wymagań ochrony środowiska.

Obszary szczególnie narażone na zanieczyszczenie azotem ze źródeł rolniczych (OSN) – stan na koniec 2015 r.

Na terenie województwa pomorskiego obszary szczególnie narażone na zanieczyszczenia azotem ze źródeł rolniczych (OSN) wyznaczono po raz pierwszy w 2012 roku, na mocy rozporządzenia Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Gdańsku nr 1/2012 z dnia 15 czerwca 2012 roku, w sprawie określenia w regionie wodnym Dolnej Wisły w granicach województwa pomorskiego wód wrażliwych na zanieczyszczenia związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszarów szczególnie narażonych, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć (Dz.U. woj. pomorskiego z 2012 r., poz. 2180). Obszary szczególnie narażone (OSN) w regionie wodnym Dolnej Wisły, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do ww. wód należy ograniczyć, zajmowały łącznie 2,1% powierzchni województwa. W czerwcu 2015 roku obszary OSN zostały rozszerzone. Ocena stanu/potencjału ekologicznego JCWP płynących w granicach monitorowanych OSN wykazała umiarkowaną jakość wód. Nie zostały także spełnione wymagania dodatkowe dla obszarów chronionych narażonych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych. Badania wykazały znaczące przekroczenia wartości dopuszczalnych w zakresie związków fosforu we wszystkich badanych ciekach. Najgorszą jakość prezentowały wody JCWP Drybok oraz Janka do Liski z Liską, w których od obowiązujących standardów odbiegały 3 wskaźniki eutrofizacji: azot ogólny, fosfor ogólny i azotany. Za zagrożone azotanami uznano wody JCWP Drybok, w których zawartość tego biogenu osiągnęła 46 mg NO₃/l. Za zanieczyszczone azotanami uznano natomiast wody JCWP Janka do Liski z Liską, w których poziom azotanów przekroczył 50 mg NO₃/l. W wodach Janki wzrost ich koncentracji notowano jedynie w okresie wiosennym, natomiast wody cieku Drybok charakteryzowały się wysokim stężeniem azotanów praktycznie w całym cyklu badawczym. Stan wód jeziora Dąbrówka oceniony został jako zły. Badania wykazały kilkakrotne przekroczenia wartości granicznych podstawowych wskaźników eutrofizacji: fosforu i azotu ogólnego oraz chlorofilu i przezroczystości wody, potwierdzając zaawansowaną eutrofizację jego wód.

Źródło: WIOŚ w Gdańsku - Raport o stanie środowiska w województwie pomorskim w 2015r.

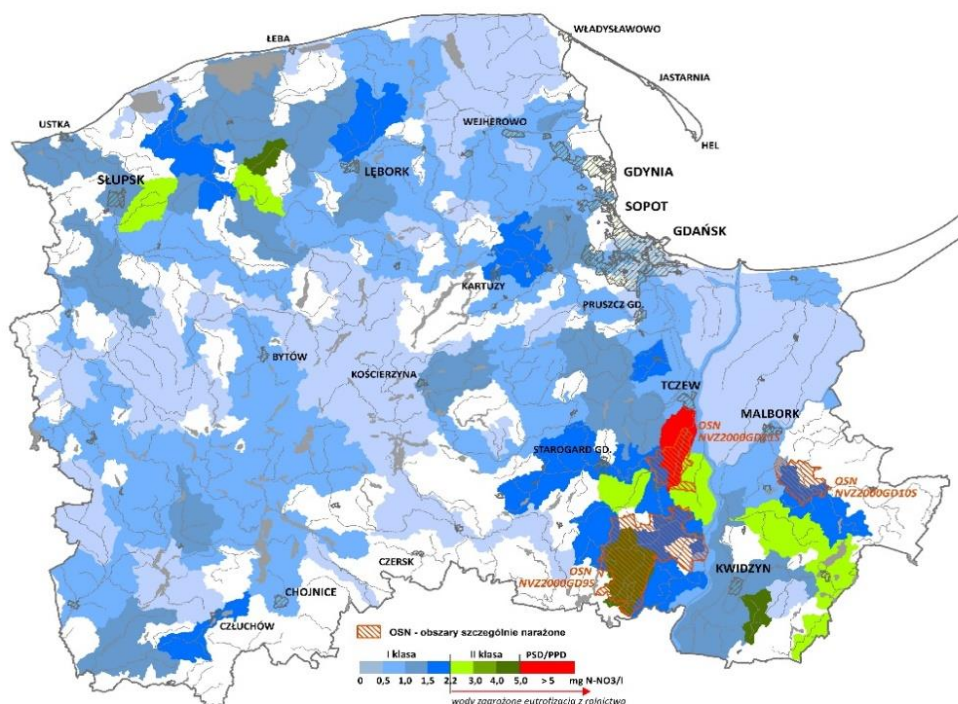
Mapa 15. Ocena spełnienia warunków dodatkowych dla obszarów chronionych w zakresie eutrofizacji ze źródeł komunalnych i rolniczych w JCWP monitorowanych w woj. pomorskim w 2015 r.

Źródło: Dane WIOŚ Gdańsk

Średnioroczny poziom azotu azotanowego oceniony w 2015 roku dla większości JCWP rzek województwa pomorskiego nie przekraczał 2,2 mg N/l i kształtował się na poziomie I klasy czystości. Oznacza to brak zagrożenia eutrofizacją ze źródeł rolniczych dla ww. wskaźnika w przypadku 92% ocenianych JCWP. Zagrożenie eutrofizacją stwierdzono jednak w przypadku 8% JCWP, przy czym przekroczenia dla stanu dobrego wód notowano tylko w JCWP Drybok. Stężenia azotanów w morskich wodach wewnętrznych i przybrzeżnych kształtowały się na poziomie kilkakrotnie niższym od wartości granicznych, powyżej których występuje eutrofizacja. Maksymalne oznaczone stężenie nie przekroczyło 0,69 mg N/l.

Mapa 16. Poziom azotanów w JCWP płynących monitorowanych w woj. pomorskim w 2015r

Źródło: Dane WIOŚ Gdańsk

Na podkreślenie zasługuje aktywna działalność PODR w Lubaniu w zakresie ograniczenia negatywnego oddziaływania rolnictwa na środowisko naturalne. W okresie od 2010 r. PODR uczestniczył w realizacji trzech projektów:

1/ BERAS implementation wdrażany od września 2010 r. w ramach „Programu Regionu Morza Bałtyckiego 2007-2013” i współfinansowany z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Budżet całego projektu wynosił ok. 4 mln euro, w tym PODR w Gdańsku 82,5 tys. euro. Głównym celem projektu „BERAS – Implementation” było zmniejszenie zanieczyszczenia Bałtyku poprzez upowszechnienie rolnictwa ekologicznego oraz promocja proekologicznego stylu życia. Projekt realizowany był przez PODR, we współpracy z 24 partnerami, przedstawicielami 20 regionów z 9 państw nadbałtyckich

2/ Projekt "Mokradła, glony i biogaz - przeciwdziałanie eutrofizacji Południowego Bałtyku" w ramach "Programu Współpracy Transgranicznej Południowy Bałtyk 2007-2013". PODR był strategicznym partnerem ww. projektu, realizowanego w okresie: 1.02.2010 - 31.01.2013, we współpracy z 10 (szwedzkimi i polskimi) instytucjami: m.in. z Gminą Trelleborg w Skanii, Uniwersytetem w Kalmarze, Królewskim Instytutem Technologicznym w Sztokholmie, Instytutem Oceanologii PAN i Samorządem Województwa Pomorskiego. Całkowita wartość projektu: 1 mln 580 tys. Euro. Projekt miał charakter badawczo-edukacyjny. Głównym celem było pobudzenie zrównoważonego rozwoju gospodarczego w obszarze przygranicznym i zrównoważonego zarządzania strefą przybrzeżną.

3/ Projekt Biobałt realizowany w ramach RPO WP 2014-2020 w latach 2016- 2017, ukierunkowany jest na realizację Strategii Unii Europejskiej dla Regionu Morza Bałtyckiego (SUEMB). Projekt ma na celu podniesienia stanu świadomości ekologicznej 3.095 osób, indywidualnych użytkowników korzystających z zasobów środowiska i wsparcie dla 31 obszarów chronionych o powierzchni 10.400 ha. W ramach projektu zrealizowano 6 kampanii informacyjno –edukacyjnych na wszystkich poziomach administracyjnych, dwie konferencje wojewódzkie, 16 seminariów powiatowych, 80 szkoleń gminnych, 12 ewentów

plenerowych, indywidualne doradztwo dla rolników w celu utworzenia sieci gospodarstw wzorcowych na obszarach chronionych prezentujących dobre praktyki i aktywizujących lokalne społeczności, w zakresie przeciwdziałania eutrofizacji i zanieczyszczeniom wód, w tym wód Bałtyku (tematy: zarządzania obiegiem substancji odżywczych i nawozów w gospodarstwie, planów nawożenia, analizy możliwości wykorzystania naturalnych systemów filtracyjnych, zarządzaniem substancjami szkodliwymi w gospodarstwie). Realizowany jest także program wapnowania gleb w gospodarstwach rolników uczestniczących w projekcie.

Klimatyczny bilans wodny

Zróznicowany rozkład opadów w woj. pomorskim związany jest z ukształtowaniem terenu. Wyraźnie widoczne jest maksimum opadów w najwyższych partiach Pojezierza Pomorskiego. Przynajmniej raz na 10 lat mogą tam pojawiać się opady o sumie rocznej przekraczającej 1000 mm. Widoczne jest także występowanie obszarów cienia opadowego. Są to Żuławy Wiślane wraz z Doliną Dolnej Wisły, Pobrzeże Kaszubskie oraz południowe i wschodnie fragmenty Pojezierza Pomorskiego. Opad roczny 10-letni może być tutaj o 300 mm mniejszy niż na kulminacjach pojezierza. Drugi ze strumieni uczestniczących w atmosferycznej fazie obiegu wody – parowanie potencjalne – charakteryzuje się małą zmiennością przestrzenną. Jak wynika z pracy Olechnowicz–Bobrowskiej (1978), sumy parowania potencjalnego obliczone dla okresu wegetacyjnego, zmieniają się od 750 mm nad Zatoką Gdańską do 700 mm na pozostałym obszarze województwa pomorskiego. Porównanie wyznaczonych dla okresu wegetacyjnego sum parowania potencjalnego z sumami opadu wskazuje, że w okresie od kwietnia do października, w przeciętnym roku, w województwie pomorskim, występuje ujemny klimatyczny bilans wodny. Oznacza to, że występują tutaj potencjalne warunki do deficytu wody w podłożu. Tylko w latach wilgotnych, na przykład o opadzie dziesięcioletnim, będą występowały nadwyżki opadu.

Melioracja

Powierzchnia zmeliorowanych użytków rolnych (źródło: ¹ Dane liczbowe, źródło: Rocznik statystyczny rolnictwa, GUS Warszawa 2016 <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-rolnictwa-2016,6,10.html>) wynosi ogółem 421,8 tys. ha, co stanowi:

- 57,6% ogólnej powierzchni użytków rolnych (średnia dla Polski: 44,1%)
- 86,1% powierzchni użytków rolnych wymagających melioracji (średnia dla Polski: 69,6%). W ciągu ostatnich pięciu lat liczba ta nie uległa zmianie.

W tym

:

	zdrenowane (w tys. ha)	nawadniane (w tys. ha)
Grunty orne	164,5	14,3
Łąki i pastwiska	22,5	33,6
inne	99,6	87,3
Razem	286,6	135,2

Nawadniane grunty rolne i leśne:

- Powierzchnia: 7591 ha, w tym: podsiąk 6689 ha, deszczowanie 902 ha
- Pobór wody*: 7418 tys. m³, w tym przez: podsiąk 6732 tys. m³, deszczowanie 686 tys. m³

*łącznie z poborem ścieków

Zabezpieczenia przeciwpowodziowe

Ochronie obszarów zagrożonych powodzią służy infrastruktura, którą tworzą m.in.:

- wały przeciwpowodziowe - 653,4 km obejmujące obszar chroniony o powierzchni 140,5 tys. ha;
- stacje pomp odwadniających - 93 obiekty odwadniające 112,8 tys. ha;
- budowle hydrotechniczne - 23 obiekty;
- rzeki i kanały o łącznej długości 4735 km, w tym uregulowane: 1714 km.(źródło: Rocznik statystyczny rolnictwa, GUS Warszawa 2016 <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-rolnictwa-2016,6,10.html>)

Stan techniczny odpowiednio ok. 26% wałów przeciwpowodziowych, będących w utrzymaniu ZMiUW w Gdańsku, oceniany jest w kategorii jako mogące zagrażać bezpieczeństwu obszarów przez nie chronionych, a ok. 4% - zagrażających bezpieczeństwu. Powodem przedstawionego stanu jest ograniczony zakres prac konserwacyjnych wynikający z niewystarczających środków finansowych. Odbudowy i przebudowy nadal wymagają:

- wały przeciwpowodziowe na długości 245,2 km;
- stacje pomp – 36 szt.;
- kanały na długości 637,3 km;
- cieki naturalne na długości 442,3 km.

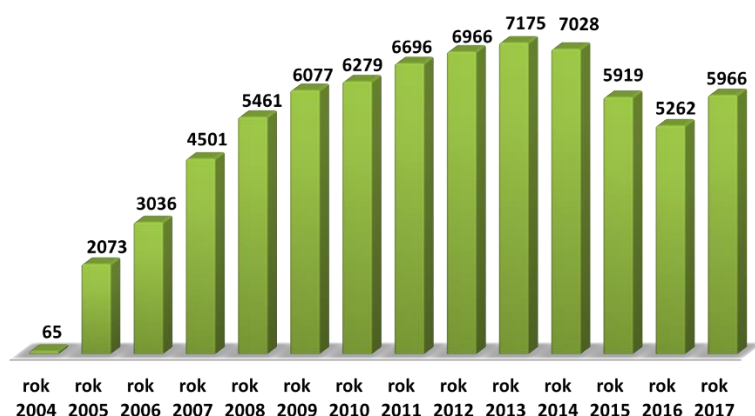
Największy realizowany projekt w zakresie ochrony przeciwpowodziowej na terenie województwa to projekt Kompleksowe zabezpieczenie przeciwpowodziowe Żuław do roku 2030.

Pozytywne oddziaływanie rolnictwa na środowisko naturalne

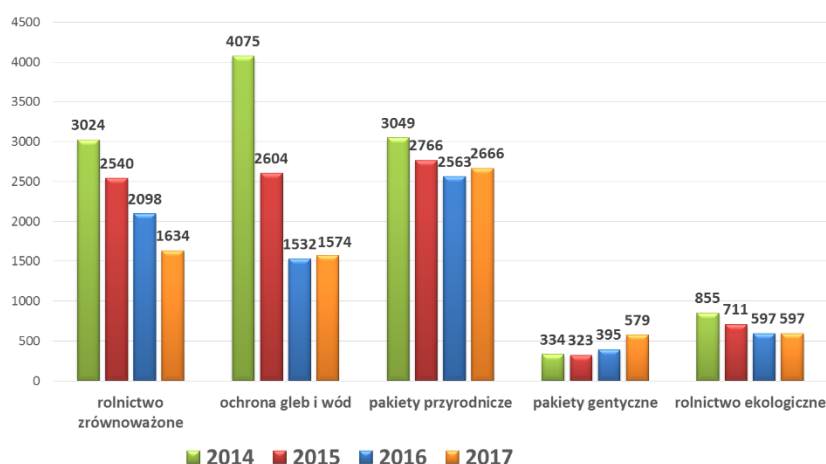
Pozytywny wpływ na środowisko mają realizowane programy rolnośrodowiskowe. Cieszą się one w woj. pomorskim dużą popularnością.

W 2013 i 2014 roku program rolnośrodowiskowy (PRS) realizowało ponad 7 tys. czyli ponad 18% pomorskich rolników, podczas gdy średnia krajowa wyniosła niespełna 9%. Do roku 2014 najchętniej wybieranym przez rolników działaniem Programu był wysiew międzyplonów. Od 2015 roku, międzyplony stały się jednym z elementów nowej płatności za „zazielenianie”, więc możliwość wysiewu międzyplonów, w ramach Programu rolno-środowiskowo-klimatycznego (PRSK) na lata 2014-2020, została ograniczona do obszarów szczególnie zagrożonych erozją wodną, szczególnie narażonych na zanieczyszczenia azotanami pochodzenia rolniczego (OSN) oraz obszarów o niskiej zawartości próchnicy. W związku z ograniczoną dostępnością wariantu międzyplonów i obostrzeniami w pozostałych działaniach rolno-środowiskowo-klimatycznych zainteresowanie rolników udziałem w programie spadło do 14% Ustanowienie obszarów OSN na całej powierzchni woj. pomorskiego w marcu 2017 r., a co za tym idzie przywrócenie możliwości realizacji pakietu: ochrona gleb i wód (międzyplonów), spowodowało zatrzymanie spadku zainteresowania rolników programem rolno-środowiskowo-klimatycznym. Ustabilizowała się również liczba gospodarstw korzystających z dopłat do rolnictwa ekologicznego. Do roku 2014 rolnictwo ekologiczne było jednym z pakietów PRS. Od roku 2015 jest oddzielnym działaniem PROW 2014-2020. Aktualnie w woj. pomorskim programy rolnośrodowiskowe (PRS,PRSK,RE) realizuje 15% gospodarstw, przy średniej w Polsce: 6%. (źródło: Opracowanie PODR w Lubaniu na podstawie danych Oddziału Regionalnego ARiMR w Gdyni)

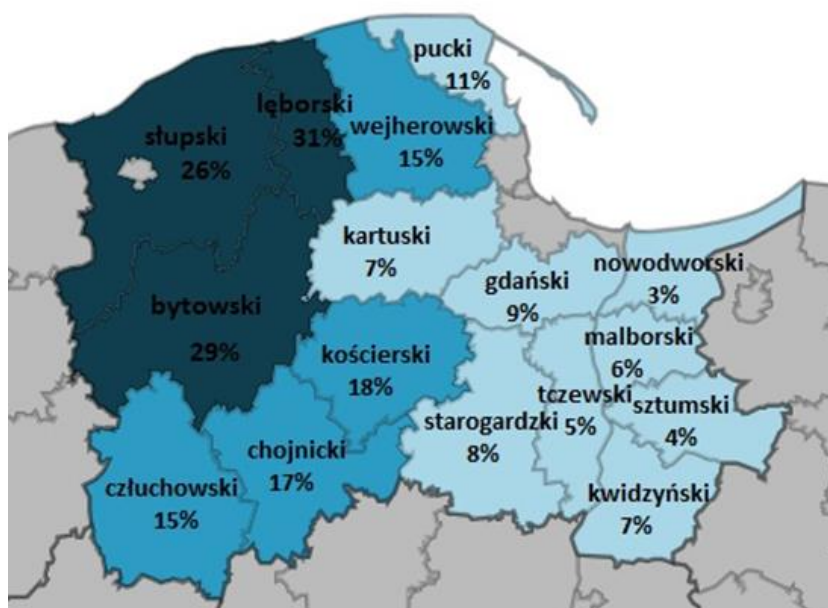
Wykres 36. Ilość gospodarstw realizujących PRS, RSK, RE w woj. pomorskim w latach 2004 – 2017

Wykres 37. Porównanie popularności pakietów PRS, RSK, RE w woj. pomorskim w latach 2014-2017

Mapa 17. udział gospodarstw deklarujących realizację programów rolno-środowiskowych (PRS, PRSK) względem ilości gospodarstw składających wnioski o dopłaty bezpośrednie w roku 2017

Wnioski

1. **Użytki rolne na obszarze województwa wykazują także duże zróżnicowanie pod względem przydatności rolniczej. Udział gleb najlepszych i bardzo dobrych (klasy I i II) najwyższy był w powiatach: nowodworskim (36% użytków rolnych), malborskim (31%) i gdańskim (11%). Gleby słabe i bardzo słabe (kl. V i VI) dominowały w powiatach: kartuskim (76%), kościerskim (71%) i bytowskim (55%). Powoduje to konieczność odmiennego podejścia do planowania rozwoju gospodarstw w poszczególnych rejonach.**
2. **Wysoki poziom zakwaszenia gleb oraz błędy występujące w stosowaniu nawozów mineralnych i naturalnych, wpływających negatywnie na środowisko naturalne, wymagają systematycznych działań edukacyjnych i doradczych.**
3. **Specyfika województwa wymaga konsekwentnych działań zabezpieczających przed powodzią, szczególnie terenu Żuław.**

1.3.3.	Struktura gospodarstw	
	<i>liczba gospodarstw i ich struktura wg typów produkcji</i>	
	<i>pow. UR, średnia wielkość gospodarstwa</i>	
	<i>stopień specjalizacji</i>	
	<i>gospodarstwa ekologiczne</i>	
	<i>liczba osób pracujących w 1 gospodarstwie</i>	
	<i>poziom mechanizacji/stopień innowacyjności a wielkość gospodarstwa, minimalna skala efektywności ekonomicznej gospodarstw wg typów produkcji</i>	
	Mapy	
	<i>główne wnioski możliwe w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin;</i>	

1. Liczba gospodarstw rolnych i ich struktura w województwie pomorskim

Przeprowadzone w 2013 r. przez GUS badania struktury gospodarstw rolnych, zgodnie z Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1166/2008 - uwzględniające nową definicję gospodarstwa rolnego (*bez ujmowania posiadaczy użytków rolnych nieprowadzących działalności rolniczej oraz posiadaczy użytków rolnych o powierzchni poniżej 1 ha prowadzących działalność rolniczą o małej skali*), wykazało iż w województwie pomorskim funkcjonuje 39 956 gospodarstw rolnych ogółem, tj. 2,8% gospodarstw w kraju, z tego 39 733 to gospodarstwa indywidualne - tab.1. Gospodarstw ogółem o powierzchni powyżej 1 ha UR odnotowano 39 229, w tym 99,4 % należy do gospodarstw indywidualnych. W strukturze gospodarstw ogółem dominują gospodarstwa o powierzchni 5-10 ha UR - 21,2%, nieco mniej podmiotów odnotowano w grupie obszarowej 10-15 ha UR - 15,1%, zaś najmniejszą stanowiły gospodarstwa do 1 ha UR - 1,8%. W województwie pomorskim funkcjonuje 28 920 gospodarstw o powierzchni do 15 ha UR, co stanowi 72,4% ogółu gospodarstw. Pozostałe - 2247 podmiotów, to duże gospodarstwa rolne o powierzchni 50 ha i więcej UR. W strukturze stanowią one tylko 5,6% ogółu gospodarstw województwa, ale w ich dyspozycji znajduje się 46,7% ogólnej powierzchni UR gospodarstw. W przypadku gospodarstw indywidualnych, w powyższej grupie obszarowej, znajduje się 5,2% ogółu gospodarstw indywidualnych województwa pomorskiego.

Tabela 76. Gospodarstwa rolne według grup obszarowych UR w województwie pomorskim w 2013r.

Wyszczególnienie	Ogółem	Grupy obszarowe użytków rolnych											
		do 1 ha włącznie	powyżej 1 ha										
			Razem	1 - 2	2 - 3	3 - 5	5 - 10	10 - 15	15 - 20	20 - 30	30 - 50	50 - 100	100 i więcej
Gospodarstwa rolne ogółem	39 956	727	39229	5 037	3852	4810	8478	6019	3265	3155	2367	1383	864
Struktura gospodarstw ogółem (%)	100	1,8	98,2	12,6	9,6	12,0	21,2	15,1	8,2	7,9	5,9	3,5	2,2
Gospodarstwa indywidualne	39 733	724	39009	5035	3850	4803	8470	6013	3261	3150	2351	1363	714
Udział gospodarstw indywidualnych w liczbie gospodarstw ogółem (%)	99,4	99,6	99,4	100,0	99,9	99,9	99,9	99,9	99,9	99,8	99,3	98,6	82,6

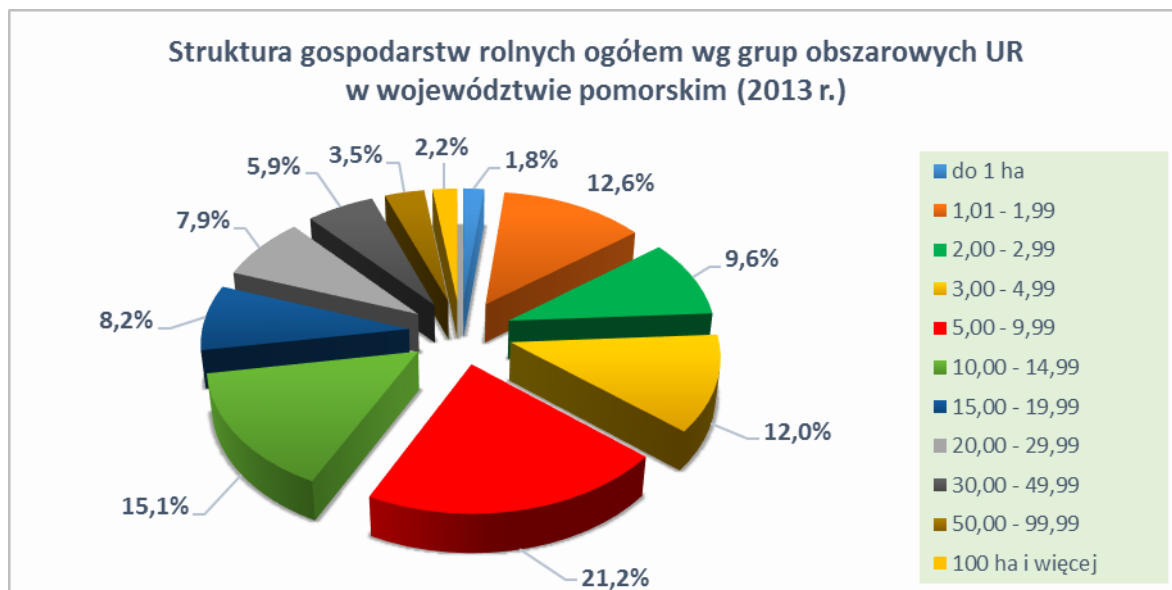
Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 38. Liczba gospodarstw wg. grup obszarowych

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 39. Struktura gospodarstw wg. grup obszarowych UR

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Liczba gospodarstw rolnych określana przez GUS wg nowej metodologii, jest bardzo zbliżona do liczby gospodarstw składających do ARiMR wnioski o dopłaty bezpośrednie – 38 774 w 2016 r.

Tabela 77. Liczba złożonych wniosków o dopłaty obszarowe w 2016 r.

Powiat	Liczba złożonych wniosków
powiat Bytowski	3491
powiat Chojnicki	2859
powiat Człuchowski	1838
powiat Gdański	3126
powiat Kartuski	4790
powiat Kościerski	3081
powiat Kwidzyński	2053
powiat Lęborski	1172
powiat Malborski	1075
powiat Nowodworski	1129
powiat Pucki	1888
powiat Słupski	2827
powiat Starogardzki	3309
powiat Sztumski	1297
powiat Tczewski	1861
powiat Wejherowski	2978
Razem	38774

Źródło: POR ARiMR w Gdyni

2. Średnia wielkość gospodarstwa

Przeciętna powierzchnia gospodarstwa rolnego ogółem w województwie pomorskim, wg danych z 2013 r., wynosi 21,10 ha, natomiast średnia powierzchnia użytków rolnych liczy 18,48 ha, w tym gospodarstwa indywidualnego - 15,94 ha.

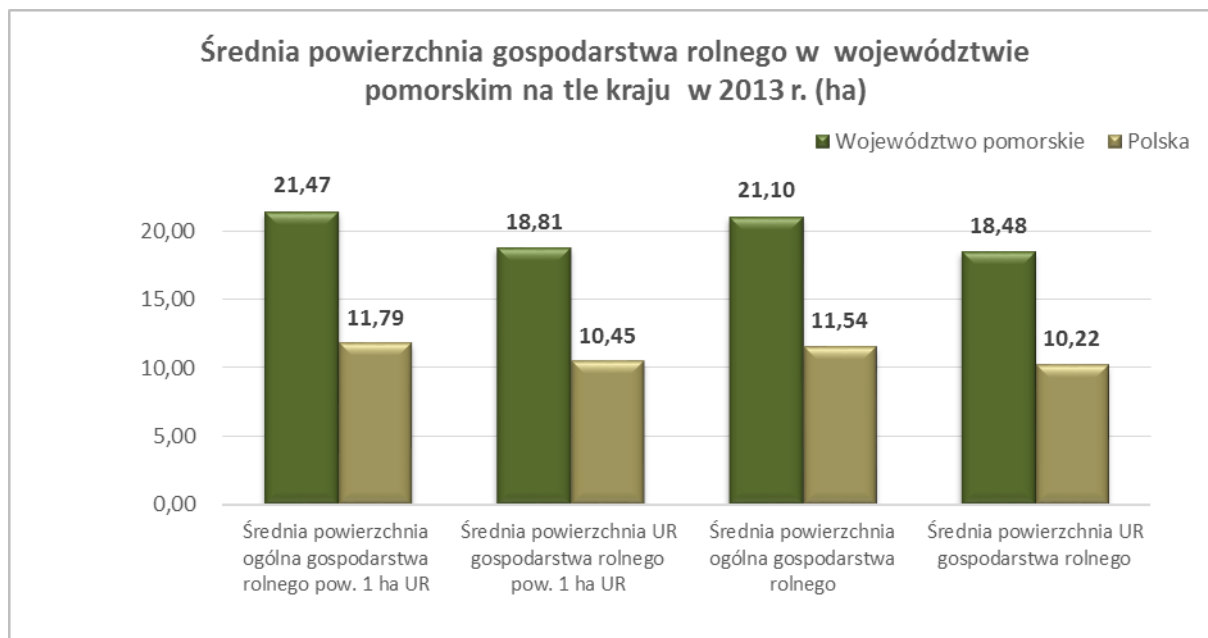
Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego województwa pomorskiego, o areale powyżej 1 ha UR, stanowi 21,47 ha (w kraju 11,79 ha), zaś średnia powierzchnia użytków rolnych - 18,81 ha, wobec średniej krajowej równej 10,45 ha. Pod względem średniej powierzchni użytków rolnych w gospodarstwie, o areale pow. 1 ha UR, województwo pomorskie zajmuje 5 lokatę w kraju po województwie zachodniopomorskim, warmińsko-mazurskim, opolskim i lubuskim.

Tabela 78. Charakterystyka gospodarstw rolnych województwa pomorskiego, o powierzchni powyżej 1 ha UR, według grup obszarowych UR (2013 r.)

Wyszczególnienie	Ogółem	Grupy obszarowe użytków rolnych w ha									
		1 - 2	2 - 3	3 - 5	5 - 10	10 - 15	15 - 20	20 - 30	30 - 50	50 - 100	100 i więcej
Liczba gospodarstw rolnych ogółem	39229	5037	3852	4810	8478	6019	3265	3155	2367	1383	864
Powierzchnia gruntów ogółem - gospodarstwa rolne ogółem	842314	10001	12547	24367	77404	89739	69691	93235	99642	103023	262666
Powierzchnia użytków rolnych - gospodarstwa rolne ogółem	737764	7418	8972	18719	61000	74156	56189	76186	90041	96270	248812
Średnia powierzchnia gruntów w gospodarstwie rolnym ogółem	21,47	1,99	3,26	5,07	9,13	14,91	21,34	29,55	42,10	74,49	304,01
Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie rolnym ogółem	18,81	1,47	2,33	3,89	7,20	12,32	17,21	24,15	38,04	69,61	288,00

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 40. Średnia powierzchnia gospodarstwa – pomorskie na tle kraju

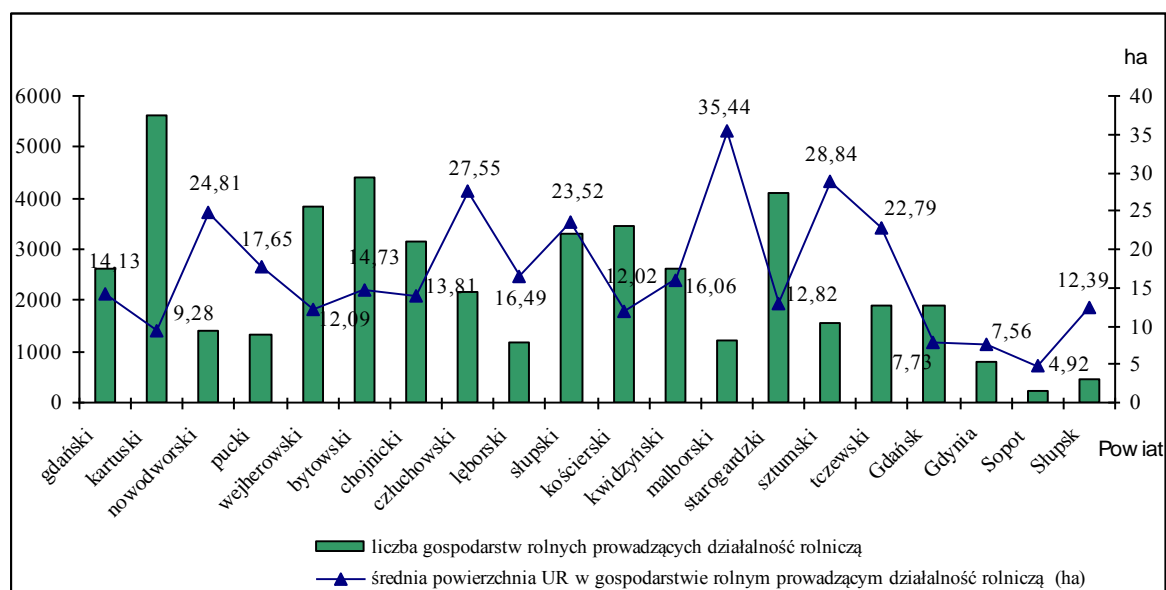

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Biorąc pod uwagę średnią powierzchnię użytków rolnych wg. wniosków o dopłaty obszarowe złożone w 2016 r., województwo pomorskie ze średnią powierzchnią UR równą 19,09 ha znajduje się na IV miejscu w kraju po zachodniopomorskim – 30,20 ha, następnie warmińsko-mazurskim – 22,7 ha, oraz lubuskim – 21,14 ha, a ponadto blisko dwukrotnie przekracza średnią krajową – 10,56 ha UR.

W ujęciu powiatowym, pod względem wielkości powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą, jak wskazuje wykres 41, na pierwszych trzech pozycjach lokuje się: powiat malborski - ze średnią 35,44 ha, powiat sztumski - 28,84 ha i powiat człuchowski - 27,55 ha. Nie biorąc pod uwagę miast na prawach powiatu, najmniejszą średnią powierzchnię, liczącą 9,28 ha, posiada gospodarstwo powiatu kartuskiego.

Wykres 41. Liczba gospodarstw i powierzchnia UR

Według szacunków własnych PODR w Lubaniu, struktura obszarowa w podregionach NUTS 3 przedstawia się następująco - tab. 79.

Tabela 79. Struktura obszarowa gospodarstw w podregionach województwa pomorskiego

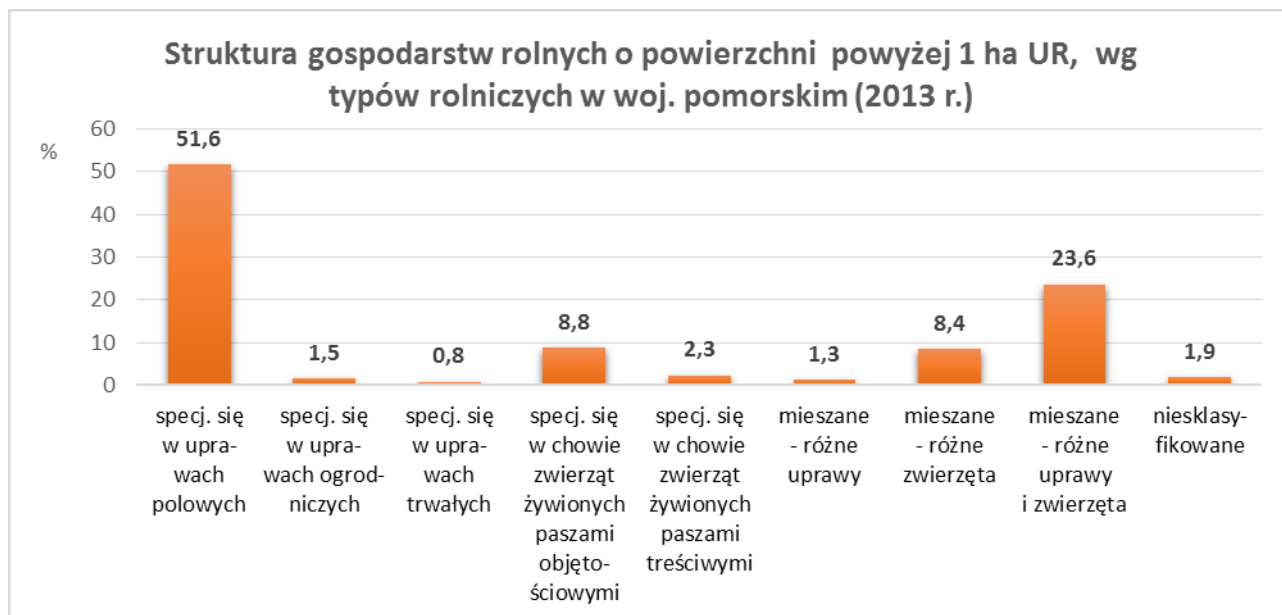
Grupa obszarowa	Podregion				Woj. pomorskie
	gdański	slupski	chojnicki	starogardzki	
od 1 do 15 ha	72,3%	67,8%	67,8%	58,6%	67,1%
od 15 do 50 ha	22,5%	25,4%	27,0%	31,5%	26,2%
pow. 50 ha	5,2%	6,8%	5,2%	9,9%	6,6%

Najkorzystniejsza struktura obszarowa występuje w podregionie starogardzkim, w którym jest najmniej gospodarstw małych - do 15 ha a najwięcej gospodarstw w dwóch pozostałych grupach obszarowych tj. od 15 do 50 ha i pow. 50 ha.

3. Stopień specjalizacji

Biorąc pod uwagę typy rolnicze, wśród gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych dominowały, podobnie jak w kraju, gospodarstwa rolne specjalizujące się w uprawach polowych – 51,6%. Drugą pod względem liczebności grupę stanowiły gospodarstwa z różnymi uprawami i zwierzętami łącznie – 23,6% (w kraju 19,7%), a na trzecim miejscu znalazła się grupa gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi – 8,8% (w kraju 11,5%).

Wykres 42. Struktura gospodarstw rolnych

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Z badań rachunkowości rolnej FADN (gospodarstw prowadzących badania nieprzerwanie w latach 2010-2015) wynika, że:

1. Najwięcej gospodarstw kontynuujących prowadzenie rachunkowości występuje w woj. pomorskim w grupie gospodarstw niewyspecjalizowanych – „mieszane”, a następnie w grupie gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach polowych.
2. Obserwacja liczebności gospodarstw w poszczególnych grupach wskazuje na występowanie migracji gospodarstw między grupami specjalizacji tzn. zmiany struktury produkcji gospodarstw w kolejnych latach badań.
 - W wartościach bezwzględnych, największy i systematycznie postępujący ubytek liczby gospodarstw następował w grupie gospodarstw niewyspecjalizowanych (mieszane). Liczebność tej grupy w analizowanym okresie zmniejszyła się o ponad 18%.
 - Z drugiej strony, wzrastała liczba gospodarstw wyspecjalizowana w produkcji polowej. W tej grupie, w badanym okresie, nastąpił wzrost liczebności o prawie 18%.
 - W ujęciu procentowym największy wzrost liczebności – o 50%, nastąpił w grupie gospodarstw „trawożernych” – wyspecjalizowanych w produkcji bydła opasowego.
 - O ponad 12% zwiększyła się także grupa gospodarstw wyspecjalizowanych w hodowli krów mlecznych.
 - Najmniej podatna na zmiany struktury produkcji była grupa gospodarstw wyspecjalizowana w produkcji zwierząt ziarnożernych (w warunkach woj. pomorskiego – głównie trzody chlewnej)

Przedstawione dane świadczą o tym, że decyzje zarządzających gospodarstwami o kierunku produkcji nie mają charakteru stałego, są one modyfikowane w zależności od sytuacji rynkowej i oceny tej sytuacji przez zarządzających.

4. Gospodarstwa ekologiczne

Działania na rzecz rozwoju rolnictwa ekologicznego stwarzają możliwości rozwiązywania problemów związanych z ochroną środowiska, a także rozwojem obszarów wiejskich przy jednoczesnym wytwarzaniu żywności wysokiej jakości. Rolnictwo ekologiczne wpływa na znaczne utrzymanie i zwiększenie różnorodności biologicznej i walorów przyrodniczych rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Dodatkowo, poprzez swoją pracochłonność wpływa na zwiększenie zatrudnienia na obszarach wiejskich. Produkcja

żywności metodami ekologicznymi jest szansą na podniesienie konkurencyjności przetwórców i producentów rolnych oraz wpływa na zmianę sposobu konkurencyjności z ilościowej na jakościową. Należy również zwrócić uwagę, że światowy rynek rolnictwa ekologicznego rozwija się zwiększając swoje obroty o około 20% rocznie przy jednoczesnym kilkuprocentowym wzroście obrotów rynku żywności konwencjonalnej. Ponadto rosnąca popularność żywności ekologicznej, w dużym stopniu przyczynia się do zwiększenia atrakcyjności terenów wiejskich oraz rozwoju turystyki wiejskiej, w tym agroturystyki.

Statystyki.

Od momentu wstąpienia Polski w struktury UE liczba gospodarstw ekologicznych oraz suma powierzchni upraw ekologicznych wzrosła ponad dziesięciokrotnie. Przyczyną tak gwałtownego zainteresowania rolnictwem ekologicznym były dotacje przewidziane w PROW 2004-2006 oraz 2007-2013. Zdaniem ekspertów zmiany w systemie dopłat wprowadzane od 2013 (m.in. uzależnienie dopłat do upraw paszowych od posiadania produkcji zwierzęcej) i przewidziane w PROW 2014-2020 spowodowały, że liczba gospodarstw ekologicznych w Polsce, wbrew tendencjom światowym i europejskim, będzie malała.

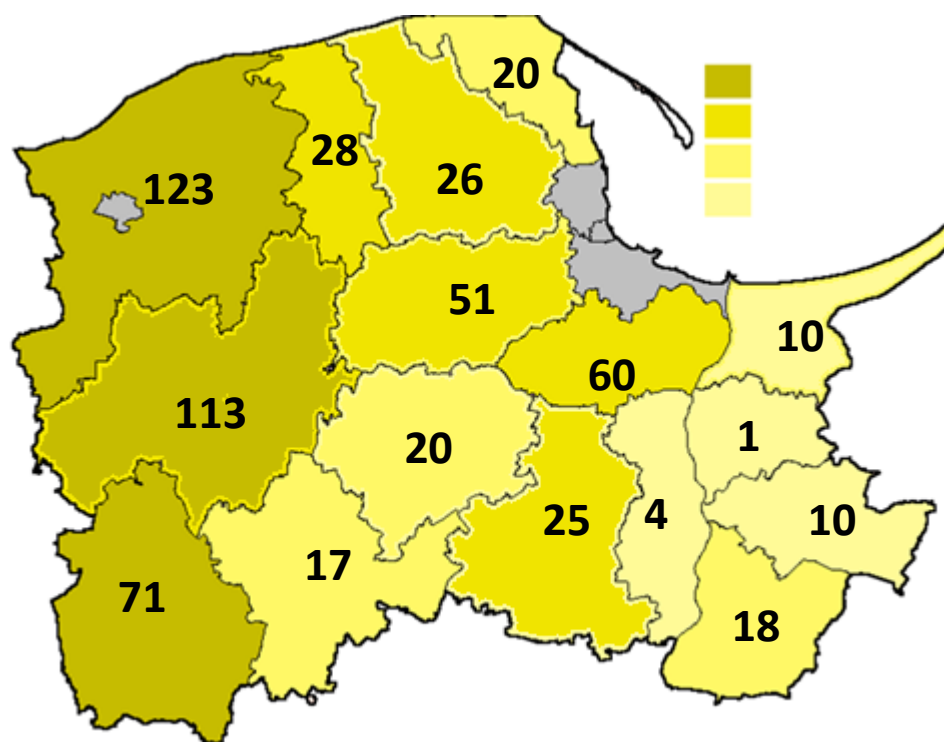
Takie zjawisko obserwujemy już wyraźnie w woj. pomorskim. Po okresie wzrostu liczby gospodarstw od 65 w 2004 r. do 903 w 2012 r., następuje systematyczny spadek: 892 w 2013 r., 855 w 2014 r., 711 w 2015 i **597 w 2016 r.** oraz tak samo w **2017 r.** (źródło: dane OR ARiMR).

Wykres 43. Liczba gospodarstw korzystających z dopłat dla rolnictwa ekologicznego

Aktualnie najwięcej gospodarstw ekologicznych zlokalizowanych jest w podregionie słupskim (gdzie prym wiodą powiat słupski - 123 i bytowski - 113), następnie w podregionie Żuław i Powiśla (choć przoduje tutaj powiat gdański 60, a są powiaty, gdzie liczba gospodarstw ekologicznych jest poniżej 10), w podregionie kaszubsko kociewskim (prym wiedzie powiat kartuski -51), a najmniej w podregionie nadmorskim (wykres).

Mapa 18. Liczba gospodarstw ubiegających się o płatności ekologiczne z podziałem na powiaty na dzień 26.06.2017 r.

źródło: ARiMR

Ciekawym zjawiskiem jest fakt, że nie wszystkie gospodarstwa posiadające certyfikat rolnictwa ekologicznego ubiegają się o płatności ekologiczne z ARiMR. W roku 2017 wg danych GIHARS łączna ilość producentów ekologicznych przekracza 700. Zatem jest to znacząca różnica w porównaniu z danymi ARiMR (597). Z pewnością zasady przyznawania płatności i obostrzenia jakie nałożono z PROW 2014-2020 miały na to wpływ. Być może należy doprecyzować przepisy co do produkcji surowców ekologicznych, a nie tylko do powierzchni uprawy.

Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych

Źródło: raporty IJHARS - stan rolnictwa ekologicznego województwa pomorskiego na dzień 31 grudnia 2014 r

W województwie pomorskim powierzchnia użytków ekologicznych to prawie 30 tys. ha (29281,64 ha) i jako jedno z nielicznych województw możemy zaobserwować, w stosunku do roku 2013 wzrost tych użytków (+561 ha). Na podstawie raportu IJHARS zwiększyła się też w naszym województwie średnia powierzchnia gospodarstw ekologicznych. Zwiększył się % gospodarstw z powierzchnią w przedziale 20-50 ha jak i tych gospodarujących na arealach przekraczających 50 ha. Średnia powierzchnia gospodarstwa ekologicznego w woj. pomorskim to 31,49 ha (a śr. w kraju – 23,27 ha).

Struktura upraw ekologicznych woj. pomorskiego

74,5 % - stanowią trwałe użytki zielone oraz rośliny przeznaczone na pasze dla zwierząt gosp. 17,9 % - zboża, 5 % - owoce, 2,5 % - warzywa, 0,1 % - ziemniaki. W roku 2014 było 80,7 % gospodarstw ekologicznych prowadzących wyłącznie produkcję roślinną. Natomiast tylko 19,3 % prowadziło zarówno produkcję roślinną jak i zwierzęcą.

Z pewnością system dopłat z PROW 2014-2020 w najbliższym czasie spowoduje znaczące różnice w strukturze upraw ekologicznych – zmniejszy się udział TUZ i roślin paszowych.

Zwierzęta ekologiczne w woj. pomorskim

Bydło mleczne - 37 gospodarstw utrzymuje bydło mleczne (487 krów) najwięcej w powiecie kartuskim – 15 gosp. (225 szt.), bytowskim – 7 gosp. (22 szt.), słupskim - 5 gosp. (11 szt.)

Bydło – (w tym również bydło mleczne) 64 gospodarstwa (1808 szt.) przodują również powiaty kartuski – 17 gosp.(560 szt.), bytowski -10 gosp.(161 szt.). słupski – 8 gosp.(738 szt.),

Owce – 22 gospodarstwa (3400 szt.) najwięcej gosp. zlokalizowanych jest w powiecie bytowskim - 7 gosp. (1008 szt.), słupski - 5 gosp. (1272 szt.), gdański - 3 gosp. (249 szt.), m. Gdynia - 1 gosp. (456 szt.)

Trzoda chlewna – 15 gospodarstw (591 szt.), tu przoduje powiat kartuski – 5 gosp.(288 szt.) i po 2 gosp. w powiatach starogardzkim (244 szt.), słupskim (82 szt.) oraz wejherowskim (19 szt.)

Daniele – 8 gospodarstw (202 szt.) najwięcej gosp. zlokalizowanych jest w powiatach człuchowskim -2 gosp. (120 szt.), wejherowskim – 2 gosp.(34 szt.), kartuskim – 2 gosp. (13 szt.).

Przetwórstwo ekologiczne.

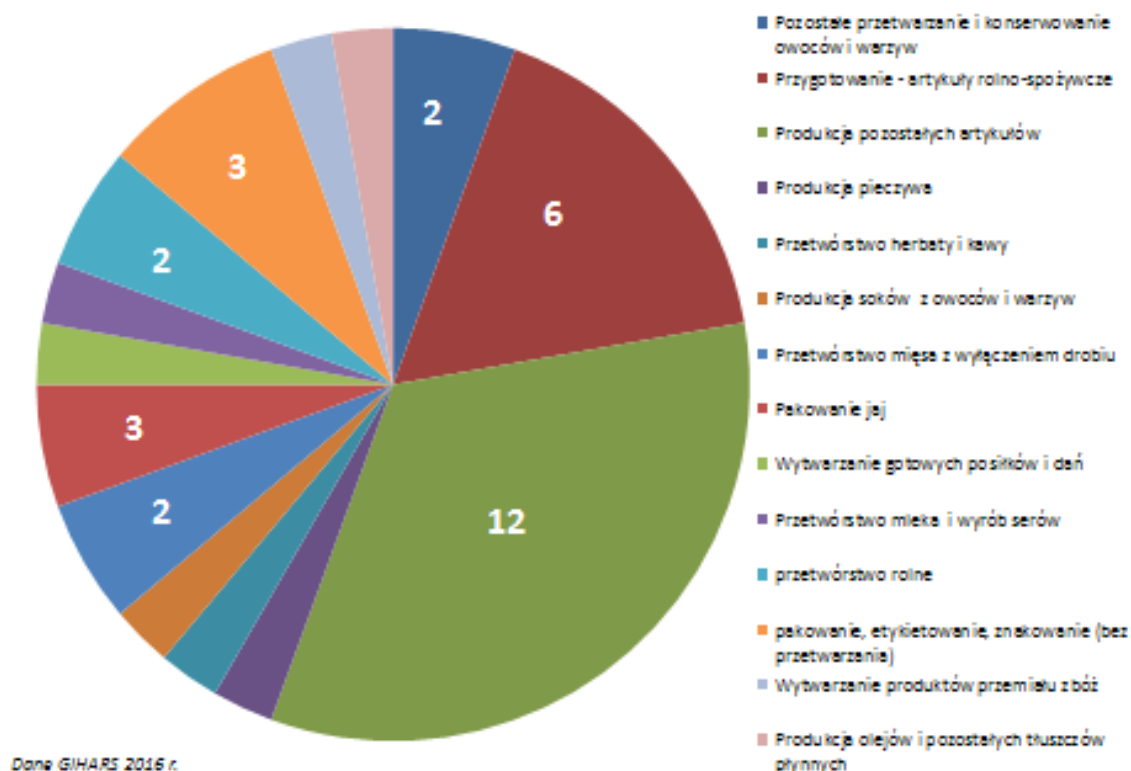
Pomimo 20-krotnego wzrostu liczby przetwórci ekologicznych w Polsce w okresie 2003-2014 (z 22 do 484) ich liczba jest bardzo niska w porównaniu do krajów zachodnich. Sprawia to, że relacja liczby gospodarstw i użytków rolnych przypadających na liczbę przetwórców jest bardzo niekorzystna.

W 2014 r. nastąpił wzrost liczby przetwórci ekologicznych w województwie pomorskim (z 17 na 27). W kolejnych latach ta liczba również rosła i na dzień 31.12.2016 r. wg danych GIHRARS było ich już 36.

Udział poszczególnych branż przetwórstwa w województwie pomorskim przedstawia się następująco:

Wykres 44. Udział branż w przetwórstwie ekologicznym

udział branż w przetwórstwie ekologicznym w woj. pomorskim

Przetwórnictwo ekologiczne jest w podregionie Żuław i Powiśla, głównie skoncentrowanych w rejonie Trójmiasta (13). Przetwórnictwo nie specjalizuje się głównie w produkcji, ale w pakowaniu, konfekcjonowaniu produktów.

Pola do działania.

Słabą stroną rynku produktów ekologicznych jest niska skłonność do współpracy pomiędzy podmiotami tego rynku. Do tej pory w woj. pomorskim nie działała ani jedna organizacja związana z rynkiem produktów ekologicznych (Ramowy Plan Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego w Polsce na lata 2014-2020, MRiRW 2014). W roku 2017 powstało Pomorskie Stowarzyszenie Producentów Ekologicznych BIOPOMORZE.

Należy dążyć do tego, aby gospodarstwa ekologiczne były samowystarczalne ekonomicznie, a wsparcie i płatności były przyznawane do wyprodukowanych surowców, przez co staną się wyłącznie ich dodatkowym dochodem bądź wpłyną na ich konkurencyjność.

5. Pracujący w gospodarstwie

Prowadzenie działalności rolniczej w gospodarstwach rolnych wymaga udziału pracy człowieka. W gospodarstwach indywidualnych jest to najczęściej pracujący użytkownik i członkowie jego rodziny. Niekiedy wspomagani są oni przez płatnych pracowników najemnych lub pracowników kontraktowych, a także przez bezpłatną pomoc sąsiedzką.

Z uwagi na duży udział pracujących w niepełnym wymiarze czasu, nakłady pracy wyrażone są w umownych rocznych jednostkach pracy AWU - odpowiednik rocznego wkładu pracy osoby zatrudnionej w pełnym wymiarze czasu pracy.

Nakłady pracy na prowadzenie działalności rolniczej w gospodarstwach rolnych ogółem o powierzchni pow. 1 ha UR, w województwie pomorskim, wynosiły 55,3 tys. AWU, z tego zdecydowana większość w gospodarstwach indywidualnych - 52,5 tys. AWU (94,9%), co jest w dużej mierze konsekwencją struktury własnościowej rolnictwa.

Wśród gospodarstw indywidualnych o powierzchni pow. 1 ha UR, dominowały gospodarstwa prowadzone wyłącznie siłami użytkownika i jego rodziny, a w mniejszości były te, w których zatrudniano pracowników najemnych. W efekcie 94,5% (w kraju 95,0 %) nakładów pracy ponoszonych na prowadzenie działalności rolniczej stanowiła rodzinna siła robocza - 49,6 tys. AWU.

Fakt zatrudniania pracowników najemnych oznacza, że zasoby w ramach własnej rodzinnej siły roboczej były niewystarczające. Najmniejszą liczbę pracowników najemnych stałych zatrudniały gospodarstwa o powierzchni 1-5 ha UR – 5,2% ogółu najemnych stałych, gospodarstwa o powierzchni 30-100 ha – 28,7%, a w największych gospodarstwach o powierzchni ponad 100 ha UR pracowało 56,0%.

Tabela 80. Pracujący w gospodarstwie rolnym o pow. powyżej 1 ha UR wg grup obszarowych w województwie pomorskim (2013 r.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Grupy obszarowe użytków rolnych w ha									
		1 - 2	2 – 3	3 - 5	5 - 10	10 - 15	15 - 20	20 - 30	30 - 50	50 - 100	100 i więcej
gospodarstwa rolne ogółem											
Pełnozatrudnieni w tys. AWU	55,3	4,4	2,9	4,8	10,8	9,3	5,5	5,7	4,4	2,8	4,8
indywidualne gospodarstwa rolne											
Pełnozatrudnieni w tys. AWU	52,5	4,4	2,9	4,7	10,8	9,3	5,5	5,7	4,3	2,7	2,2
w tym:											
Członkowie rodziny użytkownika pracujący w gospodarstwie rolnym	49,6	4,2	2,8	4,5	10,6	9,1	5,3	5,5	4,1	2,4	1,2
-użytkownicy gospodarstw rolnych	24,5	1,7	1,3	2,3	5,2	4,6	2,7	2,8	2,1	1,2	0,6
-małżonkowie użytkowników	12,5	1,0	0,7	0,9	2,7	2,3	1,4	1,4	1,1	0,6	0,3
-pozostali członkowie rodziny	12,7	1,5	0,8	1,3	2,7	2,2	1,2	1,3	0,9	0,5	0,3
Pracownicy najemni zatrudnieni w gospodarstwie na stałe	1708	43	17	28	55	38	33	48	71	419	956

Źródło: własne na podstawie danych GUS

6. Poziom mechanizacji

W 2016 r. gospodarstwa rolne województwa pomorskiego posiadały łącznie 47,4 tys. ciągników, w tym gospodarstwa indywidualne - 46,4 tys. sztuk, co w porównaniu do 2013 r. oznaczało wzrost, odpowiednio o 1,9 % i blisko 2,5 %. Średnio na jeden ciągnik w gospodarstwie przypadało 15,3 ha UR, z tego 13,4 ha UR w gospodarstwach indywidualnych. W przeliczeniu na 100 ha UR gospodarstwa rolnego przypadało aż 6,5 szt. ciągników (7,5 w

gospodarstwach indywidualnych). Średnio na 1 gospodarstwo rolne województwa pomorskiego, o powierzchni powyżej 1 ha UR, przypadało 1,2 szt. ciągnika.

W ujęciu grup obszarowych UR, można zaobserwować wyraźne zróżnicowanie liczby posiadanych ciągników. Wg danych z 2013 r., 25,7 tys. tj. 65,4% ogółu gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha UR, wyposażonych było w 46,5 tys. ciągników (3,3% ogólnej liczby ciągników w kraju). Stąd średnio w województwie, na 1 gospodarstwo posiadające ciągniki, przypadało 1,8 szt. (w kraju 1,5 szt.). Najmniej odnotowano w grupie obszarowej 1-2 ha UR - 1 szt./ gospodarstwo, najwięcej w grupie 100 ha i więcej - 4,6 szt. ciągników na gospodarstwo.

Tabela 81. Ciągniki rolnicze w województwie pomorskim w 2016 r

WYSZCZEGÓLNIENIE	Gospodarstwa ogółem	Gospodarstwa indywidualne
Ciągniki w tys. szt.	47,4	46,4
Powierzchnia UR na 1 ciągnik w ha	15,3	13,4
Ciągniki na 100 ha UR w szt.	6,5	7,5

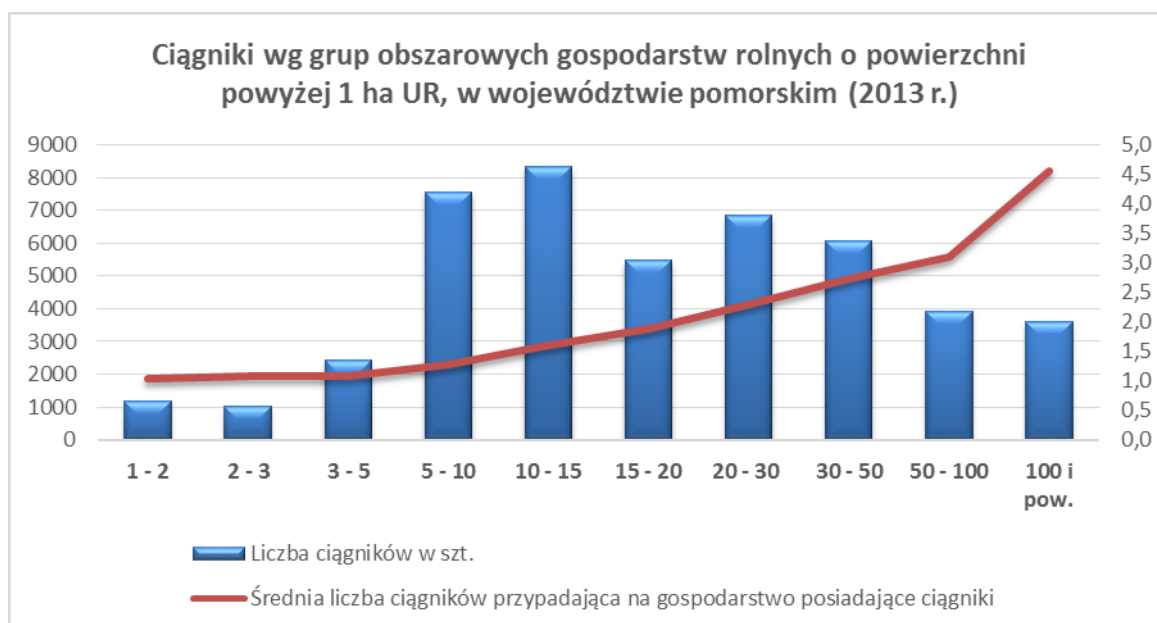
Źródło: własne na podstawie danych GUS

Tabela 82. Ciągniki w gospodarstwach rolnych o pow. powyżej 1 ha UR, wg grup obszarowych, w województwie pomorskim (2013 r.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Grupy obszarowe użytków rolnych w ha									
		1 - 2	2 - 3	3 - 5	5 - 10	10 - 15	15 - 20	20 - 30	30 - 50	50 - 100	100 i więcej
Gospodarstwa posiadające ciągniki	25667	1149	951	2264	5956	5177	2914	2971	2226	1272	787
Liczba ciągników w szt.	46476	1194	1022	2431	7564	8343	5470	6837	6082	3939	3594
Liczba ciągników na gospodarstwo posiadające ciągniki	1,8	1,0	1,1	1,1	1,3	1,6	1,9	2,3	2,7	3,1	4,6

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 45. Ciągniki wg grup obszarowych gospodarstw rolnych

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Z danych wynika, iż w kombajny zbożowe wyposażonych było 7,7 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha UR, tj. 19,5% ogólnej liczby gospodarstw rolnych województwa. Najwięcej kombajnów zbożowych znajdowało się w gospodarstwach o powierzchni 20-30 ha i 30-50 ha UR – odpowiednio 19,5% i 19,6% ogólnej liczby kombajnów zbożowych. Najmniej w gospodarstwach o powierzchni 1-5 ha UR – 1,1%. Kombajny ziemniaczane posiadało 1,7 tys. gospodarstw tj. 4,3% ogólnej liczby gospodarstw województwa. Kombajny buraczane odnotowano w 433 gospodarstwach tj. 1,1% gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha UR. Polowe opryskiwacze ciągnikowe były w 12,1 tys. gospodarstw co stanowiło 30,9% ogólnej liczby gospodarstw rolnych województwa.

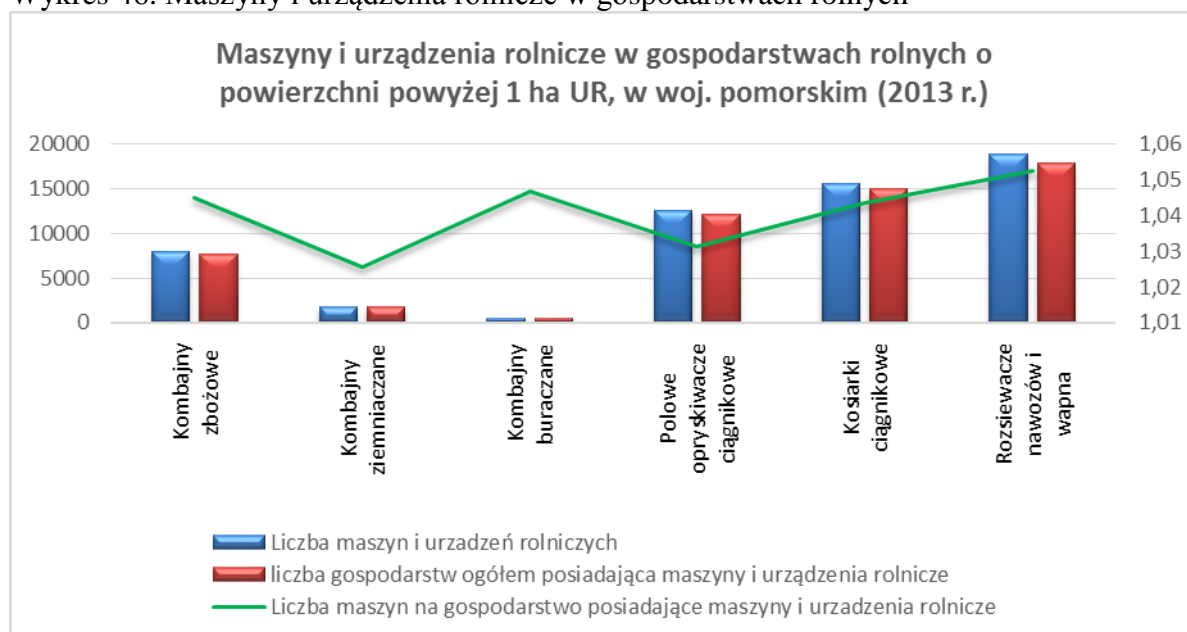
Tabela 83. Maszyny i urządzenia rolnicze w gospodarstwach rolnych o pow. powyżej 1 ha UR, w województwie pomorskim (2013 r.)

Wyszczególnienie	Liczba maszyn i urządzeń rolniczych	Gospodarstwa posiadające maszyny i urządzenia rolnicze
Kombajny zbożowe	7995	7651
Silosokombajny	281	252
Kosiarki ciągnikowe	15616	14963
Przyczepy zbierające	3272	2824
Prasy zbierające	8194	7688
Ładowacze	9299	8503
Kombajny ziemniaczane	1770	1726
Kombajny buraczane	453	433
Kopaczki do ziemniaków	10764	10701
Rozsiewacze nawozów i wapna	18822	17882

Rozrzutniki obornika	12508	12151
Sadzarki do ziemniaków	9113	9028
Polowe opryskiwacze ciągnikowe	12501	12120
Sadownicze opryskiwacze ciągnikowe	467	425

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 46. Maszyny i urządzenia rolnicze w gospodarstwach rolnych

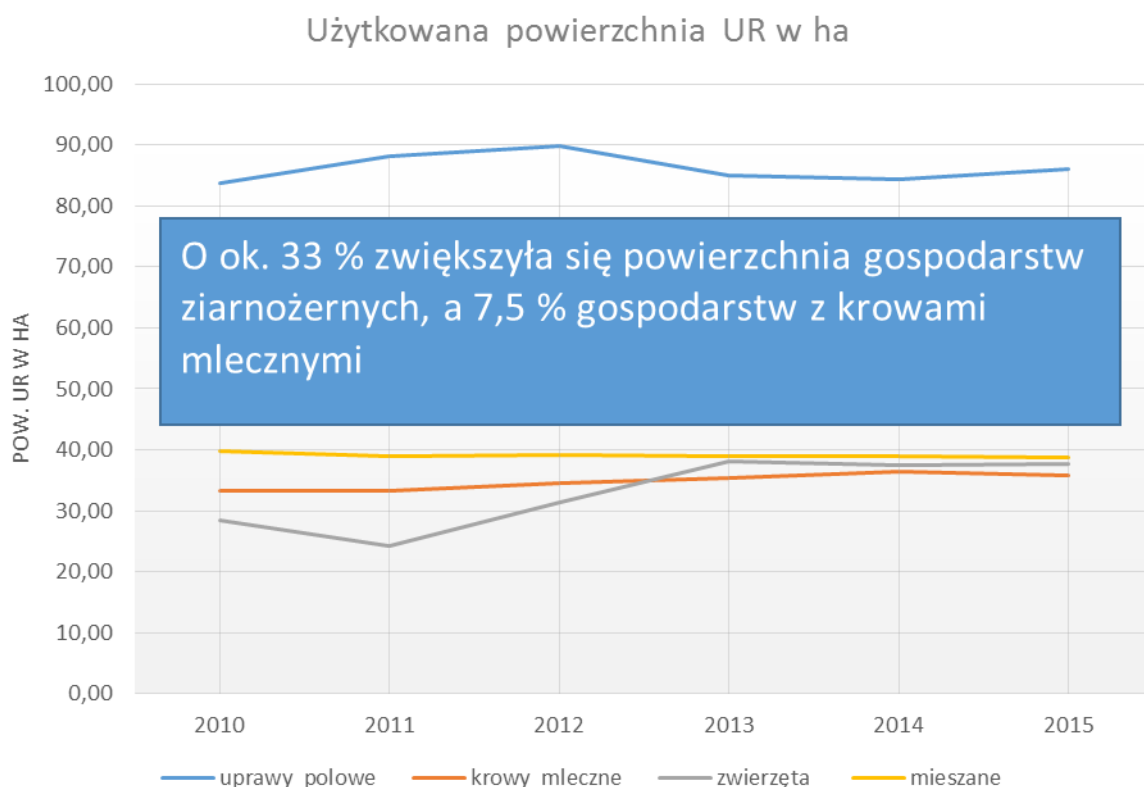

Źródło: własne na podstawie danych GUS

7. Skala efektywności ekonomicznej gospodarstw wg typów produkcji

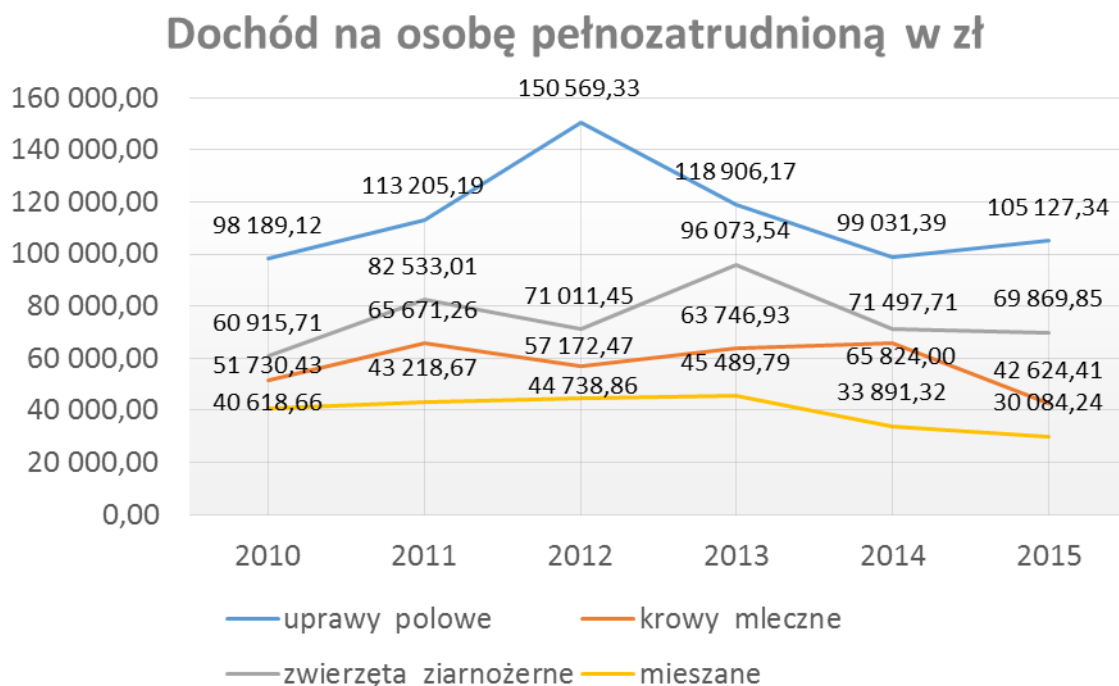
Efektywność ekonomiczną gospodarstw oceniono na podstawie wielkości powierzchni UR niezbędnej do wypracowania satysfakcjonującego dochodu rolniczego na osobę pełnozatrudnioną. Badania rachunkowości rolnej PL FADN w województwie pomorskim wskazują, że poszczególne typy specjalizacyjne gospodarstw wskazują, że gospodarstwa specjalizujące się w produkcji polowej mają zdecydowanie wyższą (ok. dwukrotnie) powierzchnię UR przypadającą na gospodarstwo niż pozostałe typy produkcyjne.

Wykres 47. Użytkowana powierzchnia UR w analizowanych gospodarstwach FADN

Posiadane areal UR umożliwiał osiąganie dochodu rolniczego na jednego zatrudnionego na satysfakcjonującym poziomie (z uwzględnieniem dopłat bezpośrednich) jedynie w gospodarstwach w typie produkcja roślinna.

Wykres 48. Dochód na osobę pełnozatrudnioną w analizowanych gospodarstwach FADN

Dochód rolniczy na osobę pełnozatrudnioną osiągnął najwyższą wartość:
 - W gospodarstwach produkcji polowej – w 2012 r

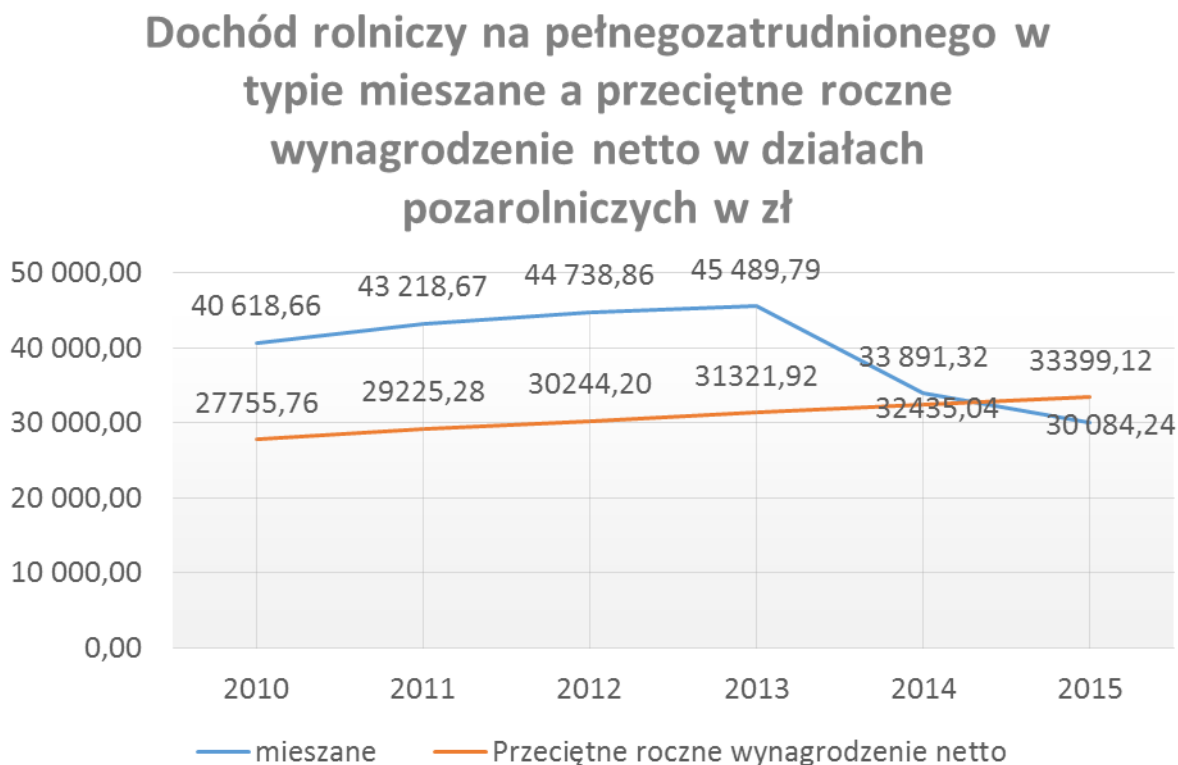
- W ziarnożernych i mieszanych – w 2013 r

- W krowach mlecznych – w 2014 r

W porównaniu z rokiem 2010 dochód ten był wyższy w roku 2015 w grupie produkcja polowa i ziarnożerne.

W porównaniu z rokiem 2014 dochód na osobę pełnozatrudnioną w roku 2015 był wyższy tylko w grupie produkcja polowa.

Wykres 49. Dochód na osobę pełnozatrudnioną w analizowanych gospodarstwach FADN w typie mieszane

Dochód na osobę pełnozatrudnioną w gospodarstwach typu „mieszane” spadł w roku 2015 poniżej przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w działach pozarolniczych.

Obserwacja liczebności gospodarstw w poszczególnych grupach wskazuje na występowanie migracji gospodarstw między grupami specjalizacji tzn. zmiany struktury produkcji gospodarstw w kolejnych latach badań.

W wartościach bezwzględnych, największy i systematycznie postępujący ubytek liczby gospodarstw następował w grupie gospodarstw niewyspecjalizowanych (mieszane).

Liczebność tej grupy w analizowanym okresie zmniejszyła się o ponad 18%.

Z drugiej strony, wzrastała liczba gospodarstw wyspecjalizowana w produkcji polowej.

W tej grupie, w badanym okresie, nastąpił wzrost liczebności o prawie 18%.

- W ujęciu procentowym największy wzrost liczebności – o 50%, nastąpił w grupie gospodarstw „trawożernych” – wyspecjalizowanych w produkcji bydła opasowego.

O ponad 12% zwiększyła się także grupa gospodarstw wyspecjalizowanych w hodowli krów mlecznych.

- Najmniej podatna na zmiany struktury produkcji była grupa gospodarstw wyspecjalizowana w produkcji zwierząt ziarnożernych (w warunkach woj. pomorskiego – głównie trzody chlewnej).

Wnioski

1. Mimo, iż średnia powierzchnia UR przypadająca na 1 gospodarstwo jest w woj. pomorskim jedną z najwyższych w kraju (4 miejsce), to w strukturze gospodarstw ponad 67% stanowią gospodarstwa do 15 ha. Wymaga to działań wspierających proces restrukturyzacji i zapewniania satysfakcjonujących dochodów dla tej grupy gospodarstw.
2. Badania rachunkowości rolnej PL FADN wskazują, że decyzje zarządzających gospodarstwami o kierunku produkcji nie mają charakteru stałego, są one modyfikowane w zależności od sytuacji rynkowej i oceny tej sytuacji przez zarządzających. Świadczy to o aktywności i otwartości rolników na zmieniającą się sytuację.
3. Areal użytków rolny na poziomie ok. 40 ha nie gwarantował jeszcze w 2015r. uzyskania dochodu rolniczego dla pełnozatrudnionego na poziomie średniej płacy netto w działach pozarolniczych.

1.3.4.	Wartość produkcji rolniczej
	<i>globalna produkcja roślinna i zwierzęca, w tym towarowa;</i>
	<i>pow. zasiewów, w tym wg rodzajów</i>
	<i>wysokość plonów wg gatunków podstawowych upraw w przeliczeniu na 1 ha,</i> <i>-produkcja owoców i warzyw</i>
	<i>pogłowie zwierząt ogółem, wg gatunków, średnia wielkość stada</i>
	<i>dynamika, produkcja wg rodzajów rynków</i>
	<i>opłacalność produkcji</i>
	<i>produkcja energii odnawialnej w rolnictwie</i>
	<i>znaczenie wsparcia publicznego w rolnictwie dla opłacalności produkcji i ciągłości produkcji rolniczej</i>
	<i>Mapy</i>
	<i>główne wnioski możliwie w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin</i>

1. Globalna produkcja rolnicza w tym towarowa

W 2015 r. w porównaniu do 2014 r. globalna produkcja rolnicza w województwie pomorskim zmniejszyła się o 5,1%, na co miał wpływ miał zarówno spadek produkcji roślinnej (o 7,7%), jak i zwierzęcej (o 2,6%). W omawianym roku 62,6% wartości końcowej produkcji rolniczej w województwie stanowiła produkcja zwierzęca. Wartość produkcji końcowej w 2015 r. w porównaniu z poprzednim rokiem była o 5,3% niższa, co było wynikiem spadku zarówno produkcji roślinnej (o 9,9%), jak i produkcji zwierzęcej (o 2,3%). W analizowanym roku nastąpił także spadek wartości towarowej produkcji rolniczej o 3,8%, przy czym wartości produkcji roślinnej i zwierzęcej zmniejszyły się odpowiednio o 7,9% i o 1,6%.

Tabela 84. Dynamika globalnej, końcowej i towarowej produkcji rolnej w województwie pomorskim w latach 2014-2015

Wyszczególnienie	2014	2015
	ogółem	
	rok poprzedni = 100	
Produkcja globalna	118,4	94,9
- roślinna	116,1	92,3
- zwierzęca	120,7	97,4
Produkcja końcowa	117,9	94,7
- roślinna	112,9	90,1

- zwierzęca	121,6	97,7
Produkcja towarowa	115,4	96,2
- roślinna	104,6	92,1
- zwierzęca	122,8	98,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

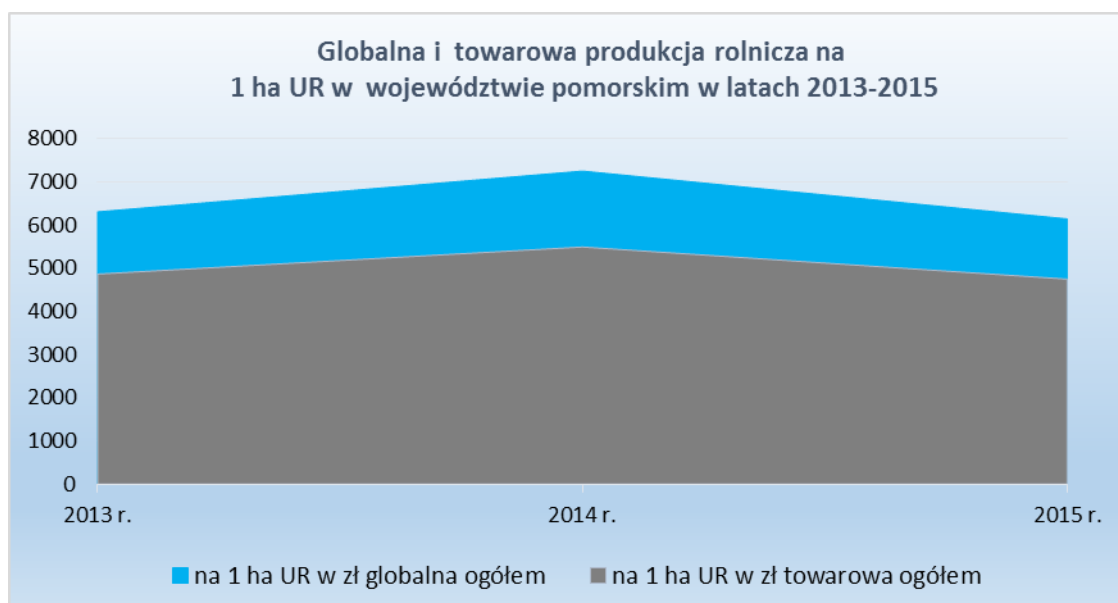
Jeśli chodzi o wartość globalnej produkcji rolniczej przypadającej na 1 ha UR, to w 2015 r. w województwie pomorskim wyniosła 6140 zł, co stanowiło tylko 84,7% produkcji roku poprzedniego. Była też mniejsza o 12,8% od przeciętnej wartości w kraju i o 3,0 % od wartości w Regionie północnym. Przeciętna dla kraju wartość produkcji towarowej na 1 ha UR (5490 zł) oraz wartość tej produkcji w Regionie północnym (4973 zł) także przewyższały wartość tego wskaźnika dla województwa pomorskiego, odpowiednio o 15,7 % i 4,8%. Udział produkcji towarowej w produkcji globalnej województwa pomorskiego (stopień towarowości) wzrósł z 75,8 % w 2014 r. do 77,3% w 2015 r.

Tabela 85. Globalna i towarowa produkcja rolnicza w województwie pomorskim na tle kraju 2013-2015

Nazwa	na 1 ha użytków rolnych w zł						w odsetkach					
	globalna			towarowa			globalna			towarowa		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
	zł						%					
Polska	7 180	7 742	7 044	5 312	5 729	5 490	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Region północny	6 615	7 237	6 331	5 002	5 447	4 973	17,7	17,9	17,4	18,1	18,3	17,5
Pomorskie	6 303	7 248	6 140	4 864	5 491	4 747	4,4	4,7	4,5	4,6	4,8	4,5

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 50. Globalna i towarowa produkcja rolnicza na 1 ha UR w woj. pomorskim

Źródło: własne na podstawie GUS

W strukturze towarowej produkcji rolniczej województwa pomorskiego, w roku 2014 i 2015 dominuje produkcja zwierzęca, a wśród niej produkcji żywca wieprzowego i drobiu. W

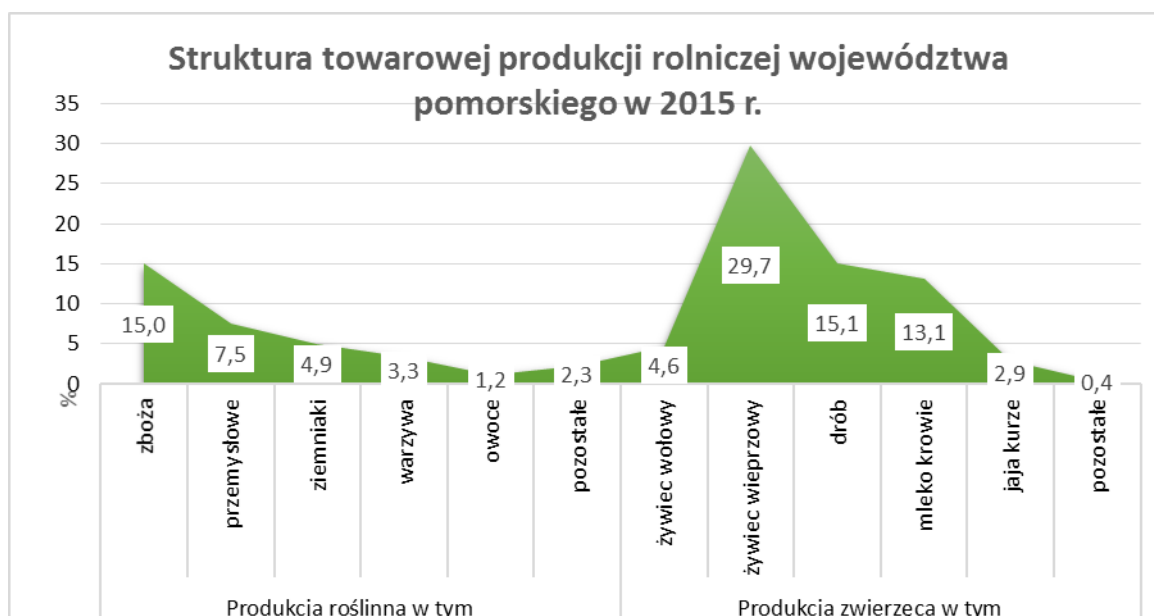
strukturze roślinnej produkcji towarowej, największy odsetek przypada na zboża i rośliny przemysłowe.

Tabela 86. Struktura towarowej produkcji rolniczej w woj. pomorskim w latach 2014-2015

WYSZCZEGÓLNIENIE	2014	2015
	w %	
Ogółem	100,0	100,0
Produkcja roślinna	34,8	34,2
Zboża	17,3	15,0
w tym: zboża podstawowe	16,7	14,5
w tym: pszenica	11,3	9,4
żyto	1,9	1,9
jęczmień	1,4	0,8
Ziemniaki	5,2	4,9
Przemysłowe	8,2	7,5
w tym buraki cukrowe	2,1	1,9
Warzywa	2,8	3,3
Owoce	1,2	1,2
Pozostałe	0,1	2,3
Produkcja zwierzęca	65,2	65,8
Żywiec rzeźny	47,7	49,5
w tym:		
bydło (bez cieląt)	4,9	4,6
cielęta	0,0	0,0
trzoda chlewna	28,2	29,7
owce	0,0	0,0
drób	14,5	15,1
Mleko krowie	12,1	13,1
Jaja kurze	3,3	2,9
Pozostałe	2,1	0,3

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 51. Struktura towarowej produkcji rolniczej woj. pomorskiego

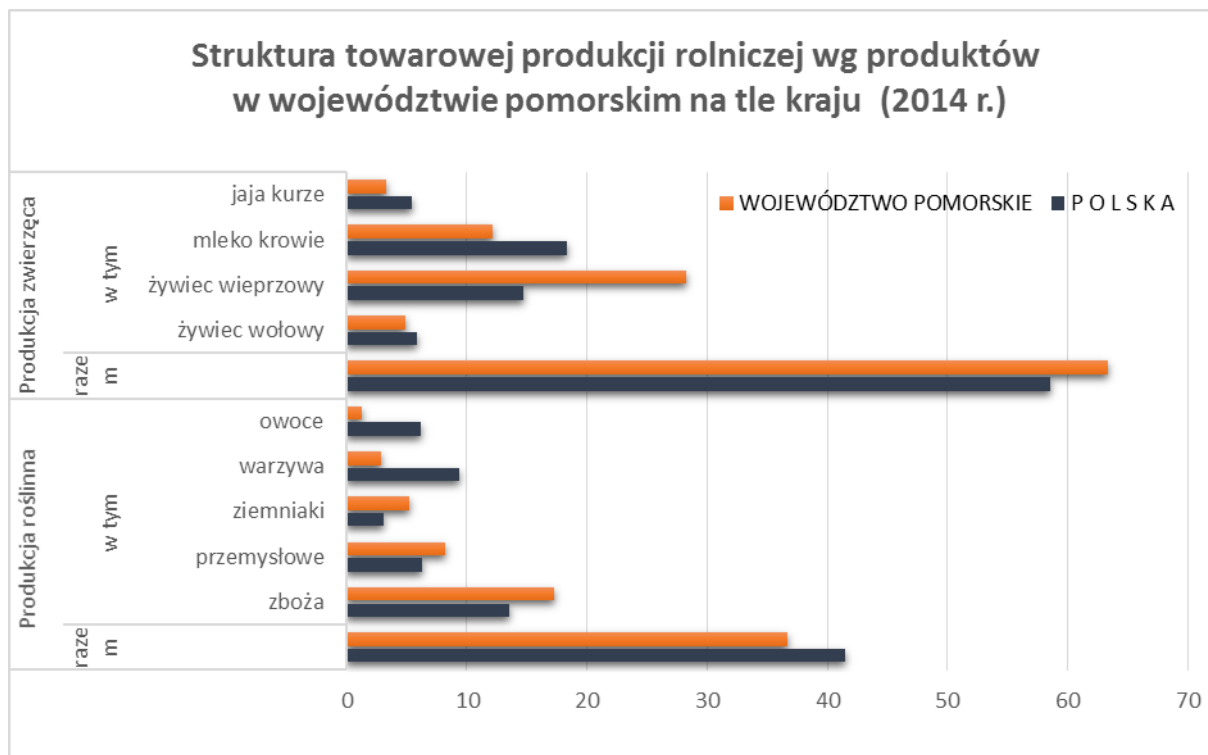
Źródło: własne na podstawie danych GUS

Tabela 87. Struktura towarowej produkcji rolniczej wg produktów w woj. pomorskim w 2014r.

Wyszczególnienie	Ogółem	Produkcja roślinna						Produkcja zwierzęca				
		razem	w tym					razem	w tym			
			zboża	przemysłowe	ziemniaki	warzywa	owoce		żywiec wołowy	żywiec wieprzowy	mleko krowie	jaja kurze
Polska	100	41,5	13,5	6,3	3,1	9,4	6,2	58,5	5,8	14,7	18,3	5,4
Pomorskie	100	36,7	17,3	8,2	5,2	2,8	1,2	63,3	4,9	28,2	12,1	3,3

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 52. Struktura towarowej produkcji rolniczej – pomorskie na tle kraju

Źródło: własne na podstawie danych GUS

2. Powierzchnia zasiewów

W 2016 r. powierzchnia zasiewów w gospodarstwach rolnych województwa pomorskiego wyniosła 573,6 tys. ha i była mniejsza o 4,2% w stosunku do roku 2015. Największa powierzchnia zasiewów znajdowała się w gospodarstwach indywidualnych i stanowiła 84,6 % ogólnej powierzchni zasiewów (zwiększyła się w stosunku do roku poprzedniego o 0,9 p. proc.).

W strukturze zasiewów, zboża ogółem zajmowały 395,3 tys. ha, grupa roślin przemysłowych – 77,5 tys. ha, rośliny pastewne (łącznie z mieszankami zbożowo-strączkowymi na ziarno) – 69,9 tys. ha, powierzchnia uprawy ziemniaków wyniosła 19,4 tys. ha, a grupa roślin „pozostałe” – 9,7 tys. ha. Wyjątkowo niski był areal upraw roślin strączkowych konsumpcyjnych - 2,0 tys. ha, co stanowiło tylko 43,3% powierzchni obsianej w roku 2015.

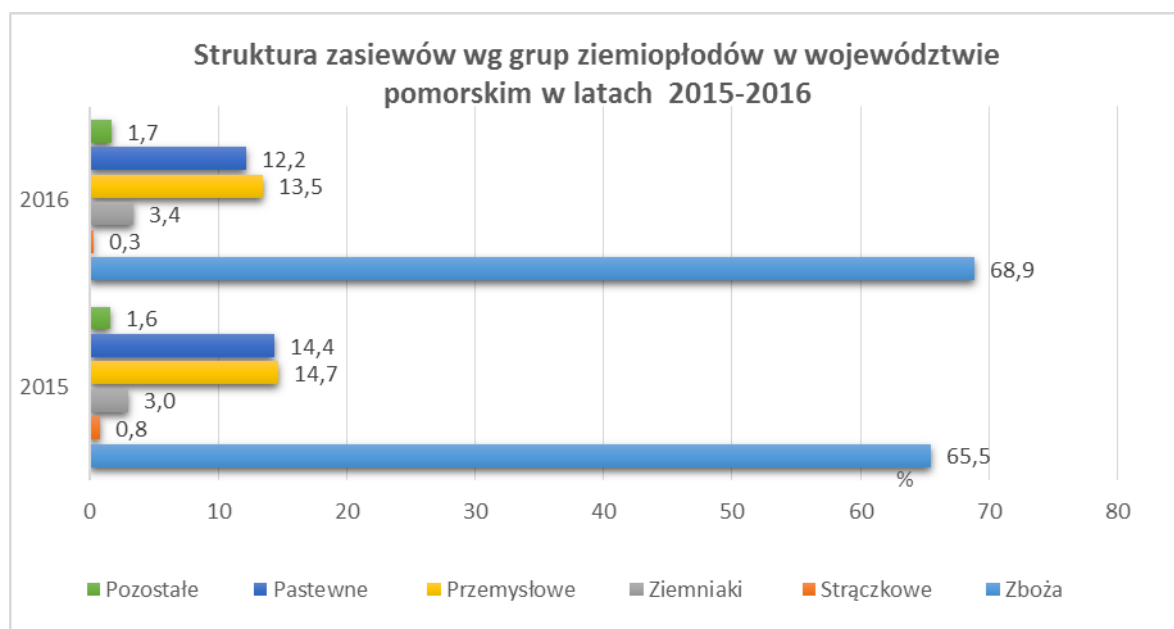
W strukturze zasiewów województwa pomorskiego nieodmiennie dominują zboża. W 2016 r. stanowiły one 68,9 % ogólnej powierzchni zasiewów, a to oznaczało wzrost o 3,4 p.p. w porównaniu do roku poprzedniego. Na drugiej pozycji znalazły się rośliny przemysłowe – 13,5%, których udział zmniejszył się o 1,2 p.p. do roku 2015. Na trzecim miejscu plasują się plantacje roślin pastewnych - 12,2%, ze spadkiem o 2,2 p.p. do roku poprzedniego. Ziemniaki stanowiły 3,4 % udział w strukturze i wykazały wzrost o 0,4 p.p. względem 2015 r. W dalszym ciągu bardzo niski udział miały uprawy roślin strączkowych. Ich odsetek w 2016 r. stanowił tylko 0,3 % ogólnej powierzchni zasiewów, ponadto był też niższy o 0,5 p.p. niż rok wcześniej. Uprawy „pozostałe” utrzymują się na zbliżonym poziomie, stanowiąc odpowiednio 1,7 % w 2016 r. i 1,6 % w roku 2015.

Tabela 88. Powierzchnia zasiewów wg grup ziemiopłodów w województwie pomorskim w l. 2015-2016

Wyszczególnienie		Ogółem	Zboża	Strączkowe konsumpcyjne	Ziemniaki	Przemysłowe	Pastewne	Pozostałe
2015	w ha	598 626	392 104	4 521	17 693	88 078	86 648	9 582
2016		573 633	395 330	1 958	19 354	77 472	69 865	9 654
	2015=100	95,8	100,8	43,3	109,4	88,0	80,6	100,8
struktura %								
2015		100,0	65,5	0,8	3,0	14,7	14,4	1,6
2016		100,0	68,9	0,3	3,4	13,5	12,2	1,7

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 53. Struktura zasiewów w woj. pomorskim

Źródło: własne na podstawie danych GUS

3. Wysokość plonów

Plony zbóż ogółem w 2016 r. ukształtowały się na poziomie 38,7 dt/ha. Było to o 3,4 dt/ha mniej niż w roku poprzednim (o 8,1%). W porównaniu z wielkością plonów uzyskanych w 2015 r. mniej plonowała pszenica (o 12,7%), żyto i jęczmień (o 3,9% i 2,2%), pszenżyto (o 8,0%), rzepak i rzepik (o 4,5%) oraz siano łąkowe (o 1,1%). Zgodnie z poniższą tabelą, wyżej plonowały: owies, mieszanki zbożowe, gryka i inne zbożowe, kukurydza na ziarno, ziemniaki i buraki cukrowe, które wykazały najwyższy wzrost – o 168 dt/ha, tj. o 29,6 % więcej.

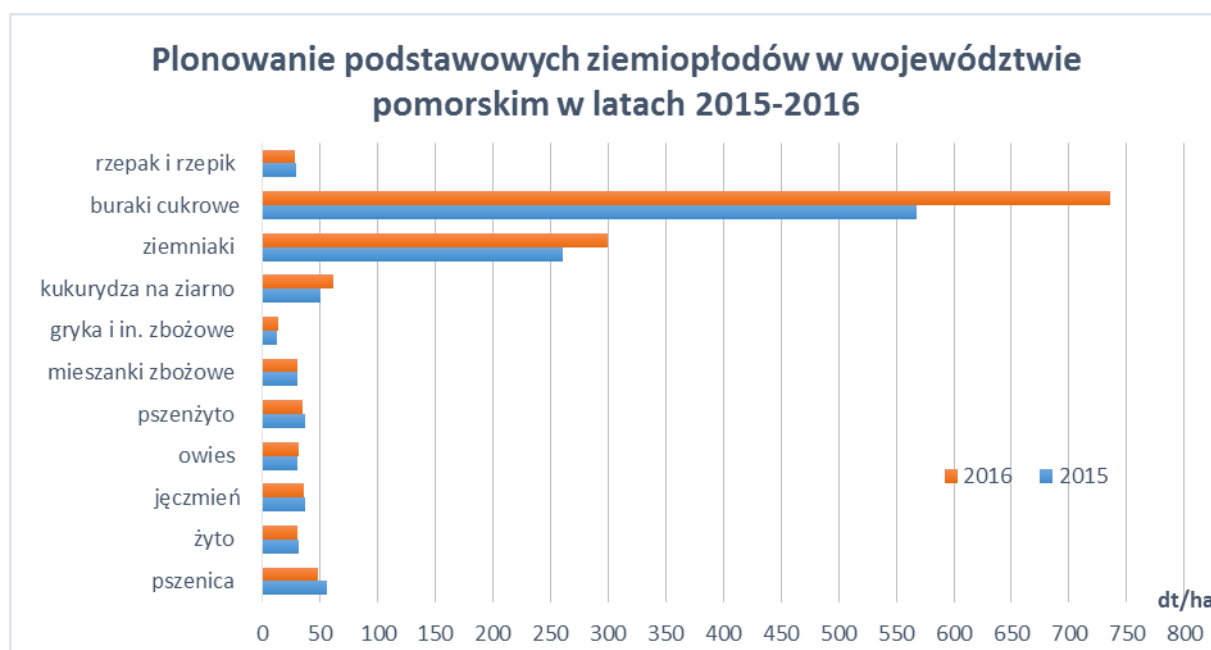
Tabela 89. Plony głównych ziemiopłodów w województwie pomorskim w latach 2015-2016

ZIEMIOPŁODY	2015	2016	
	w dt/ha		2015=100
Zboża	42,1	38,7	91,9

zboża podstawowe	43,9	40,0	91,1
pszenica	55,3	48,3	87,3
żyto	30,8	29,6	96,1
jęczmień	36,8	36,0	97,8
owies	30,3	31,2	103,0
pszenżyto	37,3	34,3	92,0
mieszanki zbożowe	29,9	30,3	101,3
gryka i inne zbożowe	11,8	13,9	117,8
kukurydza na ziarno	50,3	61,8	122,9
Ziemniaki	260	299	115,0
Buraki cukrowe	568	736	129,6
Rzepak i rzepik	29,1	27,8	95,5
Siano łąkowe	45,6	45,1	98,9

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 54. Plonowanie podstawowych ziemiopłodów

Źródło: własne na podstawie danych GUS

W 2016 r. powierzchnia uprawy warzyw gruntowych kształtowała się na poziomie 7,1 tys. ha i była mniejsza o 2,7 % niż przed rokiem. Łącznie zebrano 119,6 tys. ton warzyw gruntowych, tj. o 6,6% więcej niż w 2015 r. Plonowanie wszystkich wskazanych w poniższej tabeli gatunków warzyw, było wyższe niż w roku 2015. Najwyższy wzrost odnotowano w

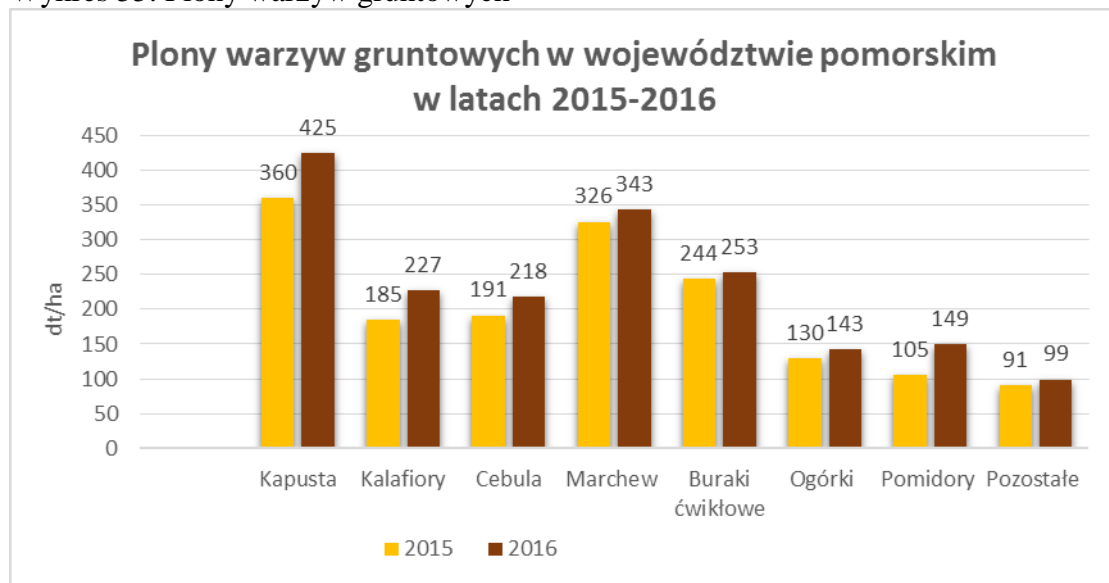
plonowaniu pomidorów (o 41,9%), które w województwie pomorskim nie znajdują optymalnych warunków do uprawy.

Tabela 90. Plony warzyw gruntowych w województwie pomorskim w l. 2015-2016

WARZYWA GRUNTOWE	2015	2016	
	w dt/ha		2015=100
Kapusta	360	425	118,1
Kalafiory	185	227	122,7
Cebula	191	218	114,1
Marchew	326	343	105,2
Buraki ćwikłowe	244	253	103,7
Ogórki	130	143	110,0
Pomidory	105	149	141,9
Pozostałe	91	99	108,8

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 55. Plony warzyw gruntowych

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Owoce z drzew.

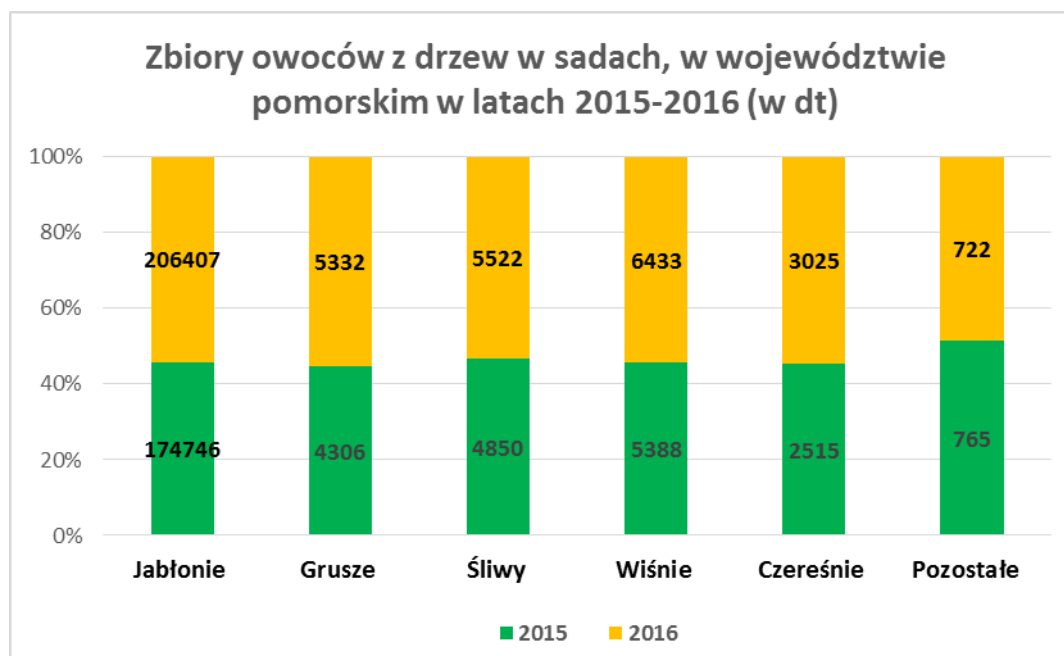
Według GUS, w 2016 r. produkcja owoców z drzew w sadach została oszacowana na 22,7 tys. t, tj. o 18,1% więcej niż w roku poprzednim. Oprócz owoców z grupy „pozostałe” (morele, brzoskwinie, orzechy włoskie), wszystkie pozostałe gatunki wykazały zbiory wyższe niż w roku 2015. Wyższe zbiory np. śliwek czy wiśni były efektem większego plonowania, gdyż jak wynika z tabeli, powierzchnia uprawy się nie zmieniła. W pozostałych przypadkach, był to efekt zarówno plonowania jak i zmiany powierzchni uprawy.

Tabela 91. Powierzchnia i zbiory owoców z drzew w województwie pomorski w latach 2015-2016

Lata	Ogółem	Jabłonie	Grusze	Śliwy	Wiśnie	Czereśnie	Pozostałe
	powierzchnia w ha						
2015	2857	2201	79	131	235	135	76
2016	2802	2142	89	131	235	131	74
	zbiory w dt						
2015	192570	174746	4306	4850	5388	2515	765
2016	227441	206407	5332	5522	6433	3025	722

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 56. Zbiory owoców z drzew w sadach w woj. pomorskim

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Owoce jagodowe

Łączne zbiory owoców z krzewów owocowych i plantacji jagodowych w 2016 r. wyniosły 8,4 tys. t i ukształtowały się na poziomie zbliżonym do zbiorów w roku poprzednim. Poza truskawką, zbiory wszystkich pozostałych owoców były wyższe niż w roku 2015. Szczególnie wysokie zbiory malin (wzrost o 76,2 %), jak podaje GUS, były następstwem nie tylko wzrostu plonowania ale także większej o 51,5 % powierzchni uprawy tego krzewu

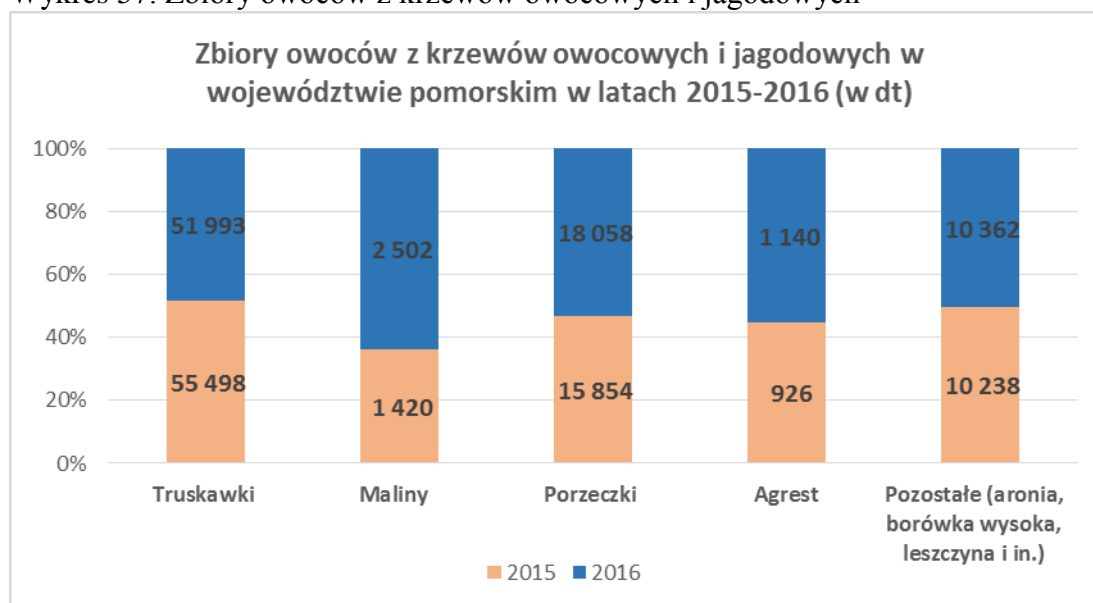
Tabela 92. Zbiory owoców z krzewów owocowych i plantacji jagodowych w województwie pomorskim w latach 2015-2016

OWOCE	2015	2016	
	w dt		2015=100
O G Ó Ł E M	83 936	84 055	100,1
Truskawki	55 498	51 993	93,7

Maliny	1 420	2 502	176,2
Porzeczki	15 854	18 058	113,9
Agrest	926	1 140	123,1
Pozostałe (aronia, borówka wysoka, leszczyna i inne)	10 238	10 362	101,2

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 57. Zbiory owoców z krzewów owocowych i jagodowych

Źródło: własne na podstawie danych GUS

4. Pogłowie zwierząt gospodarskich

Pogłowie zwierząt gospodarskich oraz obsadę w sztukach na 100 ha UR, w województwie pomorskim w latach 2005-2016 obrazuje poniższa tabela. W kolejno analizowanych latach, tylko w przypadku pogłowia bydła ogółem zaobserwowano trend wzrostowy, chociaż już w przypadku krów nie znalazł on swojego odbicia. W roku 2016 pogłowie bydła w województwie pomorskim wynosiło 205,6 tys. szt. i było większe o 1,3 tys. szt. (o 0,6 %) od stanu w roku 2015, a w porównaniu do roku 2010 zwiększyło się o 5,2%. Pogłowie krów ulegało wahaniom, z wyraźną przewagą spadkową, by w 2016 r. osiągnąć poziom 68,0 tys. szt. co stanowiło 93,5 % liczebności stada roku poprzedniego oraz 88,5 % stanu w 2010 r.

W przypadku pogłowia trzody chlewnej, to poza rokiem 2015, notowano spadki jego liczebności. Z 1049,8 tys. sztuk w 2005 r. zmniejszyło się do 749,5 tys. sztuk w 2016 r. tj. o 28,6%, a w odniesieniu do 2010 r. spadło o 11,3%. Podobnie było ze stadem loch, z tym że tutaj wyraźny trend spadkowy utrzymał się we wszystkich analizowanych latach. Na koniec 2016 r. pogłowie loch w województwie stanowiło 66,2 tys. sztuk i było mniejsze o 27,0 % niż w roku 2010. Pogłowie owiec z 10,2 tys. sztuk w 2005 r. wzrosło do 14,8 tys. w 2016 r. tj. o 45 %, było też nieco większe niż w roku 2015 (o 201 szt.). Jednak w porównaniu do roku 2010, który był wyjątkowo liczebny, stan owiec zmniejszył się o 13,9%. Natomiast populacja maciorek owczych licząca 7,5 tys. sztuk w 2016 r. spadła o 14,3% w porównaniu do roku poprzedniego i o blisko 24 % do stanu w roku 2010.

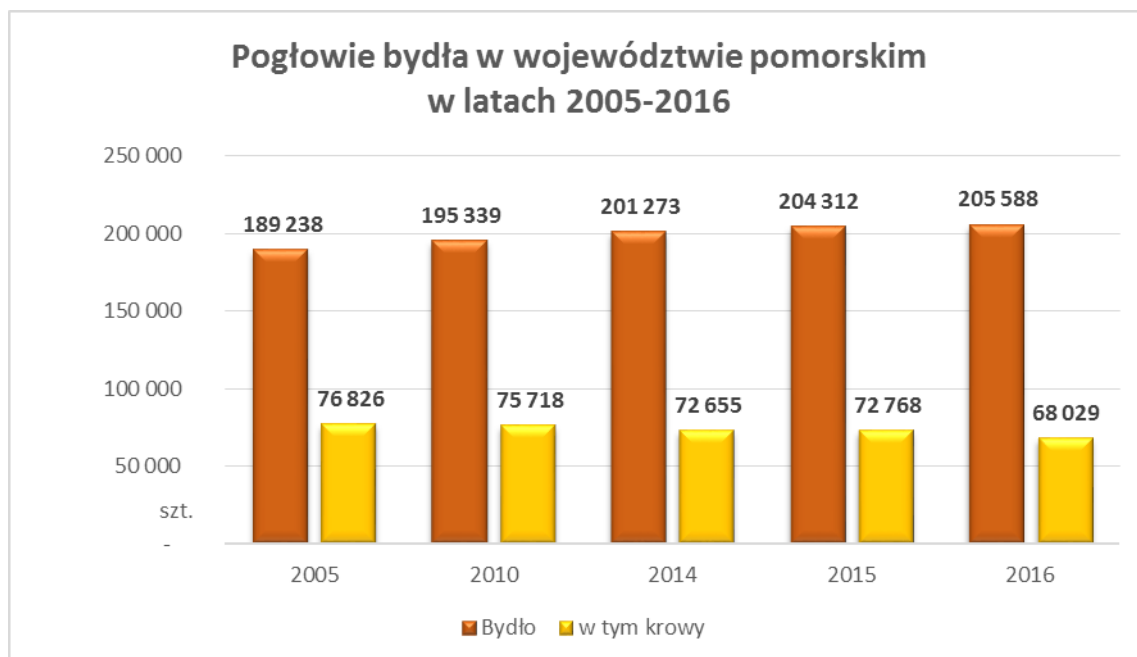
Obsada bydła ogółem na 100 ha UR gospodarstwa wynosiła w 2016 r. 28,4 szt. wobec 26,9 szt. rok wcześniej. Dla krów wskaźnik ten stanowił odpowiednio 9,4 szt. i był o 0,2 p.p. mniejszy wobec roku poprzedniego. Trzoda chlewna zamknęła się obsadą 103,5 szt. na 100 ha UR, co stanowiło wzrost o 3,3 sztuki w odniesieniu do roku 2015. Obsada loch liczyła 9,1 szt. wobec 9,7 szt. w roku 2015. Owce, w tym maciorki stanowiły odpowiednio 2 szt. i 1 sztuka na 100 ha UR gospodarstwa, w 2016 r. Porównując obsadę zwierząt gospodarskich w roku 2016 do roku 2010, zauważamy wzrost tego wskaźnika tylko dla bydła ogółem (o 9,2%), w pozostałych przypadkach obsada zwierząt spadła, w tym największy spadek odnotowano dla loch – 24,8%.

Tabela 93. Pogłowie zwierząt gospodarskich w województwie pomorskim w latach 2005-2016

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2014	2015	2016	
	ogółem					2010=100
	w szt.					
Bydło	189 238	195 339	201 273	204 312	205 588	105,2
w tym krowy	76 826	75 718	72 655	72 768	68 029	89,8
Trzoda chlewna	1 049 804	845 108	756 680	761 614	749 451	88,7
w tym lochy	101 363	90 706	74 006	73 563	66 206	73,0
Owce	10 230	17 217	14 575	14 618	14 819	86,1
w tym maciorki	5 790	9 900	8 613	8 784	7 531	76,1
Obsada w szt. na 100 ha UR						
Bydło	24,3	26,0	27,5	26,9	28,4	109,2
w tym krowy	9,9	10,1	9,9	9,6	9,4	93,1
Trzoda chlewna	134,8	112,7	103,3	100,2	103,5	91,8
w tym lochy	13,0	12,1	10,1	9,7	9,1	75,2
Owce	1,3	2,3	2,0	1,9	2,0	87,0
w tym maciorki	0,7	1,3	1,2	1,2	1,0	76,9

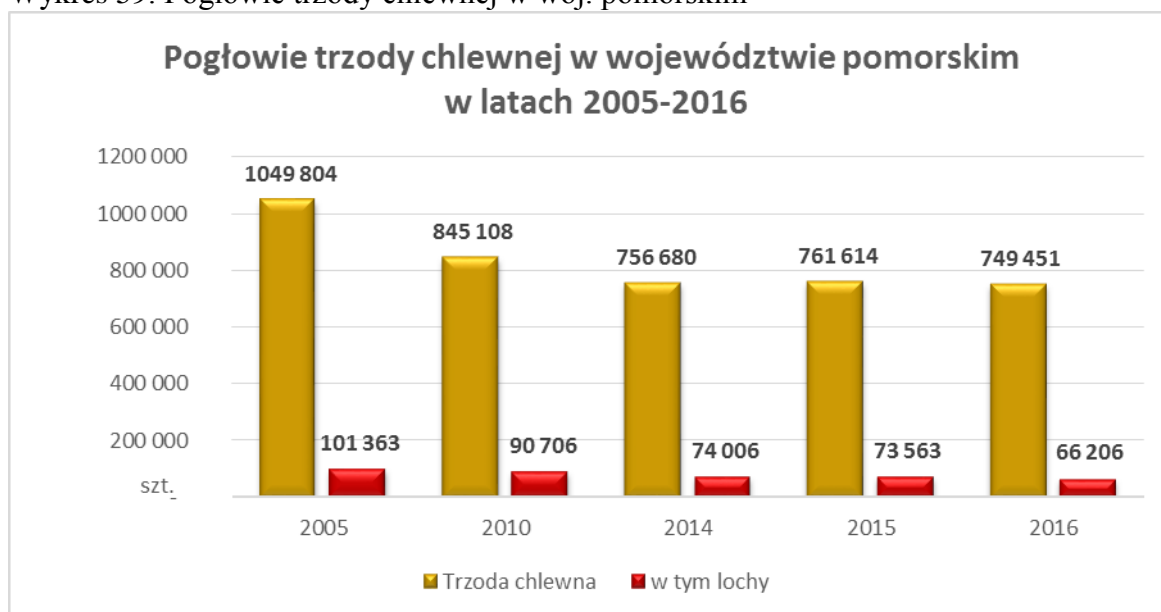
Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 58. Poglówie bydła w woj. pomorskim

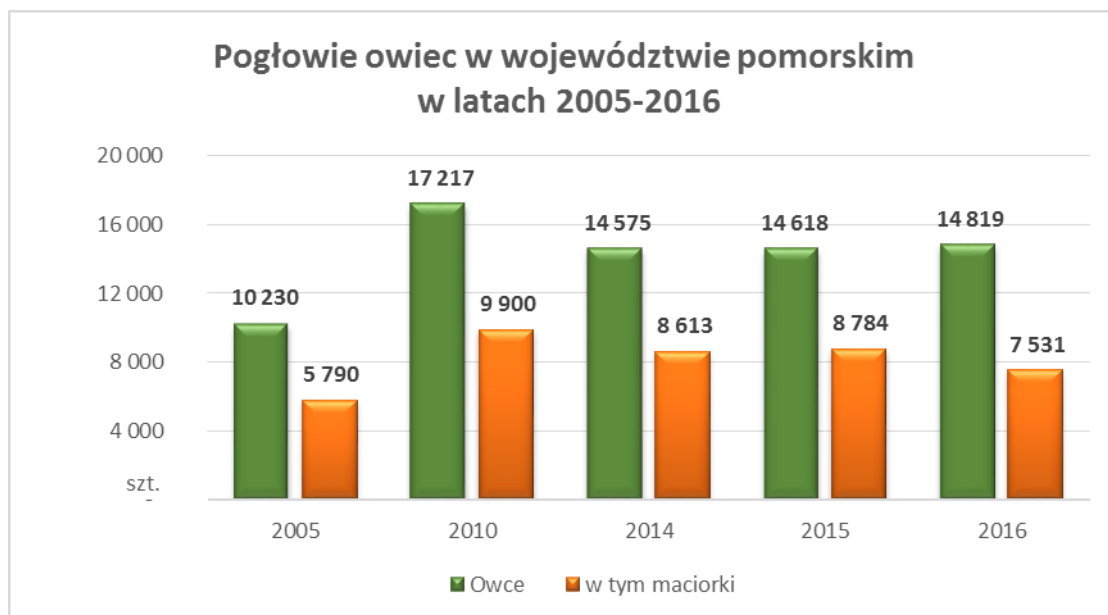
Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 59. Poglówie trzody chlewnej w woj. pomorskim

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 60. Pogłowie owiec w woj. pomorskim

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Drób

Pogłowie drobiu ogółem w 2016 liczyło 6367,1 tys. szt. W strukturze gatunkowej pogłowia drobiu ogółem dominuje drób kurzy ogółem - 95,7% ,w tym nioski stanowią 21,7%. Niewielki odsetek przypada na indyki - 1,6%, następnie na kaczki i drób pozostały, - 1,5 % i najmniej na gęsi - 1,2%.

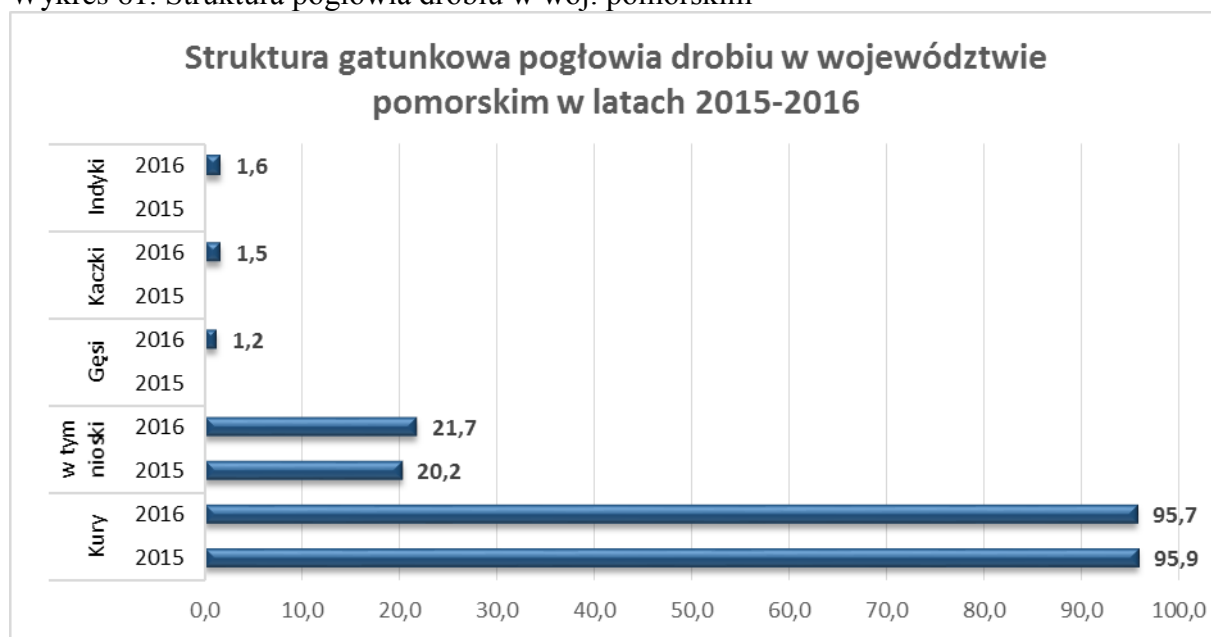
Średnio w województwie obsada drobiu ogółem na 100 ha UR wyniosła 879,1 szt.

Tabela 94. Pogłowie drobiu w woj. pomorskim

Wyszczególnienie		Ogółem		Struktura
		w szt.	na 100 ha UR w szt.	
O G Ó Ł E M	2015	6138903	807,8	100
	2016	6367065	879,1	100
Kury	2015	5886898	774,7	95,9
	2016	6095294	841,6	95,7
w tym nioski	2015	1241519	163,4	20,2
	2016	1382546	190,9	21,7
Gęsi	2015	x	x	x
	2016	73662	10,2	1,2
Kaczki	2015	x	x	x
	2016	96941	13,4	1,5
Indyki	2015	x	x	x
	2016	101168	14	1,6

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 61. Struktura pogłowia drobiu w woj. pomorskim

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Według danych GUS, w 2013 r. zwierzęta gospodarskie posiadało 21,7 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha UR, tj. 54,3 % ogólnej liczby gospodarstw w województwie pomorskim. Chów i hodowlę bydła prowadziło 13,4 tys. gospodarstw, co stanowiło odpowiednio- 33,5% ogółu gospodarstw w województwie oraz 61,6 % gospodarstw prowadzących produkcję zwierzęcą. Średnio na 1 gospodarstwo utrzymujące bydło przypadało 15,2 szt. Chowem i hodowlą krów zajmowało się 11,5 tys. gospodarstw, ze średnią wielkością stada liczącą 5,4 szt. Trzodę chlewną utrzymywało 10,0 tys. gospodarstw rolnych, tj. 25,0 % ogółu gospodarstw w województwie, a 46,0 % ogółu gospodarstw ze zwierzętami. Średnio na gospodarstwo trzodowe przypadały 74,2 sztuki. Z kolei 8 tys. gospodarstw prowadziło chów i hodowlę loch, w których średnia wielkość stada stanowiła 8,7 szt. W skali województwa zaledwie 1,5 % gospodarstw (328 gosp.) o areale powyżej 1 ha UR prowadzących produkcję zwierzęcą, posiadało owce ze średnią wielkością w stadzie - 54,1 szt., zaś 1,4 % (295 gosp.) utrzymywało kozy, ze średnią - 4,2 szt. w stadzie. Chów i hodowlę koni prowadziło 2,7 tys. gospodarstw, czyli 12,6 % gospodarstw utrzymujących zwierzęta. Na 1 omawiane gospodarstwo przypadało 3,7 szt. koni. Gospodarstw z drobiem funkcjonowało w województwie 16,5 tys. z tego najwięcej w grupie obszarowej 5-10 ha UR. Średnio na 1 gospodarstwo przypadało 181,1 szt. drobiu

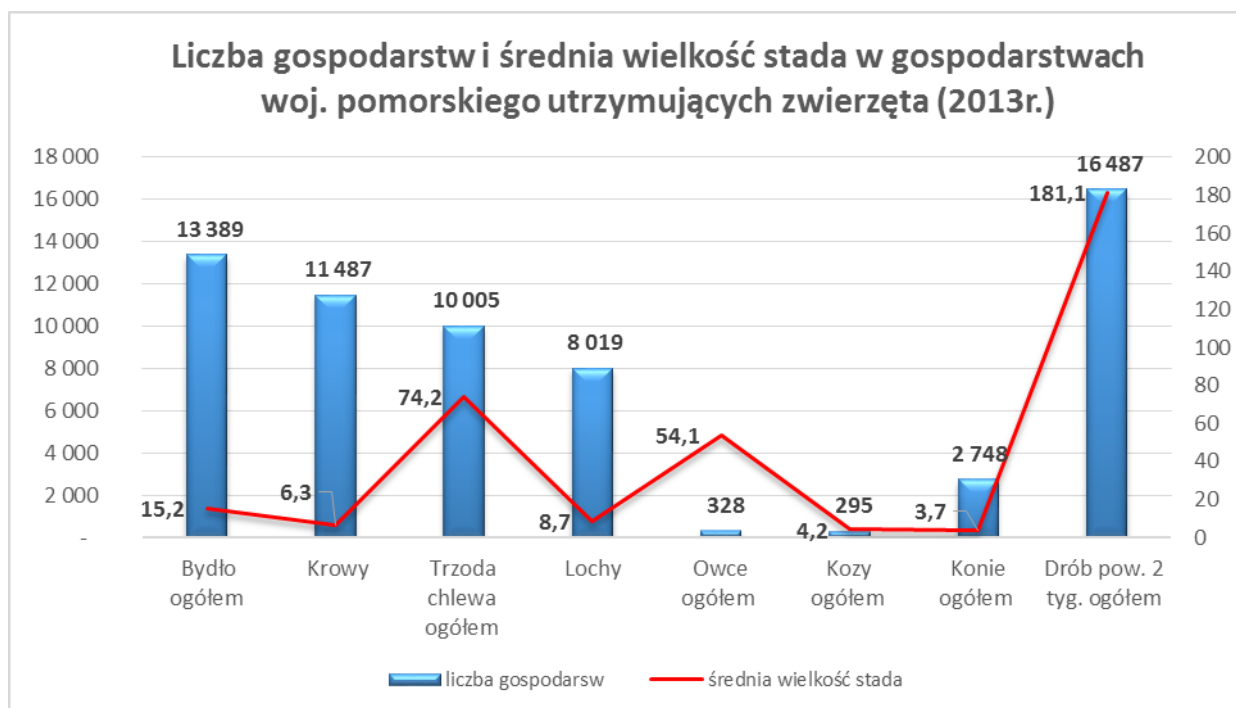
Tabela 95. Gospodarstwa rolne o powierzchni pow. 1 ha UR wg grup obszarowych UR, posiadające zwierzęta (2013 r.)

Wyszczególnienie	Ogółem	Grupy obszarowe użytków rolnych w ha									
		1 - 2	2 - 3	3 - 5	5 - 10	10 - 15	15 - 20	20 - 30	30 - 50	50 - 100	100 i więcej
Gospodarstwa posiadające zwierzęta gospodarskie- szt.	21748	1168	1244	1995	5289	4343	2377	2480	1711	824	318

Gosp. z bydłem ogółem	13389	220	273	877	3152	3147	1854	1899	1252	528	187
Pogłowie bydła ogółem -szt.	203128	460	668	3303	18197	28294	26519	35044	37915	26589	26139
średnia wielkość stada - szt.	15,2	2,1	2,4	3,8	5,8	9,0	14,3	18,5	30,3	50,4	139,8
Gosp. z krowami	11487	#	206	#	2687	2678	1602	1678	1134	490	172
Pogłowie krów – szt.	72751	#	263	#	5626	9001	8109	13221	13925	10080	11203
średnia wielkość stada - szt.	6,3	X	1,3	x	2,1	3,4	5,1	7,9	12,3	20,6	65,1
Gosp. z trzodą chlewną ogółem	10005	102	183	491	2421	2580	1414	1466	893	346	108
pogłowie trzody chlewnej ogółem – szt.	742624	1523	1522	8784	37150	69974	50217	96423	81621	61796	333614
średnia wielkość stada – szt.	74,2	14,9	8,3	17,9	15,3	27,1	35,5	65,8	91,4	178,6	3089,0
Gosp. posiadające lochy	8019	53	120	300	1812	2180	1211	1249	754	267	75
Pogłowie loch - w szt.	69807	102	222	947	4605	8355	4698	6939	7145	4165	32630
średnia wielkość stada – szt.	8,7	1,9	1,9	3,2	2,5	3,8	3,9	5,6	9,5	15,6	435,1
Gosp. z owcami ogółem	328	26	-	13	64	59	53	47	19	20	27
Pogłowie owiec - w szt.	17761	80	-	220	1193	1076	1207	2352	2468	2762	6402
średnia wielkość stada - szt.	54,1	3,1	x	16,9	18,6	18,2	22,8	50,0	129,9	138,1	237,1
Gosp. z kozami ogółem	295	63	11	66	37	50	17	29	14	#	#
Pogłowie kóz ogółem – szt.	1236	164	69	242	194	146	35	187	64	#	#
średnia wielkość stada – szt.	4,2	2,6	6,3	3,7	5,2	2,9	2,1	6,4	4,6	x	x
Gosp. posiadające konie ogółem	2748	108	179	227	700	596	319	237	217	108	56
Pogłowie konie ogółem –szt.	10066	461	339	650	1445	2080	1272	730	1394	866	828
średnia wielkość stada – szt.	3,7	4,3	1,9	2,9	2,1	3,5	4,0	3,1	6,4	8,0	14,8
Gosp. z drobiem w wieku pow. 2 tygodni ogółem	16487	947	1001	1569	4286	3330	1764	1895	1119	474	103
Pogłowie drobiu w wieku pow. 2 tygodni ogółem - szt.	2985388	297205	264182	201520	691663	479510	450709	286484	150319	102096	61700
średnia wielkość stada – szt.	181,1	313,8	263,9	128,4	161,4	144,0	255,5	151,2	134,3	215,4	599,0

Źródło: własne na podstawie danych GUS

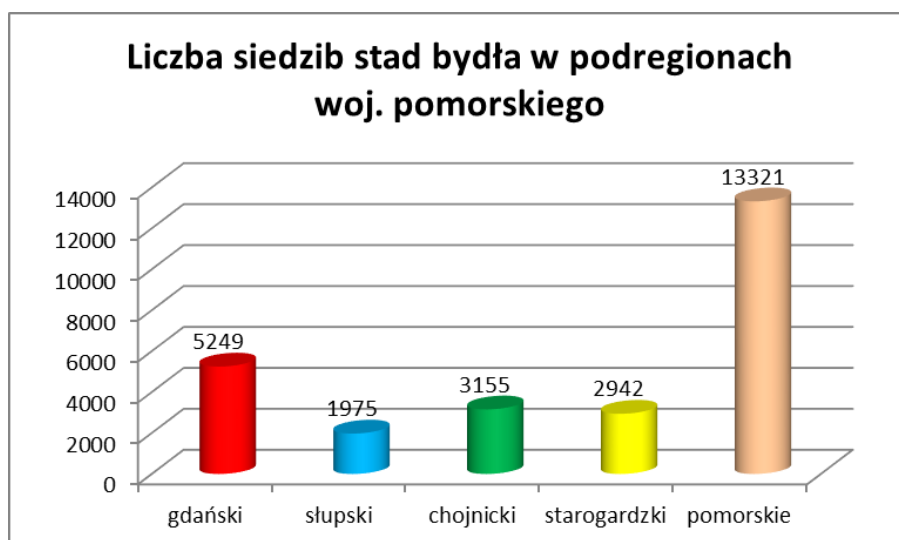
Wykres 62. Liczba gospodarstw i średnia wielkość stada w gospodarstwach woj. pomorskiego

Źródło: własne na podstawie danych GUS

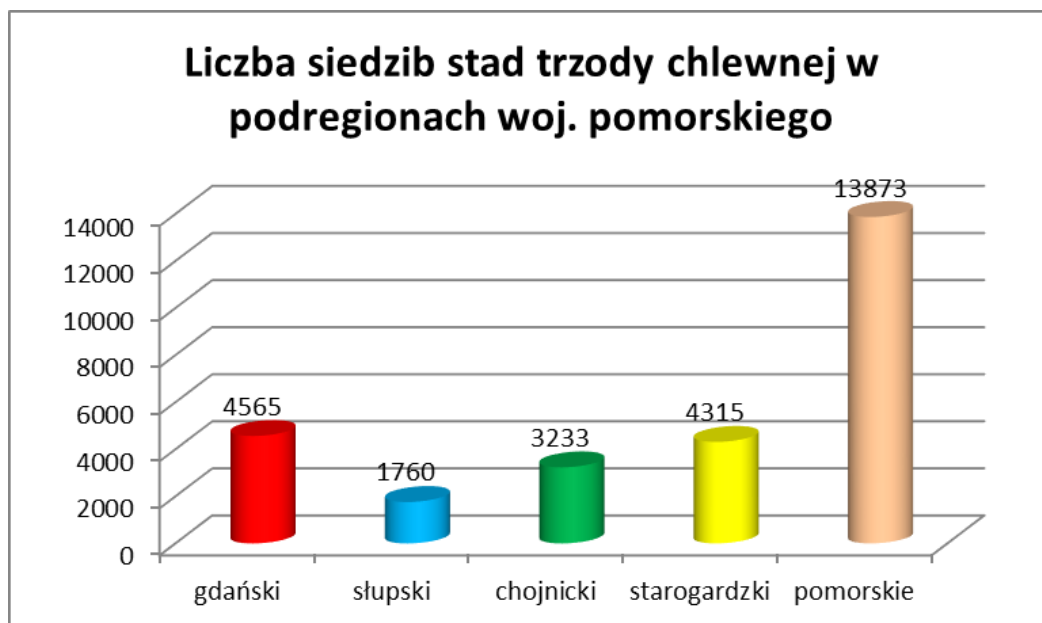
Wg ARiMR w woj. pomorskim zarejestrowanych jest ok. 13,3 tys. stad bydła i 13,8 tys. stad trzody chlewnej. Zarówno w jednym, jak i drugim przypadku najwięcej stad zarejestrowanych jest w podregionie gdańskim.

Wykres 63. Liczba siedzib stad bydła w podregionach woj. pomorskiego

Źródło: wg danych POR ARiMR w Gdyni

Wykres 64. Liczba siedzib stad trzody chlewnej w podregionach woj. pomorskiego

Źródło: wg danych POR ARiMR w Gdyni

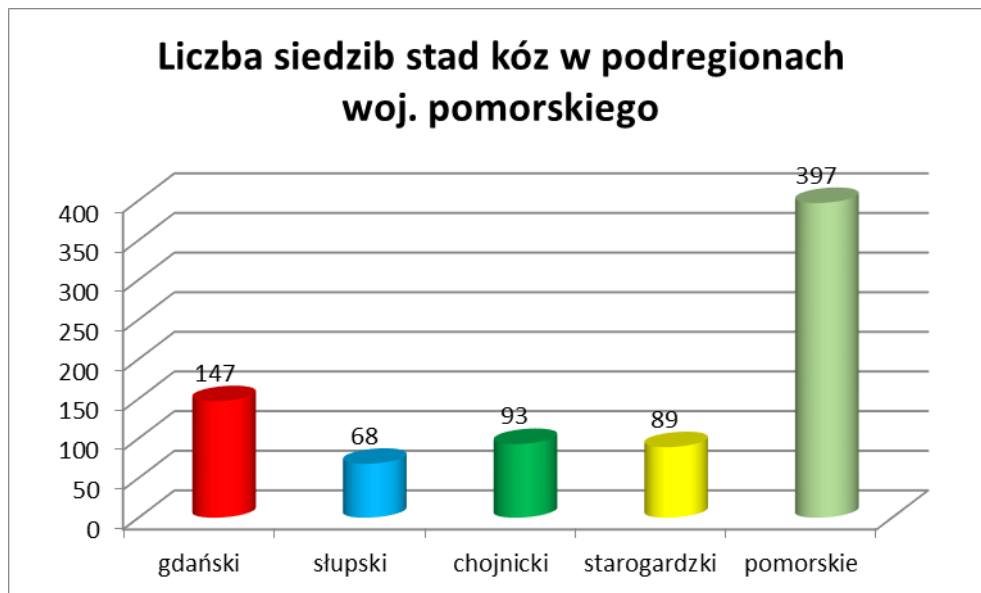
Hodowla owiec i kóz ma w skali województwa, marginalne znaczenie. W bazie ARiMR zanotowanych jest 429 siedzib stad owiec i 397 stad kóz (stan na 31 grudnia 2016).

Wykres 65. Liczba siedzib stad owiec w podregionach woj. pomorskiego

Źródło: wg danych POR ARiMR w Gdyni

Wykres 66. Liczba siedzib stad kóz w podregionach woj. pomorskiego

Źródło: wg danych POR ARiMR w Gdyni

W produkcji bydła liderami w liczebności i intensywności produkcji są powiaty kartuski, chojnicki i kościerski. W przypadku trzody chlewnej, najwyższe stany pogłowia i intensywność produkcji notowane są w powiatach człuchowskim i starogardzkim, natomiast w produkcji drobiarskiej – w powiecie kartuskim

Tabela 96. Stan pogłowia zwierząt w gospodarstwach w 2016 roku

Lp.	Wyszczególnienie	Region				Razem pomorskie
		gdański	słupski	chojnicki	starogardzki	
		liczba sztuk fizycznych				
BYDŁO						
1	Bydło ogółem	73015	36490	61179	64109	234793
2	w tym: krowy mleczne	22610	10934	15172	21760	70476
3	Ilość siedzib stad w powiecie*	5249	1975	3155	2942	13321
TRZODA CHLEWNA						
4	Trzoda chlewna ogółem	100843	117194	213953	219712	651702
5	w tym: maciory	8547	6642	19980	17438	52607
6	Ilość siedzib stad w powiecie*	4565	1760	3233	4315	13873
OWCE						
7	Owce razem	4742	7228	2375	1835	16180
8	w tym: maciorki (owce)	2577	5527	1646	1456	11206
9	Ilość siedzib stad w powiecie*	152	123	85	69	429
POZOSTAŁE						

10	Kozy	652	449	347	359	1807
11	Ilość siedzib stad w powiecie*	147	68	93	89	397
12	Drób**	3164353	1070000	902800	2968858	8106011
13	Konie**	4650	1205	873	2228	8956

* dane ARiMR

** dane szacunkowe PODR

5. Produkcja wg rodzajów rynku

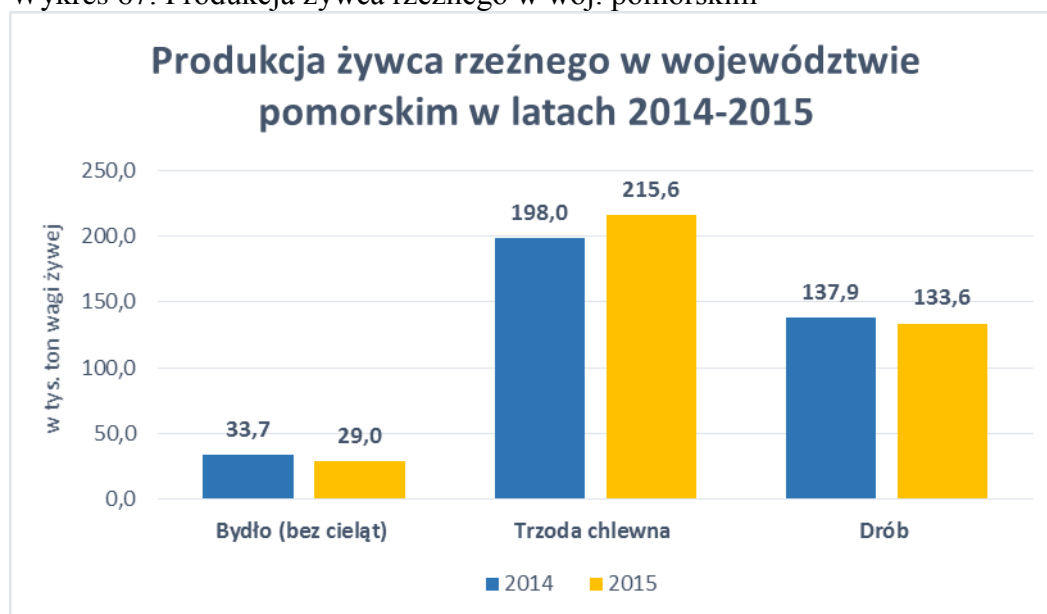
W 2015 r. całkowita produkcja żywca rzeźnego w województwie pomorskim wyniosła 378,6 tys. ton żywej wagi, wobec 370,0 tys. ton w roku poprzednim, co oznaczało wzrost o 2,3 %. Największy udział w strukturze produkcji stanowiła trzoda chlewna -56,9%, a następnie drób – 35,3%. Produkcja bydła stanowiła tylko 7,7%.

Tabela 97. Produkcja żywca rzeźnego

Wyszczególnienie	2014	2015	
	w tys. ton wagi żywej	2014=100	
Bydło (bez cieląt)	33,7	29,0	86,1
Cielęta	0,1	0,2	200,0
Trzoda chlewna	198,0	215,6	108,9
Owce	0,2	0,2	100,0
Konie	0,0	0,0	0,0
Drób	137,9	133,6	96,9
Kozy i króliki	0,1	0,0	0,0
Razem	370,0	378,6	102,3

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 67. Produkcja żywca rzeźnego w woj. pomorskim

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Produkcja mleka w województwie pomorskim w 2015 r. zamknęła się na poziomie 350,4 mln litrów, co oznaczało spadek w odniesieniu do roku poprzedniego o 7,9 mln litrów tj. o 2,2%. Przeciętny roczny udój mleka w przeliczeniu na 1 krowę kształtował się w obu latach na zbliżonym poziomie, chociaż w 2015 r. był nieco wyższy - o 0,8%.

Jeśli chodzi o produkcję jaj, to ich produkcja roczna wyniosła 235,8 mln sztuk i była niższa od roku 2014 o 23,3%.

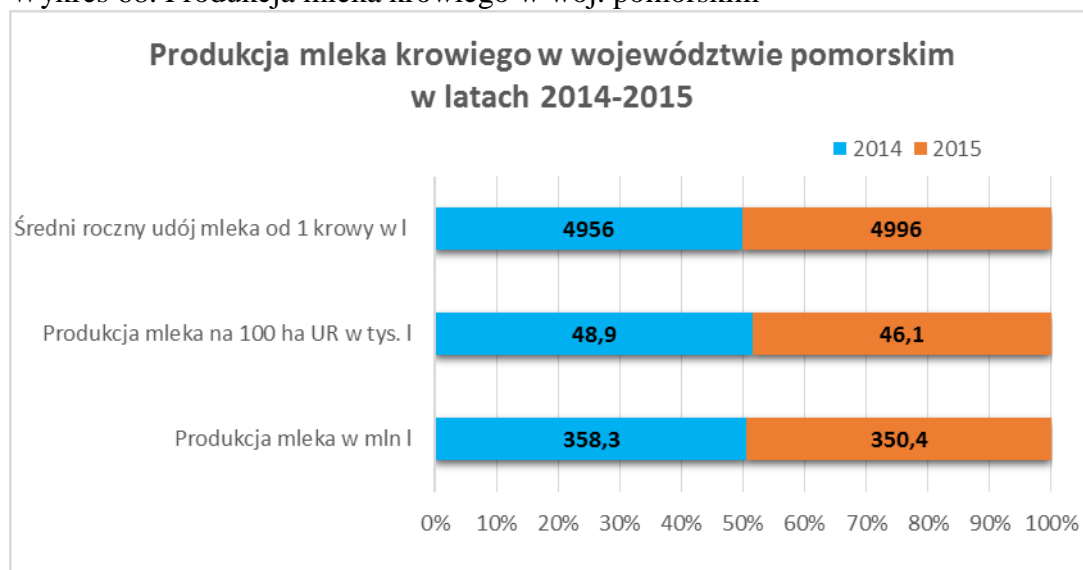
Produkcja wełny stanowiła 41478 kg i w porównaniu do roku ubiegłego jej wielkość spadła o 27,1 %.

Tabela 98. Produkcja mleka, jaj oraz wełny w województwie pomorskim w latach 2014-2015

Wyszczególnienie	2014	2015	
	ogółem		2014=100
Produkcja mleka:			
w mln l	358,3	350,4	97,8
na 100 ha użytków rolnych w tys. l	48,9	46,1	94,3
Przeciętny roczny udój mleka od 1 krowy w l	4956	4996	100,8
Produkcja jaj w mln szt.	307,4	235,8	76,7
Przeciętna roczna liczba jaj od 1 kury nioski w szt.	212	174	82,1
Produkcja wełny w kg	56882	41478	72,9
Przeciętna roczna ilość wełny od 1 owcy w kg	3,7	3,0	81,1

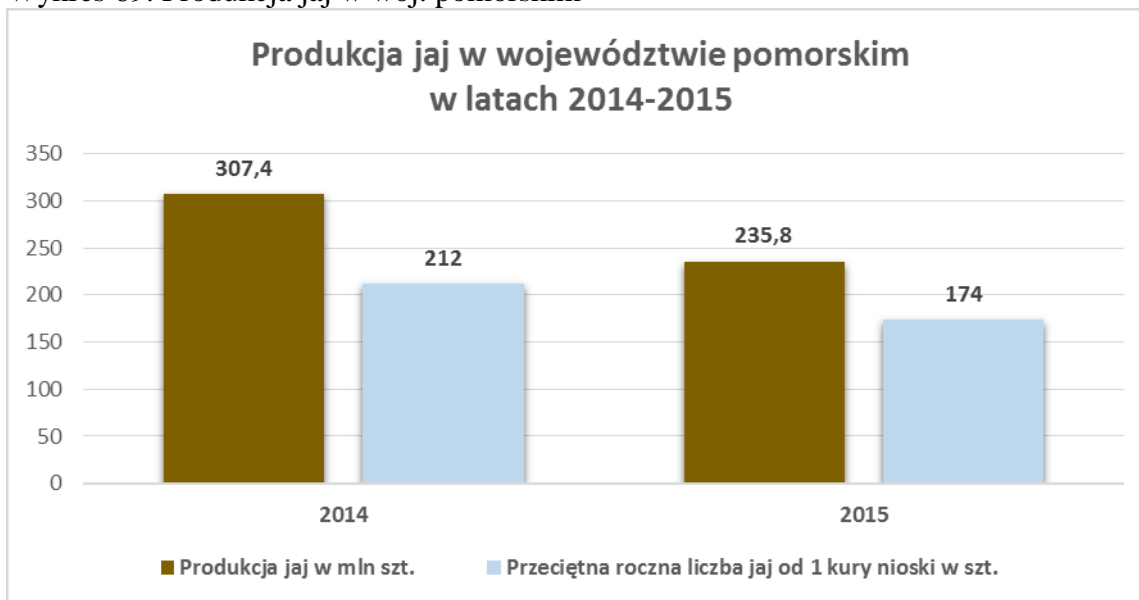
Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 68. Produkcja mleka krowiego w woj. pomorskim

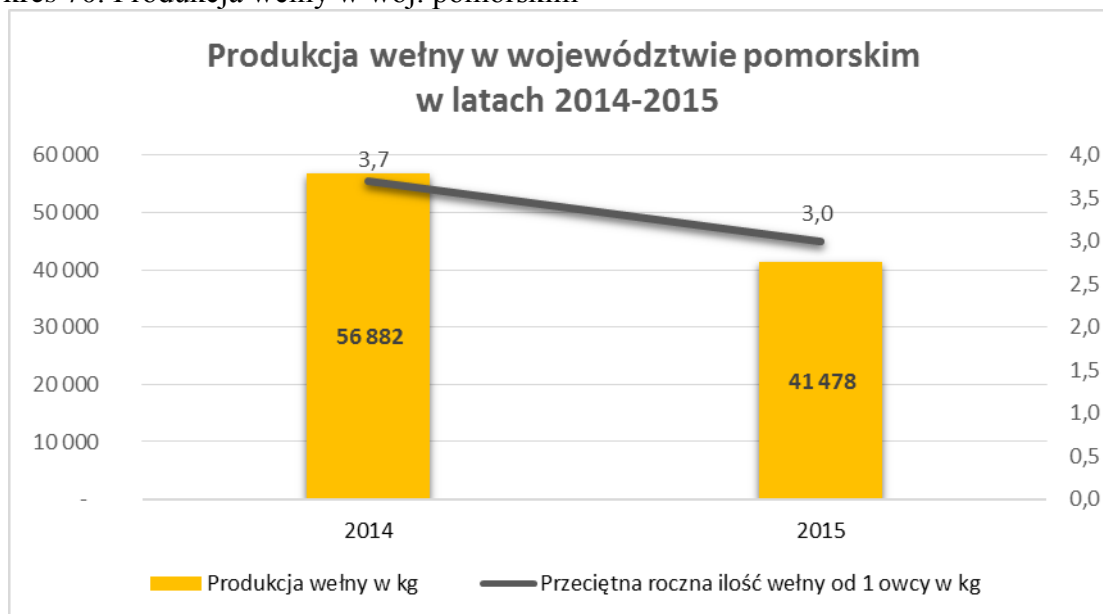
Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 69. Produkcja jaj w woj. pomorskim

Źródło: własne na podstawie danych GUS

Wykres 70. Produkcja wełny w woj. pomorskim

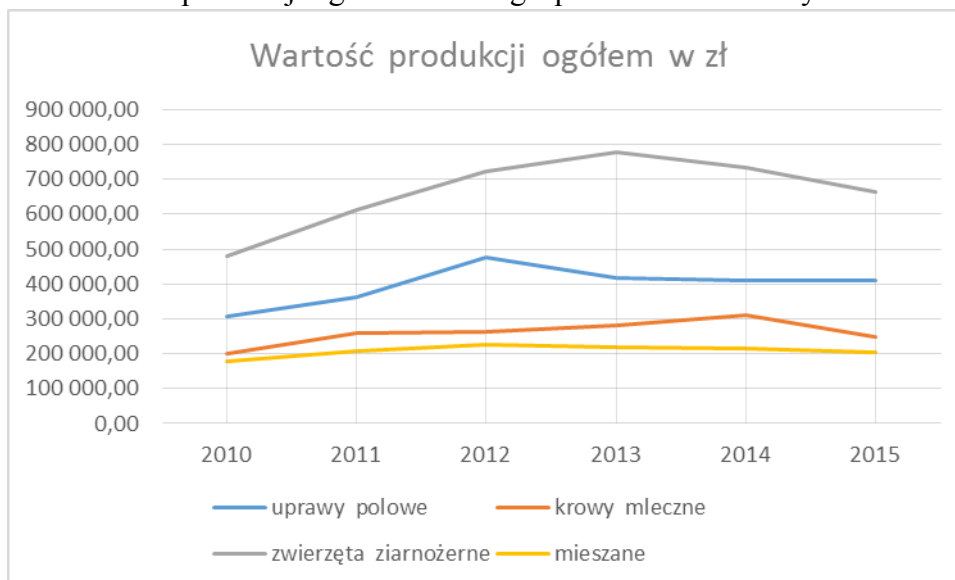

Źródło: własne na podstawie danych GUS

6. Opłacalność produkcji

Analiza wyników produkcyjnych, przeprowadzona w oparciu o badania prowadzone w ramach rachunkowości rolnej PL FADN w woj. pomorskim, wskazuje na różnicowanie sytuacji w zakresie kształtowania się wartości produkcji, kosztów i dochodowości, między poszczególnymi grupami gospodarstw. Najwyższą wartość produkcji ogółem osiągnęły gospodarstwa z grupy „zwierzęta ziarnożerne” i „uprawy polowe”. W grupie gospodarstw „zwierzęta ziarnożerne” najwyższą wartość produkcji w analizowanym okresie osiągnięto w 2013 r. W gospodarstwach z grupy „uprawy polowe”, szczyt ten wystąpił w 2012 r., a w grupie „krowy mleczne” w 2014 r.

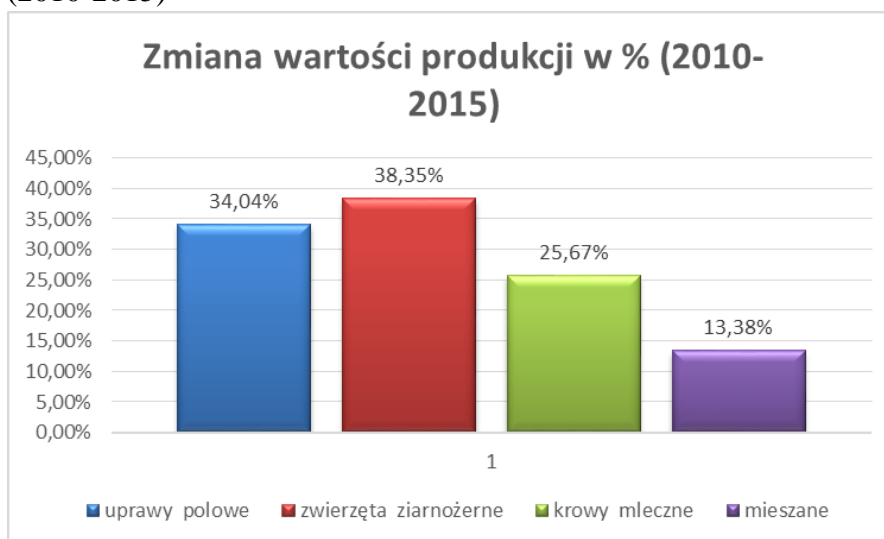
Wykres 71. Wartość produkcji ogółem w zł w gospodarstwach badanych w ramach FADN

Źródło – obliczenia własne na podstawie danych z PL FADN

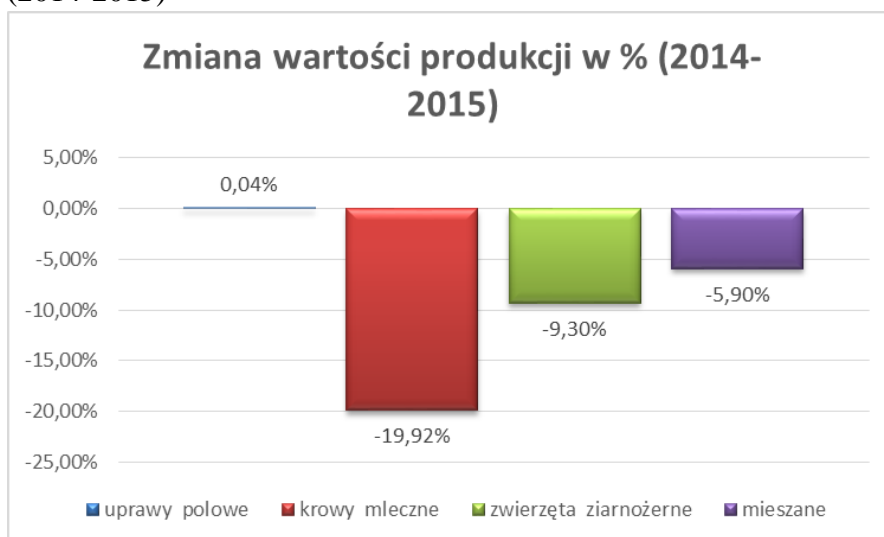
Wartość produkcji w roku 2015 we wszystkich analizowanych grupach była wyższa od osiągniętej w 2010 r. Jednak w stosunku do wartości produkcji w roku 2014, we wszystkich grupach, za wyjątkiem „uprawy polowe” zanotowano regres.

Wykres 72. Zmiana wartości produkcji ogółem w % w gospodarstwach badanych w ramach FADN (2010-2015)

Źródło – obliczenia własne na podstawie danych z PL FADN

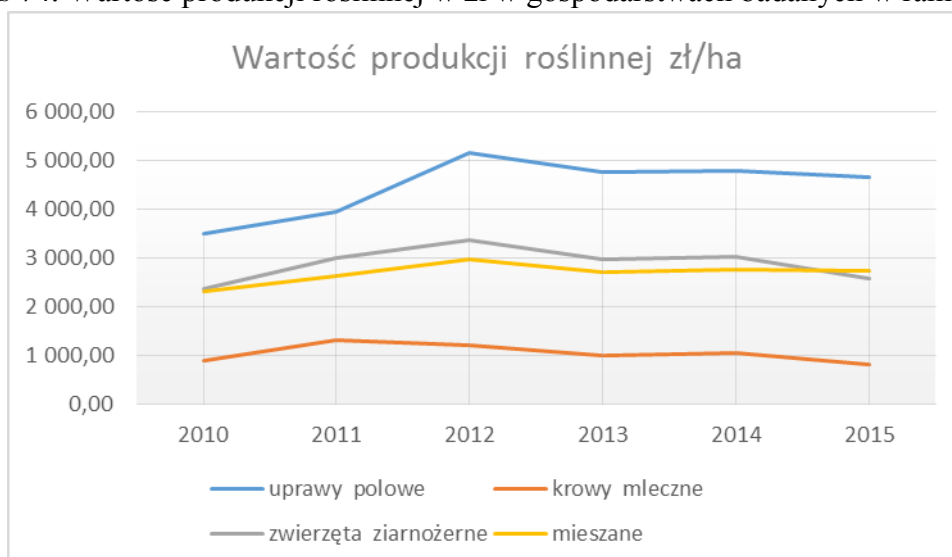
Wykres 73. Zmiana wartości produkcji ogółem w % w gospodarstwach badanych w ramach FADN (2014-2015)

Źródło – obliczenia własne na podstawie danych z PL FADN

Na kształtowanie się wartości produkcji ogółem miała wpływ dynamiczna sytuacja w zakresie zarówno produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej.

Wykres 74. Wartość produkcji roślinnej w zł w gospodarstwach badanych w ramach FADN

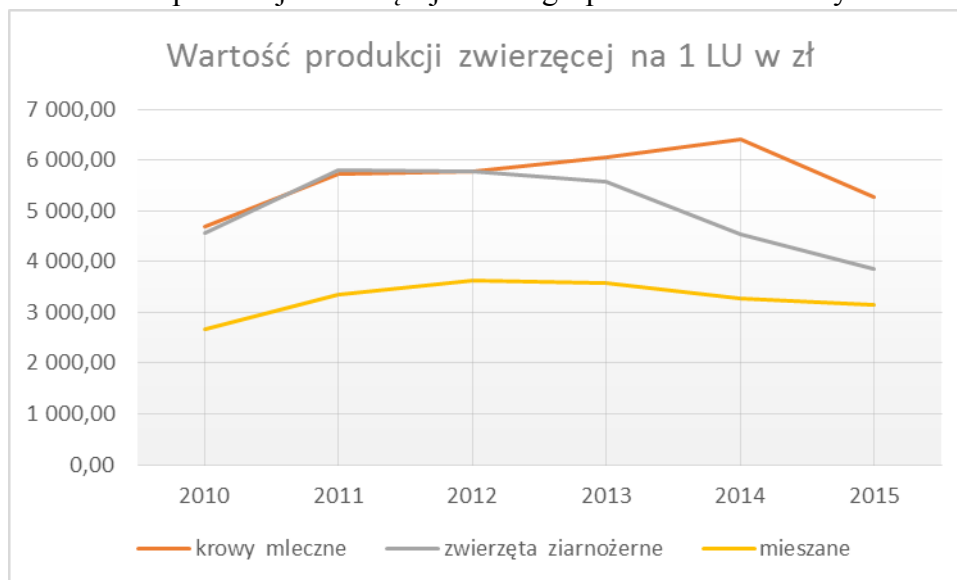

Źródło – obliczenia własne na podstawie danych z PL FADN

Wartość produkcji roślinnej w przeliczeniu na ha, od roku 2012, w którym osiągnięto poziom maksymalny, systematycznie spada. W przypadku wartości produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na sztukę przeliczeniową, sytuacja jest bardziej zróżnicowana i zależna od typu gospodarstwa. W grupie zwierząt ziarnożernych maksymalna wartość produkcji, w

analizowanym okresie, osiągnięta została w 2011 r. Lata 2012-2013, to okres nieznacznego obniżania się wartości produkcji w tej grupie produkcyjnej. Natomiast w latach 2014-2015 nastąpił gwałtowny spadek wartości produkcji – o 14,6%. W gospodarstwach mleczarskich wartość produkcji wzrastała do roku 2014, ale w roku 2015 uległa gwałtownemu obniżeniu o prawie 18%. W gospodarstwach niewyspecjalizowanych wartość produkcji zwierzęcej wzrastała do roku 2012, a następnie ulegała stopniowemu obniżaniu.

Wykres 75. Wartość produkcji zwierzęcej w zł w gospodarstwach badanych w ramach FADN

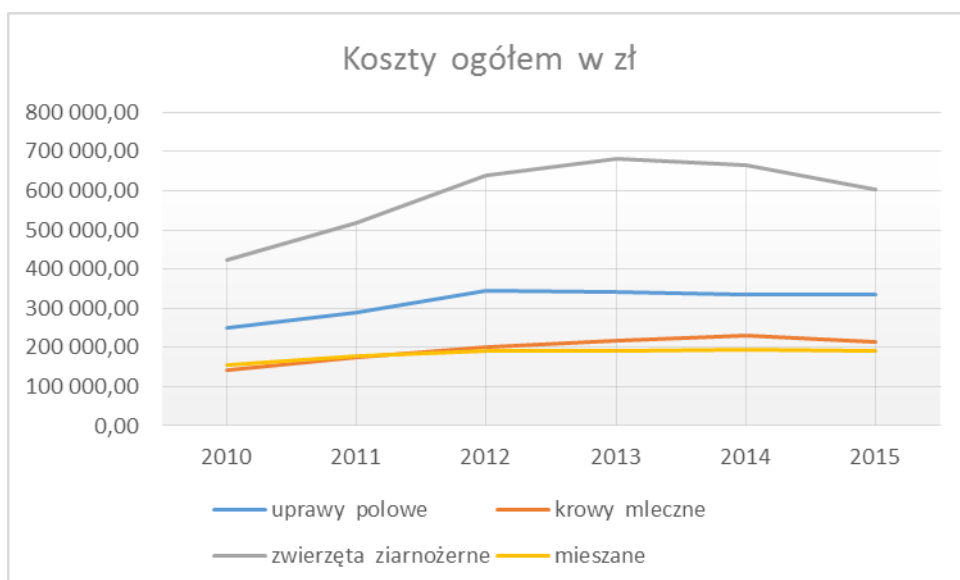
Źródło – obliczenia własne na podstawie danych z PL FADN

Koszty produkcji

Wykresy dotyczące kosztów ogółem mają bardzo podobny przebieg do wykresów przedstawiających wartość produkcji ogółem. W grupie zwierzęta ziarnożerne – maksymalny poziom kosztów wystąpił w 2013 r. W grupie uprawy polowe – w 2012 r, natomiast w grupie krowy mleczne w 2014. Mimo podobieństwa przebiegu zmian w przypadku wartości produkcji i wartości kosztów, w każdym z analizowanych lat dynamika wzrostu kosztów była wyższa od dynamiki wzrostu produkcji.

- w okresach wzrostów - wzrost kosztów był wyższy od wzrostu produkcji,
- w okresach spadków – spadek kosztów był mniejszy od spadku produkcji.

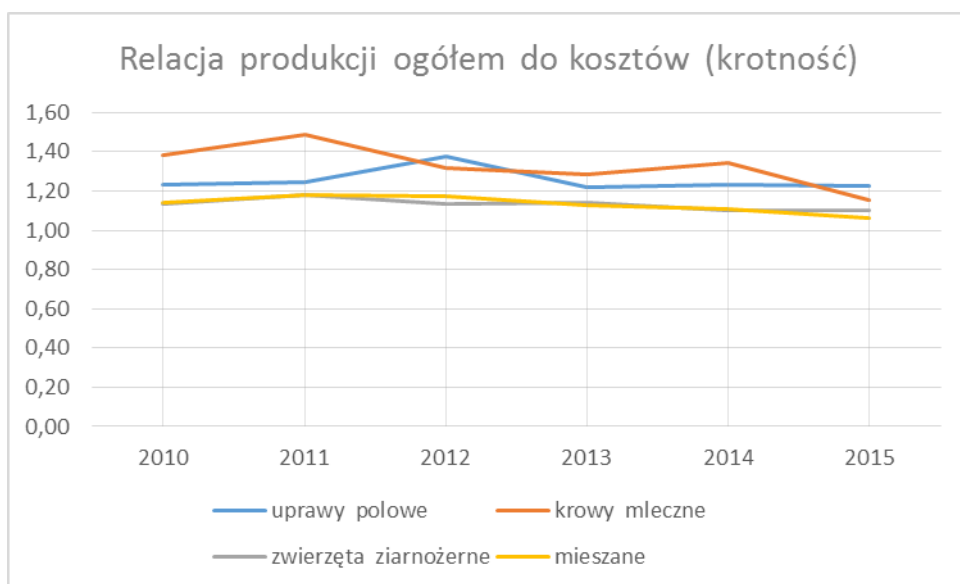
Wykres 76. Koszty ogółem w zł w gospodarstwach badanych w ramach FADN

Źródło – obliczenia własne na podstawie danych z PL FADN

W efekcie relacja produkcji ogółem do kosztów ogółem ulegała systematycznemu pogorszeniu.

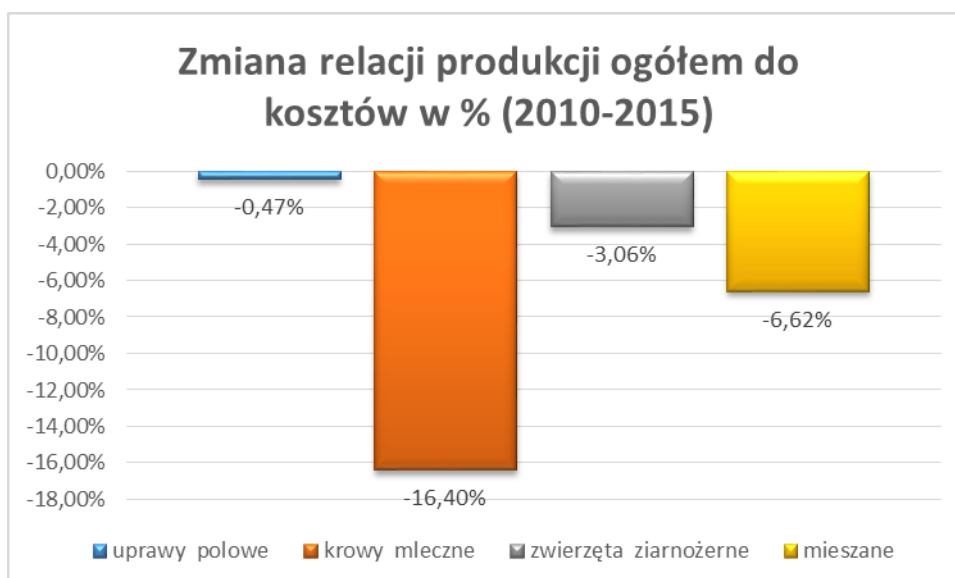
Wykres 77. Relacja produkcji ogółem do kosztów w gospodarstwach badanych w ramach FADN

Źródło – obliczenia własne na podstawie danych z PL FADN

W stosunku do roku 2010 w roku 2015 była gorsza od 0,47% w grupie gospodarstw „uprawy polowe” do 16,40% w grupie „krowy mleczne”.

Wykres 78. Zmiana relacji produkcji ogółem do kosztów w gospodarstwach badanych w ramach FADN (2010-2015)

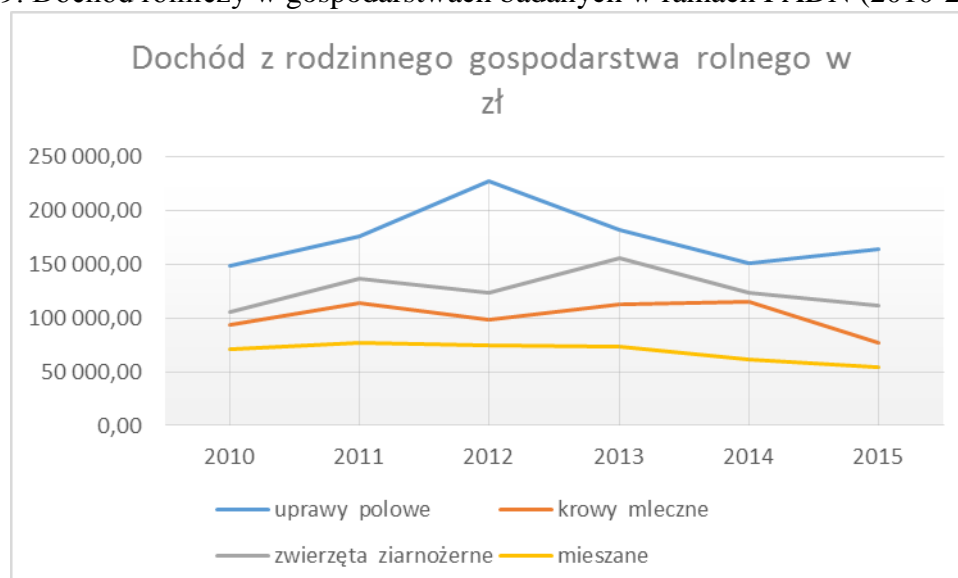

Źródło – obliczenia własne na podstawie danych z PL FADN

Dochód rolniczy

Dochód rolniczy, jako kategoria pochodna od wzajemnych relacji wartości produkcji i kosztów, uzupełniona wpływem dotacji do działalności operacyjnej, kształtuje się w sposób odmienny w poszczególnych typach gospodarstw.

Wykres 79. Dochód rolniczy w gospodarstwach badanych w ramach FADN (2010-2015)

Źródło – obliczenia własne na podstawie danych z PL FADN

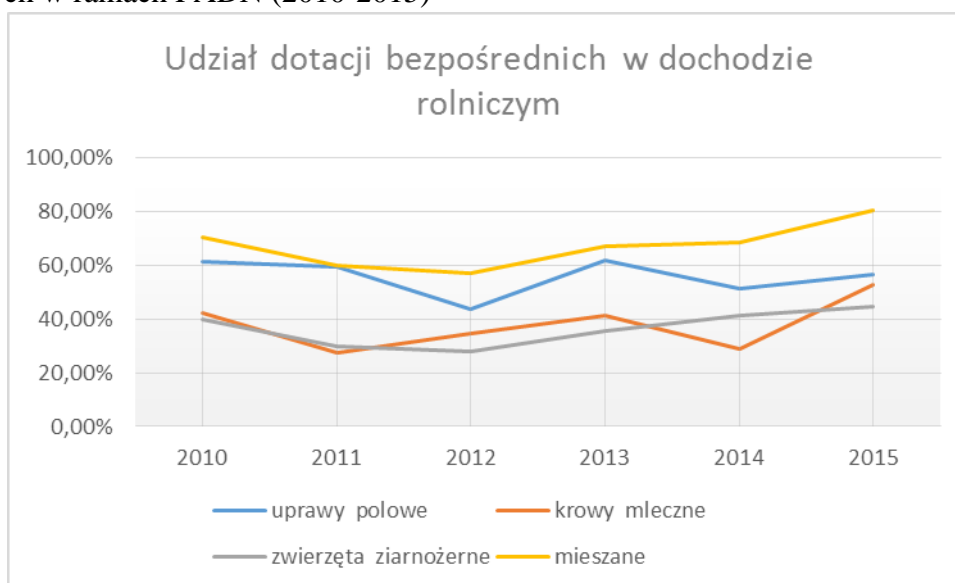
Najwyższy dochód rolniczy, w analizowanym okresie, osiągały gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach polowych. W tym przypadku maksymalny poziom dochodu został osiągnięty w 2012 r. Po spadkach w roku 2013 – 2014, w roku 2015 zanotowano 8,7% wzrost dochodu w stosunku do osiągniętego w roku 2014. Gospodarstwa w typie „zwierzęta ziarnożerne” maksymalny poziom dochodu osiągnęły w 2013 r. Dwa kolejne lata charakteryzowały się dużymi spadkami. Gospodarstwa mleczarskie maksymalny dochód rolniczy osiągnęły w 2014. Dochód z roku 2015 był prawie o 33,5 % niższy niż rok wcześniej. W przypadku tego typu, dochód w roku 2015 był także niższy od osiągniętego w 2010 r – o prawie 18%. Gospodarstwa w typie „mieszane” najwyższy poziom dochodu

rolniczego zanotowały w 2011. O tego roku notowano systematyczny spadek dochodu. Podkreślenia wymaga fakt, że wartość produkcji w roku 2015 we wszystkich typach była większa od notowanej w 2010 r., jednocześnie poza gospodarstwami w typie „produkcja polowa” była ona niższa od notowanej w 2014 roku. Natomiast dochód rolniczy w roku 2015 był wyższy od notowanego w 2010r. tylko w grupie „produkcja polowa” i „ziarnożerne”, jednocześnie w stosunku do roku 2014, był wyższy jedynie w grupie „produkcja polowa.

7. Znaczenie wsparcia publicznego

Dochód rolniczy w ostatnim okresie w wysokim stopniu stabilizowany był dotacjami do działalności operacyjnej. W przypadku typu „mieszane” udział dotacji w dochodzie rolniczym przekroczył 80% w roku 2015.

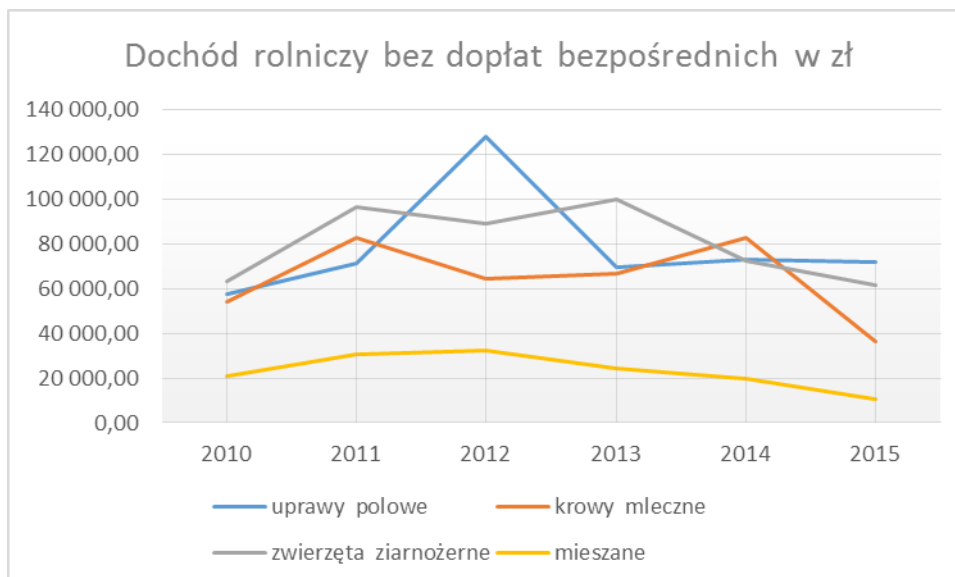
Wykres 80. Udział dotacji bezpośrednich w dochodzie rolniczym w gospodarstwach badanych w ramach FADN (2010-2015)

Źródło – obliczenia własne na podstawie danych z PL FADN

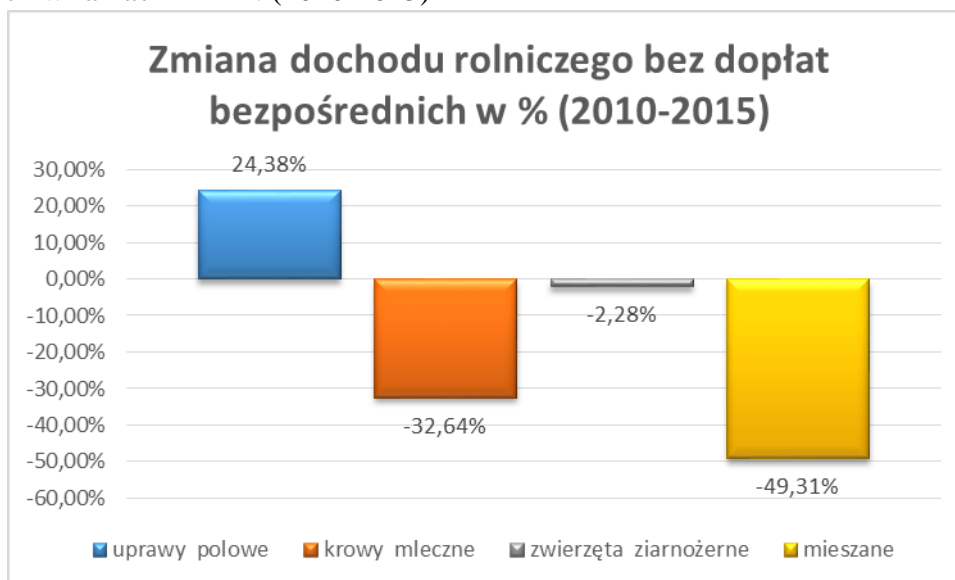
Przy braku dopłat bezpośrednich dochód rolniczy uległby zasadniczemu zmniejszeniu, a w gospodarstwach mieszanych niebezpiecznie zbliżył do zera.

Wykres 81. Dochód rolniczy bez dopłat bezpośrednich w gospodarstwach badanych w ramach FADN (2010-2015)

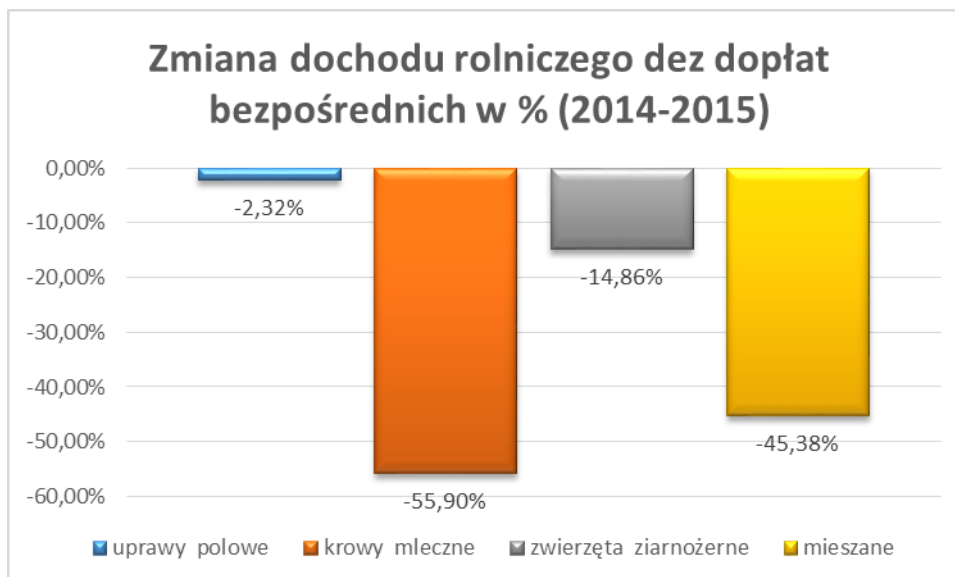
Źródło – obliczenia własne na podstawie danych z PL FADN

Wykres 82. Zmiana dochodu rolniczego bez dopłat bezpośrednich w gospodarstwach badanych w ramach FADN (2010-2015)

Źródło – obliczenia własne na podstawie danych z PL FADN

Wykres 83. Zmiana dochodu rolniczego bez dopłat bezpośrednich w gospodarstwach badanych w ramach FADN (2014-2015)

Źródło – obliczenia własne na podstawie danych z PL FADN

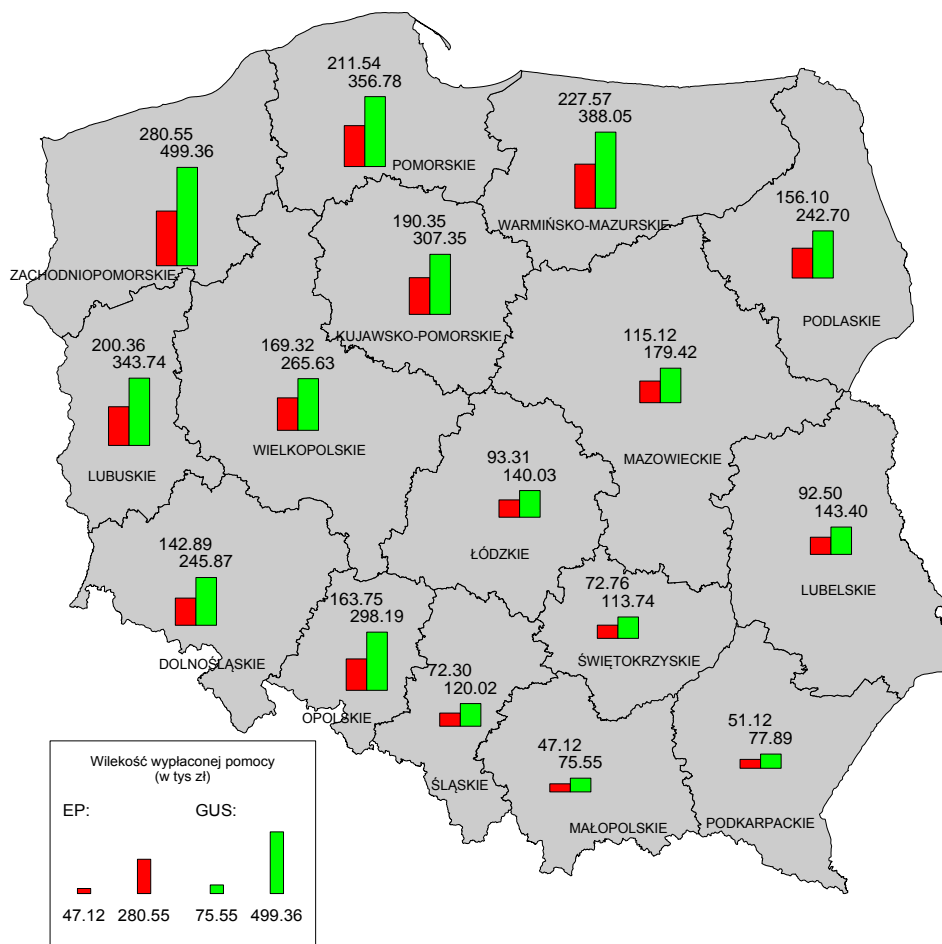
CHARAKTERYSTYKA POMOCY UNIJNEJ UDZIELONEJ PRZEZ ARiMR

ARiMR wspiera rozwój oraz modernizację rolnictwa i obszarów wiejskich. Od przystąpienia Polski do UE pełni funkcję instytucji wdrażającej, płatniczej i obsługującej instrumenty pomocy krajowej, udziela pomocy finansowej z budżetu UE i z budżetu krajowego.

W ramach różnych form wsparcia współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w okresie 2002-2017, w przeliczeniu na 1 gospodarstwo rolne powyżej 1 ha, w zależności od województwa, ARiMR udzieliła łącznego wsparcia w kwocie od 75,55 tys. zł do 499,36 tys. zł, natomiast w przeliczeniu na 1 podmiot wpisany do Ewidencji Producentów stanowiło to kwotę od 47,12 tys. zł do 280,55 tys. zł – Mapa 19.

W przypadku województwa pomorskiego, średnio na 1 gospodarstwo rolne przypadła kwota w wysokości **356,78 tys. zł**, a w przeliczeniu na 1 podmiot wpisany do EP - **211,54 tys. zł**, co w obu przypadkach stawia województwo pomorskie na trzeciej pozycji w kraju, zaraz po województwie zachodniopomorskim i warmińsko-mazurskim. Czwartą i piątą lokatę w tym rankingu zajmuje odpowiednio województwo lubuskie i kujawsko-pomorskie. Należy dodać, iż wskazane kwoty wsparcia wyliczono jako stosunek kwoty udzielonej pomocy do liczby gospodarstw podanej przez GUS oraz liczby podmiotów wpisanych do Ewidencji Producentów prowadzonej przez ARiMR.

Mapa 19. Wysokość pomocy współfinansowanej z UE, udzielonej przez ARiMR w latach 2002-2017, w przeliczeniu na gospodarstwo rolne powyżej 1 ha i na podmiot wpisany do Ewidencji Producentów, wg stanu na dzień 30.06.2017 r.

Źródło: Informacja z realizacji zadań ARiMR, czerwiec 2017

Zgodnie z Aneksem statystycznym, na 30.06.2017 r. z tytułu dopłat bezpośrednich, PROW 2004-2006, PROW 2007-2013, PROW 2014-2020, SPO 2004-2006, SAPARD-u, Wspólnej Organizacji Rynku Owoców i Warzyw, oraz Programów rybnych, w województwie pomorskim wypłacono łącznie 14 032, 5 mln zł, co stanowi 5,3% ogółu zrealizowanych płatności w kraju. W przeliczeniu na 1 gospodarstwo powyżej 1 ha UR (39 229 wg GUS) stanowi to kwotę 357,7 tys. zł, natomiast na 1 podmiot wpisany do EP (66 164 podmiotów) wynosi 212,1 tys. zł. W strukturze płatności, najwyższy odsetek tj. 51,7 % przypada na wsparcie otrzymane w ramach dopłat bezpośrednich. Na drugiej pozycji znalazło się wsparcie z tytułu PROW 2007-2013 – 25,0% i jako trzecie - PO Ryby 2007-2013 z 7,4% (Wykres 84).

Tabela 99. Realizacja płatności w województwie pomorskim na tle kraju w latach 2002-2016 wg stanu na 30.06.2017r. (Aneks statystyczny ARiMR)

Wyszczególnienie	Województwo pomorskie		Razem województwa	Inne działania bez podziału na województwa**	RAZEM W KRAJU
	w zł	Kraj = 100 %			
Dopłaty bezpośrednie (w tym UPO)*	7 257 236 117,14	4,9	147 876 393 722,62	-	147 876 393 722,62
PROW 2014-2020 (w tym ONW)	376 484 460,15	5,2	7 285 667 718,76	-	7 285 667 718,76

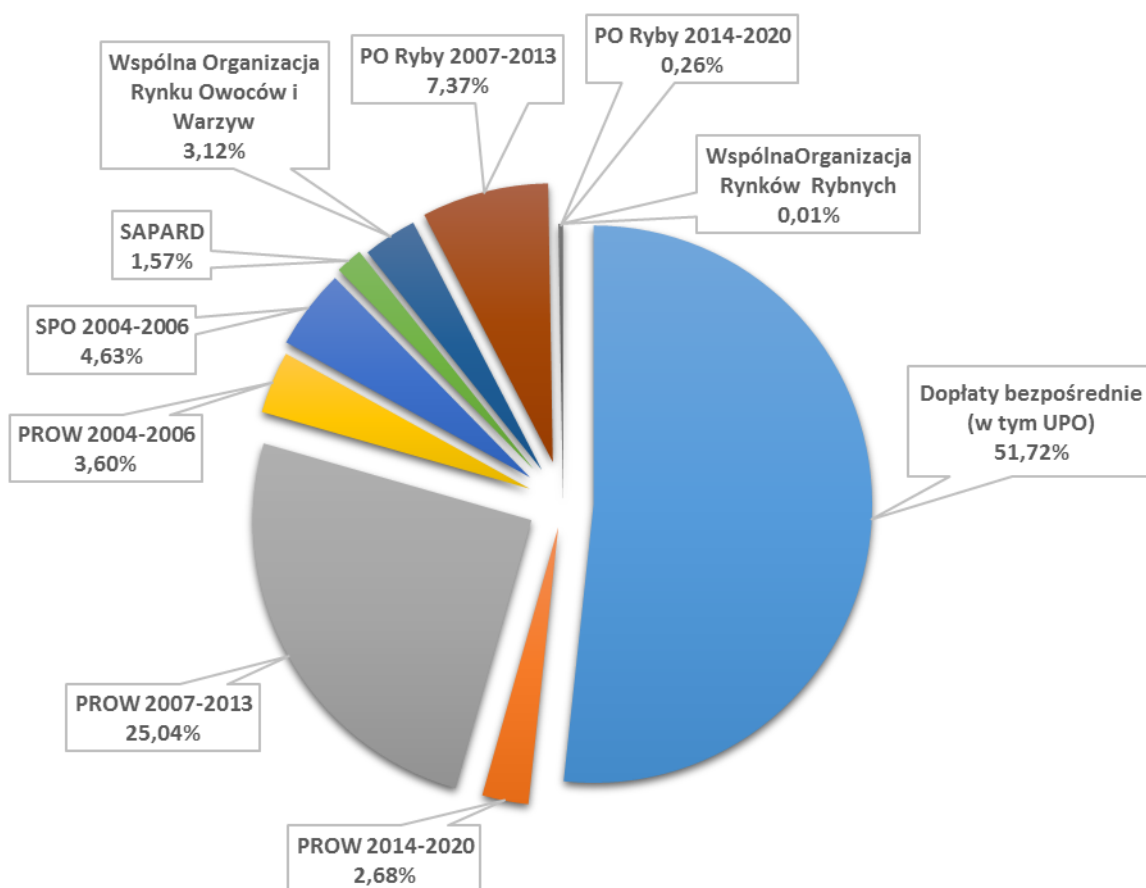
PROW 2007-2013 (w tym ONW)	3 513 768 180,30	4,7	73 076 186 614,48	1 212 673 593,64	74 288 860 208,12
PROW 2004-2006 (w tym ONW)	505 782 890,29	4,6	10 769 467 506,25	108 341 043,79	10 877 808 550,04
SPO 2004-2006	649 941 755,31	8,6	6 311 109 178,41	1 255 983 330,66	7 567 092 509,07
SAPARD	219 858 712,15	4,9	4 470 347 225,13	42 203 978,98	4 512 551 204,11
Wspólna Organizacja Rynku Owoców i Warzyw	438 101 600,42	5,5	7 957 809 863,09	32 376 514,14	7 990 186 377,23
PO Ryby 2007-2013	1 033 836 227,53	24,3	2 906 121 082,17	1 355 230 538,26	4 261 351 620,43
PO Ryby 2014- 2020	36 294 091,38	37,5	87 091 342,70	9 592 906,00	96 684 248,70
Wspólna Organizacja Rynków Rybnych	1 179 453,80	58,5	2 016 444,35	-	2 016 444,35
RAZEM	14 032 483 488,47	5,3	260 742 210 697,96	4 016 401 905,47	264 758 612 603,43

Źródło: na podstawie Informacja z realizacji zadań ARiMR, czerwiec 2017

*) uwzględnia: JPO, UPO, Dopłaty energetyczne, Płatności cukrowe, Oddzielną płatność z tytułu owoców i warzyw, Przejściowa płatność z tytułu owoców miękkich, Wsparcie specjalne

** - uwzględnia płatności w ramach pomocy technicznej, szkoleń, działań promocyjnych oraz dodatkowo w programie SPO płatności w ramach działań wdrażanych przez FAPA oraz Urzędy Marszałkowskie oraz w przypadku „PO Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa...” płatności z tytułu osi 4 i 5

Wykres 84. Struktura zrealizowanych płatności ARiMR w latach 2002-2016 w województwie pomorskim

Tabel 100. Liczba podmiotów wpisanych do Ewidencji Producentów wg stanu na 30.06.2017r.*

Wyszczególnienie	Osoba fizyczna	Osoba prawna	Jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej	Spółka cywilna	Suma
Pomorskie	63 852	2 004	203	105	66 164
Razem	2 170 451	35 929	4 053	1 947	2 212 380
Pomorskie kraj =100 %	2,9	5,6	5,0	5,4	3,0

Źródło: Informacja z realizacji zadań ARiMR, czerwiec 2017

* w zestawieniu pominięto podmioty „nieaktywne” (zawieszenie/zakończenie działalności) oraz 36 producentów z siedzibą poza terytorium Polski

Pomorscy rolnicy, tylko z tytułu wsparcia w ramach płatności bezpośrednich, od początku funkcjonowania tego systemu tj. od 2004 r. do roku 2016 otrzymali łącznie kwotę 7 257, 2 mln zł (4,9 % krajowej). W przeliczeniu na średnioroczną liczbę wniosków składanych w ciągu tych 13-stu lat (38 985) daje średnią kwotę wsparcia równą 186 155,7 zł na gospodarstwo.

Tabela 101. Kwota zrealizowanych płatności bezpośrednich, w latach 2004-2016 w województwie pomorskim na tle kraju, w podziale na rodzaj płatności (w zł)

Wyszczególnienie	Województwo pomorskie	Polska	Pomorskie <i>Polska=100</i>
Jednolite płatności obszarowe	4 536 763 502,60	90 622 280 700,02	5,0
Uzupełniające płatności obszarowe – inne rośliny	1 474 462 218,81	27 925 346 019,48	5,3
Uzupełniające płatności zwierzęce	188 057 288,60	4 703 076 490,14	4,0
Oddzielna płatność z tytułu cukru oraz Płatności do uprawy buraków cukrowych	261 365 217,19	5 975 174 599,86	4,4
Wsparcie specjalne do uprawy roślin strączkowych i motylkowatych drobnonasiennych, pomoc bezpośrednia związana z produkcją oraz wsparcie dobrowolne do upraw wysokobiałkowych	67 166 943,21	1 078 235 560,88	6,2
Płatność z tytułu praktyk rolniczych korzystnych dla klimatu i środowiska	434 443 518,92	8 526 333 659,73	5,1
Wsparcie specjalne do hodowli krów, bydła, owiec i kóz	94 433 638,80	3 483 495 714,41	2,7
Wsparcie specjalne do tytoniu	9 064 912,62	358 840 496,53	2,5
Płatności z tytułu owoców miękkich	10 688 565,04	571 832 442,82	1,9
Uzupełniająca Płatność Obszarowa dla producentów surowca tytoniowego	13 588 790,71	820 352 579,64	1,7
Oddzielna płatność z tytułu owoców i warzyw	0,00	189 517 489,20	0,0
Uzupełniająca Płatność Obszarowa w zakresie produkcji ziemniaka skrobiowego	3 643 868,43	182 693 173,94	2,0
Uzupełniające płatności do roślin energetycznych	1 556 132,80	30 213 342,03	5,2
Uzupełniające płatności obszarowe chmiel	0,00	33 932 747,27	0,0
Dyscyplina finansowa oraz zwrot środków	21 742 320,85	350 292 784,75	6,2
Płatność redystrybucyjna	111 170 862,48	2 380 921 828,17	4,7
Płatności do powierzchni uprawy pomidorów	0,00	35 096 734,66	0,0
Płatności do powierzchni uprawy lnu	583 389,00	4 762 105,03	12,3
Płatności do uprawy konopi włóknistych	16 380,29	701 339,71	2,3
Płatność dla młodych rolników	28 488 566,79	603 293 914,35	4,7

RAZEM	7 257 236 117,14	147 876 393 722,62	4,9
-------	------------------	--------------------	-----

Źródło: Dane ARiMR

Wnioski

1. W strukturze zasiewów województwa pomorskiego nieodmiennie dominują zboża – 68,9%. Na drugiej pozycji znalazły się rośliny przemysłowe – 13,5%. Na trzecim miejscu plasują się plantacje roślin pastewnych - 12,2%. Ziemniaki stanowiły 3,4%. W dalszym ciągu bardzo niski udział miały uprawy roślin strączkowych.
2. W zakresie produkcji zwierzęcej, po okresie gwałtownego zmniejszenia ilości bydła następuje stabilizacja stanów pogłowia. Przez okres kilku ostatnich lat mieliśmy do czynienia z drastycznym zmniejszaniem się pogłowia trzody chlewnej.
3. Dochodowość gospodarstw, a szczególnie w typie mieszanym ulegała od 2012 do 2015 r. systematycznemu obniżaniu. Tym samym udział dotacji bezpośrednich, w typie mieszanym, w dochodzie rolniczym w roku 2015 osiągnął ok. 80%.
Praktycznie zatem, gospodarstwa tego typu są całkowicie uzależnione od dotacji.

1.3.5.	Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju
	<i>udział w PKB</i>
	<i>wymianie handlowej</i>
	<i>liczba miejsc pracy</i>
	<i>dynamika tych wartości</i>

1. Produkt krajowy brutto (PKB)

Pod względem dynamiki przyrostu PKB na 1 mieszkańca woj. pomorskie znajdowało się poniżej średniej krajowej. Jedynie w podregionie gdańskim i starogardzkim dynamika przyrostu przekraczała średnią krajową.

Tabela 102. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca

Nazwa	Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca					Dynamika 2014 2010=100%
	2010	2011	2012	2013	2014	
	Ogółem	Ogółem	ogółem	Ogółem	Ogółem	
	zł	zł	zł	zł	zł	
POLSKA	37524	40669	42285	43033	44686	119,09%
POMORSKIE	36017	39054	41341	41457	42558	118,16%
Podregion gdański	26602	28248	29998	31190	32774	123,20%
Podregion słupski	28894	30745	32078	32286	33851	117,16%
Podregion starogardzki	29738	31952	33246	33802	35809	120,41%
Podregion trójmiejski	52896	58450	62743	61868	61880	116,98%
Podregion chojnicki	24601	26390	27130	27241	28591	116,22%

Źródło: Zestawienie i obliczenia na podstawie danych GUS

Udział województwa pomorskiego w wartości PKB kraju od roku 2010 do 2014 kształtowało się na poziomie 5,7%. W strukturze woj. pomorskiego największy udział do sumy PKB wноси podregion trójmiejski (47,3 % w 2014 r), natomiast z podregionów obejmujących obszary wiejskie – podregion gdański (18,7% w 2014 r) oraz starogardzki (15,9% w 2014 r).

Najslabszy jest podregion chojnicki, którego udział w PKB województwa wynosił w 2014 r – 6,6%. Również w przeliczeniu na mieszkańca udział podregionu trójmiejskiego jest dominujący – 145,4% w 2014 r., chociaż należy zauważyć, że udział ten ulega systematycznemu zmniejszaniu. Z podregionów obejmujących obszary wiejskie najwyższy udział na mieszkańca notuje się w podregionie starogardzkim (84,1% w 2014 r), a następnie w słupskim (79,5% w 2014 r). Najniższy jest on natomiast w podregionie chojnickim (67,2% w 2014r.).

Tabela 103. Produkt krajowy brutto w woj. pomorskim

WYSZCZEGÓLNIENIE SPECIFICATION		Ogółem			Na 1 mieszkańca		
		w mln zł	Polska = 100	województwo = 100	w zł	Polska = 100	województwo = 100
WOJEWÓDZTWO	2010	81784	5,7	100,0	36017	96,0	100,0
	2013	95039	5,7	100,0	41457	96,3	100,0
	2014	97833	5,7	100,0	42558	95,2	100,0
Podregiony							
Chojnicki	2010	5494	0,4	6,7	24601	65,6	68,3
	2013	6115	0,4	6,4	27241	63,3	65,7
	2014	6422	0,4	6,6	28591	64,0	67,2
Gdański	2010	14056	1,0	17,2	26602	70,9	73,9
	2013	17170	1,0	18,1	31190	72,5	75,2
	2014	18271	1,1	18,7	32774	73,3	77,0
Słupski	2010	9733	0,7	11,9	28894	77,0	80,2
	2013	10862	0,7	11,4	32286	75,0	77,9
	2014	11365	0,7	11,6	33851	75,8	79,5
Starogardzki	2010	12878	0,9	15,7	29738	79,3	82,6
	2013	14665	0,9	15,4	33802	78,5	81,5
	2014	15525	0,9	15,9	35809	80,1	84,1
Trójmiejski	2010	39624	2,7	48,4	52896	141,0	146,9
	2013	46227	2,8	48,6	61868	143,8	149,2
	2014	46250	2,7	47,3	61880	138,5	145,4

Źródło: (ceny bieżące) wg. GUS

2.

Udział sektora rolnego w gospodarce

Udział sektora rolnego w gospodarce województwa pomorskiego mierzony udziałem wartości dodanej brutto jest niewielki i wynosi 2,41% (2014 r.). Udział ten jest zdecydowanie wyższy w podregionach obejmujących obszary wiejskie - najwyższy w podregionie chojnickim – 6,67 % w 2014 r., a następnie w podregionie słupskim 5,13%. W podregionie gdańskim położonym w sąsiedztwie podregionu trójmiejskiego udział ten przyjmuje wartość pośrednią 3,41 % w 2014 r.

Tabela 104. Wartość dodana brutto według rodzajów działalności (cebny bieżące)

WYSZCZEGÓLNIENIE		Ogółem	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	Przemysł	Budownictwo	Handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia	Działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości	Pozostałe usługi	Udział sekcji rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo w ogółem 2014 r
		w mln zł							
WOJEWÓDZTWO	2010	71938	1628	17597	6971	21456	6653	17633	2,26%
	2013	84369	2050	21660	6935	25083	7963	20679	2,43%
	2014	86749	2093	22173	7401	25210	8161	21711	2,41%
Podregiony									
Chojnicki	2010	4832	296	1011	471	1215	503	1338	6,13%
	2013	5429	372	1323	395	1328	446	1566	6,85%
	2014	5694	380	1431	457	1359	457	1610	6,67%
Gdański	2010	12364	430	2751	1654	3821	1061	2647	3,48%
	2013	15242	542	3753	1768	4730	1218	3232	3,56%
	2014	16201	553	4228	1948	4735	1263	3474	3,41%
Słupski	2010	8561	416	2209	629	2290	654	2363	4,86%
	2013	9643	524	2819	675	2308	709	2608	5,43%
	2014	10078	535	3163	703	2258	729	2689	5,31%
Starogardzki	2010	11327	467	4103	859	2634	906	2358	4,12%
	2013	13019	588	5055	852	2842	923	2758	4,52%
	2014	13767	600	5548	943	2790	955	2930	4,36%
Trójmiejski	2010	34853	19	7523	3358	11497	3529	8927	0,05%
	2013	41037	24	8710	3246	13875	4667	10516	0,06%
	2014	41010	25	7803	3351	14068	4756	11007	0,06%

Źródło: Dane GUS

3. Liczba zatrudnionych sektorze związanym z rolnictwem

W skali województwa pomorskiego zatrudnieni w sektorze związanym z rolnictwem stanowią 1,11% ogółu zatrudnionych (bez uwzględniania podmiotów o liczbie zatrudnionych do 9 osób oraz gospodarstw rolnych - 2015). W podregionach związanych z obszarami wiejskimi udział ten znacząco przekracza średnią wojewódzką:

- w podregionie chojnickim udział ten wynosił w 2015 r. 4,13%, a w powiecie człuchowskim był najwyższy w województwie i wynosił 11,04%.

- w podregionie słupskim - 2,62%, z znacząco wyższym udziałem w powiecie bytowskim – 5,17% i słupskim – 4,66%

- w podregionie starogardzkim – 1,53%, z znacząco wyższym udziałem w powiecie sztumskim 5,13%.

Tabela 105 Przeciętne zatrudnienie w 2015 r.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	Przemysł i budownictwo	Handel; naprawa pojazdów samochodowych ; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia ^A ; informacja i komunikacja	Działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości oraz pozostałe usługi	% udział zatrudnionych w sektorze rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo
WOJEWÓDZTWO	447329	4955	162828	88616	190930	1,11%
Podregion chojnicki	35832	1481	16074	5326	12952	4,13%
Powiaty:						
chojnicki	16695	345	8018	2835	5496	2,07%
człuchowski	8733	964	3257	898	3615	11,04%
kościerski	10403	171	4799	1593	3841	1,65%
Podregion gdański	74668	729	31657	15940	26341	0,98%
Powiaty:						
gdański	14842	182	5710	4212	4738	1,23%
kartuski	20039	115	9206	4416	6302	0,57%
nowodworski	3506	18	1217	533	1739	0,50%
pucki	10017	52	4655	1826	3484	0,52%
wejherowski	26264	363	10869	4953	10080	1,38%
Podregion słupski	58756	1542	27895	6653	22666	2,62%
Powiaty:						
bytowski	12568	650	7019	1073	3826	5,17%
lęborski	9107	178	4450	963	3516	1,95%
słupski	15107	704	8923	1858	3623	4,66%
Miasto na prawach powiatu:						
Słupsk	21975	11	7503	2759	11702	0,05%
Podregion starogardzki	70026	1073	34990	9745	24218	1,53%
Powiaty:						
kwidzyński	15908	220	9166	1927	4595	1,38%
malborski	7162	207	2017	1242	3696	2,89%
starogardzki	20660	305	9236	2994	8125	1,48%
sztumski	4582	235	1731	397	2219	5,13%
tczewski	21714	106	12840	3185	5583	0,49%
Podregion trójmiejski	208048	130	52214	50952	104753	0,06%
Miasta na prawach powiatu:						
Gdańsk	137547	53	35573	29977	71944	0,04%
Gdynia	58145	67	14171	17486	26421	0,12%
Sopot	12356	9	2470	3489	6388	0,07%

Źródło: Dane GUS -Województwo pomorskie 2016. Podregiony, powiaty, gminy; obliczenia własne

Wnioski

1. **Udział sektora rolnego w gospodarce województwa pomorskiego** mierzony udziałem wartości dodanej brutto jest niewielki i wynosi **2,41% (2014 r.)**.
2. **W skali województwa pomorskiego zatrudnieni w sektorze związanym z rolnictwem stanowią 1,11% ogółu zatrudnionych w firmach zatrudniających powyżej 9 pracowników (2015).**

1.3.6.	Przetwórstwo rolno – spożywcze i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem
	<i>rodzaje działalności związanej z rolnictwem i jego miejsce w strukturze produkcji w województwie</i>
	<i>wpływ na zatrudnienie</i>
	<i>najwięksi pracodawcy i zakłady przetwórcze rolno-spożywcze lub związane z rolnictwem</i>
	<i>rynki hurtowe</i>
	<i>kanały sprzedaży produktów rolniczych</i>
	<i>rola handlu detalicznego</i>
	<i>powiązania przetwórcy-produccenci w kontekście krótkich łańcuchów dostaw, terytorialne rozmieszczenie</i>
	<i>klastry i poziom innowacyjności przemysłu</i>

1. Sektor przetwórstwa spożywczego

W strukturze firm przetwórstwa przemysłowego, sektor przetwórstwa artykułów spożywczych w woj. pomorskim w 2016 według GUS reprezentowany był przez 1829 firm (7 wynik w skali kraju) i stanowił 6,0% ogólnej branży przetwórstwa przemysłowego.

W stosunku do 2010 roku ilość firm w sektorze spożywczym pozostała bez zmian, przy wzrostowej tendencji na poziomie kraju (o 4,8%). Analizując dynamikę i rozmieszczenie podmiotów z omawianego sektora widać znaczący rozwój sektora spożywczego na terenie Trójmiasta i powiatów sąsiednich (gdański, kartuski) oraz na terenie powiatu starogardzkiego, przy jednoczesnym zmniejszeniu ilości podmiotów zajmujących się przemysłem spożywczym w pozostałej zachodniej części województwa. (Wykres...)

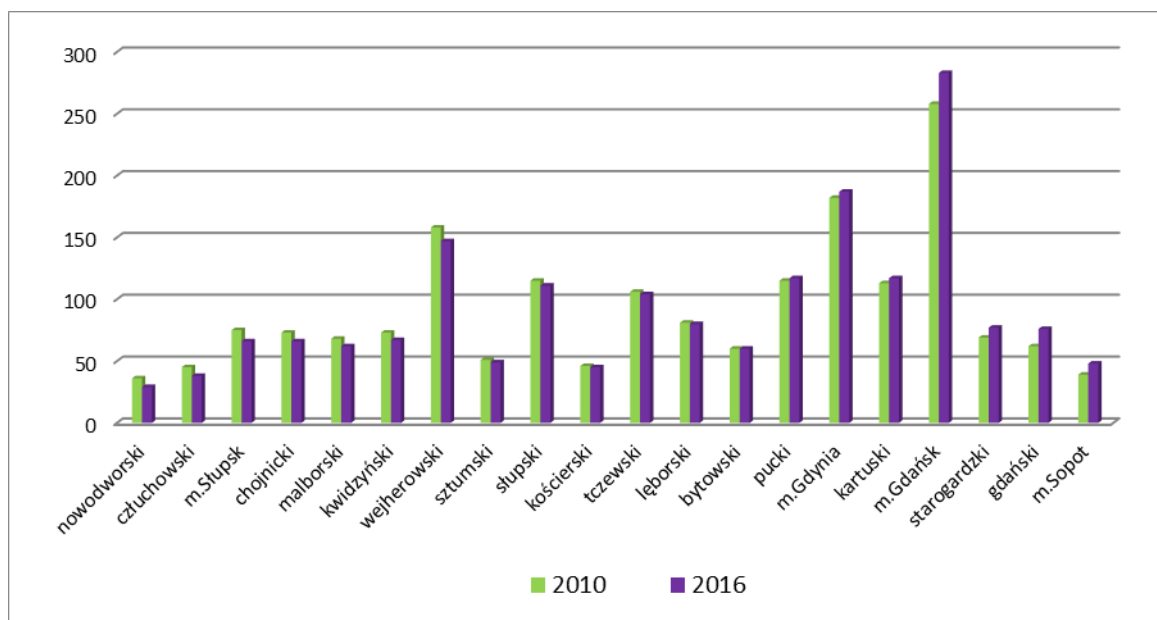
Tabela 106. Wykaz podmiotów gospodarczych w przetwórstwie przemysłowym w latach 2010-2016

Powiaty	Przetwórstwo przemysłowe ogółem		w tym produkcja artykułów spożywczych		Dynamika udziału firm produkująca artykuły spożywcze
	2010	2016	2010	2016	2010=100%
POLSKA	360 090	375 273	32 050	33 597	104,8
POMORSKIE	28 084	30 356	1 825	1 829	100,2
nowodworski	431	450	36	29	80,6
człuchowski	499	442	45	38	84,4
m.Słupsk	1 048	948	75	66	88,0
chojnicki	986	1 029	73	66	90,4
malborski	680	670	68	62	91,2
kwidzyński	777	750	73	67	91,8

wejherowski	2 685	3 410	158	147	93,0
sztumski	343	314	51	49	96,1
Słupski	905	896	115	111	96,5
kościerski	620	702	46	45	97,8
tczewski	1 257	1 239	106	104	98,1
lęborski	744	861	81	80	98,8
bytowski	765	801	60	60	100,0
Pucki	806	1 048	115	117	101,7
m.Gdynia	3 864	4 259	182	187	102,7
Kartuski	1 409	1 729	113	117	103,5
m.Gdańsk	6 906	7 145	258	283	109,7
starogardzki	1 113	1 231	69	77	111,6
Gdański	1 622	1 978	62	76	122,6
m.Sopot	624	593	39	48	123,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wykres 85. Liczba podmiotów gospodarczych zajmujących się produkcją artykułów spożywczych w latach 2010-2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Z danych GUS wynika, iż na terenach wiejskich na przełomie lat 2010-2016 nastąpił znaczący wzrost, o 21,3% liczby firm zarejestrowanych w sektorze przetwórstwa przemysłowego. Z czego 662 podmioty związane były z produkcją artykułów spożywczych.

W stosunku do 2010 roku jest to wzrost o 6,6% liczby podmiotów w tej branży, gdzie największym wzrostem wyróżniał się powiat kartuski (przede wszystkim gmina Żukowo), powiat gdański (gmina Pruszcz Gdański, Kolbudy) oraz w powiecie puckim (gmina Kosakowo).

Tabela 107. Wykaz podmiotów gospodarczych w przetwórstwie przemysłowym w latach 2010-2016 na obszarach wiejskich w woj. pomorskim

Wyszczególnienie	Przetwórstwo przemysłowe ogółem		w tym produkcja artykułów spożywczych		Dynamika udziału firm prod. artykuły spoż.
	2010	2016	2010	2016	2010=100%
POMORSKIE	28 084	30 356	1 825	1 829	100,2
obszary wiejskie w woj. pomorskim	7 903	9 587	621	662	106,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

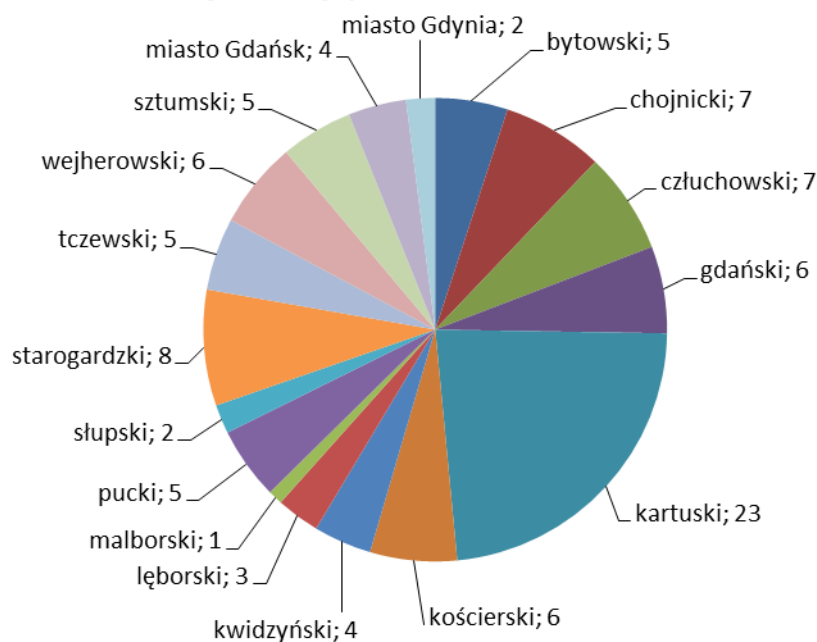
2. Zakłady przetwórstwa rolnego

Na Pomorzy występują wszystkie główne gałęzie przetwórstwa rolno-spożywczego. Duża różnorodność i nierównomierne ich rozmieszczenie spowodowane są specyfiką podregionów.

Według danych WIW w grudniu 2016 r. na terenie województwa zarejestrowanych było 99 zakładów prowadzących ubój, rozbiór i przetwórstwo mięsa. Jako zagłębie przetwórstwa można uznać powiat kartuski.

Wykres 86. Wykaz zakładów zajmujących się ubojem, rozbiorem i przetwórstwem mięsa w woj. pomorskim

Wykaz zakładów zajmujących się ubojem, rozbiorem i przetwórstwem mięsa w woj. pomorskim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WIW w Gdańsku (z XII.2016)

Działalność w zakresie obróbki **mięsa pochodzącego od bydła, trzody chlewnej, kóz, owiec** prowadziło 82 zakłady.

Większość zakładów nie specjalizuje się w jednym z rodzaju mięs, najczęściej bo 61 podmiotów zajmuje się równocześnie obróbką mięsa wołowego (cielęcego) jak i wieprzowego.

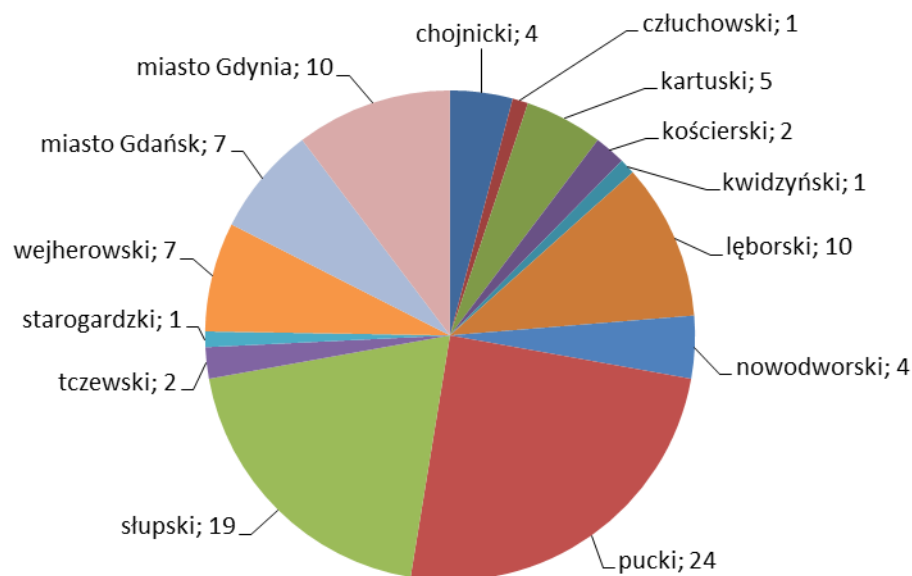
W województwie pomorskim pod koniec 2016 roku **przetwórstwem mięsa pochodzącego z drobiu** zajmowało się 49 podmiotów, z czego 17 zakładów wyspecjalizowanych wyłącznie w drobiu. Koncentracja tych wyspecjalizowanych zakładów (7 podmiotów) przypada również na powiat kartuski. W większości są to ubojnie wraz z możliwością rozbioru drobiu. W tym powiecie również zarejestrowanych było 10 z 20 zakładów zajmujących się pakowaniem jaj w woj. pomorskim.

Kolejną ważną branżą przetwórstwa rolno-spożywczego, związaną z położeniem geograficznym województwa pomorskiego, jest **przetwórstwo ryb**.

Według danych GIW w woj. pomorskim pod koniec 2016 r. zarejestrowanych było 91 zakładów rybnych, najczęściej występujących w powiatach nadmorskich: puckim (24 zakładów) i slupskim (19 zakładów - wykres 88).

Wykres 87. Wykaz zakładów zajmujących się przetwórstwem ryb w woj. pomorskim

Wykaz zakładów zajmujących się przetwórstwem ryb w woj. pomorskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WIW w Gdańsku (z XII.2016)

W woj. pomorskim w grudniu 2016r. odnotowano 9 zakładów działających w zakresie surowego mleka i produktów mlecznych.

W woj. pomorskim funkcjonowało również 20 chłodzi składowych, gdzie w 6-ciu przechowywane były wyłącznie ryby, reszta chłodzi była z przeznaczeniem do produktów z pochodzących z pozostałych gatunków zwierząt.

Tylko dwa zakłady zarejestrowane były jako chłodzi składowe na mleko i produkty mleczne, z lokalizowane w Gdańsku i Pruszczu Gdańskim.

INFORMACJA DOT. PODMIOTÓW Z REJESTRU PRZEDSIĘBIORSTW PWIJHARS

Informacja dotycząca podmiotów przetwórstwa artykułów rolno-spożywczych funkcjonujących na terenie województwa pomorskiego sporządzona na podstawie *Zgłoszeń działalności w zakresie produkcji, składowania, konfekcjonowania i obrotu artykułami rolno-spożywczymi*, które zostały przekazane w okresie od 01.01.2003 do 30.08.2017 r. do WIJHARS w Gdańsku z/s w Gdyni.

I. Wszystkie zakresy działalności – produkcja, obrót, paczkowanie, konfekcjonowanie, składowanie, eksport, import

Zgłoszenia działalności ogółem z przeliczeniem liczby osób przypadającej na jeden podmiot na analizowanym terytorium :

- ✓ Kraj - ogółem **9610** podmiotów tj. **3999*** osoby na jeden podmiot zajmujący się działalnością gospodarczą dotyczącą artykułów rolno-spożywczych.
- ✓ Województwa odpowiednio :

Tabela 109. Zgłoszenia działalności w zakresie produkcji, składowania, konfekcjonowania i obrotu artykułami rolno-spożywczymi

Lp	Województwo	Liczba zgłoszeń	Przeliczenie liczby osób na jeden zakład**
1.	mazowieckie	1352	3968
2.	śląskie	1139	4002
3.	wielkopolskie	876	3975
4.	pomorskie	776	2984
5.	małopolskie	805	4201
6.	dolnośląskie	634	4579
7.	kujawsko-pomorskie	536	3887
8.	podkarpackie	524	4060
9.	świętokrzyskie	409	3063
10.	opolskie	476	2086
11.	zachodnio-pomorskie	406	4207
12.	łódzkie	372	6681
13.	lubuskie	396	2569
14.	warmińsko-mazurskie	361	3978
15.	podlaskie	305	3890
16.	lubelskie	344	6201

* Liczba osób przeliczenie na podstawie danych ogłoszonych przez GUS dotyczących liczby ludności Polski na 31.12.2016 r.

**Liczba osób przeliczenie na podstawie danych ogłoszonych przez GUS dotyczących liczby ludności w poszczególnych województwach na 31.12.2016 r.

Podsumowanie :

Wg zgłoszeń działalności liczba podmiotów prowadząca działalność w zakresie artykułów rolno-spożywczych przyporządkowana do liczby mieszkańców wyniosła :

- Kraj – wskaźnik 3999 osób przypadających na jeden podmiot zajmujący się produkcją, obrotem, paczkowaniem, konfekcjonowaniem, składowaniem, eksportem, importem artykułami rolno-spożywczymi.
- Województwa :
 - Największe uprzemysłowienie (powyżej średniej krajowej):
 - woj. opolskie – 2086,
 - woj. lubuskie – 2569,
 - **woj. pomorskie - 2984 – trzecie miejsce w kraju**
 - Najniższe uprzemysłowienie (poniżej średniej krajowej):
 - woj. lubelskie - 6201.

Województwo pomorskie znajduje się na trzecim miejscu w kraju w zakresie wskaźnika liczby mieszkańców przypadającej na jeden działający podmiot, co jest dowodem na optymalną sytuację na rynku produkcji, obrotu, składowania, konfekcjonowania, eksportu, importu artykułów rolno-spożywczych na tym terenie.

II. Podmioty zajmujące się – **produkcja** artykułów rolno-spożywczych :

Zgłoszenia działalności ogółem z przeliczeniem liczby osób przypadającej na jeden podmiot na analizowanym terytorium :

- ✓ Kraj - ogółem **7888** podmiotów tj. **4872** osoby na jedno przedsiębiorstwo zajmujące się produkcją artykułów rolno-spożywczych
- ✓ Województwa odpowiednio :
- ✓

Tabela 110. Liczba zgłoszeń podmiotów zajmujących się produkcją artykułów rolno-spożywczych

Lp	Województwo	Liczba zgłoszeń	Przeliczenie liczby osób na jeden zakład
1.	mazowieckie	824	6512
2.	śląskie	1041	4379
3.	wielkopolskie	719	4842
4.	pomorskie	561	4127
5.	małopolskie	709	4770
6.	dolnośląskie	510	5693
7.	kujawsko-pomorskie	493	4227
8.	podkarpackie	417	5102
9.	świętokrzyskie	369	3395
10.	opolskie	426	2331
11.	zachodnio-pomorskie	341	5009
12.	łódzkie	307	8095
13.	lubuskie	355	2865
14.	warmińsko-mazurskie	308	4663
15.	podlaskie	237	5006
16.	lubelskie	244	8743

Podsumowanie :

Wg zgłoszeń działalności liczba podmiotów prowadząca działalność w zakresie **produkcji** artykułów rolno-spożywczych przyporządkowana do liczby mieszkańców wyniosła :

- Kraj – **4872** osób przypadających na jeden podmiot zajmujący się artykułami rolno-spożywczymi,
- Województwa :

Największe uprzemysłowienie (powyżej średniej krajowej):

- woj. opolskie 2331,
- woj. lubuskie 2865,
- woj. świętokrzyskie 3395,
- **woj. pomorskie 4127- czwarte miejsce w kraju**

Najniższe uprzemysłowienie (poniżej średniej krajowej):

- woj. lubelskie - **8743.**

Województwo pomorskie znajduje się na czwartym miejscu w kraju w zakresie wskaźnika liczby mieszkańców przypadającej na jeden działający podmiot zajmujący się **produkcją artykułów rolno-spożywczych**, co jest dowodem na optymalną sytuację na rynku produkcji artykułów rolno-spożywczych na tym terenie.

III. Podmioty na terenie województwa pomorskiego w podziale na produkcję wybranych asortymentów artykułów rolno-spożywczych wg przekazanych zgłoszeń rozpoczęcia działalności.

Drób i przetwory drobiowe (tuszk, kawałki, mięso mielone, przetwory, podroby) - 24

w tym m.in.:

1. Tuszki drobiowe (ubój drobiu) - 7
2. Przetwory drobiowe - 14

Jaja i przetwory jajeczne – 13

w tym :

1. Jaja – 11
2. Przetwory jajeczne - 1

Mięso surowe i przetwory z mięsa surowego (wieprzowina i wołowina) – 76

w tym m. in.:

1. Tusze wieprzowe (ubój) – 24 ,
2. Tusze wołowe (ubój) - 14,
3. Przetwory z mięsa czerwonego ogółem - 64
w tym: wędliny 36

Ryby i przetwory rybne - 53

w tym m. in. :

1. Ryby mrożone – 24
2. Konserwy rybne - 11

Artykuły mleczne – 10

w tym m.in. :

1. Mleczarnie – 6
2. Producenci lodów - 4

Wyroby garmażeryjne - 39

w tym m.in.:

1. Wyroby garmażeryjne mięsne – 28,
2. Wyroby garmażeryjne niemięsne – 18,
3. Wyroby garmażeryjne mięsno-warzywne typu konserwa - 10

Przetwory z owoców i warzyw - 36

w tym m.in.:

1. Przetwory z owoców – 19,
2. Przetwory z warzyw - 18,
3. Przetwory z owoców i warzyw - 4

Przetwory zbożowe – 19

w tym m. in.:

1. Mąka (młyny) - 7

Pieczywo - 168

Wyroby ciastkarskie - 122

Wyroby cukiernicze - 22

Wyroby winiarskie - 4 (zakłady produkcyjne)

Podsumowanie :

Na podstawie powyższych danych należy stwierdzić, że uwzględniając liczbę podmiotów najbardziej rozwinięte produkcje to : – pieczywo (168) , wyroby ciastkarskie (122), mięsa surowe i jego przetwory – (76), ryby i przetwory rybne (53), wyroby garmażeryjne (39).

IV. Produkcja wybranych artykułów rolno-spożywczych na terenie województwa pomorskiego – udział procentowy w produkcji krajowej powyższych grup artykułów rolno-spożywczych :

- Ryby i przetwory – 23 %
- Mięso czerwone i jego przetwory – 6,4 %
- Przetwory drobiowe – 6,7 %
- Przetwory z owoców - 6,3 %
- Przetwory z warzyw – 5,4 %
- Artykuły mleczarskie – 4,5 %
- Przetwory zbożowe – 5,9 %
- Wyroby cukiernicze – 5,6 %
- Wyroby ciastkarskie - 7,8 %

Podsumowanie :

Na podstawie powyższych danych, w związku z położeniem województwa nad morzem , wyraźnie uwidacznia się dominację przetwórstwa ryb (23%) nad innymi działami produkcji, gdzie poziom w zakresie skali produkcji mieści się w przedziale od 5,4 % do 7,8 %.

3. Najwięksi pracodawcy i zakłady przetwórcze rolno-spożywcze lub związane z rolnictwem

Do największych przedsiębiorstw działających w pomorskim sektorze produkcji i przetwórstwa żywności należą firmy Iglotex (produkcja i dystrybucja żywności mrożonej) oraz Poldanor SA (produkcja pasz oraz trzody chlewnej).

Branżą specyficzną Pomorza jako regionu nadmorskiego dla przetwórstwa spożywczego jest przetwórstwo ryb zlokalizowane w powiatach: puckim, słupskim oraz lęborskim. Działa tu największa polska firma przetwórstwa ryb. Grupa kapitałowa Graal SA dominuje na rynku pod względem różnorodności asortymentu oraz przychodów. Tuż za nią plasują się przedsiębiorstwa Wilbo SA oraz Morpol SA, BMC Władysławowo, Łosoś Ustka, Szkuner czy King Oscar.

Do najbardziej znaczących zakładów mleczarskich należą Spółdzielnia Mleczarska Polmlek – Maćkowy, Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska Maluta, Zakład Produkcyjno-Handlowy Ser-Milk oraz Spółdzielnia Mleczarska w Skarszewach.

Dzięki rosnącemu popytowi na produkty regionalne, bardzo dobrze prosperują browary (Browar Amber, Browar Gościszewo) i pasieki. Na Pomorzu znajduje się ponad 33 tys. uli, którymi opiekuje się 1300 pszczelarzy.

Pomorze jest również miejscem inwestycji zagranicznych m.in. przez takie firmy, jak Unilever (produkcja lodów Algida w Baninie k. Gdańska), Dr. Oetker (produkcja koncentratów spożywczych w Gdańsku, produkcja mrożonej pizzy w Łebczu), Farm Frites (produkcja frytek w Lęborku). (źródło: Portal Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego <http://pomorskie.eu/strona-glowna>)

1. Kanały sprzedaży produktów rolniczych

Sprzedaż bezpośrednią produktów pochodzenia zwierzęcego

Według danych GIW, zarejestrowaną sprzedaż bezpośrednią zajmowało się w 2016 r. 8 341 rolników, natomiast w województwie pomorskim było **389** rolników, co stanowi 4,66 % ogółu gospodarstw rolnych prowadzących rejestrowaną sprzedaż bezpośrednią (stan na 16.10.2016r.). Do dnia 7 sierpnia 2017 r. zarejestrowaną sprzedaż bezpośrednią w województwie pomorskim zajmowało się **401 gospodarstw**, zaś w Polsce **9 105 podmiotów**. W stosunku do 2016 r. liczba zarejestrowanych podmiotów w woj. pomorskim wzrosła o 3,1%.

Tabela 111. Wykaz zakładów prowadzących sprzedaż bezpośrednią w województwie pomorskim według kategorii produktowych (stan na 07.08.2017 r.)

Powiat	Kategoria produktowa								Razem
	Drób	Zajęczaki	Zwierzęta łowne	Produkty rybactwa	Żywe ślimaki	Mleko i śmietana	Jaja konsumpcyjne	Nieprzetworzone produkty pszczele	
Bytowski	0	0	2	5	0	2	3	7	19
Chojnicki	0	0	0	0	0	0	0	3	3
Człuchowski	0	0	1	0	0	0	6	22	29
Gdański	0	0	0	0	0	0	1	9	10
Kartuski	0	0	0	0	0	1	0	5	6
Kościerski	0	0	0	1	0	0	4	1	6
Kwidzyński	0	0	0	1	0	0	1	11	13
Lęborski	0	0	0	13	0	0	0	8	21
Malborski	0	0	0	0	0	0	0	11	11
Nowodworski*	1	0	1	16	0	0	5	3	26
Pucki	0	0	1	36	0	1	0	7	45
Słupski	0	0	1	18	0	2	7	68	96
Starogardzki *	8	0	1	3	0	2	15	35	64/57**
Tczewski	1	0	0	2	0	0	8	16	27/26**
Wejherowski *	0	1	0	2	0	1	10	13	27/26**
Sztumski	0	0	1	0	0	0	0	6	7
Razem	10	1	8	97	0	9	60	225	410/ 401**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GIW z 07.08.2017 r.

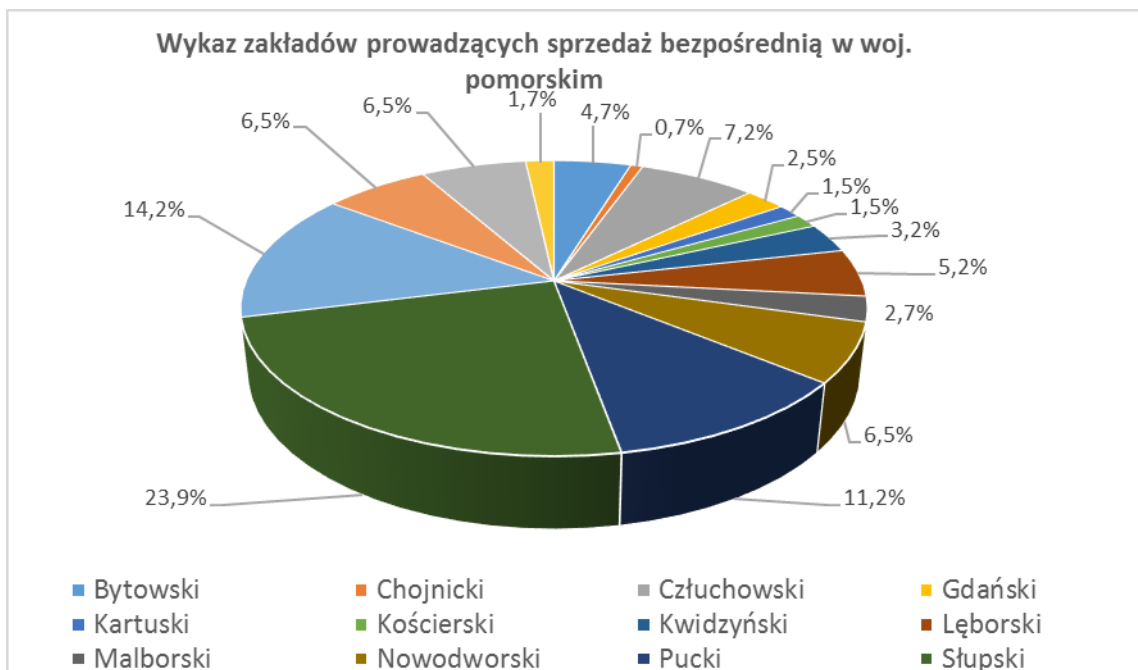
* W powiecie nowodworskim zarejestrowano 26 zakładów z czego 2 podmioty mają zawieszoną działalność, natomiast w pow. starogardzkim zarejestrowano 57 zakładów przy

czym 1 podmiot zawiesił działalność, również w pow. wejherowskim 1 podmiot zawiesił swoją działalność.

****** W kilku powiatach tj. starogardzkim, tczewskim, wejherowskim – łącznie 9 gospodarstw jest zarejestrowanych w kilku kategoriach produktowych, dlatego w tabeli występuje różnica pomiędzy ogólną liczbą zarejestrowanych podmiotów, a liczbą podmiotów zarejestrowanych w kategoriach produktowych.

Analizując strukturę zarejestrowanych podmiotów w województwie, można zauważyć, że najwięcej zgłoszonej sprzedaży bezpośredniej produktów pochodzenia zwierzęcego było w powiecie słupskim co stanowi 23,9 % sprzedaży wojewódzkiej (wykres). Natomiast najmniej zarejestrowanych podmiotów było w powiatach: chojnickim, kartuskim, kościerskim i sztumskim – odpowiednio 0,7 %, 1,5 %, 1,5% i 1,7 %. Na drugim miejscu z zarejestrowaną sprzedażą bezpośrednią był powiat starogardzki (14,2 % sprzedaży wojewódzkiej), a na trzecim miejscu znalazł się powiat pucki (11,2 % sprzedaży wojewódzkiej).

Wykres 88. Procentowy wykaz zakładów prowadzących sprzedaż bezpośrednią w województwie pomorskim według powiatów (stan na 07 sierpnia 2017 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GIW z 07.08.2017 r.

Wykres 89. Liczba zarejestrowanych podmiotów zajmujących się sprzedażą bezpośrednią wg kategorii produktowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GIW z 07.08.2017 r.

W strukturze zakładów prowadzących sprzedaż bezpośrednią (401 podmiotów) dominują nieprzetworzone produkty pszczele – 56,1 %, produkty rybołówstwa – 24,2 % oraz jaja konsumpcyjne – 15 %. Liderem w zarejestrowanej sprzedaży nieprzetworzonych produktów pszczelich jest powiat słupski - aż 70,8 % zarejestrowanych podmiotów. Za nim uplasował się powiat starogardzki z liczbą 35 podmiotów co stanowi 61,4 % zgłoszonej sprzedaży w tym segmencie.

Drugą pozycję w strukturze zarejestrowanych podmiotów prowadzących sprzedaż bezpośrednią są produkty rybołówstwa. Najwięcej zarejestrowanych zakładów jest w powiecie puckim - 36 podmiotów co stanowi 80% zgłoszonej sprzedaży w powiecie.

Trzecią miejsce w strukturze podmiotów prowadzących sprzedaż bezpośrednią zajmuje sprzedaż jaj konsumpcyjnych. W tym segmencie liderem był powiat starogardzki, na którego obszarze zarejestrowanych jest 26,3 % podmiotów.

Tylko jeden podmiot z powiatu wejherowskiego prowadzi zarejestrowaną sprzedaż bezpośrednią zajęczaków. W kategorii żywych ślimaków – brak zarejestrowanych podmiotów.

Rolniczy handel detaliczny

Według danych GIW w kraju zarejestrowało się 868 zakładów prowadzących rolniczy handel detaliczny produktami pochodzenia zwierzęcego i żywności złożonej, w tym 52 podmioty z województwa pomorskiego, co stanowi 6 % krajowego rejestru (stan na 07.08.2017 r.).

Największa liczba gospodarstw prowadzących działalność w ramach rolniczego handlu detalicznego zlokalizowana jest w powiecie kartuskim i stanowi 30,8 % ogólnej liczby zarejestrowanych podmiotów. Drugą pozycję zajmuje powiat człuchowski i wynosi 25 % wojewódzkiego rejestru.

Sprzedaż jaj od drobiu zarejestrowało 31 podmiotów, sprzedaż produktów pszczelich nieprzetworzonych - 13 podmiotów.

Tabela 112. Wykaz zakładów prowadzących rolniczy handel detaliczny według powiatów

	Powiaty	Liczba zakładów
1.	Bytowski	2
2.	Chojnicki	0
3.	Człuchowski	13
4.	Gdański	1
5.	Kartuski	16
6.	Kościerski	1
7.	Kwidzyński	4
8.	Lęborski	0
9.	Malborski	1
10.	Nowodworski	0
11.	Pucki	0
12.	Słupski	2
13.	Starogardzki	3

14.	Tczewski	2
15.	Wejherowski	5
16.	Sztumski	2
	Razem	52

Źródło: Dane GIW

Wykres 90. Liczba zakładów prowadzących rolniczy handel detaliczny

Źródło: Dane GIW

Działalność marginalną, lokalną i ograniczoną

Według danych GIW na terenie woj. pomorskiego zarejestrowało się 79 podmiotów prowadzących działalność marginalną, lokalną i ograniczoną (MLO) zgodnie z rozporządzeniem MRiRW z dnia 21 marca 2016 r. w sprawie szczegółowych warunków uznania działalności marginalnej, lokalnej i ograniczonej (Dz. U. 2016 Nr, poz. 451)

Gospodarstwa rolne mają wiele możliwości dywersyfikacji swoich dochodów. Jedną z nich może być rolniczy handel detaliczny, którego przepisy weszły w życie od stycznia 2017r.

Kolejną możliwością jest bezpośrednia sprzedaż surowców i produktów, która może odbywać się w ramach sprzedaży bezpośredniej produktów pochodzenia zwierzęcego, sprzedaży marginalnej, lokalnej i ograniczonej oraz dostaw bezpośrednich.

Formy sprzedaży bezpośredniej i dostaw bezpośrednich (produkty roślinne) nie wymagają nakładów inwestycyjnych, stąd cieszą się większym zainteresowaniem wśród producentów rolnych niż działalność marginalna, lokalna i ograniczona (MLO). Rejestracja działalności MLO jest możliwa po spełnieniu wymaganych procedur, wymaga również nakładów inwestycyjnych.

Rosnąca świadomość konsumentów na rynku spożywczym zrodziła popyt na żywność wysokiej jakości, produktów wyprodukowanych w gospodarstwach rolnych lub w małych

lokalnych przetwórnich często na bazie tradycyjnych receptur. Produkty cieszą wielkim zainteresowaniem klientów za względu na niepowtarzalny smak. Dla małych gospodarstw rolnych jest to szansa na dodatkowy dochód, a przy okazji również podstawa do budowania lokalnej marki.

Barierą podejmowania tej działalności bardzo często jest niezrozumienie bądź niewłaściwa interpretacja zapisów ustawowych.

Dążenie do wzmocnienia pozycji rynkowej rolnika poprzez skrócenie łańcuchów dostaw i poszerzenie działalności o przetwórstwo jest bardzo ważnym kierunkiem rozwoju obszarów wiejskich.

Grupy producentów rolnych

Na dzień 20 lipca 2017 r. w województwie pomorskim zarejestrowanych jest 41 grup producentów rolnych. Liczba ta niestety znacznie zmniejszyła się w porównaniu do lat poprzednich. Najliczniej występują grupy drobiowe (14), grupy roślin oleistych (13), grupy mleczne (5), grupy trzody chlewnej (4), grupy bydłowe (2), grupy ziemniaczane (2) i grupa materiału siewnego (1). Najwięcej zarejestrowanych grup jest w powiecie słupskim i gdańskim (po 9) oraz lęborskim i kartuskim (po 6). W niektórych powiatach w ogóle brak jest zarejestrowanych grup producentów rolnych (mapa).

Mapa 20. Liczba zarejestrowanych grup producentów rolnych w poszczególnych powiatach województwa pomorskiego; stan na dzień 20.07.2017 r.

Źródło: ARR

Targowiska

Sprzedaż targowiskowa jest ważnym elementem systemu sprzedaży produktów rolnych, przede wszystkim dla właścicieli niskotowarowych gospodarstw rolnych. Zasadniczo jednak skala tej sprzedaży, w odniesieniu do produkcji danych produktów, jest raczej niewielka. Z badań prowadzonych dla potrzeb Zintegrowanego Systemu Rolniczej Informacji Rynkowej (ZSRIR), na 6 targowiskach objętych monitoringiem – Kartuzy, Czersk, Kościerzyna, Starogard Gdański, Kwidzyń, Dzierżgoń, oferowane są m.in. ziemniaki i cebula, których podaż, w przypadku ziemniaków wynosi ok. 0,12 % a w przypadku cebuli nie przekracza 0,2% wielkości produkcji.

Tabela 113. Podaż na targowiskach w tonach

Wyszczególnienie	2014	2015	2016
Ziemniaki jadalne	545,5	554,32	618,15
Cebula biała	90,8	72,65	89,72

Źródło: Dane PODR

Ze względu na brak stosownych badań, trudno określić całkowitą wielkość podaży na wszystkich targowiskach. Biorąc jednak pod uwagę nakłady finansowe, które poniesiono na tworzenie nowych i modernizację istniejących targowisk w woj. pomorskim oraz regulacje prawne dotyczące rolniczego handlu detalicznego, wydaje się, że istnieje duży potencjał wzrostu tej formy sprzedaży.

Tabela 114a. Operacje dotyczące budowy i modernizacji targowisk w ramach PROW 2007-2013

Nazwa wnioskodawcy	Nazwa operacji	Kwota dofinansowania
Miasto i Gmina Sztum	Przebudowa targowiska miejskiego w starej fosie w Sztumie	1 000 000,00
Gmina Pelplin	Przebudowa targowiska miejskiego w Pelplinie	1 000 000,00
Gmina Tuchomie	Budowa targowiska gminnego "Mój Rynek" w Tuchomiu.	233 349,00
Gmina Miejska Chojnice	Przebudowa targowiska miejskiego przy ul. Angowickiej w Chojnicach	754 147,00
Gmina Miasto Lębork	Targowisko płodów rolnych "Mój Rynek" w Lęborku	392 233,00
Gmina Bobowo	Budowa targowiska stałego w Bobowie	655 767,00
Gmina Miejska Kościerzyna	Targowisko Miejskie "Mój Rynek" w Kościerzynie	998 800,00
Gmina Stara Kiszewa	Przebudowa targowiska, miejsc parkingowych oraz urządzenie zaplecza sanitarno-higienicznego targowiska w miejscowości Stara Kiszewa.	933 414,00
Gmina Stegna	Budowa targowiska gminnego w Stegnie	517 304,00
Miasto i Gmina Debrzno	Budowa targowiska gminnego w miejscowości Debrzno.	760 534,00
Gmina Miejska Pruszcz Gdański	Budowa targowiska miejskiego "Mój Rynek" w Pruszczu Gdańskim	1 000 000,00

	RAZEM	8 245 548,00
--	--------------	---------------------

Źródło: UM WP

Tabela 114b. Operacje dotyczące budowy i modernizacji targowisk w ramach PROW 2014-2020

	2014-2020	
<i>Nazwa wnioskodawcy</i>	<i>Nazwa operacji</i>	<i>Wnioskowana kwota pomocy</i>
Gmina Trzebielino	Budowa targowiska gminnego "Mój Rynek" w Trzebielinie	827 028,00
Gmina Nowy Staw	Przebudowa targowiska przy ul. Kopernika w Nowym Stawie	687 004,00
Gmina Dzierżoń	Przebudowa i wyposażenie targowiska stałego w Dzierżoniu	976 783,00
Gmina Czarna Dąbrówka	Budowa targowiska w miejscowości Czarna Dąbrówka	989 624,00
Gmina Skarszewy	Budowa Targowiska Gminnego w Skarszewach	1 000 000,00
Gmina Borzytuchom	Budowa targowiska wiejskiego w miejscowości Borzytuchom	617 420,00
Gmina Potęgowo	Budowa targowiska "Mój Rynek" wraz z Centrum Promocji Produktu Lokalnego w Karżnicy	489 967,00
Gmina Władysławowo	Budowa całorocznego targowiska miejskiego we Władysławowie	769 640,00
Gmina Miastko	Przebudowa budynku magazynowego na halę targową wraz z wyposażeniem	577 790,00
Gmina Kartuzy	Budowa targowiska przeznaczonego na cele promocji lokalnych produktów przy ul. Szkolnej w Kartuzach	368 838,00
Gmina Trąbki Wielkie	Budowa targowiska Mój Rynek w Trąbkach Wielkich	435 942,00
Gmina Miejska Rumia	Przebudowa istniejącego Targowiska Miejskiego "Remszcze Renk" - "Mój Rynek" Rumia	999 614,00
Gmina Słupsk	Budowa targowiska wraz z obiektem na potrzeby promocji lokalnych produktów w m. Krępa Słupska -Gmina Słupsk	873 747,00
Gmina Miasta Puck	Przebudowa targowiska miejskiego przy Placu Obrońców Wybrzeża w Pucku	735 383,00
Gmina Miejska Chojnice	Przebudowa targowiska miejskiego przy ul. Angowskiej w Chojnicach - II etap	579 428,00
	RAZEM	10 928 208,00

Źródło: UM WP

Wnioski:

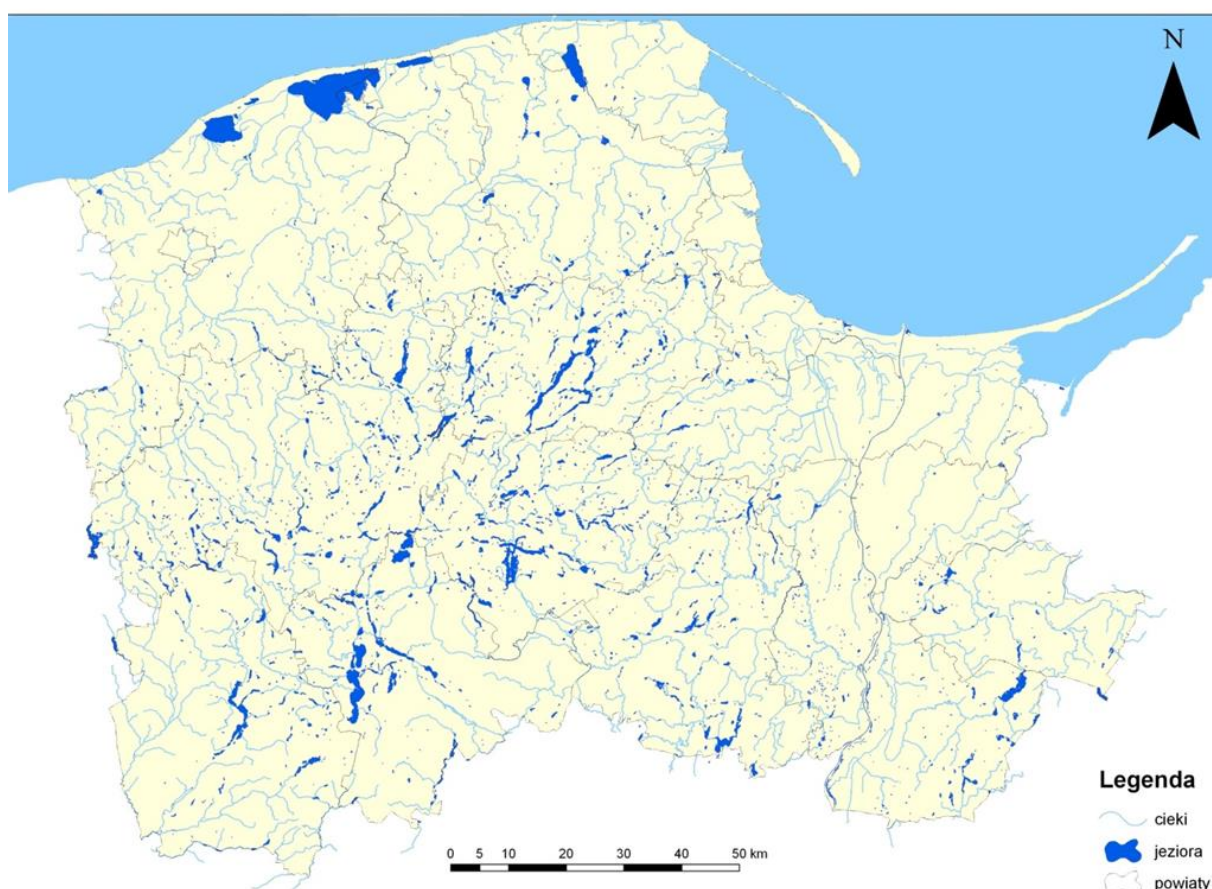
1. Przetwórstwo spożywcze, mimo niewielkiego udziału w PKB województwa stanowi istotny element jego gospodarki, stanowiąc bazę przetwórczą dla lokalnej produkcji rolnej i zaopatrzeniową dla ludności województwa.
2. W województwie pomorskim brak zakładów przetwórstwa mięsnego o znaczeniu ogólnokrajowym. Istnieje natomiast duża ilość małych i średnich zakładów dających możliwość rozwoju produktów regionalnych.

3. Należy wspierać formy przetwórcze skracające łańcuch pokarmowy (sprzedaż bezpośrednia, rolniczy handel detaliczny, MLO), jak również kanały dystrybucji tych produktów (targowiska). Prowadzi to z jednej strony do wzrostu dochodowości gospodarstw rolnych, z drugiej zapewnia dostawy zdrowej żywności dla mieszkańców.
4. W dalszym ciągu należy wspierać i stymulować powstawanie i funkcjonowanie grup producentów rolnych.

1.3.7. Rybactwo śródlądowe

Województwo pomorskie posiada 66 698 ha wód śródlądowych , co stanowi 3,8% powierzchni województwa.

Mapa 21. Sieć hydrograficzna w woj. pomorskim

wg MPHP 1:50 000

Powierzchnia jezior zajmuje 505,35 km kwadratowych , liczba jezior wynosi **2901**. Najwięcej jezior posiada powiat **bytowski - 590** , **kościerski – 339** i **kartuski - 302**.

Podział jezior w zależności od powierzchni:

- 50-100 ha - 94 szt.
- 00-200 ha - 45 szt.

- 00-500 ha -15 szt. 2
- 00-1000 ha -7 szt. 5
- ponad 1000 ha - 4 szt. p

Około 70 % jezior znajduje się w przedziale 1-5 ha powierzchni lustra wody.
Do morza Bałtyckiego ma swe ujście Wisła, Słupia, Łeba, Łupawa, Reda.

Tabela 115. Klasy wielkości jezior w woj. pomorskim

Powiaty	Liczba jezior	Klasy wielkości jezior (ha)								
		<5	5-10	10-20	20-50	50-100	100-200	200-500	500-1000	>1000
bydowski	590	380	88	52	41	17	8	3	1	
chojnicki	180	97	21	19	23	9	5	4	1	1
człuchowski	166	94	19	25	18	6	2	1	1	
gdański	78	64	3	4	4	2	1			
kartuski	302	178	39	31	28	15	6	4	1	
kościerski	339	203	48	31	33	13	9	1	1	
kwidziński	143	102	17	8	5	9	1		1	
łęborski	65	54	6	2	1		1		1	
m. Gdańsk	25	19	3		2	1				
m. Gdynia	1	1								
m. Słupsk	4	4								
m. Sopot	0									
malborski	40	33	7							
nowodworski	43	40	1		2					
pucki	30	27	1	1	1					
słupski	210	164	22	9	7	4	2			2
starogardzki	266	167	48	25	12	6	6	2		
sztumski	75	54	8	3	5	2	3			
tczewski	194	163	19	5	6	1				
wejherowski	150	111	13	9	6	9	1			1
Suma	2901	1955	363	224	194	94	45	15	7	4

Za Elżbietą Bajkiewicz-Grabowską - Katedra Limnologii WOIg Uniwersytetu Gdańskiego

Jeziora i rzeki mają duże znaczenie dla osób związanych zawodowo z rybactwem oraz dla osób związanych z ich turystycznym wykorzystaniem.

Dla celów energetycznych jest wykorzystywanych 15 jezior. Do połowu ryb natomiast 848 jezior o powierzchni 3193 ha. Aktualnie, średnio z 1 ha lustra wody, w wyniku połowów, uzyskuje się w jeziorach naszego regionu 9 kg ryb i wielkość ta niestety maleje z każdym rokiem. Dla przykładu, w 2003 połowy ryb z jezior wyniosły 14,3 kg z 1 ha.

Istotnym czynnikiem powodującym obniżanie połowu ryb jest eutrofizacja, powstająca na skutek zrzutu ścieków komunalnych oraz związków organicznych pochodzących z hodowli zwierząt i ryb. Nadmierna eutrofizacja prowadzi do zakłócenia funkcjonowania jezior i w kolejności do ich degradacji. Szacuje się że tym procesem jest zagrożone 50 % stanu liczebnego jezior. Następnym powodem malejącej ilości odławianych ryb, jest zwiększająca się liczebność kormorana czarnego, którego ilość szacuje się obecnie na kilkanaście tysięcy. O wadze tego problemu świadczy to, że dorosły ptak zjada dziennie około 600 gram ryby.

Obok rybactwa jeziorowego istnieje w naszym regionie dobrze rozwinięta akwakultura hodowli pstrąga tęczowego oraz karpia.

Wg danych KSOW (<http://pomorskie.ksow.pl/rolnictwo/rybolostwo.html>) pstrąg tęczowy jest hodowany w 95 obiektach. Produkowana ryba odznacza się bardzo dobrymi walorami

jakościowymi i jest chętnie nabywana zarówno w kraju, jak i zagranicą. Dużym zagrożeniem dla ośrodków hodowli ryb jest groźna choroba wirusowa VHS - wirusowa posocznica krwotoczna. Obwody rybackie obejmujące rzeki i jeziora (259 obwodów) użytkowane są przez 74 podmioty uprawnione do rybactwa (dane za 2015 r.- komunikat rybacki 1-2017). W **20** obiektach rybackich jest produkowany karp. Ilość gospodarstw rybackich produkujących karpia jest praktycznie na stałym poziomie, gdyż ryba ta wymaga cieplejszych stanowisk, których w naszym regionie jest mało.

Wg. INSTYTUT RYBACTWA ŚRÓDLĄDOWEGO im. STANISŁAWA SAKOWICZA w Olsztynie - Analiza „obszaru rybackiego i akwakultury” w 2013 roku, w woj. pomorskim produkuje się ok. 15% ogólnej ilości produkcji ryb w kraju.

Tabela 116. Produkcja, liczba podmiotów oraz zatrudnienie w sektorze akwakultury w gminach

powiat	produkcja ryb % pomorskie	liczba podmiotów % pomorski	zatrudnienie % pomorskie
Polska	100,00%	100,00%	100,00%
Pomorskie	14,86%	3,70%	5,26%
udział powiatów w prod. woj.. Pomorskiego			
Chojnicki	18,55%	9,09%	28,37%
Chojnicki			
Chojnicki			
Człuchowski	8,09%	6,06%	3,15%
Kartuski	0,42%	3,03%	4,90%
Kościerski	2,34%	3,03%	5,95%
Lęborski	31,47%	15,15%	15,06%
Lęborski			
Lęborski			
Pucki	0,23%	6,06%	0,70%
Pucki			
Słupski	18,22%	21,21%	15,94%
Słupski			
Słupski			
Wejherowski	20,68%	36,36%	25,92%
Wejherowski			
Wejherowski			
Wejherowski			
Wejherowski			
Wejherowski			

Źródło: IRS - według danych zawartych w kwestionariuszach statystycznych RRW-22 za rok 2013.

Woj. pomorskim, produkcja ryb jest szczególnie ważna w powiatach: lęborskim, wejherowskim, chojnickim i słupskim.

Tabela 117. Produkcja, liczba podmiotów oraz zatrudnienie w sektorze akwakultury w gminach

powiat	Gmina	produkcja ryb [kg]	liczba podmiotów	Zatrudnienie
Polska		32 489 228	892	5 430
Pomorskie		4 828 450	33	286
Chojnicki	Czersk	815 352	1	61
Chojnicki	Chojnice	80 300	1	18
Chojnicki	Brusy	0	1	2
człuchowski	Rzeczynica	390 655	2	9
Kartuski	Żukowo	20 300	1	14
kościerski	Kościerzyna	112 943	1	17
Lęborski	Lębork	919 700	2	21
Lęborski	Nowa Wieś Lęborska	350 000	2	11
Lęborski	Cewice	250 000	1	11
Pucki	Puck	11 000	1	2
Pucki	Krokowa	0	1	0
słupski	Dębica Kaszubska	234 700	4	22,5
słupski	Kobylnica	465 000	2	17
słupski	Kępice	180 000	1	6
wejherowski	Wejherowo	329 500	3	31
wejherowski	Reda	97 000	2	19
wejherowski	Rumia	350 000	2	11
wejherowski	Łęczyce	106 500	2	6
wejherowski	Gniewino	85 500	2	5
wejherowski	Linia	30 000	1	2

Źródło: IRŚ - według danych zawartych w kwestionariuszach statystycznych RRW-22 za rok 2013.

W zakresie połowów gospodarczych w sektorze rybactwa śródlądowego udział woj. pomorskiego w skali kraju wynosi ok. 19,5%. Dominujący jest w tym przypadku udział tej działalności w powiecie słupskim – ponad 56,5%

Tabela 118. Połowy gospodarcze, wartość zarybień oraz zatrudnienie w sektorze rybactwa śródlądowego w gminach [%]

powiat	odłowy %	wartość zarybień %	Zatrudnienie %
Polska	100,00%	100,00%	100,00%
Pomorskie	19,49%	9,29%	12,59%
udział powiatów w prod. woj.. Pomorskiego			

Bytowski			
Bytowski			
Bytowski			
Bytowski	4,72%	3,66%	25,23%
Chojnicki			
Chojnicki	11,79%	5,82%	14,41%
człuchowski			
Człuchowski			
Człuchowski	0,27%	1,59%	3,15%
Gdański	0,00%	0,41%	1,35%
Kartuski			
Kartuski			
Kartuski	5,42%	2,65%	4,95%
kościerski			
kościerski			
kościerski			
kościerski			
kościerski			
kościerski	9,16%	9,94%	14,41%
kwidzyński			
kwidzyński	0,03%	0,25%	0,90%
Lęborski	0,42%	0,35%	0,90%
m. Gdańsk	1,78%	30,55%	5,41%
m. Gdynia	0,17%	0,22%	0,90%
malborski	0,04%	0,04%	0,45%
Pucki	0,00%	0,04%	0,90%
Słupski	56,57%	30,56%	7,21%
starogardzki			
starogardzki			
starogardzki			
starogardzki			
starogardzki			
starogardzki			
starogardzki	3,11%	1,21%	8,56%
Tczewski			
Tczewski	2,62%	4,74%	8,11%
wejherowski			
Wejherowski			
Wejherowski	3,89%	7,97%	3,15%

Źródło: IRS - według danych zawartych w kwestionariuszach statystycznych RRW-22 za rok 2013.

Tabela 119. Połowy gospodarcze, wartość zarybień oraz zatrudnienie w sektorze rybactwa śródlądowego w gminach

powiat	gmina	odłowy [kg]	wartość zarybień [zł]	zatrudnienie
Polska		2 707 033	36 192 709	1 763
Pomorskie		527 487	3 362 430	222
bytowski	Miastko-miasto	2 727	77 098	39
bytowski	Czarna Dąbrówka-gmina wiejska	18 593	23 960	8
bytowski	Studzienice-gmina wiejska	2 602	14 000	5
bytowski	Lipnica-gmina wiejska	992	8 120	4
chojnicki	Chojnice-obszar miejski	62 060	192 865	31
chojnicki	Konarzyny-gmina wiejska	156	2 681	1
człuchowski	Przechlewo-gmina wiejska	1 269	18 408	5
człuchowski	Człuchów-obszar miejski	173	33 751	1
człuchowski	Koczała-gmina wiejska	0	1 360	1
gdański	Pruszcz Gdański-gmina miejska	0	13 725	3
kartuski	Somonino-gmina wiejska	17 807	63 300	8
kartuski	Sulęczyno-gmina wiejska	10 757	25 880	2
kartuski	Stężycza-gmina wiejska	0	0	1
kościerski	Kościerzyna-gmina miejska	33 229	275 355	22
kościerski	Lipusz-gmina wiejska	5 856	31 347	3
kościerski	Karsin-gmina wiejska	1 839	2 250	2
kościerski	Dziemiany-gmina wiejska	762	3 750	2
kościerski	Liniewo-gmina wiejska	265	1 960	2
kościerski	Stara Kiszewa-gmina wiejska	6 380	19 600	1
kwidzyński	Prabuty-miasto	184	3 779	1
kwidzyński	Kwidzyn-obszar miejski	0	4 705	1
lęborski	Łeba-obszar miejski	2 225	11 624	2
m. Gdańsk	Gdańsk-gmina miejska	9 389	1 027 379	12
m. Gdynia	Gdynia-gmina miejska	915	7 500	2
malborski	Nowy Staw-miasto	200	1 200	1
pucki	Puck-obszar miejski	0	1 300	2
słupski	Smółdzino-gmina wiejska	298 393	1 027 669	16
starogardzki	Starogard Gdański-obszar miejski	1 351	14 345	7
starogardzki	Osiek-gmina wiejska	8 589	11 516	4
starogardzki	Zblewo-gmina wiejska	5 012	9 850	2
starogardzki	Lubichowo-gmina wiejska	1 015	2 250	2
starogardzki	Skórcz-obszar miejski	151	800	2
starogardzki	Skarszewy-miasto	266	1 380	1
starogardzki	Bobowo-gmina wiejska	10	400	1
tczewski	Tczew-obszar miejski	13 795	155 406	17
tczewski	Gniew-miasto	0	4 080	1
wejherowski	Gniewino-gmina wiejska	20 154	237 638	3
wejherowski	Wejherowo-obszar miejski	204	4 678	3
wejherowski	Choczewo-gmina wiejska	167	25 521	1

Źródło: IRŚ - według danych zawartych w kwestionariuszach statystycznych RRW-22 za rok 2013.

Mało wykorzystane w woj. pomorskim są, występujące w znacznej ilości, różnego rodzaju przydatne do produkcji zbiorniki wodne, takie jak :

- stawy i sadzawki przeciwpożarowe
- sadzawki śródpolne i parkowe
- zalane glinianki, piaskarnie, żwirownie, czy doły potorfowe.

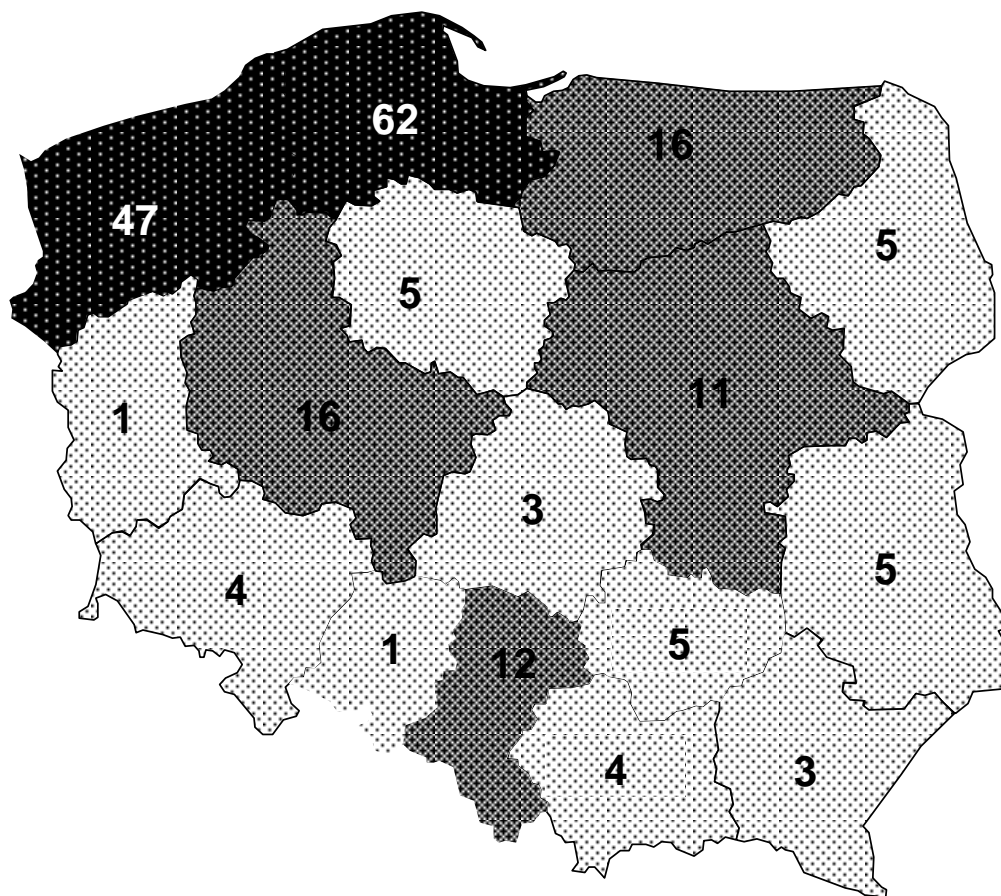
Wszystkie te zbiorniki, jeśli mają dostateczną ilość wody, nadają się do produkcji ryb, a ich zagospodarowanie nie jest trudne i nie wymaga dużych kosztów ani nakładów pracy.

Obok wykorzystania małych obiektów wodnych do produkcji ryb, dodatkowym źródłem dochodu dla gospodarstw rybackich, może być możliwość prowadzenia gospodarki o profilu wędkarsko-rybackim.

Istnieje w naszym województwie duży potencjał chowu suma afrykańskiego (dużo niewykorzystanych obiektów po byłych PGR). Ryba ta ma niewielkie wymagania odnośnie ilości wody wykorzystywane do produkcji – można także stosować jej recyrkulację.

Wg zebranych przez INSTYTUT RYBACTWA ŚRÓDLĄDOWEGO im. STANISŁAWA SAKOWICZA w Olsztynie - Analiza „obszaru rybackiego i akwakultury” w 2013 roku, formularzy statystycznych RRW-20, które przesłało 200 zakładów przetwórczych, znajdujących się na liście zakładów zatwierdzonych przez Główny Inspektorat Weterynarii (GIW) do handlu wewnątrz wspólnoty lub uprawnionych do prowadzenia sprzedaży bezpośredniej, rozmieszczenie terytorialne przetwórnictwa rybnych jest nierównomierne. 62% zakładów zlokalizowanych było w trzech województwach nadmorskich, z dominującą pozycją województwa pomorskiego (31%).

Mapa 22. Rozmieszczenie terytorialne przetwórnictwa rybnych w Polsce

Źródło: IRŚ - według danych zawartych w kwestionariuszach statystycznych RRW-22 za rok 2013.

Podstawowym źródłem zaopatrzenia surowcowego przetwórstwa rybnego był import, z którego pochodziło ok. 80% surowców. Jest to wynik ograniczeń w dostępności polskiej floty rybackiej do zasobów, często niskiej przydatności technologicznej surowców bałtyckich, a także liberalizacji handlu zagranicznego oraz integracji z UE.

W 2013 r. zakłady przetwórcze wytworzyły 476 tys. ton produktów rybnych osiągając przychody w kwocie 7 722 mln PLN. Największy udział w produkcji zarówno w ujęciu ilościowym jak i wartościowym miały dwa województwa nadmorskie: pomorskie

i zachodniopomorskie. Zakłady przetwórcze zlokalizowane na ich terenie wytworzyły przeszło 62% wielkości produkcji ogółem oraz 69% jej wartości.

Tabela 120. Produkcja przetwórstwa rybnego według województw w 2013 r.

Województwo	Wielkość przetwórstwa		Wartość przetwórstwa	
	tys. ton	struktura	mln PLN	struktura
Pomorskie	198,0	41,6%	3988,0	51,6%
Zachodniopomorskie	99,0	20,8%	1306,0	16,9%
Podlaskie	23,0	4,8%	815,0	10,6%
Wielkopolskie	73,0	15,3%	747,0	9,7%
kujawsko-pomorskie	21,0	4,4%	367,0	4,8%
Śląskie	15,0	3,2%	170,0	2,2%
Małopolskie	31,0	6,5%	117,0	1,5%
warmińsko-mazurskie	5,0	1,1%	81,0	1,0%
Lubelskie	3,0	0,6%	30,0	0,4%
Dolnośląskie	2,0	0,4%	28,0	0,4%
Mazowieckie	2,0	0,4%	26,0	0,3%
łódzkie	2,0	0,4%	21,0	0,3%
podkarpackie	1,0	0,2%	17,0	0,2%
Pozostałe	0,7	0,2%	9,2	0,1%
Razem	476	100,0%	7 722	100,0%

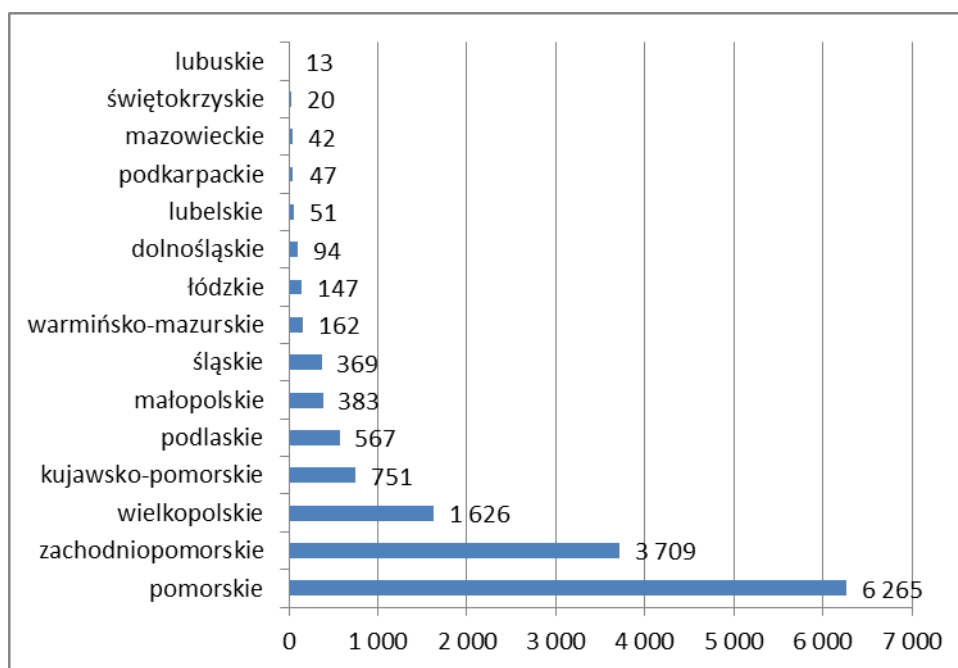
Źródło: Opracowanie MIR-PIB na podstawie danych RRW-20.

W strukturze gatunkowej produkcji dominowały śledzie i łososie, z udziałem odpowiednio 35% oraz 19% w wielkości produkcji oraz 19% i 44% w jej wartości. Udział dorszy, makreli, szprotów i pstrągów wynosił od 6% do 3% w wartości produkcji i od 8% do 2% w jej ilości. Województwa nadmorskie dominowały w przetwórstwie większości gatunków ryb. Przetwórstwo łososi, głównie wędzonych, skoncentrowane było w województwie pomorskim (ponad 70% ogólnej masy i wartości). Również szproty były mrożone oraz przetwarzane na konserwy niemal wyłącznie w województwie pomorskim

(96% masy i 98% wartości). Dominujący był udział pomorskiego w przetwórstwie makreli, głównie na konserwy (41% ilości i 53% wartości). Najwięcej dorszy przetwarzano, głównie na filety świeże i mrożone, w województwach zachodniopomorskim (66% ilości i 72% wartości) oraz w pomorskim (30% masy oraz 22% wartości). W tych dwóch nadmorskich województwach wędzono oraz patroszono również najwięcej pstrągów (w pomorskim 75% masy i 67% wartości, a w zachodniopomorskim 17% masy i 28 wartości). Natomiast w przetwórstwie śledzi największy udział miało województwo wielkopolskie (35% masy, 38% wartości), następnie pomorskie (19% masy, 26% wartości) oraz zachodniopomorskie (17% masy i 18% wartości). A produkcja mrożonych filetów z mintajów skoncentrowana była natomiast w województwie kujawsko-pomorskim (po ok. 77% zarówno masy jak i wartości).

W zakładach przetwórstwa rybnego, które główny przedmiot działalności określały według kodu PKD 10.20.Z – „Przetwarzanie i konserwowanie ryb, skorupiaków i mięczaków” w 2013 r. pracowało na pełnym etacie 14 246 osób. Spośród nich 44% pracowało na terenie województwa pomorskiego, 26% zachodniopomorskiego, a 11% wielkopolskiego.

Wykres 91. Zatrudnienie w zakładach przetwórstwa rybnego w Polsce w 2013 r.

Źródło: Opracowanie MIR-PIB na podstawie danych RRW-20

Wnioski:

1. **Naturalny potencjał produkcyjny w zakresie hodowli ryb i rybołówstwa nie jest optymalnie wykorzystany. W dalszym ciągu istnieje konieczność wsparcia finansowego rozwoju hodowli ryb.**
2. **W woj. pomorskim skupia się ponad 30% wszystkich zakładów przetwórstwa rybnego w Polsce. Sektor ten jest istotnym elementem krajobrazu gospodarczego województwa pomorskiego.**
3. **Konieczne są działania promujące spożycie ryb.**

II.	ANALIZY SWOT
2.1.	Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa
2.2.	Analiza SWOT rolnictwa, w tym przetwórstwa, w województwie

Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa

Mocne strony	Słabe strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Duży potencjał ludzki w wieku produkcyjnym o wzrastającym poziomie wykształcenia. 2. Relatywnie dobra sytuacja dochodowa rodzin. 3. Aktywność samorządów lokalnych w pozyskiwaniu środków finansowych ze źródeł zewnętrznych. 4. Położenie geograficzne, stwarzające szanse rozwijania współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej z aglomeracjami krajowymi oraz z zagranicą. 5. Korzystne warunki przyrodniczo-kulturowe dla rozwoju turystyki, agroturystyki i rolnictwa integrowanego oraz tzw. „czystego” przemysłu. 6. Dziedzictwo kulturowe i jego zróżnicowanie 7. Znaczne zasoby naturalne (Np. wody powierzchniowe, drewno). 8. Dobry stan środowiska naturalnego. 9. Dobre warunki do inwestowania - rozwinięta infrastruktura, tereny inwestycyjne). 10. Przedsiębiorczy charakter mieszkańców obszarów wiejskich. 11. Wysoki potencjał OW w zakresie działalności pozarolniczej 12. Doświadczenie w realizacji przedsięwzięć z dofinansowaniem zewnętrznym. 13. Dobry stan infrastruktury przeciwpowodziowej. ¹⁾ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niski poziom bezrobocia, poza obszarami strukturalnie trudnymi (głównie w miejscowościach popegeerowskich) utrudniający pozyskiwanie pracowników o wysokich kwalifikacjach. 2. Wzrastająca liczba osób w wieku poprodukcyjnym. 3. Nierównomiernie rozmieszczona infrastruktura techniczna i społeczna – marginalizacja gmin słabo rozwiniętych. 4. Brak kapitału lokalnego (niskie dochody ludności zamieszkującej obszary wiejskie) i ograniczone możliwości pozyskiwania środków zewnętrznych dla podejmowania działalności gospodarczej. 5. Utrudniony dostęp dzieci i młodzieży wiejskiej do edukacji i zajęć pozaszkolnych. 6. Duże dysproporcje ekonomiczne, społeczne i gospodarcze między poszczególnymi gminami w województwie, w szczególności w gminach popegeerowskich – niskie ich budżety obciążone są dodatkowo świadczeniami socjalnymi. 7. Niskie nakłady na inwestycje w ochronie środowiska naturalnego. 8. Mało dynamiczny rozwój małych przedsiębiorstw wykorzystujących lokalne zasoby surowcowe. 9. Brak, poza pojedynczymi przypadkami, na obszarach wiejskich wyspecjalizowanych instytucji wspierających MŚP. 10. Skoncentrowanie działań związanych z rozwiązywaniem problemów obszarów wiejskich w dużych miastach (agencje rozwoju, fundusze pożyczkowe i poręczeniowe, szkolenia dla bezrobotnych, doradztwo finansowe, prawne, nowe technologie, certyfikaty). 11. Wymagający poprawy stan przewozów

	<p>ludności wiejskiej.</p> <p>12. Zbyt niskie nakłady finansowe na zwiększenie jakości infrastruktury przeciwpowodziowej.¹⁾</p>
--	--

Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> Wykorzystanie warunków tworzonych przez państwo dla obszarów wiejskich i rolnictwa, zawartych między innymi w Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju. Możliwość korzystania ze środków finansowych na rozwój obszarów wiejskich, w tym funduszy strukturalnych, budżetu państwa, budżetu samorządów i innych. Rozwój infrastruktury technicznej o znaczeniu ponadregionalnym (autostrada A1, drogi ekspresowe S6, S7, połączenia kolejowe, porty, terminal zbożowy w porcie gdańskim, sieci przesyłowe, przekop przez Mierzę Wiślaną, elektrownia jądrowa, baza systemu obrony przeciwrakietowej, rewitalizacja drogi wodnej na Wiśle, regionalnym i lokalnym (poprawa stan dróg, sieci kanalizacyjnej, gazowej itp.). Wzrastająca aktywność samorządów lokalnych i lobbing na rzecz pozyskiwania inwestorów krajowych i zagranicznych. Bliskość zagranicznych rynków zbytu, w tym rynków wschodnich. Wykorzystanie światowych trendów i mody w zakresie turystyki ekologicznej żywności oraz produktów regionalnych i markowych. Szerokie wykorzystanie nowych technologii informatycznych w tym Internetu do celów edukacyjnych, kulturalnych i gospodarczych. Ożywienie gospodarcze kraju. 	<ol style="list-style-type: none"> Planowane, niekorzystne zmiany finansowania rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa w przyszłym budżecie Unii Europejskiej. Zbyt wolne tempo wyrównywania opóźnień rozwojowych, w stosunku do aglomeracji miejskich i innych regionów oraz opóźnienia w inwestycjach krajowych, np. drogi ekspresowe S6 i S7. Utrzymywanie się stref podwyższonego bezrobocia (w tym ukrytego), ubóstwa i deprywacji społecznej. Emigracja i migracje do miast ludzi młodych i wykształconych. Regres demograficzny na obszarze niektórych gmin. Negatywny wpływ kopalni kruszyw, wynikający z niedostatecznej rekultywacji i zagospodarowania wyrobisk poeksploatacyjnych.

¹⁾ Uwaga Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych Województwa Pomorskiego w Gdańsku

Analiza SWOT rolnictwa, w tym przetwórstwa i rybołówstwa śródlądowego w województwie

Mocne strony	Słabe strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Wzrastający poziom wykształcenia, otwartość na rozwiązania innowacyjne i chęć korzystanie rolników środków pomocowych i specjalistycznego doradztwa rolniczego. 2. Korzystna struktura demograficzna producentów rolnych. 3. Dobre warunki glebowe, szczególnie na Żuławach, Powiślu, Równinie Słupskiej, Ziemi Człuchowskiej i Dolinie Walichnowskiej, do prowadzenia różnorodnych kierunków produkcji rolniczej. 4. Korzystne warunki do prowadzenia produkcji integrowanej i ekologicznej. 5. Korzystne walory przyrodnicze i atrakcyjność turystyczna sprzyjająca dywersyfikacji działalności rolniczej, szczególnie w kierunku turystyki i agroturystyki. 6. Korzystna struktura obszarowa gospodarstw i możliwości dalszego ich powiększania z zasobów gruntów Skarbu Państwa. 7. Dobre wyposażenie techniczne wysokotowarowych gospodarstw rolnych. 8. Bliskie i znaczące rynki zbytu (regionalne, krajowe i zagraniczne) na produkty rolne, rybne i produkty przetworzone. 9. Wysoki potencjał produkcyjny zakładów przetwórczych (młyny, przetwórstwo ryb, mleczarnie - duże moce przerobowe, nowoczesność technologiczna, standardy higieny i jakości na poziomie światowym). 10. Duża ilość rzeźni i masarni, dająca możliwość rozwoju dla marek lokalnych i tradycyjnych, wysokojakościowych specjalizacji. 11. Dobry potencjał środowiskowy dla rozwoju ośrodków hodowli ryb łososiowatych i gatunków jeziorowych 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Słabe powiązania gospodarcze gospodarstw rolnych z podmiotami przetwórstwa rolnego oraz handlu. 2. Trudności rolników w przygotowaniu dużych wystandaryzowanych partii o wysokiej jakości surowców (półproduktów) rolnych. 3. Niechęć do tworzenia dużych – znaczących gospodarczo, grup producentów rolnych. 4. Zaniedbana infrastruktura techniczna w gospodarstwach (melioracje szczegółowe, drogi, niska aktywność w zakresie działalności spółek wodnych)¹⁾. 5. Braki wyposażenia gospodarstw w urządzenia w zakresie ochrony środowiska (płyty obornikowe, zbiorniki na gnojówkę, kanalizacje), w kontekście nowych regulacji OSN. 6. Słabe wykorzystanie innowacji w gospodarstwach rolnych, w tym w zakresie ochrony środowiska. 7. Nieracjonalne użytkowanie gruntów rolnych, wadliwa gospodarka płodozmianowa, niewykorzystany potencjał biologiczny, duża część gleb ugorowanych i odlogowanych. 8. Wyłączenia gruntów rolnych na cele nierolnicze. 9. Częsty brak planów przestrzennego zagospodarowania określających precyzyjnie tereny pod budownictwo mieszkaniowe i produkcją rolną, w tym zwierzęcą. 10. Zbyt niskie nakłady finansowe na zwiększenie jakości infrastruktury przeciwpowodziowej.¹⁾ 11. Słaba kondycja ekonomiczna nisko i średniotowarowych gospodarstw rolnych oraz ich uzależnienie ekonomiczne od dopłat obszarowych. 12. Niewystarczająca promocja lokalnych i markowych produktów rolnych.

(zasoby wód).	13. Brak wystarczających mocy przetwórczych cukrowni na terenie województwa. 14. Brak przetwórczy produktów ekologicznych. 15. Słabo rozwinięty rynek produktów rybnych (poza miastami). 16. Zły stan jakościowy wód jeziornych i płynących dla rozwoju ośrodków hodowli ryb łososiowatych i gatunków jeziorowych.
---------------	---

Szanse	Zagrożenia
1. Rosnące możliwości eksportowe żywności, przy dość korzystnych cenach, na rynek UE oraz na rynki państw trzecich. 2. Możliwości wzrostu produkcji rolniczej na cele nieżywnościowe (biopaliwa, OZE). 3. Możliwości doinwestowania gospodarstw oraz podmiotów przetwórczych z funduszy unijnych, WPR oraz kredytów preferencyjnych. 4. Wypracowanie efektywnych mechanizmów zapobiegania skutkom klęsk żywiołowych w rolnictwie. 5. Rosnące zapotrzebowanie konsumentów zagranicznych na polskie produkty w tym produkty lokalne. 6. Możliwość dostosowania się małych zakładów przetwórczych do zmieniających się gustów i zwyczajów żywieniowych. 7. Zmiany w zwyczajach żywieniowych skutkujące systematycznym wzrostem spożycia pstrągów w Polsce w ostatnich latach. 8. Rozwijający się sektor łowisk specjalnych oraz sprzedaży bezpośredniej.	1. Brak stabilizacji na rynkach rolnych skutkujących wzrostem zagrożeń finansowych gospodarstw oraz osłabienie skuteczności mechanizmów i poziomu budżetu WPR po roku 2020. 2. Nasilenie występowania klęsk żywiołowych (susze, powodzie, huragany). 3. Zagrożenia epizootyczne w chowie i hodowli zwierząt. 4. Mała liczba lekarzy weterynarii zainteresowanych świadczeniem usług weterynaryjnych na obszarach wiejskich, co zagraża produkcji zwierząt gospodarskich gwarantujących bezpieczeństwo zdrowotne konsumentów spożywających środki spożywcze pochodzące od tych zwierząt lub z tych zwierząt ²⁾ . 5. Procesy globalizacyjne w rolnictwie zagrażające rozwojowi gospodarstw średniotowarowych i podmiotom przetwórczym o mniejszym potencjale produkcyjnym. 6. Nadmierny wzrost liczby ferm przemysłowych, w tym ferm trzody chlewnej produkujących w systemie nakładczym. 7. Czynniki polityczne (embarga) zagrażające stabilizacji produkcji i dochodów producentów rolnych i przetwórców. 8. Niewystarczająca pula środków z funduszy WPR oraz brak własnych środków na zaspokojenie potrzeb inwestycyjnych rolników, producentów ryb i zakładów przetwórczych. 9. Konkurencja cenowa na rynku krajowym ze strony firm importujących ryby mrożone z

	dalekiego wschodu (IQF). 10. Zagrożenia ekologiczne związane z pogorszeniem stanu środowiska naturalnego.
--	--

¹⁾ Uwaga Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych Województwa Pomorskiego w Gdańsku

²⁾ Uwaga Wojewódzkiego Inspektoratu Weterynarii w Gdańsku

III.	ROZWÓJ FUNKCJONALNY I PRZESTRZENNY OBSZARÓW WIEJSKICH	
3.1.	Zróźnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich	
	3.1.1.	<i>Dominujące typy obszarów wiejskich w województwie wynikające z głównych funkcji gospodarczych np. obszary typowo rolnicze, obszary usług publicznych, obszary turystyczne – jeśli można je wyodrębnić</i>
	3.1.2.	<i>Zróźnicowanie obszarów wiejskich w województwie pod kątem stopnia urbanizacji np. obszary osadnictwa wiejskiego, obszary osadnictwa podmiejskiego – wokół małych i średnich miast, obszary osadnictwa metropolitalnego – wchodzące w skład metropolii, aglomeracji miejskich - częściowo na podstawie 1.2.6.)</i>
3.2.	Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich	
	3.2.1.	<i>Spójność środowiskowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym</i>
		<i>Opis powiązań środowiskowych oraz ich zasięgu (czy na terenie jednej gminy znajduje się ten obszar spójny środowiskowo czy też na terenie wielu gmin, czy w ramach jednego powiatu/ czy w ramach jednego województwa – chodzi np. o: kompleksy leśne, formy ochrony przyrody, bagna, tereny zalewowe, okresowych podtopień)</i>
		<i>Wskazanie obszarów spójnych środowiskowo - mapy</i>
	3.2.2.	<i>Spójność gospodarcza obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym</i>
		<i>Opis powiązań gospodarczych oraz ich zasięgu (czy na terenie jednej gminy znajduje się ten obszar spójny gospodarczo czy też na terenie wielu gmin, czy w ramach jednego powiatu/ czy w ramach jednego województwa – chodzi np. o: strefy ekonomiczne, klastry, doliny/zagłębia przemysłowe)</i>
		<i>Wskazanie obszarów spójnych gospodarczo - mapy</i>
	3.2.3.	<i>Spójność społeczna i kulturowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym</i>
		<i>Opis powiązań społecznych i kulturowych oraz ich zasięgu (czy na terenie jednej gminy znajduje się ten obszar spójny społecznie lub kulturowo czy też na terenie wielu gmin, czy w ramach jednego powiatu/ czy w ramach jednego województwa – chodzi np. o: tereny kultury lokalnej, regionalnej)</i>
		<i>Wskazanie obszarów spójnych społecznie i kulturowo – mapy</i>

III.	ROZWÓJ FUNKCJONALNY I PRZESTRZENNY OBSZARÓW WIEJSKICH	
3.1.	Zróźnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich	
	3.1.1.	<i>Dominujące typy obszarów wiejskich w województwie wynikające z głównych funkcji gospodarczych np. obszary typowo rolnicze, obszary usług publicznych, obszary turystyczne – jeśli można je wyodrębnić</i>
	3.1.2.	<i>Zróźnicowanie obszarów wiejskich w województwie pod kątem stopnia urbanizacji np. obszary osadnictwa wiejskiego, obszary osadnictwa podmiejskiego – wokół małych i średnich miast, obszary osadnictwa metropolitalnego – wchodzące w skład metropolii, aglomeracji miejskich - częściowo na podstawie 1.2.6.)</i>

3.1.1. Dominujące typy obszarów wiejskich w województwie wynikające z głównych funkcji gospodarczych np. obszary typowo rolnicze, obszary usług publicznych, obszary turystyczne – jeśli można je wyodrębnić

1. Zidentyfikowane obszary funkcjonalne w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego 2030

W planie zagospodarowania przestrzennego woj. pomorskiego 2030 zidentyfikowano następujące obszary funkcjonalne:

1) miejski obszar funkcjonalny ośrodka wojewódzkiego Trójmiasta;

2) miejskie obszary funkcjonalne:

- a) ośrodka regionalnego Słupska,
- b) ośrodków subregionalnych: Bytowa, układu bipolarnego Chojnice-Człuchów, Kościerzyny, Kwidzyna, Lęborka, układu bipolarnego Malbork-Sztum, Starogardu Gdańskiego;

3) obszary funkcjonalne szczególnego zjawiska w skali makroregionalnej:

a) Strefa Przybrzeżna, jako obszar funkcjonalny ponadregionalny:

- położony na terenie trzech województw: pomorskiego, warmińsko-mazurskiego i zachodniopomorskiego,
- z uwagi na rozległość obszaru w granicach województwa pomorskiego podzielony na 3 podstrefy:
 - **zachodnią** (obejmującą: miasta Ustka i Łeba oraz gminy Główny, Ustka, Smołdzino i Wiko oraz położony na ich terenie Słowiński Park Narodowy, obszar o szczególnych walorach przyrodniczo-kulturowych i krajobrazowych, będący obszarem kształtowania potencjału rozwojowego (Światowy Rezerwat Biosfery, obszar Konwencji RAMSAR, obszar systemu HELCOM MPA, obszar sieci Natura2000)),
 - **środkową** (obejmującą: miasta Hel, Jastarnia, Puck, gminę miejsko-wiejską Władysławowo oraz gminy Choczewo, Gniewino, Kosakowo, Krokowa i Puck) i
 - **wschodnią** (mierzejową, obejmującą: miasto Krynica Morska, gminę miejsko-wiejską Nowy Dwór Gdański oraz gminy Stegna i Sztutowo),

b) Żuławy, jako obszar funkcjonalny ponadregionalny, położony na terenie dwóch województw: pomorskiego i warmińsko-mazurskiego,

4) obszary funkcjonalne o szczególnych walorach przyrodniczo-kulturowych i krajobrazowych, jako obszary kształtowania potencjału rozwojowego, do których należą także określone powyżej obszary funkcjonalne szczególnego zjawiska w skali makroregionalnej: Strefa Przybrzeżna i Żuławy, a także:

a) Światowy Rezerwat Biosfery Bory Tucholskie, który:

- jest położony na terenie dwóch województw: kujawsko-pomorskiego i pomorskiego,
- obejmuje obszar, w którego strukturze wydzielono trzy strefy: rdzeniową (Park Narodowy „Bory Tucholskie” i 25 rezerwatów przyrody), buforową (tworzą ją parki krajobrazowe: Zaborski, Wdzydzki, Tucholski oraz Wdecki) oraz tranzytową (pozostały obszar),

b) Kaszubski Park Krajobrazowy wraz z otuliną - Kółko Raduńskie,

5) obszary funkcjonalne o najniższym poziomie dostępu do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe, wymagające rozwoju nowych funkcji przy użyciu instrumentów właściwych polityce regionalnej:

a) Środkowe Pomorze, położone w zachodniej części województwa pomorskiego i obejmujące kilkanaście gmin z terenu powiatów słupskiego, bytowskiego i człuchowskiego,

b) Wschodnie Powiśle, zgłoszony w trakcie naboru wniosków o wyznaczenie obszarów funkcjonalnych, ale z uwagi na jego uwzględnienie (w szerszym zakresie przestrzennym) wśród obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją, ujęty ostatecznie w tej grupie obszarów funkcjonalnych;

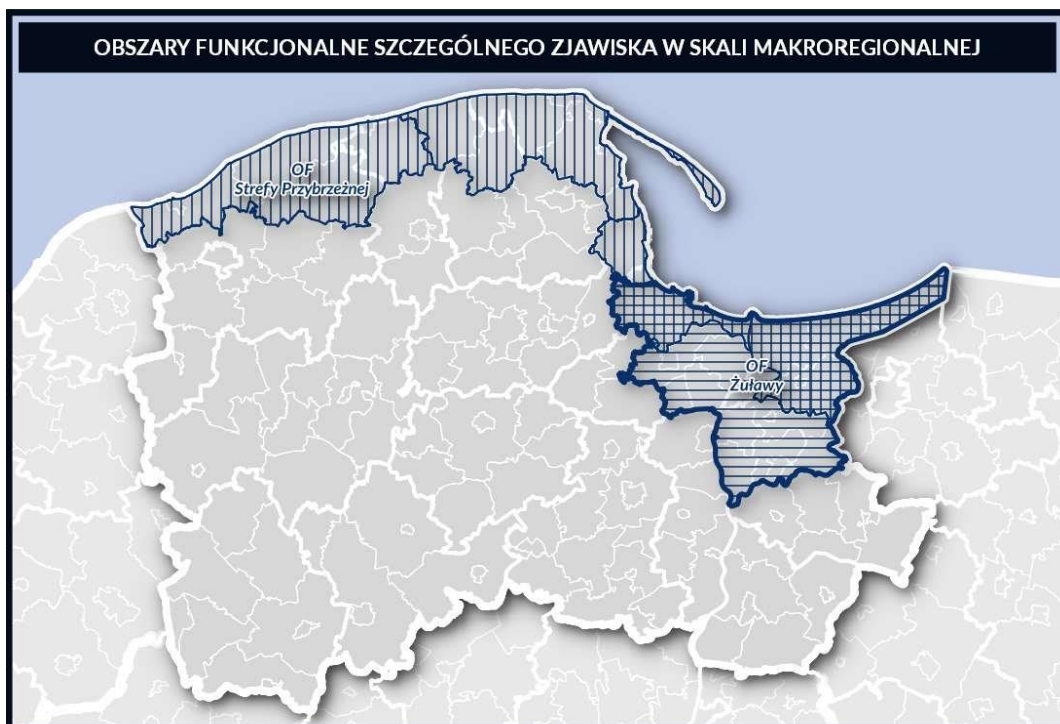
6) obszar funkcjonalny kształtowania warunków przestrzennych dla rozwoju strategicznych funkcji gospodarczych: Obszar Funkcjonalny Rozwoju Energetyki Jądrowej, będący szczególnym obszarem o znaczeniu ponadregionalnym (obszar strategicznej interwencji kraju), związanym z planowaną lokalizacją w regionie elektrowni jądrowej. Identyfikacja obszarów funkcjonalnych pozwala na określenie zasad zagospodarowania przestrzennego oraz wsparcie działań polityki przestrzennej, m.in. środkami w ramach krajowych i regionalnych programów rozwojowych.

Mapa 23. MIEJSKIE OBSZARY FUNKCJONALNE

Źródło: Plan Zagospodarowania przestrzennego woj. pomorskiego 2030, PBPR

Mapa 24. OBSZARY FUNKCJONALNE SZCZEGÓLNEGO ZJAWISKA W SKALI MAKROREGIONALNEJ

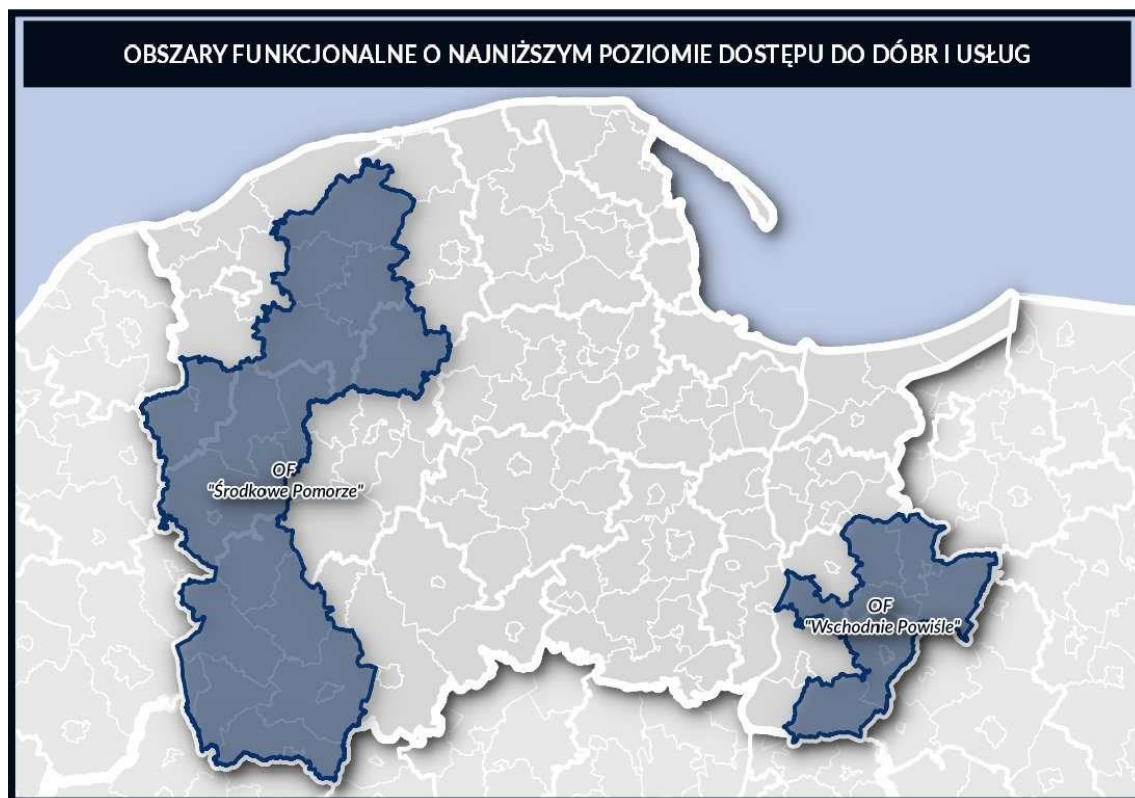

Źródło: Plan Zagospodarowania przestrzennego woj. pomorskiego 2030, PBPR
 Mapa 25. OBSZARY FUNKCJONALNE O SZCZEGÓLNYCH WALORACH PRZYRODNICZO-KULTUROWYCH I KRAJOBRAZOWYCH

Źródło: Plan Zagospodarowania przestrzennego woj. pomorskiego 2030, PBPR

Mapa 26. OBSZARY FUNKCJONALNE O NAJNIŻSZYM POZIOMIE DOSTĘPU DO DÓBR I USŁUG

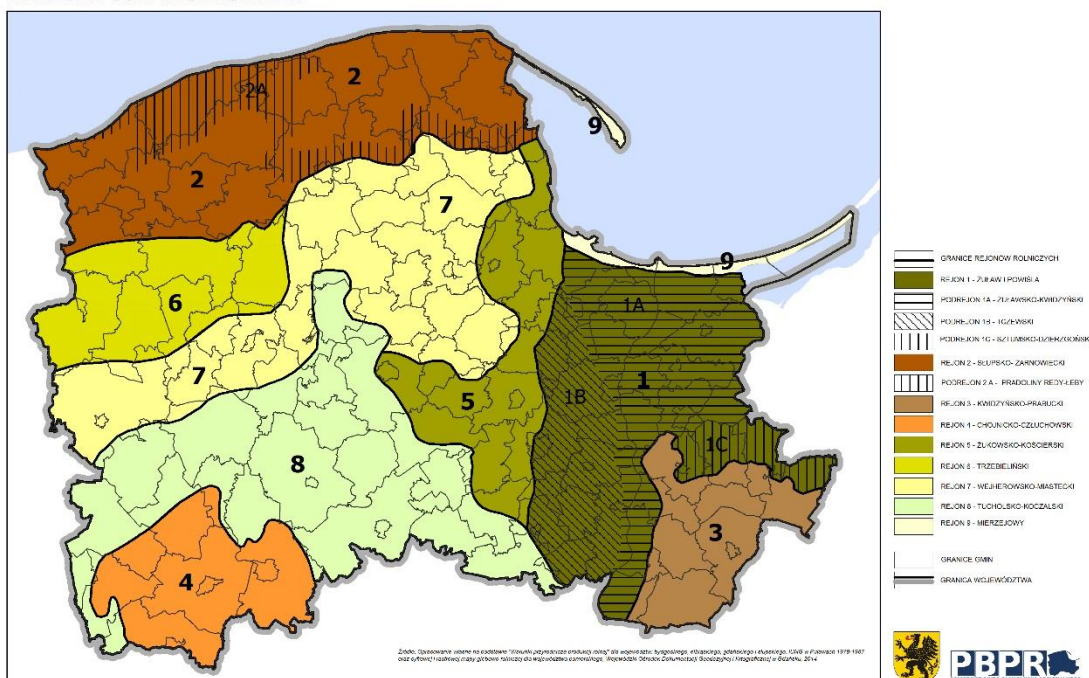

Źródło: Plan Zagospodarowania przestrzennego woj. pomorskiego 2030, PBPR

Uwaga: W PZP WP 2030 niestety nie określono obszarów wiejskich wymagających wsparcia procesów rozwojowych, gdyż jak wskazano w przypisie - Obecnie brak podstaw delimitacji tych obszarów, z uwagi na brak rozporządzenia (art. 49d ust. 6 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) ministra właściwego do spraw rozwoju wsi, określającego szczegółowe warunki określania obszarów funkcjonalnych i ich granic.

W Opracowaniu Ekofizjograficznym do Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego – Aktualizacja 2014, określono Rejonizację rolniczą w województwie wydzielając 9 rejonów rolniczych.

Mapa 27. Rejonizacja rolnicza

Źródło: Plan Zagospodarowania przestrzennego woj. pomorskiego 2030, PBPR

Rejon 1 Żuławy i Powiśla

Położony we wschodniej części województwa, posiada najkorzystniejsze warunki dla prowadzenia gospodarki rolnej. W strukturze użytkowania dominują użytki rolne, które zajmują ok. 84% powierzchni rejonu, zaś udział lasów wynosi niespełna 8%. Rejon ten charakteryzuje się przewagą gleb kompleksów o najwyższej przydatności rolniczej (kompleksy 1, 2 i 4 zajmują ok. 71% gruntów ornych), co umożliwia uzyskiwanie wysokich plonów bardziej wymagających roślin uprawnych oraz prowadzenie intensywnej produkcji rolnej. Korzystne są również warunki agroklimatyczne, m.in. wcześniejsze rozpoczęcie okresu wegetacji i wyższa średnia temperatura niż w innych częściach województwa. Uzyskuje się tu najwyższe plony zbóż, buraków cukrowych i rze-paku, korzystne są też warunki dla warzywnictwa i sadownictwa oraz dla hodowli bydła (kom-pleksy 1z i 2z zajmują blisko 90% powierzchni trwałych użytków zielonych). Cały rejon, o zbliżonych warunkach agroekologicznych, podzielony został na podrejon 1a, 1b i 1c różniące się odmienną genezą i typologią gleb, tworzące łącznie największy w województwie obszar o wysokim potencjale produktywności rolnej.

Podrejon 1a Żuławski

Podrejon 1b Tczewski i 1c Sztumsko-Dzierżgoński

Rejon 2 Słupsko-Żarnowiecki

Obejmuje szerokim pasmem północną część województwa, o przebiegu zbliżonym do linii brzegowej Bałtyku. Jest to drugi pod względem przydatności dla produkcji rolnej rejon rolniczy. Wchodzi w skład mezoregionów: Wybrzeże Słowińskie, Równina Słupska, Wysoczyzna Damnicka, Wysoczyzna Żarnowiecka, Pradolina Redy-Łeby oraz Pobrzeże Kaszubskie. Użytki rolne zajmują ok. 63%, zaś lasy ok. 32% powierzchni rejonu. Gleby wytworzone są na utworach polodowcowych i hydrogenicznych. Grunty orne reprezentowane są głównie przez gleby brunatne kwaśne, rzadziej brunatne właściwe i wylugowane, wytworzone z glin lekkich, często spiaszczonych, z natury bardzo kwaśnych. Na części

obszaru użytków rolnych podrejonu obowiązują ograniczenia w gospodarowaniu spowodowane ustanowieniem Słowińskiego Parku Narodowego. Dość wysoka suma opadów oraz duży udział użytków zielonych w podrejonie 2a tworzą wyjątkowo sprzyjające warunki dla hodowli bydła. Korzystne warunki posiadają także gminy: Krokowa, Kosakowo, Puck, Ustka i Kobylnica.

Rejon 3 Kwidzińsko-Prabucki

Położony w północno-zachodniej części Pojezierza Iławskiego został wydzielony z uwagi na zdecydowanie słabsze warunki glebowe w porównaniu z sąsiadującymi obszarami. W strukturze użytkowania rejonu przeważają użytki rolne - ok. 66%, głównie grunty orne. Lasy zajmują ok. 28% powierzchni rejonu. Pokrywę glebową tworzą tu głównie gleby brunatne wyługowane oraz bielcowe wytworzone z piasków gliniastych położonych na glinach i z piasków całkowitych, a miejscami z glin lekkich. Cechuje je odczyn lekko kwaśny i kwaśny, duża przepuszczalność oraz średnia i niska zasobność w przyswajalne składniki pokarmowe. Z uwagi na istniejące uwarunkowania jest to rejon predysponowany do uprawy jęczmienia i żyta oraz ziemniaków, w mniejszym zaś stopniu pszenicy i buraków cukrowych.

Rejon 4 Chojnicko-Człuchowski

Obejmuje południowo - zachodnią część województwa położoną w północnej i północno-zachodniej części Pojezierza Krajeńskiego. W strukturze użytkowania rejonu przeważają użytki rolne (ok. 63%), lasy zajmują ok. 31%. Charakteryzuje się bardzo zróżnicowaną pokrywą glebową o dużej zmienności powierzchniowej składu mechanicznego oraz wysokim zakwaszeniem. Do-minują tu gleby brunatne wyługowane i kwaśne, wytworzone z glin zwałowych spiaszczonych i piasków zwałowych, ubogie w przyswajalne składniki pokarmowe, szczególnie w magnez. Rejon posiada predyspozycje do uprawy żyta i ziemniaków oraz hodowli trzody. Uprawa roślin bardziej intensywnych uwarunkowana jest uregulowaniem odczynu glebowego oraz prowadzeniem starannej agrotechniki. Na obszarze regionu panują korzystne warunki dla uprawy roślin sadowniczych.

Rejon 5 Żukowsko-Kościerski

Zajmuje południowo-wschodnią część Pojezierza Kaszubskiego oraz północno-zachodnią część Pojezierza Starogardzkiego. W strukturze użytkowania rejonu użytki rolne zajmują ok. 60% (głównie grunty orne), lasy zaś ok. 19%. Rejon ten cechuje niski udział trwałych użytków zielonych. Warunki klimatyczne są gorsze niż na Żuławach i Powiślu, zwłaszcza w rejonie gmin Żukowo i Kolbudy, gdzie zaznacza się niekorzystne oddziaływanie silnych wiatrów. W miarę prze-suwania się na południe działanie wiatrów zmniejsza się. Okres wegetacji trwa około 200-210 dni. Jest to głównie rejon predysponowany do uprawy mniej wymagających roślin rolniczych: żyta, owsa, mieszanek zbożowych a także ziemniaków i roślin pastewnych - brukwi, mieszanek traw. Rozszerzenie uprawy pszenicy, jęczmienia, buraków cukrowych i koniczyny uzależnione jest głównie od uregulowania odczynu gleb. Niski udział trwałych użytków zielonych ogranicza hodowlę bydła, jest to natomiast tradycyjny obszar hodowli trzody. Rejon 5 zajmuje ok. 7,9% powierzchni województwa.

Rejon 6 Trzebieliński

Rejon ten prawie w całości pokrywa się z Wysoczyzną Polanowską. Cechuje go wysoka lesistość (ok. 61%) oraz mały udział użytków rolnych (ok. 35% obszaru). Pokrywa glebowa została wytworzona w większości z glin lekkich spiaszczonych, piasków zwałowych i akumulacyjnych oraz utworów organogenicznych. Warunki przyrodnicze rejonu (struktura użytków, jakość gleb i wysokie opady) sprzyjają rozwojowi hodowli w oparciu o naturalne użytki zielone oraz produkcję pasz zielonych w uprawie polowej (przemienne użytki zielone). Jest to także korzystny rejon do uprawy ziemniaków konsumpcyjnych i sadzeniaków (wysoka suma opadów, korzystny mikroklimat).

Rejon 7 Wejherowsko-Miastecki

Rejon ten leży w obrębie mezoregionów: Pojezierze Bytowskie i Pojezierze Kaszubskie. Posiada znacznie trudniejsze warunki do prowadzenia gospodarki rolnej niż rejon 5 i 6. W strukturze użytkowania rejonu użytki rolne zajmują ok. 51%, zaś lasy - ok. 41%.

Charakteryzuje go zróżnicowana rzeźba terenu (falista i pagórkowata, miejscami wzniesienia) oraz znaczna mozaikowość typów gleb. Pokrywa glebowa rejonu wykazuje największe zróżnicowanie w województwie. Słabe gleby i ich niekorzystny odczyn oraz najsłabsze warunki klimatyczne ograniczają dobór roślin uprawnych. Najlepiej udają się tu: żyto, owies, ziemniaki, brukiew, seradela, len, koniczyna biała, truskawki. Panują tu korzystne warunki do hodowli owiec, a przy użytkowaniu przemennym zwięźlejszych i skonfigurowanych gruntów ornych, także bydła. Na obszarze rejonu znajduje się stosunkowo dużo gruntów ornych przeznaczonych pod użytki zielone (kompleks 14).

Rejon 8 Tucholsko-Koczański

Rejon o niskim udziale użytków rolnych (26%) i wysokiej lesistości (65% obszaru). Mieści się w obrębie mezoregionów: Bory Tucholskie, Równina Charzykowska oraz niewielkie fragmenty Doliny Gwdy i Pojezierza Kaszubskiego. Użytki rolne występują w formie enklaw i półenklaw śródlądowych, zaś pokrywę glebową tworzą gleby słabe i bardzo słabe, bielcowe oraz brunatne kwaśne i wylugowane (rdzawe). Są to gleby bardzo kwaśne i ubogie w składniki pokarmowe. Pod względem przydatności do produkcji rolnej obszar należy do najsłabszych w województwie. Gleby piaszczyste, pochodzenia wodno-lodowcowego (sandrowe) są bardzo przepuszczalne, a czynnikiem ograniczającym wzrost roślin jest niedobór wody dla upraw polowych. Urodzajność tych gleb można poprawić głównie poprzez systematyczne nawożenie organiczne (obornik, na-wozy zielone) oraz wapnowanie. Produkcja towarowa roślin uprawnych na przeważającej części obszaru jest nieopłacalna. Na obszarze rejonu występują znaczne powierzchnie gruntów rolniczo nieprzydatnych (blisko 3% powierzchni całkowitej).

Rejon 9 Mierzejowy

Rejon obejmujący nadmorskie obszary wydymowe charakteryzuje się przestrzenną dwudzielnością i położony jest w obrębie mezoregionów: Mierzeja Helska i Mierzeja Wiśłana. Są to obszary o przewadze lasów (50%) i nieużytków na wydymach i plażach nadmorskich, stanowiących bazę i walor dla rozwoju turystyki i rekreacji. Grunty rolne zajmują zaledwie ok. 3% powierzchni rejonu. Cechuje je bardzo niska jakość (przeważa kompleks 7 - żytni słaby). Ze względu na specyfikę przyrodniczą i pełnione funkcje użytkowe oraz wysoki potencjał rekreacyjny obszar rejonu powinien być preferowany do rozwijania pozarolniczych form gospodarki lub obejmować formy tzw. rolniczych działów specjalnych.

2. Zidentyfikowane obszary usług publicznych

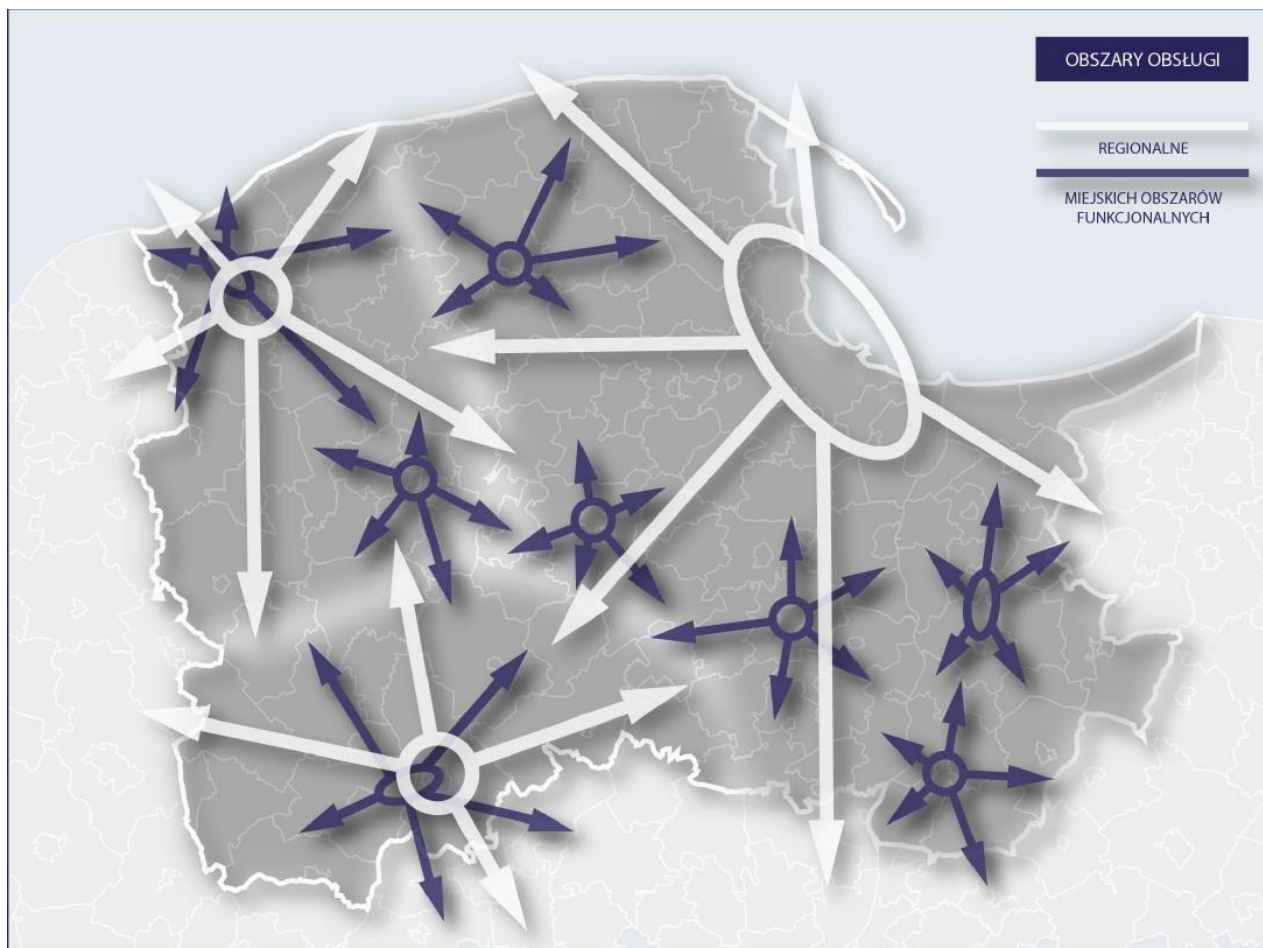
Źródło: PZP WP 2030 (dotyczy stanu docelowego)

W PZP WP 2030 określono zasady i zhierarchizowano ośrodki kształtowania zrównoważonej struktury funkcjonalno-przestrzennej sieci osadniczej:

- 1) ośrodek ponadregionalny: Gdańsk, Gdynia, Sopot (Trójmiasto);
- 2) ośrodek regionalny: Słupsk (wraz z Ustką kształtujący komplementarny układ bipolarny, uwzględniający zróżnicowanie specyfiki i rangi tych ośrodków);
- 3) potencjalny ośrodek regionalny: Chojnice (którego rozwój jako ośrodka o randze regionalnej uwarunkowany jest m.in. odpowiednim wykorzystaniem potencjału,

jakim jest rozwijająca się współpraca z sąsiadującym Człuchowem w ramach układu bipolarnego Chojnice-Człuchów);

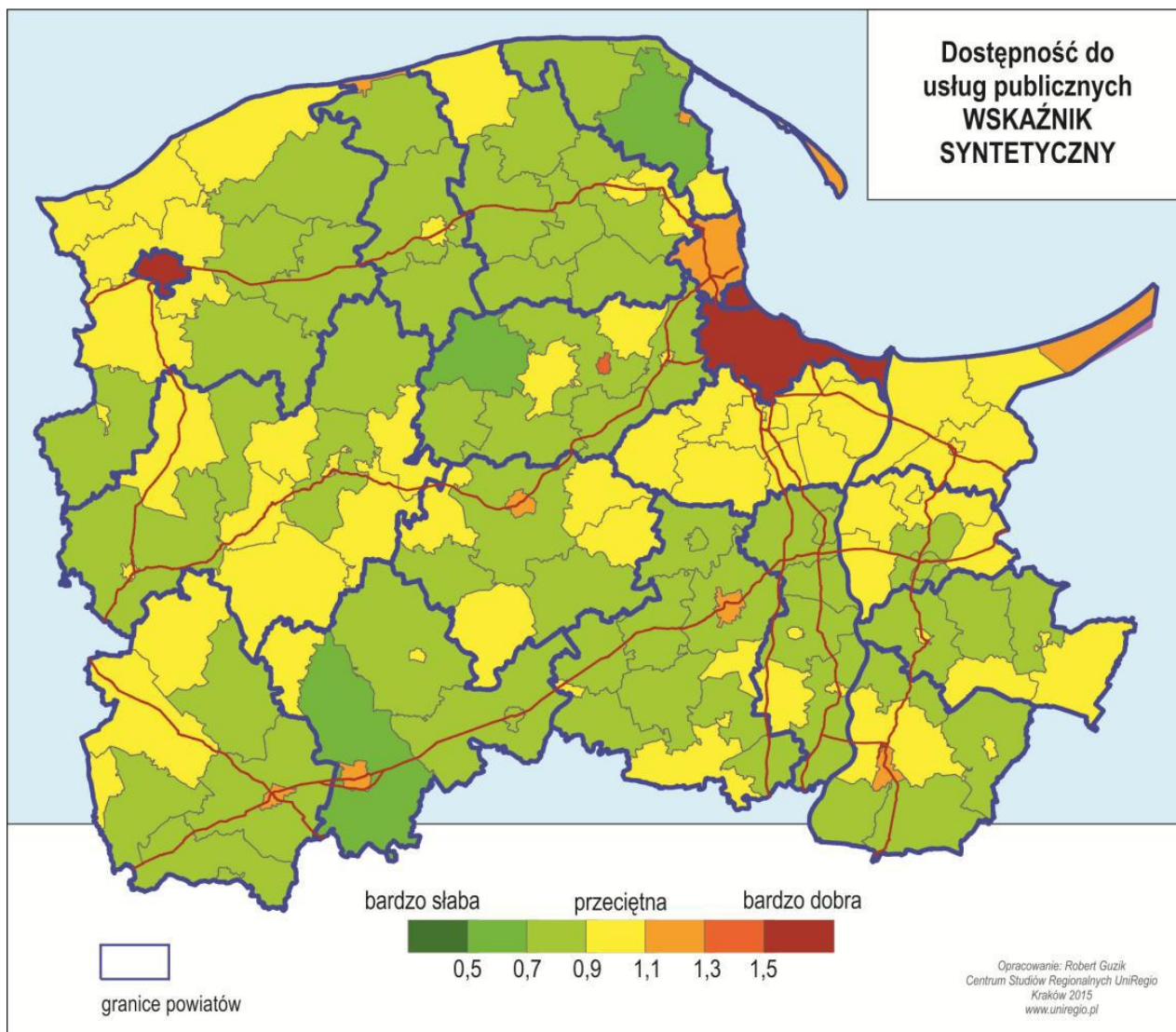
- 4) ośrodki regionalne w ramach struktury obszaru metropolitalnego: Tczew i Wejherowo;
- 5) ośrodki subregionalne: Bytów, Kościerzyna, Kwidzyn, Lębork, Malbork (wraz ze Sztumem kształtujący komplementarny układ bipolarny, uwzględniający zróżnicowanie specyfiki i rangi tych ośrodków), Starogard Gdański;
- 6) potencjalny ośrodek regionalny: Miastko;
- 7) ośrodki lokalne o oddziaływaniu ponadgminnym, w tym:
 - a) stolice powiatów: Człuchów, Kartusy, Nowy Dwór Gdański, Pruszcz Gdański, Puck, Sztum,
 - b) miasta położone w wielofunkcyjnym paśmie osadniczym o silnym potencjale ludnościowym: Reda i Rumia,
 - c) miejscowości położone w oddaleniu od większych ośrodków, istotne dla obsługi otaczających je obszarów: Brusy, Czersk, Sierakowice,
 - d) nadmorskie miejscowości turystyczne (wyspecjalizowane ośrodki sezonowe): Hel, Jastarnia, Krynica Morska, Łeba, Ustka, Władysławowo,
 - e) małe miasta o potencjale do rozwoju funkcji ponadlokalnych: Gniew i Pelplin (gospodarczych, w tym turystycznych) oraz Żukowo (ośrodek istotny dla obsługi terenów rozwoju osadnictwa w bezpośrednim otoczeniu Trójmiasta, a także potencjalny integracyjny węzeł transportowy w przypadku lokalizacji nowego dworca regionalnego transportu autobusowego);
- 8) ośrodki lokalne: miejscowości gminne, zwłaszcza miasta: Czarna Woda, Czarne, Debrzno, Dzierzgoń, Kępice, Nowy Staw, Prabuty, Skarszewy, Skórcz, oraz inne miejscowości o potencjale do rozwoju jako ośrodki krystalizujące sieć osadniczą na poziomie lokalnym.

Źródło: PZP WP 2030

Zgodnie z konkluzją z opracowania UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych - „Analiza relacji funkcjonalno-przestrzennych między ośrodkami miejskimi i ich otoczeniem (aktualizacja opracowania, monitoring zmian)” RAPORT KOŃCOWY 2015, wskaźnik syntetyczny dostępności do usług publicznych pokazuje dwie prawidłowości. Jego najwyższe wartości cechują największe i najważniejsze ośrodki miejskie województwa pomorskiego (Gdańsk, Słupsk, większość miast powiatowych). Ponadprzeciętne wartości syntetycznego wskaźnika dostępności występują także, w niektórych peryferyjnie położonych gminach o niskiej gęstości zaludnienia. Przykładem może być obszar południowej części powiatu bytowskiego, sztumskiego i północna część powiatu człuchowskiego. Podobny poziom wyposażenia w usługi w przeliczeniu do mniejszej liczby mieszkańców odpowiada tam za wyższy poziom dostępności. Najniższe wartości wskaźnika syntetycznego dostępności do usług publicznych występują w gminach wiejskich z siedzibą w miastach (gminy wiejskie Puck, Chojnice, Wejherowo) lub w częściach wiejskich gmin miejsko wiejskich (np. obszar wiejski gmin Czersk, Bytów, Kartusy). Wynika to z faktu, że są to gminy na ogół duże ludnościowo, a dla skorzystania z większości usług konieczne jest przemieszczenie do miasta – centrum gminy. Pojawia się dystans, który trzeba pokonać, a który w modelu potencjału obniża dostępność.

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

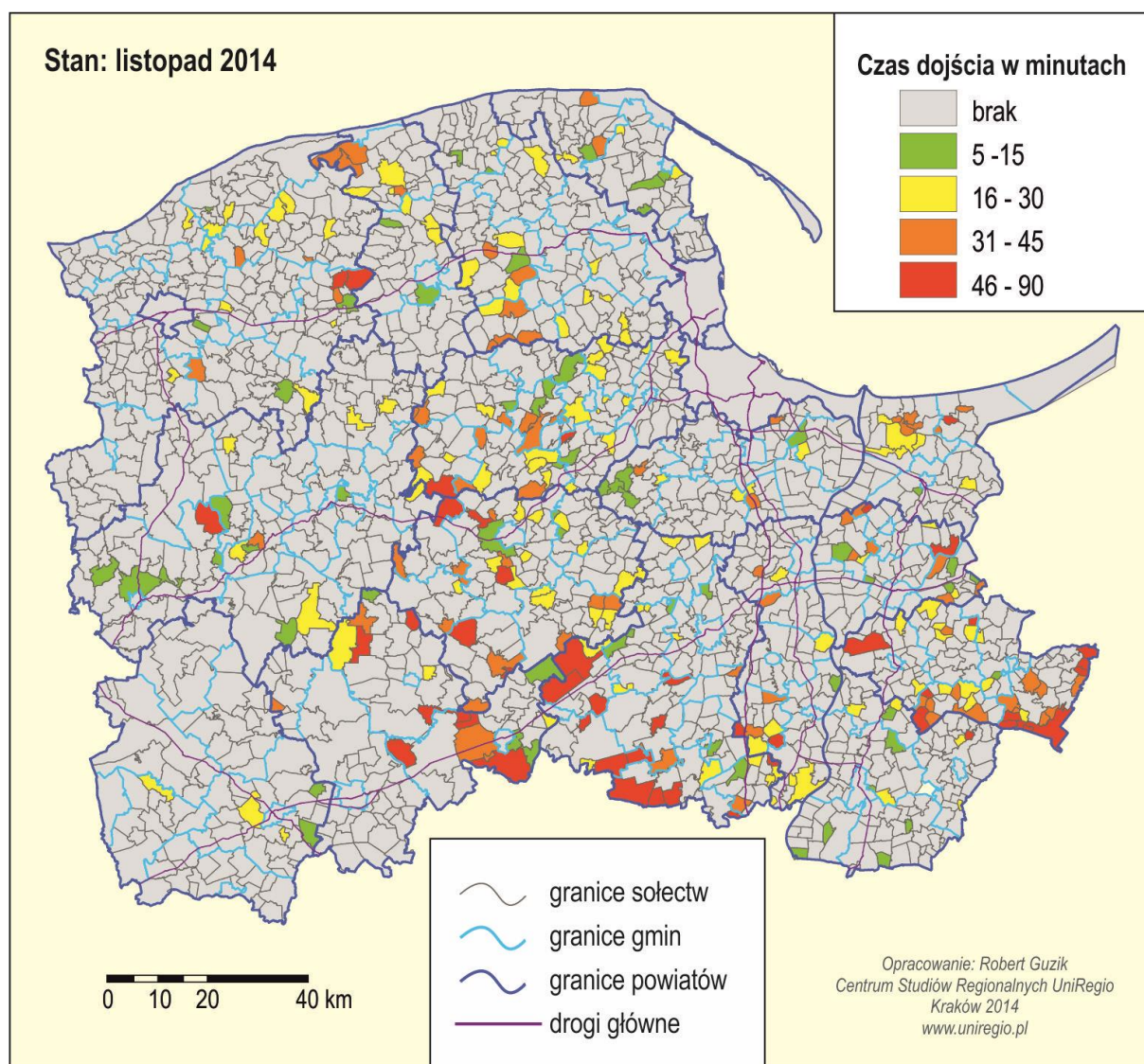
Źródło: Opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Dostępność przestrzenna do systemu transportu publicznego

Z ogólnej liczby 1753 badanych miejscowości wiejskich (sołectwa) aż 318 nie było obsługiwanych przez komunikację publiczną. W większości były to małe miejscowości wiejskie liczące średnio 200 mieszkańców, położone poza systemem dróg krajowych i wojewódzkich, do kilkudziesięciu z nich wciąż nie prowadzi droga o nawierzchni bitumicznej. W ostatnich latach jakość dróg ulega poprawie i wkrótce braku komunikacji publicznej w najmniejszych miejscowościach nie będzie się już dało wytłumaczyć brakiem odpowiedniej infrastruktury drogowej. W grupie tej znajdują się również dość duże miejscowości (500-600 osób), które obsługiwane są tylko przez połączenia kolejowe, a stacja kolejowa znajduje się poza wsią i wymaga dojścia pieszo – dotyczy to 21 miejscowości. Wtedy nie można mówić, że miejscowość jest zupełnie pozbawiona komunikacji publicznej. Przeciętna odległość z miejscowości pozbawionej komunikacji publicznej do najbliższego przystanku wynosi nieco ponad 2 km, czyli przekłada się na 30-minutowe dojście do przystanku (60 minut przy podróży w obie strony). Jest to dość długi czas i w znacznym stopniu ogranicza mobilność, szczególnie dla osób starszych, nie wspominając o osobach niepełnosprawnych.

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 30. Czas dojścia z miejscowości wiejskich do najbliższego przystanku komunikacji publicznej

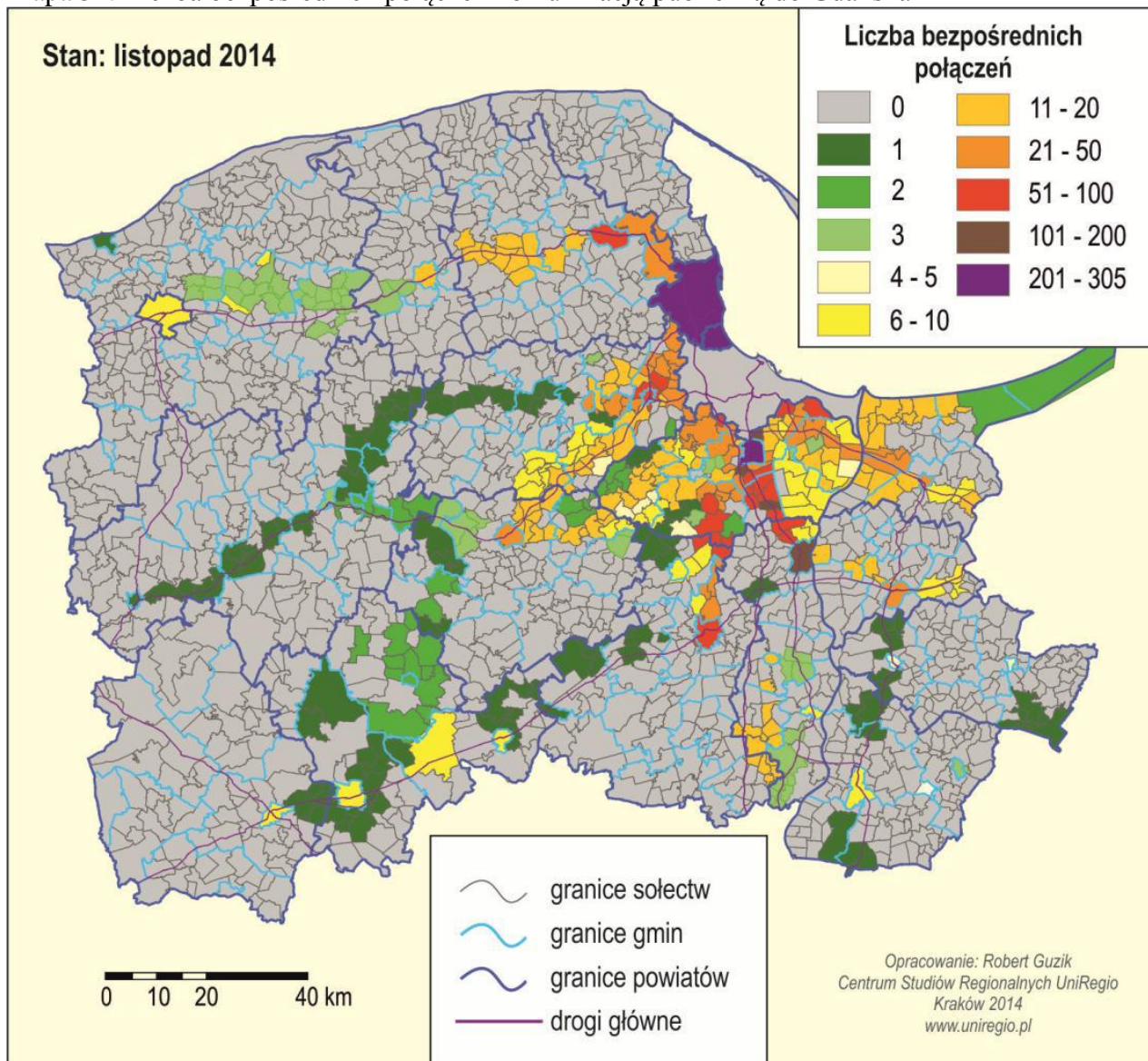
Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Powiązania komunikacyjne Gdańska z obszarem województwa pomorskiego są w pewnej mierze wskaźnikiem spójności terytorialnej województwa. Najlepiej powiązania wyraża istnienie a także liczba bezpośrednich połączeń wiążących Gdańsk z miejscowościami województwa. Możliwość bezpośredniego dojazdu do Gdańska z obszaru województwa jest poza bezpośrednią strefą metropolitalną dość słaba i ogranicza się do głównych ciągów komunikacyjnych. Ogółem na 1753 badane miejscowości 426 miały bezpośrednie połączenia z Gdańskiem, wśród nich były wszystkie miasta powiatowe i większość miejscowości najbardziej zaludnionej części województwa w najbliższym otoczeniu aglomeracji trójmiejskiej. Ogółem 67% mieszkańców województwa mieszkających poza Gdańskiem ma do niego bezpośrednie połączenie. Niektóre powiaty połączone są z Gdańskiem tylko jedną parą połączeń dziennie (jeden kurs tam i jeden kurs powrotny). Z większości gmin zachodniej części województwa nie ma ani jednego bezpośredniego połączenia do Gdańska. Tylko miejscowości powiatów gdańskiego, kartuskiego. Niektóre powiaty połączone są z Gdańskiem tylko jedną parą połączeń dziennie (jeden kurs tam i jeden kurs powrotny). Z większości gmin zachodniej części województwa nie ma ani jednego bezpośredniego połączenia do Gdańska. Tylko miejscowości powiatów gdańskiego, kartuskiego i tczewskiego oraz północnej części powiatu starogardzkiego w większości mają dobre połączenia z Gdańskiem. To samo odnosi się do miejscowości wzdłuż linii kolejowej Słupsk –Tczew- Malbork. Dojazd do Gdańska z peryferyjnie położonych miejscowości powiatów człuchowskiego czy bytowskiego może

wynosić nawet powyżej 5 godzin w jedną stronę! Tak duże wartości oznaczają de facto brak dostępności w systemie komunikacji publicznej.

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 31. Liczba bezpośrednich połączeń komunikacją publiczną do Gdańska

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Tabela 121. Miejscowości wiejskie województwa pomorskiego według dostępności do najbliższego miasta w latach 2011-2014

Dostępność	Liczba miejscowości		Udział w ludności obszarów wiejskich	
	2011	2014	2011	2014
skrajnie słaba	146	134	4,2	3,8
bardzo słaba	439	479	15,3	16,8
słaba	301	313	13,8	14,2
średnia	312	285	18,4	17,9
dobra	289	267	22,3	20,6
bardzo dobra	121	144	12,3	14,1
wzorowa	101	98	13,7	12,4
skrajnie i bardzo słaba	585	613	19,5	20,6
słaba, średnia i dobra	902	865	54,5	52,7
bardzo dobra i wzorowa	222	242	26,0	26,5

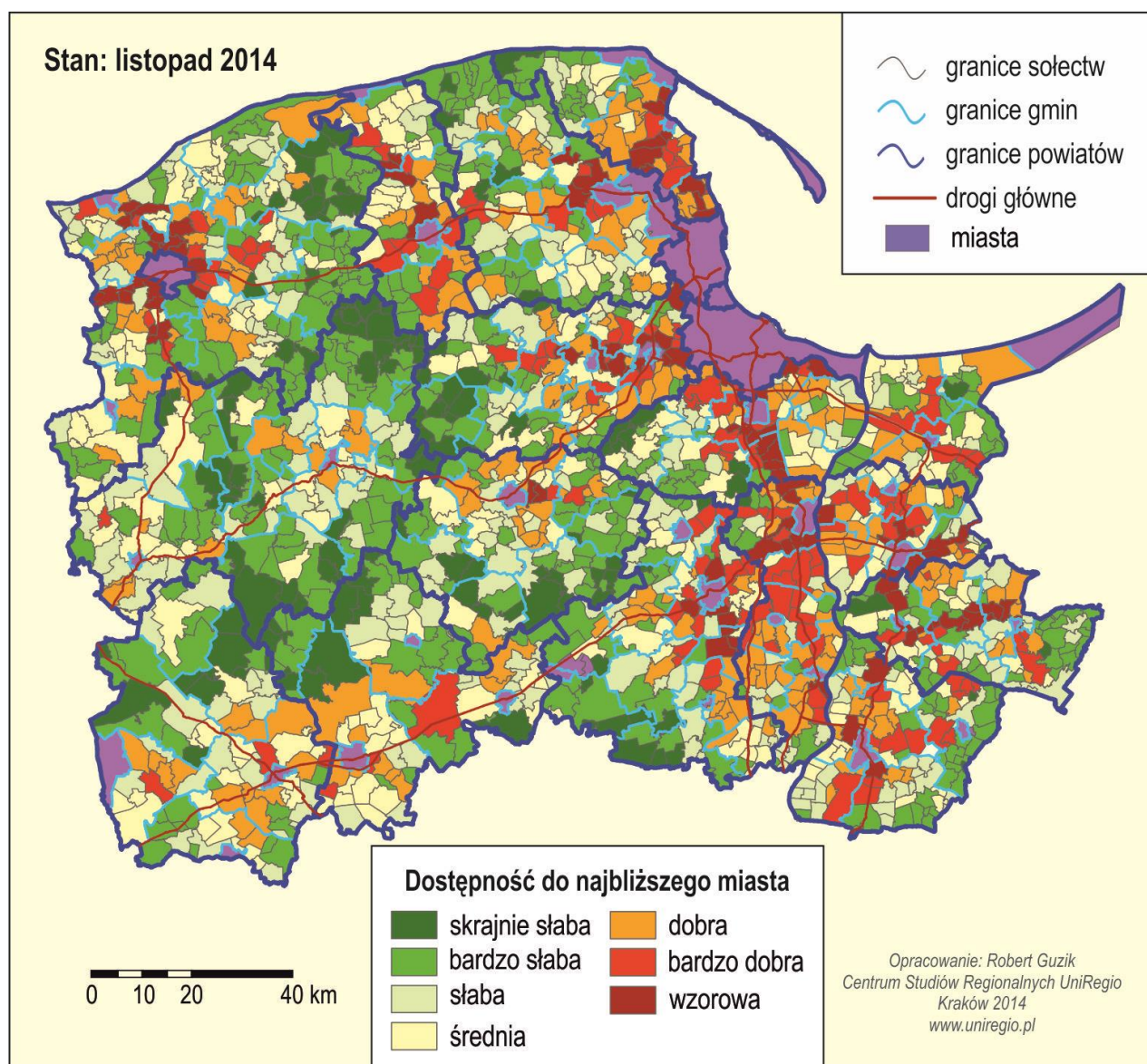
Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Zestawienie pokazuje wyraźnie, że większość miejscowości ma słabą dostępność, natomiast te o dobrej i bardzo dobrej są dużo większe, dlatego 65,0% mieszkańców wsi województwa pomorskiego zamieszkuje miejscowości o co najmniej średniej dostępności.

Rozkład przestrzenny miejscowości według klasy dostępności zasadniczo nie odbiega od pokazanego wcześniej dla dostępności miast powiatowych. Ogólnie najlepszą dostępnością cechują się podmiejskie wsie obsługiwane przez komunikację miejską lub prężnie działające prywatne firmy przewozowe (gminy aglomeracji trójmiejskiej, miejscowości wokół Słupska, Malborka, Kartuz, Tczewa, Kwidzyna, Lęborka, Wejherowa i Starogardu Gdańskiego. Dobrą dostępnością cechują się również miejscowości położone wzdłuż głównych szlaków komunikacyjnych. Gminy o najlepszej dostępności to: Pszczółki, Pruszcz Gdański (gmina wiejska), Wejherowo (gmina wiejska), Malbork (gmina wiejska), Kolbudy, Sobkowy, Kosakowo, Słupsk (gmina wiejska).

Gminy o najsłabszej dostępności koncentrują się na obrzeżach dużych, peryferyjnie położonych powiatów, gdzie niewielkiej liczbie kursów do najbliższego miasta towarzyszy dodatkowo spora odległość czasowa dojazdu. W obszarach tych występuje też najwięcej miejscowości z dojazdem pieszym do przystanków transportu publicznego, co dodatkowo wydłuża czas podróży i obniża ocenę dostępności. Jest to dobrze widoczne na pograniczu powiatów bytowskiego, człuchowskiego, kościerskiego i chojnickiego, w południowej części powiatu starogardzkiego, wschodniej części powiatu słupskiego.

Mapa 32. Dostępność do najbliższego miasta ze wsi sołeckich województwa pomorskiego

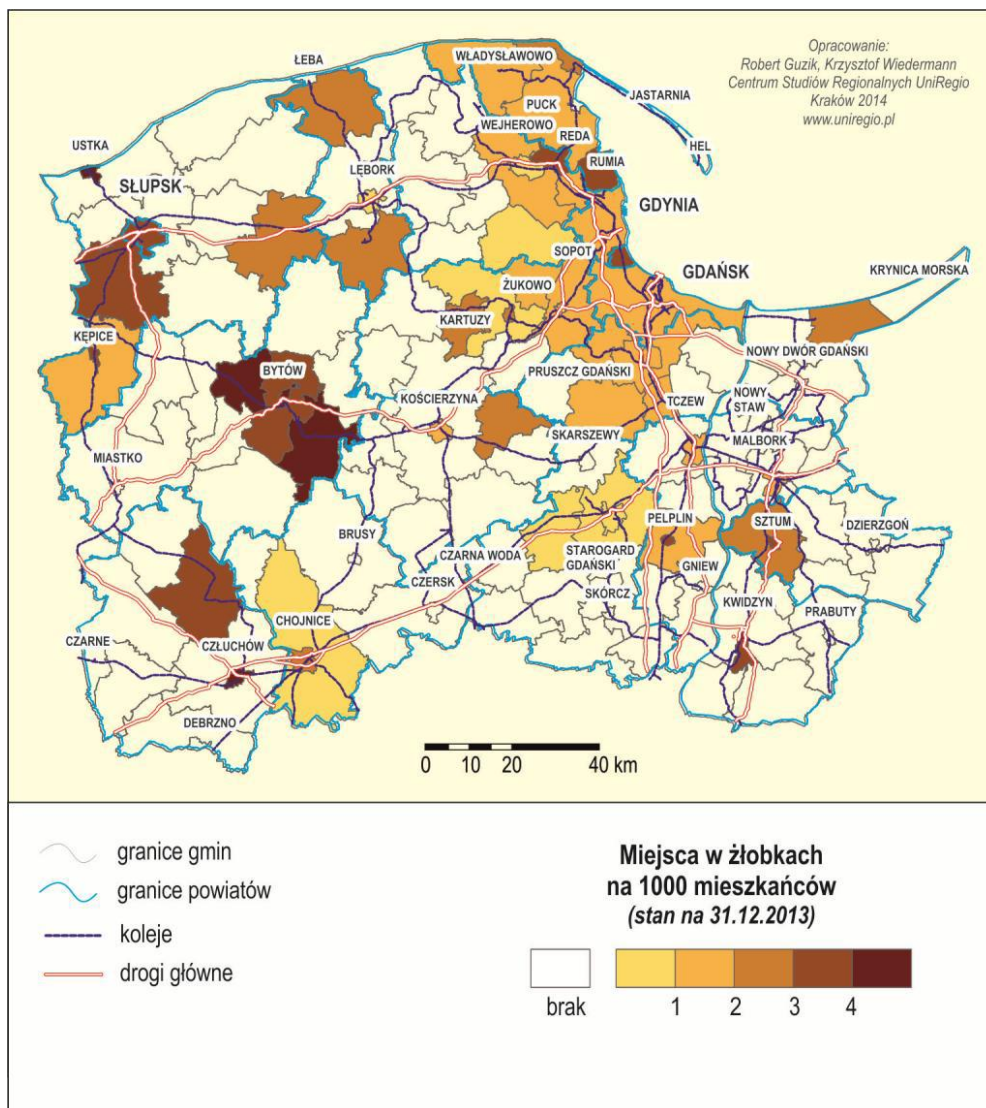
Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Szkolnictwo

Żłobki, przedszkola

Najwięcej żłobków zlokalizowanych jest w obszarach zurbanizowanych. W gminach wiejskich najczęściej takie placówki nie występują.

Mapa 33. Rozmieszczenie żłobków w województwie pomorskim w 2013 roku

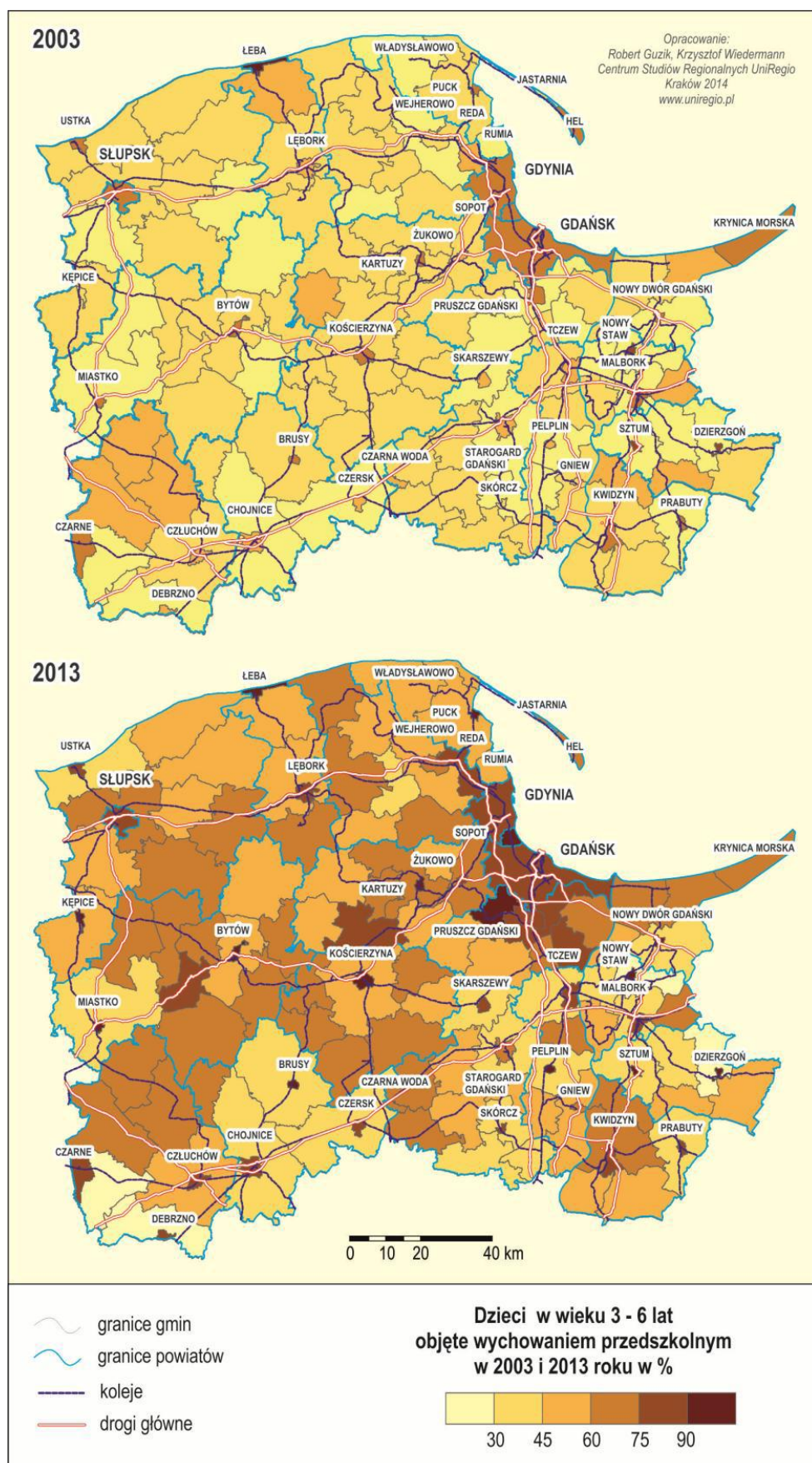

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Wskaźnik obrazujący liczbę dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w 2003 i 2013 roku znacznie poprawił się na przestrzeni ostatnich 10 lat. Tylko w czterech gminach odsetek dzieci uczęszczających do przedszkoli wynosił poniżej 30%, gdzie dla 2003 roku liczba takich gmin wynosiła ponad 25. Niezmiennie od 2003 roku największa liczba dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym znajduje się w miastach.

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 34. Dzieci w wieku 3-6 lat objęte wychowaniem przedszkolnym w gminach województwa pomorskiego w 2003 i 2013 roku

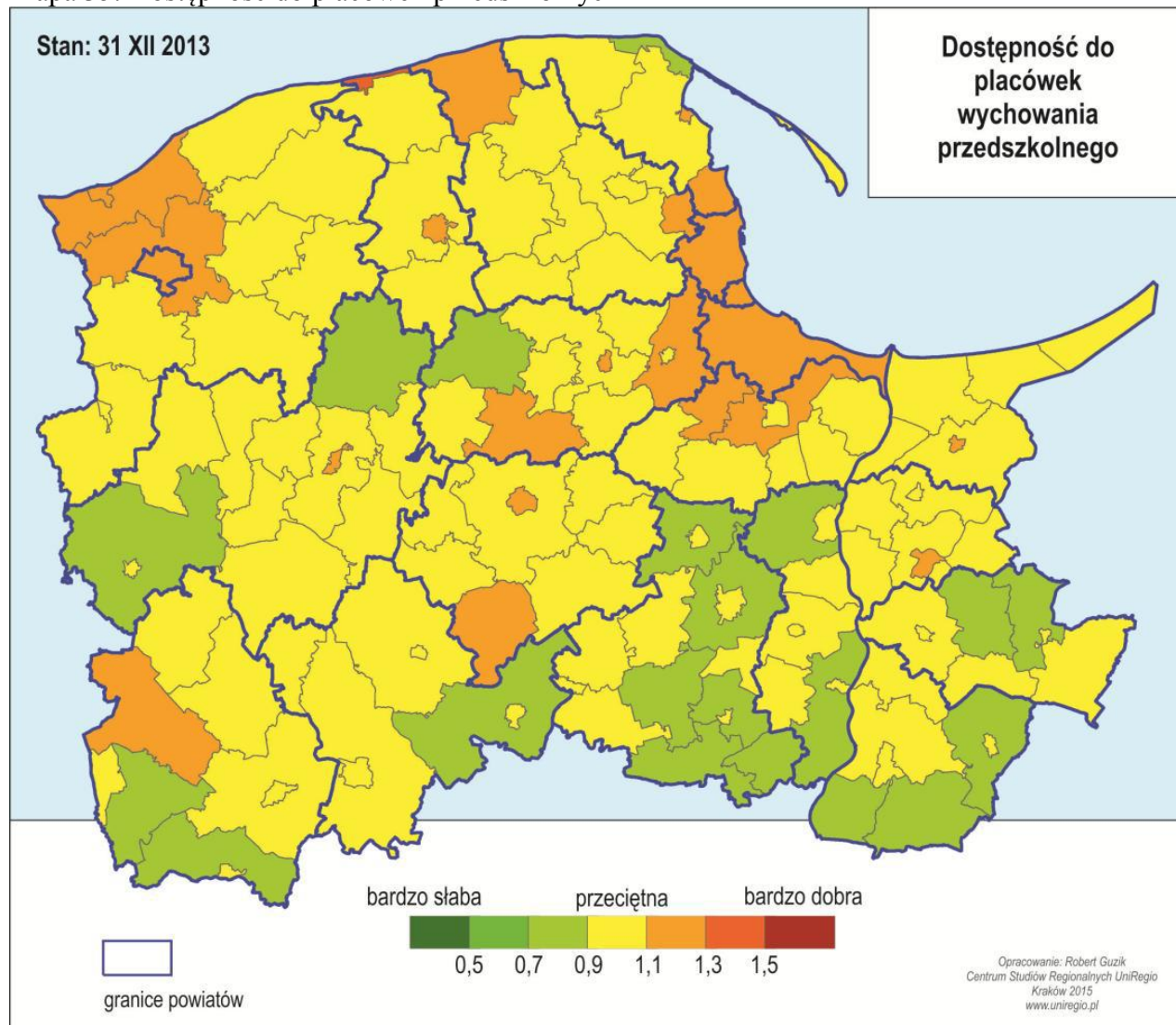

Źródło: Źródło opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych
Najlepszą dostępnością przedszkoli odznaczały się miasta Łeba (wskaźnik 1,38) oraz Sopot (1,30), a największym zwartym regionem o dobrej dostępności jest Trójmiasto wraz z przyległymi gminami wiejskimi. Najsłabszą dostępność odnotowano dla części wiejskiej gminy Miastko (wskaźnik 0,73) a największa koncentracja gmin o słabszej niż przeciętnie

dostępności do przedszkoli występuje w południowej części województwa (powiat starogardzki, kwidzyński).

Źródło: Źródło opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 35. Dostępność do placówek przedszkolnych

Źródło: Źródło opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Szkoły ponadgimnazjalne

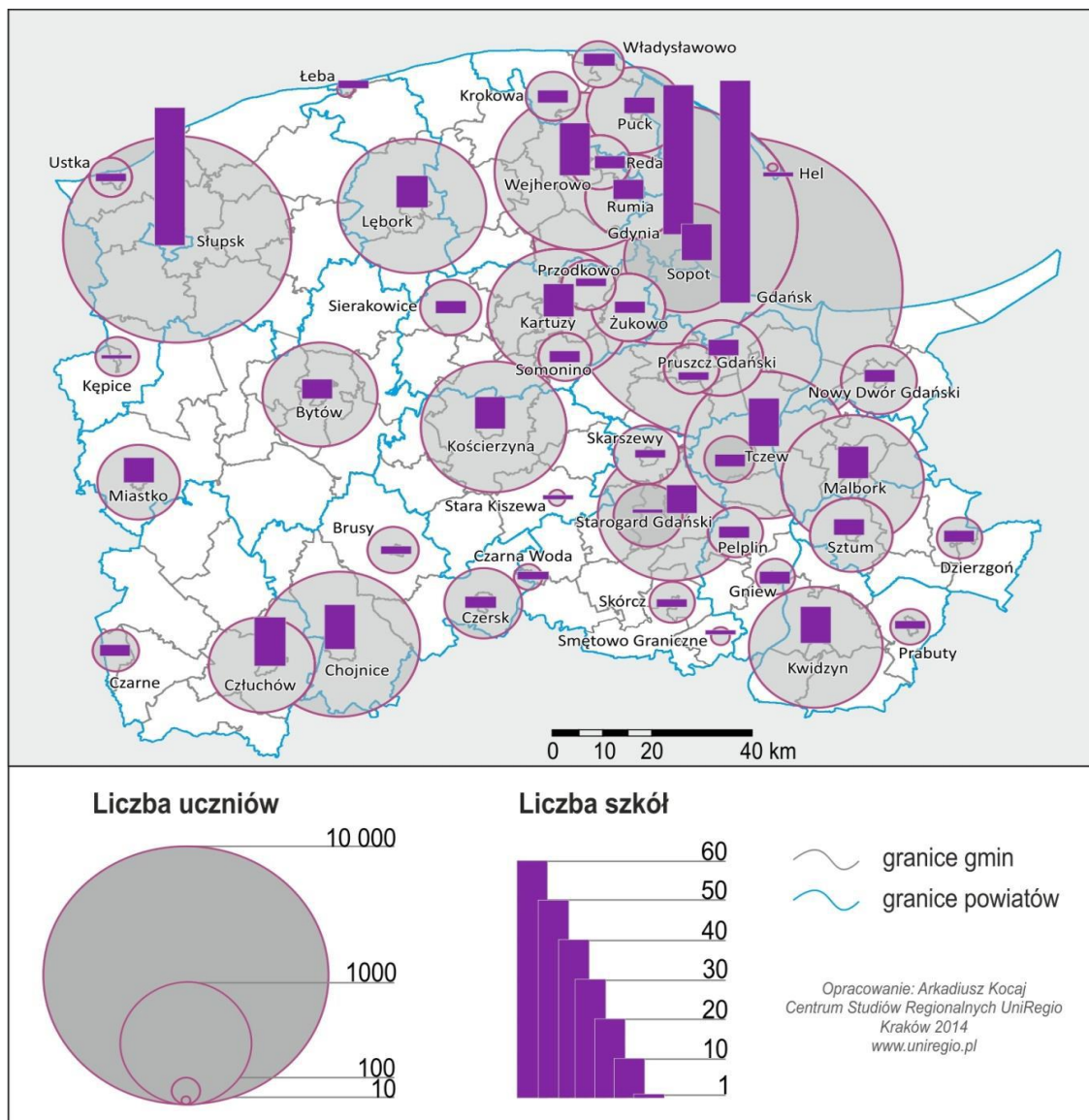
W 2013 roku najwięcej liceów ogólnokształcących znajdowało się w Trójmieście, przy czym zdecydowanie pod tym względem dominował Gdańsk (31 liceów), natomiast w Gdyni i w Sopocie szkół tego typu było odpowiednio 16 i 6. Jednocześnie Gdańsk i Gdynia dominują w województwie pomorskim pod względem liczby uczniów w liceach, ponieważ uczyło się w nich odpowiednio 7 369 i 4 995 uczniów. Również Słupsk jest dużym ośrodkiem szkolnictwa licealnego w regionie z liczbą szkół 13 oraz liczbą uczniów 2 207. Innymi znaczącymi ośrodkami szkolnictwa ogólnokształcącego są Wejherowo (5 liceów) oraz Kartuszy, Chojnice, Kwidzyn i Malbork. We wszystkich wymienionych gminach naukę w liceach pobiera ponad 1000 uczniów, z wyjątkiem Kwidzyna. W przypadku Rumi, Człuchowa, Lęborka, Starogardu Gdańskiego i Tczewa do takiej samej liczby szkół (po 3 licea) uczęszcza zróżnicowana liczba uczniów, która zawiera się w przedziale od 481 dla Człuchowa do 1208 dla Starogardu Gdańskiego. Do mniejszych ośrodków szkolnictwa licealnego, gdzie liczba licealistów

przekroczyła 500 osób, zaliczyć można pozostałe miasta powiatowe: Pruszcz Gdański i Kościerzynę. Inne miejscowości są znacznie mniejszymi ośrodkami szkolnictwa licealnego. Tak jak w przypadku liceów ogólnokształcących, tak i w zakresie średnich szkół zawodowych uwidacznia się wiodąca rola Gdańska, Gdyni i Słupska zarówno pod względem liczby szkół, jak i liczby uczniów. W Gdańsku i Gdyni znajduje się po 16 szkół tego typu (nauczę pobiera w nich odpowiednio 5 191 i 3 060 uczniów), natomiast w Słupsku mieści się 11 szkół z liczbą uczniów na poziomie 3 296 osób. Na czwartym miejscu pod względem liczby szkół średnich zawodowych znajduje się Człuchów, jednak pod względem liczby uczniów miasto to znajduje się na dalszym miejscu. Do znaczących ośrodków szkolnictwa średniego zawodowego zaliczyć można również Tczew (5 szkół), Wejherowo, Chojnice (po 4 szkoły), Lębork i Kościerzynę (po 3 szkoły). Liczba uczniów szkół średnich zawodowych w tych gminach przekracza 1000 osób. Nieco mniejszymi ośrodkami szkolnictwa średniego zawodowego są Starogard Gdański (979 uczniów), Kwidzyn (864 uczniów), Kartuzy (846 uczniów), Malbork (842 uczniów), Sopot (699 uczniów), Bytów (698 uczniów) oraz gmina wiejska Starogard Gdański (591 uczniów). Warto podkreślić fakt, iż w ostatniej z wymienionych gmin zlokalizowana jest tylko jedna szkoła średnia zawodowa. Siedem gmin charakteryzuje się mniejszą niż 1000 liczbą uczniów szkół analizowanego typu kształcenia. Są to Prabuty, Ustka, Czarne, Smętowo Graniczne, Czarna Woda, Gniew i Łeba. W przypadku trzech ostatnich wymienionych gmin, liczba uczniów nie przekracza 50 osób.

Nawiązując do rozmieszczenia ludności w województwie pomorskim, większość szkół ponadgimnazjalnych koncentruje się we wschodniej, bardziej zurbanizowanej, części województwa, a zwłaszcza w obszarze metropolitalnym Trójmiasta. W zachodniej części regionu ze względu na większe odległości, rzadką sieć osadniczą i układ komunikacyjny, dostępność do szkół ponadgimnazjalnych jest mniejsza, może z wyjątkiem Słupska.

Można zaobserwować pewne zróżnicowanie struktury szkół ponadgimnazjalnych w przestrzeni województwa. W miastach aglomeracji trójmiejskiej i w ośrodkach jej obrzeża przeważają licea ogólnokształcące. Znaczny odsetek populacji uczniów szkół ponadgimnazjalnych uczęszczających do średnich szkół zawodowych widoczny jest na obszarze południowo-wschodniej części regionu. W województwie pomorskim znajdują się również gminy, gdzie zlokalizowana jest wyłącznie szkoła średnia zawodowa. Dotyczy to gminy miejsko-wiejskiej Kępice (szkoła w Warcinie) oraz gmin wiejskich Smętowo Graniczne (szkoła w Smętowie Granicznym) i Starogard Gdański (szkoła w Owidzu). Przewaga uczniów zasadniczych szkół zawodowych charakteryzuje niektóre gminy miejsko-wiejskie i wiejskie, szczególnie położone w południowej części województwa. W jednej pomorskiej (Stara Kiszewa) 100% uczniów ponadgimnazjalnych to uczniowie zasadniczej szkoły zawodowej.

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

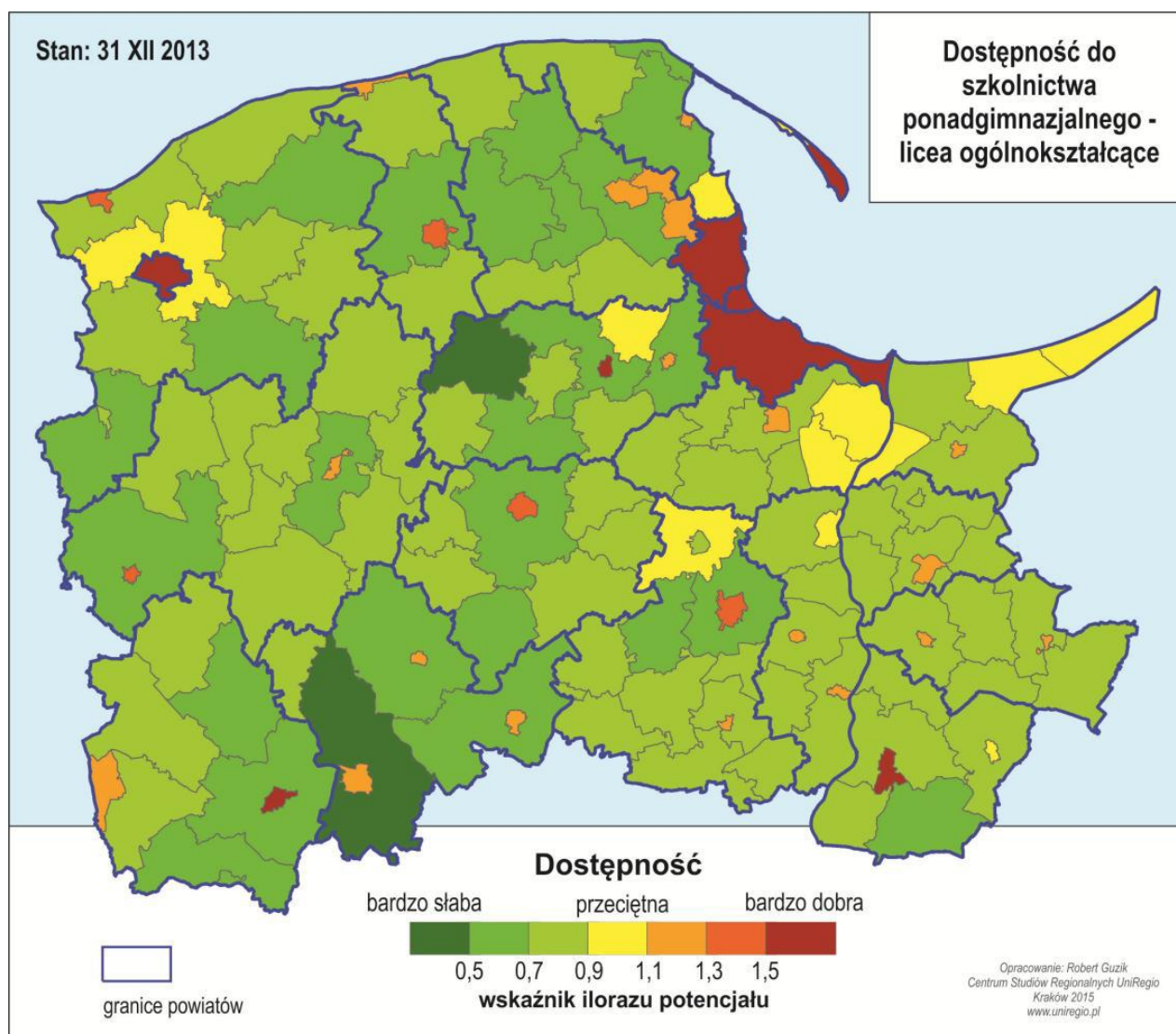

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Najlepszą dostępnością liceów cechowały się Słupsk, Kartuzy, Gdynia i Sopot, zaś lepszą niż przeciętnie wszystkie gminy miejskie, w których występuje ten typ szkół. Słaba dostępność jest wynikiem oddalenia gmin od miejscowości z liceami, przy jednocześnie dużym potencjale popytu (osób w wieku 15-19 lat). Dostępność liceów, a także tutaj niebadanych innych typów szkół ponadgimnazjalnych, jest funkcją odległości od miejscowości szkolnych i jest typem usługi, który znacznie faworyzuje miasta.

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

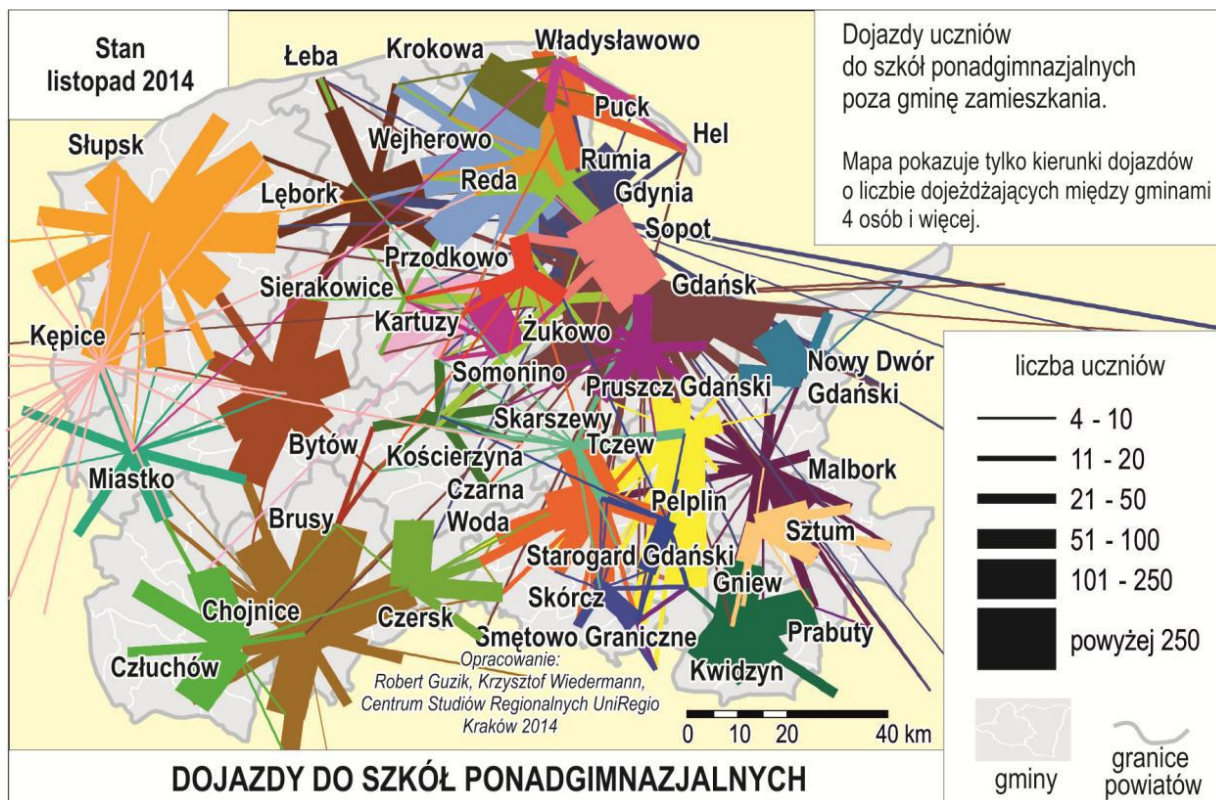
Mapa 37. Dostępność do liceów ogólnokształcących

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

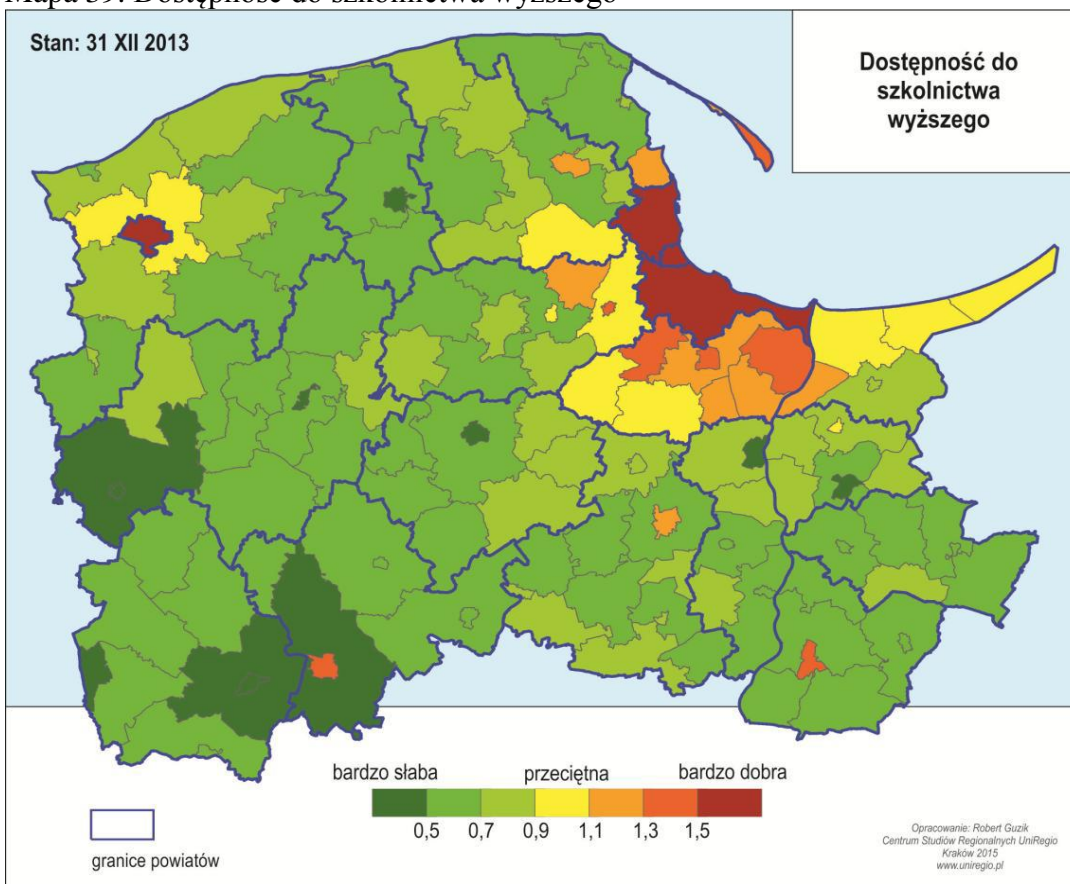
Obszarem o największym zasięgu oraz skali dojazdów do szkół ponadgimnazjalnych, w przestrzeni całego województwa pomorskiego, jest aglomeracja trójmiejska, zwłaszcza zaś Gdańsk i Gdynia. W świetle pozyskanych danych, w 2014 roku do szkół na terenie Trójmiasta dojeżdżało w sumie 6 007 uczniów. Nie licząc wzajemnych dojazdów pomiędzy Gdańskiem, Gdynią i Sopotem, do szkół ponadgimnazjalnych funkcjonujących w Trójmieście dojeżdżali uczniowie z 75 gmin (dojazdy 5 i więcej uczniów), w tym 11 gmin spoza województwa pomorskiego. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, iż pomimo znacznych różnic w zakresie liczby szkół ponadgimnazjalnych między Gdańskiem i Gdynią, miasta te cechują się zbliżoną skalą dojazdów uczniów (odpowiednio: 3 272 oraz 3 149 osób). Niemniej jednak zasięg oddziaływania tych miast w zakresie szkolnictwa na szczeblu ponadgimnazjalnym jest wyraźnie zróżnicowany. Strefa dojazdów do Gdańska obejmuje 55 gmin, natomiast w przypadku Gdyni ogranicza się do 38 gmin. W 2014 roku do placówek oświatowych zlokalizowanych w Gdańsku dojeżdżali uczniowie niemalże ze wszystkich gmin centralnej oraz wschodniej części regionu. Z kolei w przypadku Gdyni obszar najbardziej intensywnych dojazdów uczniów, w znacznie większym stopniu, ogranicza się do gmin położonych w najbliższym sąsiedztwie tegoż miasta.

Mapa 38. Dojazdy uczniów do szkół ponadgimnazjalnych w województwie pomorskim w 2014 roku

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 39. Dostępność do szkolnictwa wyższego

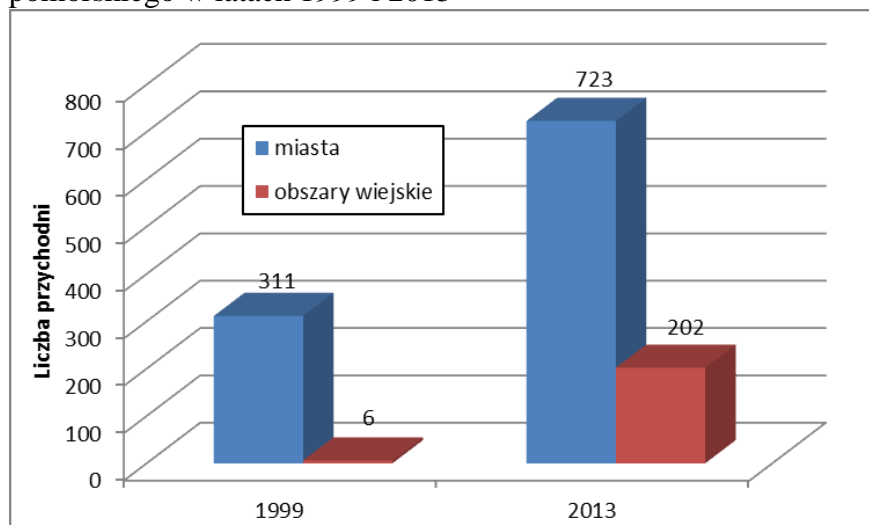
Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Służba zdrowia

Dostępności lekarzy ogółem na 1000 mieszkańców w powiatach województwa pomorskiego zawiera się w przedziale od około 0,6 do powyżej 2,4 . Sytuacja najlepiej prezentuje się w Słupsku, Gdyni, Gdańsku, Sopocie oraz w powiecie kościerskim. Wysokie wartości odnotowuje się również w powiecie wejherowskim. Ponownie najgorzej jest w zachodniej części województwa, gdzie dostęp do lekarzy jest wyraźnie ograniczony w stosunku do sytuacji w reszcie regionu pomorskiego. Najniższe wartości odnotowano w powiecie słupskim, człuchowskim, oraz gdańskim. Zasada ponownie jest ta sama – w dużych ośrodkach miejskich opieka zdrowotna jest znacznie bardziej rozwinięta i dostępna, niż w ośrodkach mniejszych.

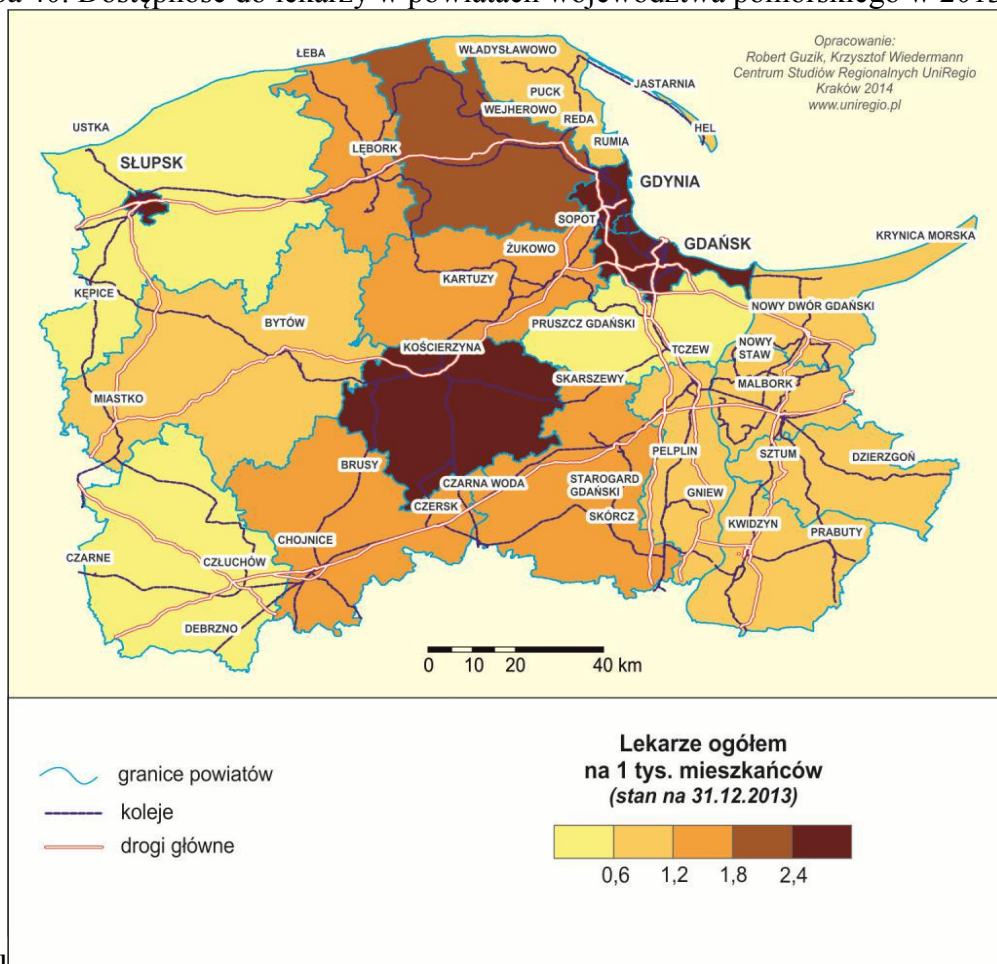
Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Wykres 92. Dostępność przychodni w miastach i obszarach wiejskich województwa pomorskiego w latach 1999 i 2013

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 40. Dostępność do lekarzy w powiatach województwa pomorskiego w 2013

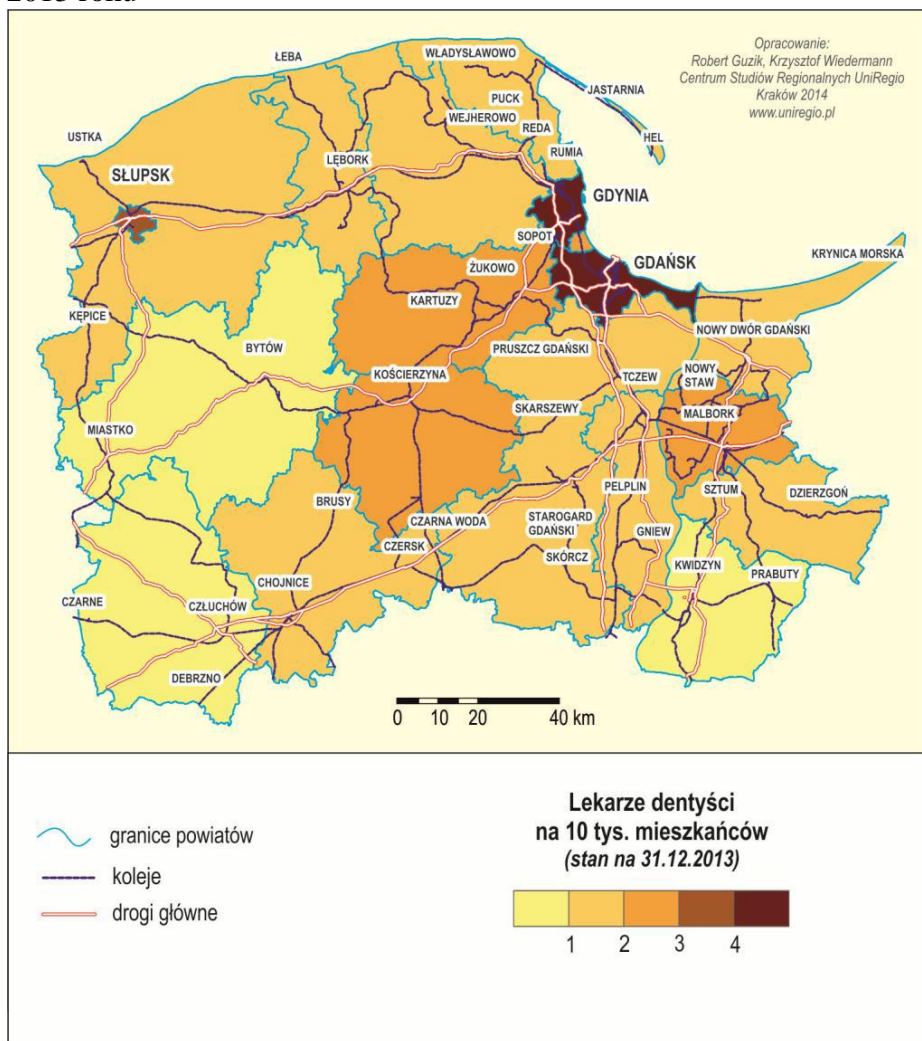
roku

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Wskaźnik dostępności dentystów na 10 tysięcy mieszkańców w województwie pomorskim rozkłada się dosyć równomiernie. Najmniejsze wartości obserwuje się w zachodniej części regionu. Najlepszy dostęp do stomatologów mają mieszkańcy Gdyni, Gdańska oraz Słupska. Wysokie wartości wskaźnika są rejestrowane również w Kościerzynie, Kartuzach, Żukowie i Malborku.

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 41. Dostępność do lekarzy stomatologów w powiatach województwa pomorskiego w 2013 roku

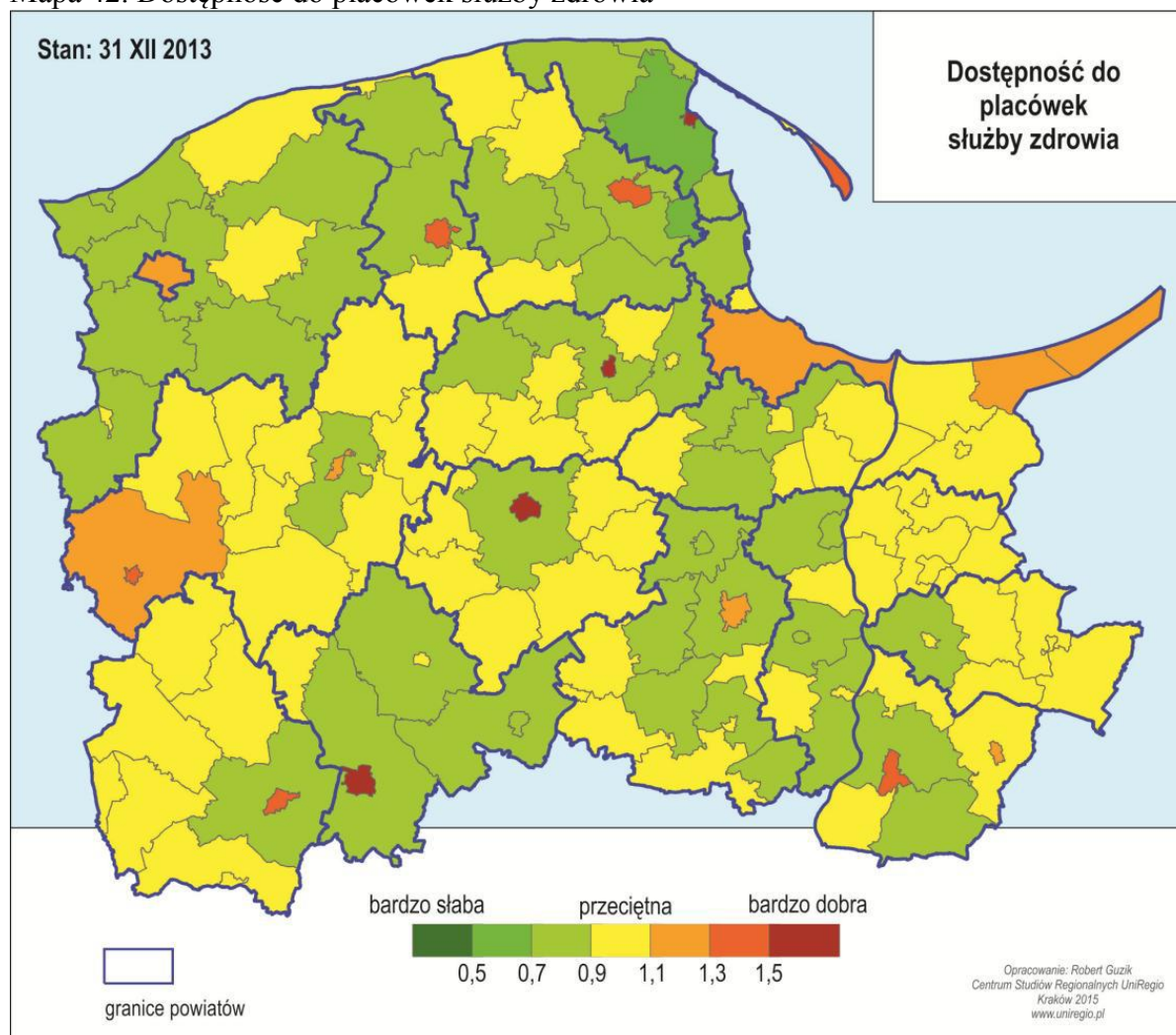

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mierzona ilorazem potencjału dostępność do służby zdrowia, będąca uśrednionym wskaźnikiem 7 komponentów dostępności, w największym stopniu zależy od rozmieszczenia szpitali i ich poziomu specjalizacji i zaawansowania. Ich obecność, oprócz samego występowania, liczby oddziałów przekłada się także na liczbę lekarzy czy udzielnych porad. Najlepszą dostępnością do służby zdrowia (tak mierzoną) cieszą się średniej wielkości miasta, w których zlokalizowano duże szpitale dzięki czemu odnotowano znaczną przewagę potencjału usług medycznych nad potencjałem ludnościowym (np. Chojnice, Kartuzy, Kościerzyna, Puck). Wysokim potencjałem odznaczają się także największe ośrodki usług medycznych w regionie Gdańsk i Słupsk. Względnie słabą dostępnością cechują się gminy turystycznych powiatów puckiego i słupskiego, a przecież w potencjale popytu uwzględniono tylko stałych mieszkańców, gdyby doliczyć turystów to poziom dostępności byłby tam jeszcze niższy.

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 42. Dostępność do placówek służby zdrowia

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

3. Obszary turystyczne

Występowanie wód powierzchniowych i szata roślinna składają się na krajobraz przyrodniczy. Województwo pomorskie to jedno z najbardziej zróżnicowanych pod względem krajobrazowym województw Polski (trzecie miejsce, po województwach: lubuskim i podkarpackim). Ponad połowę gmin regionu charakteryzuje krajobraz o bardzo wysokiej i wysokiej wartości przyrodniczej. Krajobraz tylko niewielu gmin jest relatywnie ubogi. Znaczny udział Obszarów Chronionego Krajobrazu (OChK) wykazują gminy: Wejherowo, Chmielno, Cedry Wielkie, Suchy Dąb, Lipusz, Dziemiany, Osieczna i Osiek.

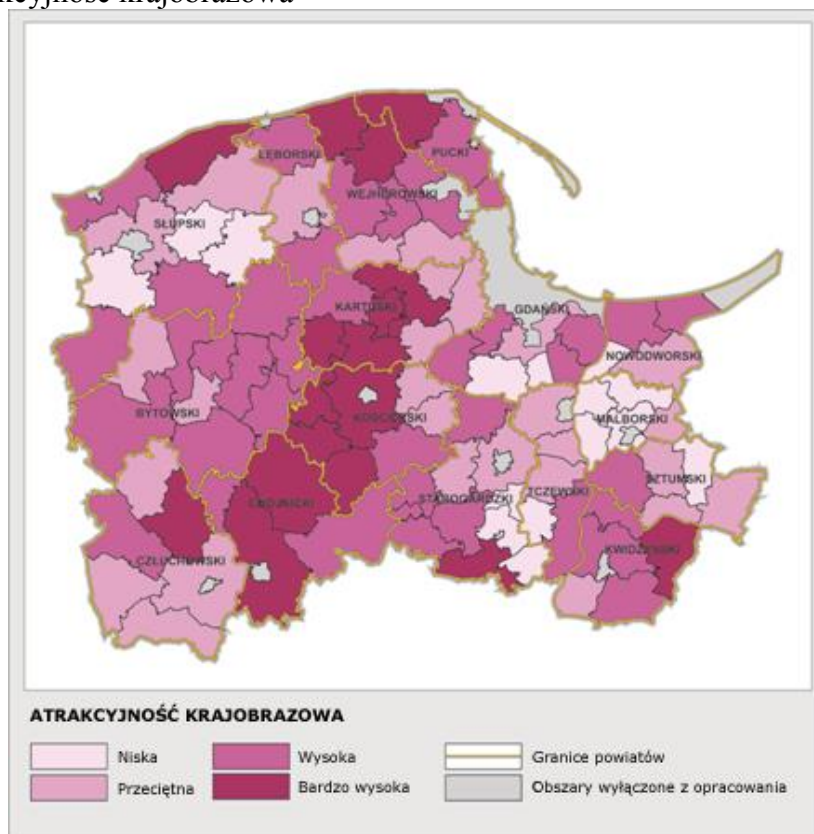
Na turystyczną atrakcyjność krajobrazową, poza bioróżnorodnością, wpływa też ukształtowanie terenu. Pod tym względem należy wyróżnić głównie gminy położone w granicach powiatów: kartuskiego, wejherowskiego i lęborskiego. Tereny nachylone powyżej 3% zajmują tu ponad 10% całkowitej powierzchni. W powiecie bytowskim do obszarów o urozmaiconej rzeźbie terenu należą gminy: Bytów, gdzie tereny nachylone zajmują powyżej 30% powierzchni oraz Parchowo i Kołczygłowy (ponad 10%). W powiecie gdańskim tylko gminy: Kolbudy Górne i Przywidz wykazują ponad 20% powierzchni nachylonej (wg Wojewódzkiego Biura Planowania Przestrzennego w Słupsku). Dla większości (75%) gmin województwa pomorskiego, tereny nachylone powyżej 3% stanowią jednak mniej niż 10%

powierzchni. Poza gminą Bytów, nachylenie powierzchni nie stanowi istotnej bariery w rozwoju gospodarczym.

Na rozwój turystyki wiejskiej i agroturystyki ogromny wpływ ma atrakcyjność krajobrazowa. Na ocenę atrakcyjności krajobrazu wpływają: ukształtowanie terenu, obfitość wód powierzchniowych, pokrycie terenu, w tym lesistość, zachowane dziedzictwo kulturowe, występowanie obszarów objętych prawną ochroną zasobów przyrody i walorów krajobrazu.

Najwyższym potencjałem krajobrazowym charakteryzują się obszary wiejskie położone w strefie nadmorskiej, na Pojezierzach: Kaszubskim, Bytowskim i zalesionych częściach Iławskiego i Krajńskiego oraz w obrębie krainy Bory Tucholskie, najmniejszym zaś - wylesione i pozbawione jezior obszary rolnicze w obrębie Żuław, Powiśla, Pojezierza Starogardzkiego, w rejonie Słupska. Wysoką atrakcyjnością krajobrazu, wysokim potencjałem zasobów środowiska i jednocześnie bardzo dobrą lub dobrą dostępnością komunikacyjną charakteryzują się gminy leżące na północy województwa: Krokowa, Puck, Wejherowo, Ustka, Dębica Kaszubska oraz na wschodzie regionu - gmina Sztum (mapa). Gminy te mają największe szanse w województwie na dynamiczny rozwój gospodarczy w sektorze nierolniczym. Duże możliwości rozwoju wykazują także gminy leżące w południowo-wschodniej części Pomorza: Prabuty, Gniew, Kwidzyn i Gardeja. Wśród gmin o niskiej atrakcyjności krajobrazu, wysoki potencjał zasobów środowiska i jednocześnie dobrą dostępność komunikacyjną wykazują: Potęgowo i Damnica. Istnieją tu korzystne warunki do produkcji OZE, w tym farm wiatrowych oraz do rozwoju gospodarki żywnościowej i leśnej.

Mapa 43. Atrakcyjność krajobrazowa

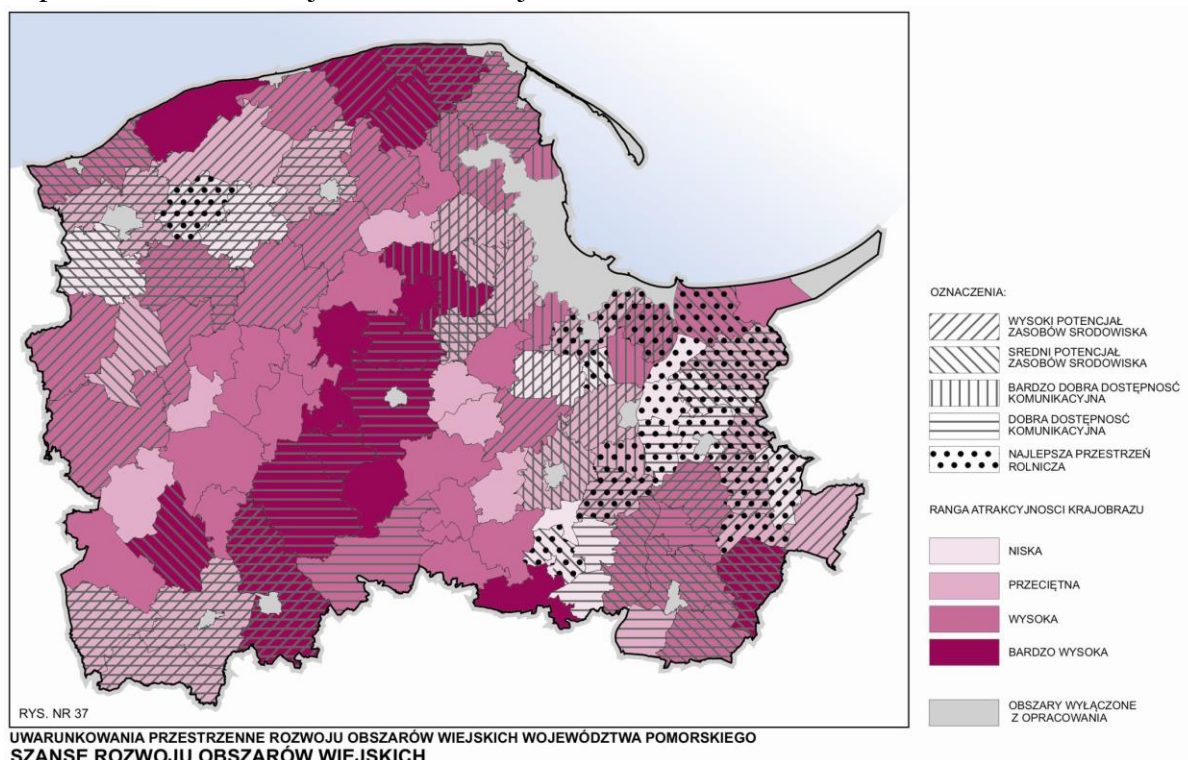

Źródło: „Uwarunkowania przestrzenne rozwoju obszarów wiejskich województwa pomorskiego”, Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Słupsku

W oparciu o zasoby przyrodnicze szczególnie predestynowane do rozwoju turystyki wiejskiej i rekreacji są następujące gminy: Brusy, Bytów, Chmielno, Chojnice, Czersk, Dębica

Kaszubska, Dziemiany, Gniewino, Karsin, Kartuzy, Kościerzyna, Lipusz, Osiek, Osieczna, Smołdzino, Stężyca, Studzienice, Sulęczyń i Sztutowo.

Mapa 44. Szanse rozwoju obszarów wiejskich

Źródło: „Uwarunkowania przestrzenne rozwoju obszarów wiejskich województwa pomorskiego”,
Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Słupsku;

Wnioski:

1. PZP WP 2030 niestety nie określono funkcjonalnych obszarów wiejskich, co może stanowić istotny problem w określeniu zasad zagospodarowania przestrzennego oraz wsparcie działań polityki przestrzennej, m.in. środkami w ramach krajowych i regionalnych programów rozwojowych.
2. Na terenie województwa pomorskiego występują istotne dysproporcje w dostępie do usług publicznych. Niższy poziom dostępności dotyczy przede wszystkim peryferyjnych części województwa i może determinować dalszy rozwój tych obszarów.
3. Znacząca część województwa posiada wysokie walory środowisko-krajobrazowe warunkujące rozwój funkcji turystycznej.

Komentarz:

Czy brak ujęcia funkcjonalnych obszarów wiejskich w PZP WP 2030 nie będzie skutkowało negatywnymi konsekwencjami alokacji środków na obszary wiejskie?

obszary osadnictwa wiejskiego, obszary osadnictwa podmiejskiego – wokół małych i średnich miast, obszary osadnictwa metropolitalnego – wchodzące w skład metropolii, aglomeracji miejskich - częściowo na podstawie 1.2.6.)

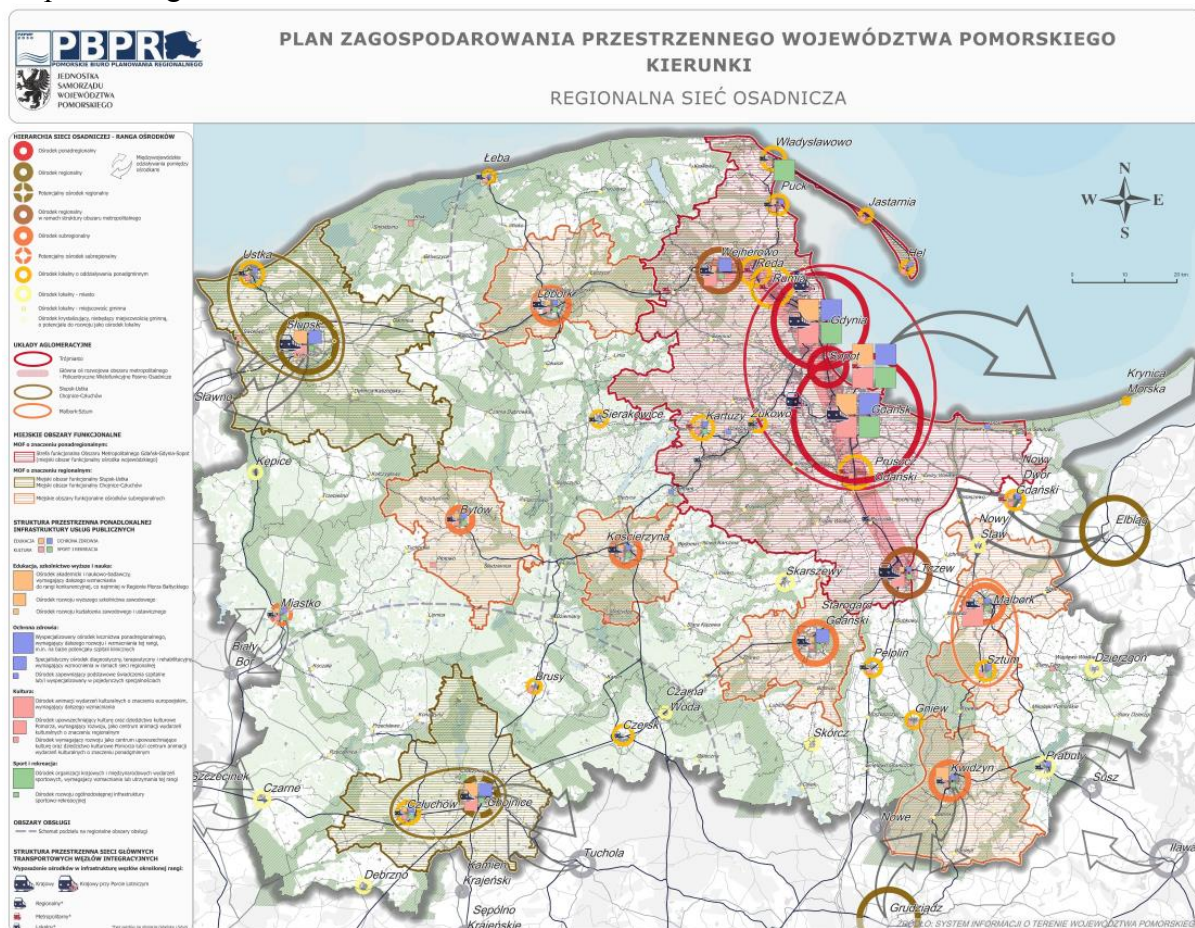
Źródło: Opracowanie: PZP WP 3030

Dynamiczne zmiany liczby ludności zachodzą w miejscowościach wiejskich położonych w bezpośrednim sąsiedztwie Trójmiasta, a liczba miejscowości powyżej 2 tys. mieszkańców w latach 1998-2011 wzrosła z 17 do 45. Do najludniejszych wsi należą Sierakowice (7,4 tys.), Luzino (7,3), Bolszewo (gm. Wejherowo, 6,8), Straszyn (gm. Pruszcz Gdański, 6,5), Gościcino (gm. Wejherowo, 5,8), Kolbudy (3,6), Kiełpino (gm. Kartuszy, 3,4), Chwaszczyno (gm. Żukowo, 3,4), Łęgowo (gm. Pruszcz Gdański, 3,2), Banino (gm. Żukowo, 3,2), Kowale (gm. Kolbudy, 3,2).

Średnia gęstość zaludnienia brutto w województwie wynosi 126 os./km², przy czym jest ona bardzo zróżnicowana przestrzennie i według danych z 2014 r. kształtowała się następująco:

- 1) w miastach od 12 os./km² (Krynica Morska) do 2.707 os./km² (Tczew);
- 2) w gminach wiejskich od 13 os./km² (Smółdzino) do 246 os./km² (Kosakowo);
- 3) w gminach około trójmiejskich i wzdłuż Wisły odnotowano najwyższe wartości (powyżej 100 os./km²);
- 4) do najmniej zaludnionych zaliczają się gminy zachodniej części województwa.

Mapa 45. Regionalna sieć osadnicza

Źródło: PZP WP 2030

Najbardziej czytelne procesy przekształceń istniejącej sieci osadniczej dotyczą przede wszystkim:

- 1) zmian w przestrzeni obszarów bezpośrednio sąsiadujących z większymi ośrodkami miejskimi, związanych z postępującymi procesami suburbanizacji, w tym:
 - a) rozlewania się miast poza ich granice administracyjne i postępującego procesu urbanizacji przestrzeni wiejskiej, która zyskuje ten sam wyraz przestrzenny co strefy podmiejskie w granicach miast, przy jednoczesnej znacznej ilości terenów niezagospodarowanych w obszarach centralnych miast, w szczególności Gdańska i Gdyni,
 - b) dezintegracji struktur węzłowych, poprzez przyrost zabudowy o charakterze rozproszonym, prowadzącej do ekstensywnego, chaotycznego zagospodarowania przestrzeni;
- 2) rozwoju zabudowy (w tym mieszkaniowej) wzdłuż dróg krajowych i wojewódzkich, skutkującego m.in. pogorszeniem warunków komunikacyjnych (przede wszystkim w zakresie ograniczonej przepustowości i bezpieczeństwa);
- 3) równoległego do suburbanizacji mieszkaniowej procesu „suburbanizacji gospodarczej”, którego skutkiem jest przeznaczenie dużych terenów, w szczególności wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych, pod rozwój funkcji handlowych, przemysłowych czy magazynowych;
- 4) zmian związanych ze zrealizowanymi w ostatnim czasie inwestycjami poprawiającymi warunki obsługi transportowej regionu, wpływającymi na:
 - a) intensyfikację relacji funkcjonalnych, wynikającą z poprawy dostępności w różnych układach (np. budowa autostrady A1, realizacja mostu w Kwidzynie) i uruchomienie nowych potencjałów określonych lokalizacji (np. w kontekście Pomorskiej Kolei Metropolitalnej, czy planowanej budowy drogi ekspresowej S6),
 - b) przekształcenia w krajobrazie (w tym nowe otwarcia i ciągi widokowe, np. w wyniku realizacji Południowej Obwodnicy Gdańska);
- 5) realizacji infrastruktury technicznej istotnie wpływającej na zmiany w krajobrazie (np. napowietrzne linie elektroenergetyczne);
- 6) presji zabudowy i zainwestowania na tereny otwarte.

Procesy suburbanizacyjne najbardziej widoczne są w otoczeniu Trójmiasta, w mniejszym natężeniu również wokół Słupska oraz większości ośrodków subregionalnych. Po zestawieniu wartości wskaźników odzwierciedlających procesy suburbanizacyjne (saldo migracji, w tym napływ ludności miejskiej, aktywność budowlana, typy migracyjne gmin wskazujące na aktywną charakterystykę imigracyjną), wnioskuje się, że gminami o największej intensywności tych procesów są:

- 1) w otoczeniu Trójmiasta: Kolbudy, Kosakowo, Pruszcz Gdański (wiejska), Przodkowo, Pszczółki, Puck (wiejska), Szemud, Tczew (wiejska), Wejherowo (wiejska) i Żukowo;
- 2) w otoczeniu Słupska: gminy wiejskie Słupsk i Ustka oraz gmina Kobylnica;
- 3) w otoczeniu ośrodków subregionalnych: wiejska część gminy Bytów, gminy wiejskie Człuchów, Chojnice, Kościerzyna, Kwidzyn, Malbork, gmina wiejska Starogard Gdański i wiejska część gminy Sztum.

Głównymi przyczynami postępującego procesu rozpraszania zabudowy i dezintegracji struktur są m.in.:

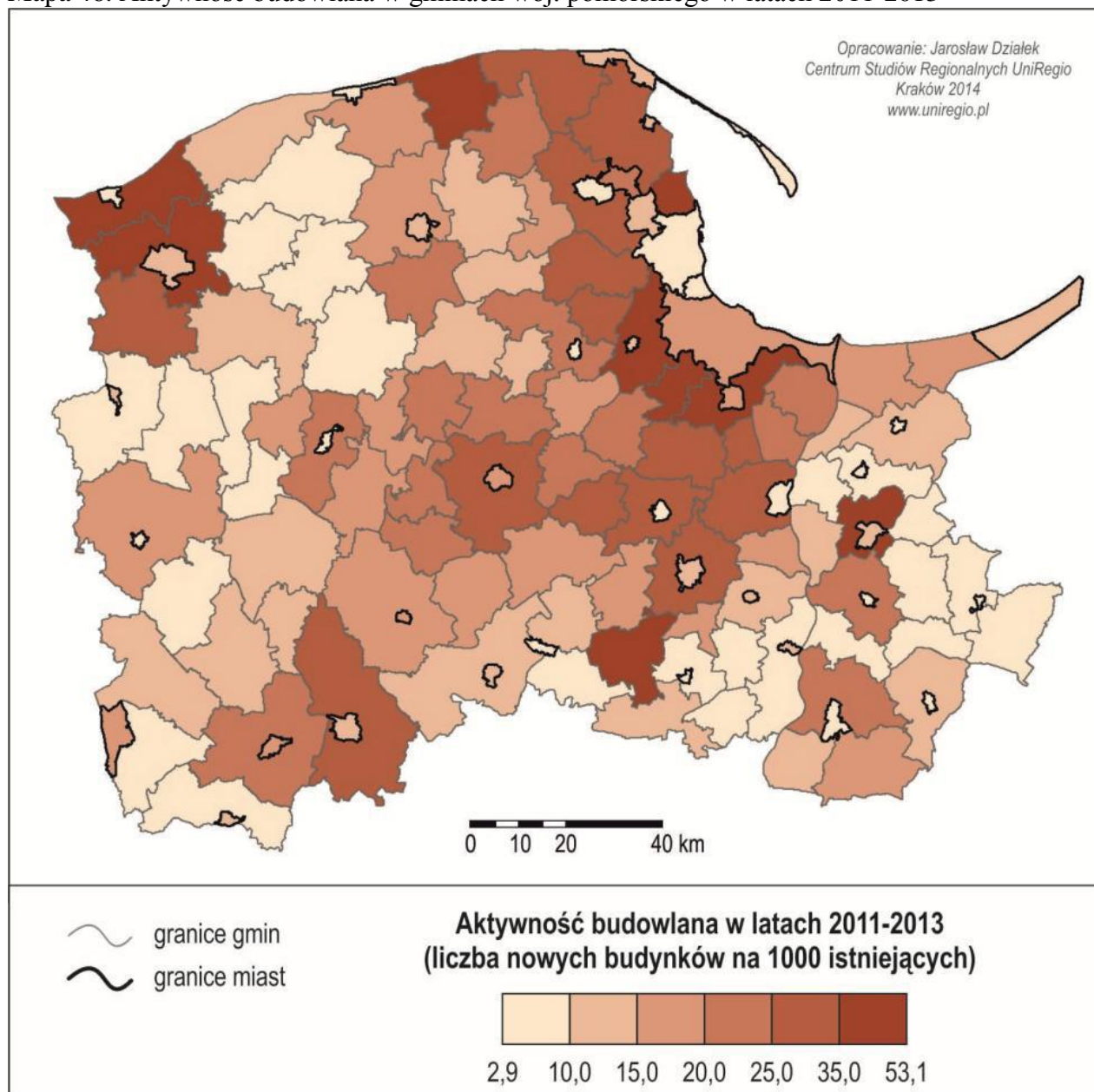
- 1) zbyt liberalne regulacje prawne;
- 2) brak spójnej i konsekwentnej polityki przestrzennej gmin, czego skutkiem jest:
 - a) fragmentaryczne i doraźne planowanie przestrzenne, w tym realizacja inwestycji mieszkaniowych na podstawie decyzji administracyjnych o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu,
 - b) brak dostosowania powierzchni terenów przeznaczanych na cele mieszkaniowe do prognoz demograficznych.

Skala przemieszczeń ludności koresponduje dobrze z poziomem aktywności budowlanej. W obszarach o pozytywnym saldzie migracji, gdzie skala napływu ludności jest największa zaobserwować można największą liczbę nowo oddawanych budynków w odniesieniu do istniejących zasobów mieszkaniowych. Widoczne jest to wokół wszystkich wymienionych

wcześniej dużych i średnich ośrodków miejskich, a w szczególności wokół Trójmiasta i Słupska. Stosunkowo wysoka aktywność budowlana widoczna jest także w niektórych atrakcyjnych krajobrazowo obszarach nadmorskich i pojeziernych, gdzie powstają tzw. drugie domy. Obserwowany jest jednak spadek średniej rocznej aktywności budowlanej w latach 2011-2013 w porównaniu z poprzednio badanym okresem 2008-2010. Największe spadki odnotowano w niektórych gminach strefy podmiejskiej Trójmiasta (m.in. gminy wiejskie Pruszcz Gdański, Wejherowo, Kolbudy, Szemud). Najniższa aktywność budowlana widoczna jest w gminach wschodniej i zachodniej części województwa, w których saldo migracji jest ujemne.

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 46. Aktywność budowlana w gminach woj. pomorskiego w latach 2011-2013

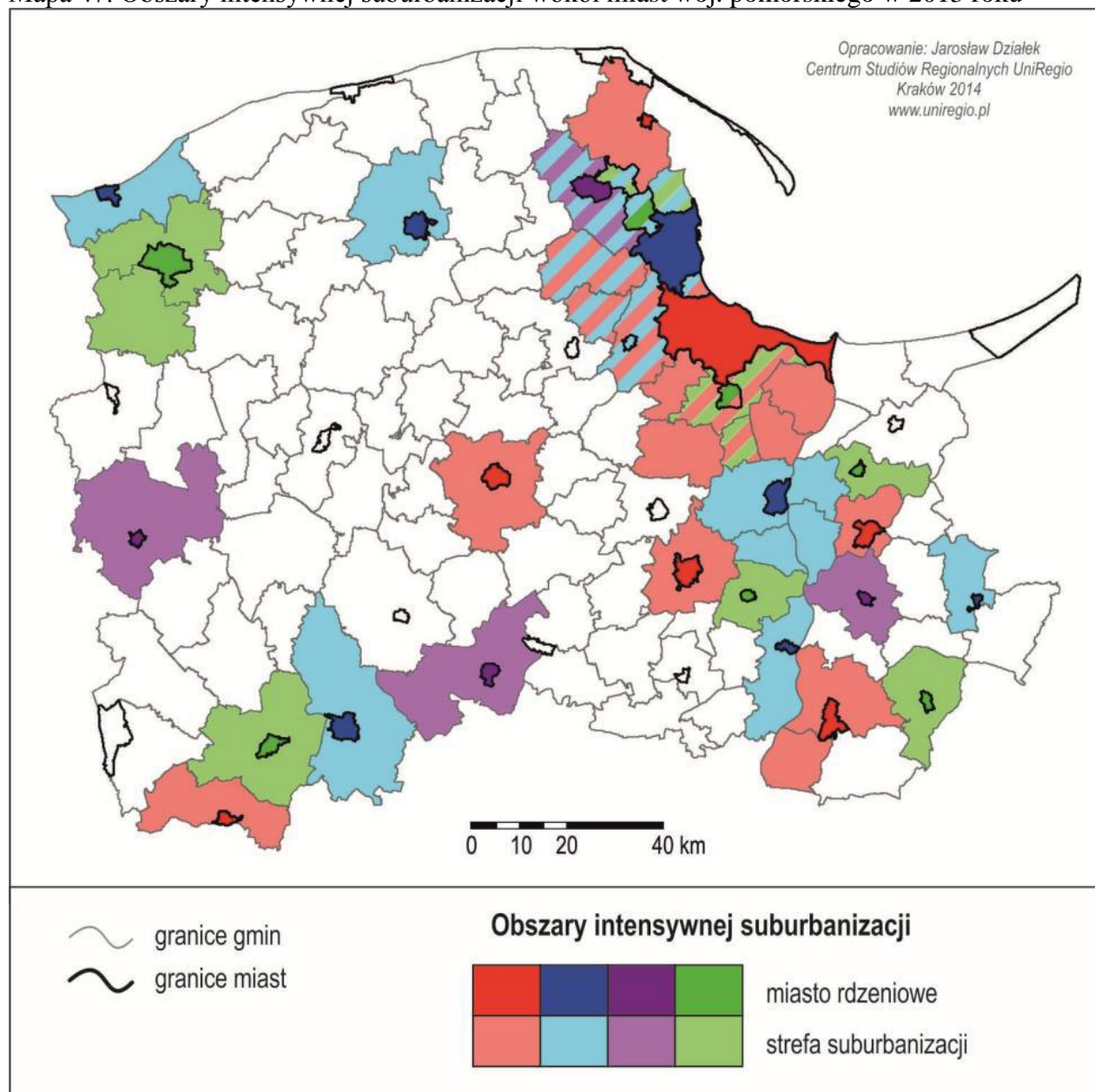

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Do stref intensywnej suburbanizacji (wyludniania centrów miasta i rozrost stref podmiejskich) zaliczyć należy: trójmiejską strefę podmiejską, na którą nakładają się także przemieszczenia ludności z małych i średnich miast tej strefy tj. Rumii, Wejherowa i Pruszcza

Gdańskiego. W części środkowej tej strefy znajdują się gminy Żukowo, Przodkowo i Szemud, w których osiedlają się zarówno mieszkańcy Gdańska, jak i Gdyni. Trójmiejska strefa podmiejska ma swoje przedłużenie dalej na południe po obu brzegach Wisły: od Tczewa przez Starogard Gdański i Pelplin po Gniew (w tym obszarze duże znaczenie dla natężenia procesów migracyjnych może mieć otwarcie autostrady A4) oraz od Nowego Stawu i Malborka po Kwidzyn. Dwie kolejne strefy zawierające więcej niż 1 gminę obejmują obszar wokół Słupska i Ustki w północno-zachodniej części województwa oraz obszar wokół Debrzna, Człuchowa, Chojnic i Czerska w południowo-zachodniej części województwa.
Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 47. Obszary intensywnej suburbanizacji wokół miast woj. pomorskiego w 2013 roku

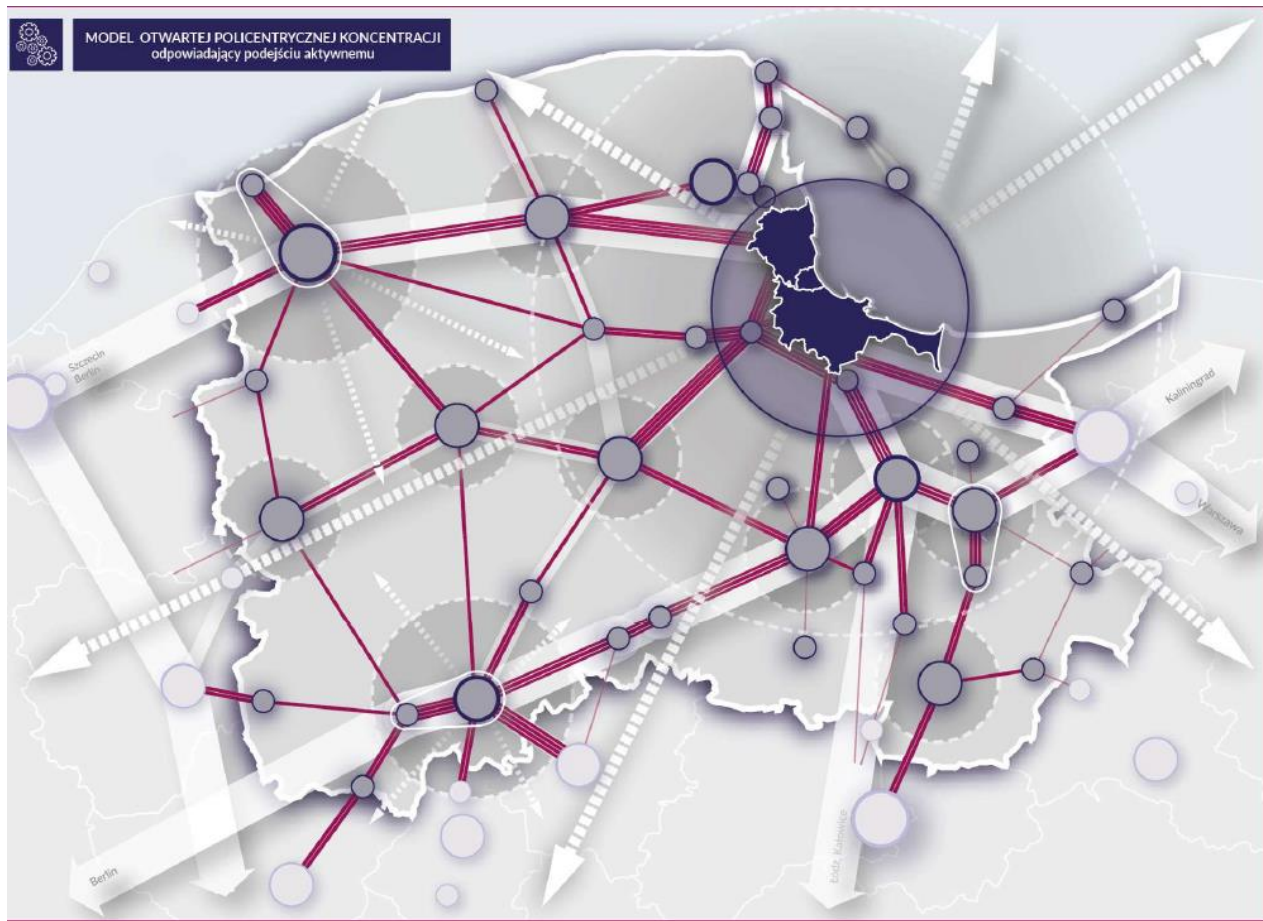

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

W PZP WP 2030 stwierdzono, że optymalny model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa w perspektywie roku 2030 winien zmierzać do wykorzystania potencjału policentrycznej struktury całej sieci osadniczej województwa. Uwarunkowane jest to

równoległym wzmocnieniem powiązań wewnętrznych i integracją z otoczeniem zewnętrznym. Tym samym właściwym sposobem kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa jest model otwartej policentrycznej koncentracji.

Mapa 48. MODEL OTWARTEJ POLICENTRYCZNEJ KONCENTRACJI - PODEJŚCIE AKTYWNE

Źródło: PZP WP 2030

Wizja rozwoju województwa zarysowana w PZP WP 2030

Założono w niej następujące punkty:

- W 2030 roku w zasadniczych zrębach ukształtowany jest regionalny system obszarów chronionych i powiązań ekologicznych, który wraz z rozwiniętą siecią pomników historii i parków kulturowych oraz innymi obiektami zabytkowymi tworzy spójny system ochrony krajobrazu województwa. Dbłość o obiekty dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz zachowanie tradycji kulturowych regionu sprzyja rozwojowi turystyki i wspomaga proces identyfikacji tożsamości kulturowej mieszkańców. W system powiązań ekologicznych województwa włączone są elementy zielonej infrastruktury na terenach zurbanizowanych (w tym zielone pierścienie miast).
- Ukształtowana historycznie zhierarchizowana policentryczna sieć ośrodków województwa jest ważnym elementem krajowej sieci miast i ich powiązań funkcjonalnych. Podstawowymi węzłami tej sieci są: ośrodek ponadregionalny Trójmiasto, regionalny Słupsk i potencjalny regionalny Chojnice. Są one dobrze powiązane między sobą, a także z dowiązanymi do nich ośrodkami niższej rangi. Charakter tej sieci jest otwarty i zintegrowany z przestrzenią krajową i międzynarodową za pomocą wielokierunkowych silnych powiązań funkcjonalnych.
- Na bazie głównych powiązań ukształtowała się struktura węzłowo-pasmowa, związana z siecią ośrodków oraz przebiegiem infrastruktury transportowej i technicznej, w tym TEN-T

(S6, S7 i linie kolejowe) i TEN-E (Bałtycki Pierścień Energetyczny). Rozwój społeczno-gospodarczy regionu wykorzystuje potencjał całej sieci. Węzły osadnicze w roku 2030 są połączone siecią nowoczesnych i bezpiecznych linii kolejowych. Pomiędzy Słupskiem i Trójmiastem oraz Trójmiastem i innymi ośrodkami metropolitalnymi funkcjonuje systemem szybkich kolei oraz

dróg ekspresowych. Efektywność systemu drogowego regionu opiera się na wysokiej jakości połączeniach, łączących wszystkie ośrodki subregionalne z podstawowymi węzłami, uwzględniających ich pełne obwodnice.

- Zmniejsza się udział indywidualnego transportu samochodowego w przewozach pasażerskich przez jego redukcję, w szczególności w obszarach wrażliwych (np. centra miast). Konkurencyjna wobec niego oferta transportu zbiorowego w regionie wzmacniana jest przez funkcjonujące węzły integracyjne różnej rangi.

- Porty morskie Trójmiasta, mimo naturalnej między nimi konkurencji, tworzą bałtycki węzeł transportowo-logistyczny, sprawnie powiązany infrastrukturą tzw. ostatniej mili z ponadregionalnym systemem drogowo-kolejowym. Ich rozbudowana infrastruktura głębokowodna i zaplecze logistyczne tworzą podstawę do rozwoju regularnej sieci powiązań oceanicznych z portami Dalekiego Wschodu. Wzrostowi strumieni kontenerów obsługiwanych w portach Gdańska i Gdyni sprzyja funkcjonujący suchy port w Tczewie, a dalszy wzrost

przeładunków i stopień ich konteneryzacji daje podstawy do myślenia o budowie nowego w Kościerzynie.

- Na skutek wzrastającej dynamiki lotniczych przewozów pasażerskich i rozwijającej się siatki połączeń europejskich i krajowych, w 2030 roku Port Lotniczy im. L. Wałęsy w Gdańsku utrzymuje swoją trzecią, po Warszawie i Krakowie, pozycję w kraju i w dalszym ciągu jest centralnym elementem regionalnego węzła lotniczego. Jego wsparciem w zakresie lotów lotnictwa biznesowego i ogólnego jest Port Lotniczy Gdynia Kosakowo.

- W wyniku zainstalowania na obszarze województwa dużych mocy w elektrowni jądrowej, węglowej i morskich elektrowniach wiatrowych oraz dzięki rozwojowi energetyki rozproszonej, następuje poprawa bezpieczeństwa zasilania energetycznego Polski Północnej. Tym samym województwo staje się samowystarczalne energetycznie, a udział energii elektrycznej wytwarzanej z OZE w stosunku do jej zużycia wzrasta do ponad 20%.

Elektroenergetyczne sieci przesyłowe i dystrybucyjne zostają rozbudowane i zmodernizowane, w tym zrealizowana zostaje pełna sieć Bałtyckiego Pierścienia Energetycznego. W oparciu o rozbudowany system

infrastruktury przesyłowej (intensyfikacja wykorzystania Rurociągu Pomorskiego Płock-Gdańsk) oraz magazynowej (zwiększenie pojemności) gazu i paliw płynnych oraz ich węzłowe elementy na obszarach morskich, ukształtowany zostaje hub paliwowo-energetyczny.

- Pomorze w roku 2030 jest przestrzenią zintegrowaną i spójną, dzięki komplementarności funkcji i zwiększeniu intensywności powiązań funkcjonalnych w ramach zintegrowanej zhierarchizowanej policentrycznej sieci ośrodków oraz pomiędzy poszczególnymi jej ogniwami (ośrodkami) a otaczającymi je obszarami, na których stymulowane są działania na rzecz wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. Centrami tych obszarów są ośrodki zapewniające na obszarze całego województwa jednolity standard dostępu do podstawowych usług publicznych. Przyczynia się to do równoważenia rozwoju poprzez maksymalnie wykorzystanie potencjałów

endogenicznych całego regionu i poszczególnych jego części.

- Postępuje koncentracja osadnictwa w miejskim obszarze funkcjonalnym ośrodka wojewódzkiego oraz w stosunkowo dynamicznie rozwijających się obszarach funkcjonalnych ośrodków regionalnych i subregionalnych. Na pozostałych obszarach odczuwalnie zmniejsza się liczba ludności wskutek odpływu migracyjnego, a w niektórych obszarach także ujemnego przyrostu naturalnego. Miejskie obszary funkcjonalne są atrakcyjnym miejscem do życia –

ich mieszkańcy mają zagwarantowany dostęp do usług publicznych i terenów zieleni. Powiązania funkcjonalne między ośrodkami umożliwiają wykształcenie się wspólnego rynku inwestycyjnego, opartego na codziennych bezpośrednich kontaktach gospodarczych oraz znacznym rozszerzeniu zasięgu obsługi ponadlokalnych instytucji edukacji, zdrowia, kultury, sportu i rekreacji.

- Funkcje związane z rozwojem osadnictwa i związane z tym wzrost zainwestowania koncentruje się przede wszystkim w istniejących strukturach w miastach i miejscowościach wiejskich, dzięki czemu ograniczone zostaje dalsze rozpraszanie zabudowy na terenach otwartych, a obsługa jednostek osadniczych staje się bardziej efektywna, co znajduje swoje odzwierciedlenie w ograniczeniu kosztów ekonomicznych oraz środowiskowych i wpływa na sukcesywny wzrost jakości życia. Na terenach mieszkaniowych rośnie dostępność do podstawowych

usług publicznych, w tym terenów codziennej rekreacji. Rośnie rola mobilności rowerowej i pieszej w codziennych podróżach, a przestrzenie publiczne w miastach i miejscowościach są dostosowywane do potrzeb lokalnych społeczności, stanowiąc jednocześnie czytelny i spójny element struktury funkcjonalno-przestrzennej poszczególnych jednostek.

- Wyrównanie poziomu życia następuje w procesie powiększania się możliwości zatrudnienia na obszarach wiejskich poza rolnictwem lub w pobliżu tych obszarów w wyniku zwiększenia mobilności przestrzennej (także wahadłowej) i zawodowej.

- **Obszary wiejskie** w procesie odnowy wsi wykorzystują własny potencjał rozwojowy, zachowując zróżnicowania wynikające z położenia w stosunku do centrów rozwoju, specyfiki dziedzictwa kulturowego i walorów środowiska przyrodniczego. Wykorzystanie specjalizacji terytorialnej sprzyja rozwojowi lokalnych rynków pracy. Wzrasta konkurencyjność rolnictwa oparta na innowacyjności i zmianach strukturalnych. W związku z zapotrzebowaniem na biomasę, stopniowo ulega zmianie struktura wykorzystania ziemi pod uprawy, co wpływa także na ukształtowanie się nowej gałęzi rolnictwa, ukierunkowanej na produkcję nośników energii elektrycznej.

- Należy oczekiwać, że kształtowana w ten sposób struktura funkcjonalno-przestrzenna województwa – stawać się będzie zasadniczą podstawą rozwoju przestrzennego województwa w perspektywie roku 2030. Realizacja wizji REGIONU OTWARTEJ POLICENTRYCZNEJ KONCENTRACJI stanowi zatem strategiczny cel prowadzenia polityki przestrzennej województwa.

Wnioski:

- 1. Zachodzą dynamiczne zmiany liczby ludności zachodzące w miejscowościach wiejskich położonych w bezpośrednim sąsiedztwie Trójmiasta (proces wylewania się miast poza granice administracyjne).**
- 2. Do najmniej zaludnionych zaliczają się gminy zachodniej części województwa.**
- 3. Występuje przyrost zabudowy o charakterze rozproszonym, prowadzący do ekstensywnego, chaotycznego zagospodarowania przestrzeni**
- 4. Koncentracja zabudowy (w tym mieszkaniowej) wzdłuż dróg krajowych i wojewódzkich, skutkuje m.in. pogorszeniem warunków komunikacyjnych**

Komentarz:

- czy słuszne jest wskazywanie na wzrastające zapotrzebowanie na biomasę, skutkujące prognozowaniu zmian struktury wykorzystania ziemi pod uprawę?

3.2.	Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich	
	3.2.1.	<i>Spójność środowiskowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym</i>
		<i>Opis powiązań środowiskowych oraz ich zasięgu (czy na terenie jednej gminy znajduje się ten obszar spójny środowiskowo czy też na terenie wielu gmin, czy w ramach jednego powiatu/ czy w ramach jednego województwa – chodzi np. o: kompleksy leśne, formy ochrony przyrody, bagna, tereny zalewowe, okresowych podtopień)</i>
		<i>Wskazanie obszarów spójnych środowiskowo – mapy</i>
	3.2.2.	<i>Spójność gospodarcza obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym</i>
		<i>Opis powiązań gospodarczych oraz ich zasięgu (czy na terenie jednej gminy znajduje się ten obszar spójny gospodarczo czy też na terenie wielu gmin, czy w ramach jednego powiatu/ czy w ramach jednego województwa – chodzi np. o: strefy ekonomiczne, klastery, doliny/zagłębia przemysłowe)</i>
		<i>Wskazanie obszarów spójnych gospodarczo – mapy</i>
	3.2.3.	<i>Spójność społeczna i kulturowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym</i>
		<i>Opis powiązań społecznych i kulturowych oraz ich zasięgu (czy na terenie jednej gminy znajduje się ten obszar spójny społecznie lub kulturowo czy też na terenie wielu gmin, czy w ramach jednego powiatu/ czy w ramach jednego województwa – chodzi np. o: tereny kultury lokalnej, regionalnej)</i>
		<i>Wskazanie obszarów spójnych społecznie i kulturowo – mapy</i>

3.2.1. Spójność środowiskowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym

Województwo geograficznie położone jest w centralnej części Niżu Europejskiego. Zmienność cech środowiska następuje od linii brzegowej morza w kierunku południowym, tworząc specyficzne struktury przestrzenne, przechodzące od różnego typu akumulacyjnych równin przy morskich, przez strefę wysoczyzn morenowych do strefy równin wodno-lodowcowych. Układ ten przecinany jest dolinami rzecznyymi, wśród których najrozleglejszą strukturę stanowi Dolina Dolnej Wisły, z aluwialnym obszarem ujściowym Żuław Wiślanych. Struktury te, stanowiące cenne geokompleksy o zachowanych w znacznym stopniu naturalnych walorach przyrodniczych, budują podstawę ekologiczną przestrzeni województwa. W całości powierzchni województwa obszary pobrzeży (bez Żuław Wiślanych) stanowią 20,7 %, Żuławy Wiślane zajmują 7,8%, zaś obszary pojezierne (bez Doliny Dolnej Wisły) stanowią 69,3%.

Poszczególne mezoregiony fizycznogeograficzne cechują się wyraźną indywidualnością, odzwierciedlając silne zróżnicowanie materialno-funkcjonalne środowiska geograficznego i w istotny sposób kształtując zmienność krajobrazu. Północną część obszaru województwa stanowią dwa zbliżone fizjonomicznie rolniczo-leśne mezoregiony Wysoczyzny Damnickiej i Pobrzeża Kaszubskiego oraz podobny wschodni kraniec Równiny Słupskiej. Wyraźnie odróżniają się od nich obszary przy morskich, mierzejowych mezo-regionów Wybrzeża Słowińskiego, Mierzei Helskiej i Mierzei Wiślanej. Zdecydowanie odmienny od pozostałych jednostek pobrzeża jest krajobraz deltowych Żuław Wiślanych, przeciętych obwałowanym korytem Wisły. W podprovincji Pojezierzy Południowobałtyckich północny pas stanowią zbliżone fizjonomicznie rolniczo-leśne krajobrazy Wysoczyzny Polanowskiej, Pojezierza Bytowskiego, Pojezierza Kaszubskiego, Pojezierza Starogardzkiego i położonego na wschodnim krańcu województwa Pojezierza Iławskiego. Pas pojezierzy – pomiędzy Starogardzkim i Iławskim – rozdzielony jest wyraźnie Doliną Kwidzyńską będącą częścią makroregionu Doliny Dolnej Wisły. W południowo-zachodniej części województwa pomorskiego położone są mezoregiony - Równina Charzykowska i Bory Tucholskie o przeważającym leśnym i równinnym charakterze. Natomiast południowo-zachodni kraniec zajmuje rolniczo-leśne Pojezierze Krajeńskie. Najbardziej specyficznymi regionami fizycznogeograficznymi są mierzejowo-bagienne i wysoczyznowe (kępy) struktury

nadmorskie oraz deltowy obszar Żuław Wiślanych, odróżniające obszar województwa pomorskiego od innych terenów Polski.

Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030

Mapa 49. Regionalizacja fizycznogeograficzna województwa

OPRACOWANIE EKOFIZJOGRAFICZNE DO PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO - AKTUALIZACJA 2014
MAPA 11. REGIONALIZACJA FIZYCZNO-GEOGRAFICZNA

1. Pobrzeże Słowińskie – obejmuje północno-zachodni fragment województwa, o wybitnych walo-rach przyrodniczo-krajobrazowych, z mezoregionami: Równina Słupska, Wysoczyzna Damnicka i Wybrzeża Słowińskie.
2. Pobrzeże Gdańskie – stanowi rozległy obszar nadmorski, ze znacznym przewężeniem w rejonie Trójmiasta, rozciągający się na wschód od makroregionu Pobrzeża Słowińskiego, obejmujący północną i północno-wschodnią część województwa. Pobrzeże Gdańskie cechuje się silnym zróżnicowaniem środowiskowym i fizjonomicznym, wchodzących w jego skład mezoregionów – Pobrzeża Kaszubskiego, Mierzei Helskiej, Mierzei Wiślanej i Żuław Wiślanych.
3. Pojezierze Zachodniopomorskie – zajmuje niewielki fragment województwa, położony w jego środkowo-zachodniej części. Makroregion stanowi północny skłon wysoczyzn morenowych, głównego ciągu moren fazy pomorskiej, przechodzący na północno-zachodnim krańcu w nad-morską Równinę Słupską, a na krańcu północno-wschodnim znajdujący swą geomorfologiczną kontynuację w postaci Wysoczyzny Damnickiej. W jego skład wchodzi dwa mezoregiony o du-żym podobieństwie przyrodniczo-krajobrazowym: Wysoczyzna Polanowska i Pojezierze Bytow-skie.
4. Pojezierze Wschodniopomorskie – obejmuje środkową i południowo-wschodnią część wojewódz-twa, z trzema mezoregionami – Pojezierzem Kaszubskim, Pojezierzem Starogardzkim i oddzielo-nym od niego Doliną Dolnej Wisły Pojezierzem Iławskim. Pojezierze Wschodniopomorskie po-łożone jest po obu stronach łuku moren fazy pomorskiej ostatniego zlodowacenia, obniżającego się w kierunku Doliny Wisły, a osiągniętego swą kulminację szczytem Wieżyca (329 m n.p.m.) w kompleksie Wzgórz Szymbarskich.

6. Dolina Dolnej Wisły – rozciąga się na długości około 120 km – od Bydgoszczy po Gniew, rozcinając wysoczyzny morenowe Pojezierza Wschodniopomorskiego i dzieląc je w tym rejonie na mezoregiony Pojezierza Starogardzkiego – po zachodniej i Pojezierza Iławskiego – po wschodniej stronie doliny Wisły. Składa się ona z trzech mezoregionów – Doliny Fordońskiej i Kotliny Grudziądzkiej (położonych w większości w woj. kujawsko-pomorskim) oraz Doliny Kwidzyńskiej.

Mapa 50. Środowisko, zasoby i ich ochrona

ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

ISTNIEJĄCE I PLANOWANE FORMY OCHRONY PRZYRODY

- Istniejące parki narodowe
- Proponowane kierunki powiększenia Parku Narodowego Borów Tucholskich
- Istniejące parki krajobrazowe
- Proponowane kierunki powiększenia parków krajobrazowych oraz ustanowienia nowych
- Rezerваты przyrody
- OCHK – objęte procesem weryfikacji
- Obszary cenne przyrodniczo wskazane do objęcia formami ochrony indywidualnej

Obszary NATURA 2000

- Obszary Specjalnej Ochrony ptaków (PLB)
- Obszary mające Znaczenie dla Wspólnoty (PLH)

PROJEKTOWANA SIEĆ EKOLOGICZNA

Korytarze i płyty ekologiczne

- Płyty ekologiczne
 - Korytarze ekologiczne
 - Korytarze i płyty ekologiczne
- Kierunki powiązań zewnętrznych

ŚRODOWISKO KULTUROWE

- Obiekt wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO
Zamek Krzyżacki w Malborku
- Projektowana strefa ochrony przedpola ekspozycyjnego zespołu zamkowego w Malborku
- Układy urbanistyczne
- Układy ruralistyczne

ZABYTKI O PONADREGIONALNYM ZNACZENIU PROPONOWANE DO OBJĘCIA OCHRONĄ JAKO POMNIKI HISTORII

- Ustanowione pomniki historii
- Proponowane pomniki historii

MIEJSCA O WYSOKICH I WYJĄTKOWYCH WARTOŚCIACH GDZIE ZOSTAŁA ZACHOWANA HISTORYCZNA STRUKTURA PRZESTRZENI I WALORY PRZYRODNICZO - KRAJOBRAZOWE PROPONOWANE DO OBJĘCIA OCHRONĄ JAKO PARKI KULTUROWE

- Ustanowione parki kulturowe
- Proponowane parki kulturowe

TURYSTYKA

KSZTAŁTOWANIE ZINTEGROWANEJ I KOMPLEKSOWEJ SIECI SZLAKÓW TURYSTYCZNYCH O ZNACZENIU REGIONALNYM I PONADREGIONALNYM

Trasy rowerowe

- Międzynarodowe
- Międzyregionalne
- Regionalne

Szlaki wodne

- Kajakowe
- Proponowana lokalizacja infrastruktury kajakowej
- Szlaki żeglarskie
- Infrastruktura żeglarska

Szlaki wodne

- Kajakowe
- Proponowana lokalizacja infrastruktury kajakowej
- Szlaki żeglarskie
- Infrastruktura żeglarska
- Proponowana infrastruktura żeglarska

ROZWÓJ INFRASTRUKTURY TURYSTYKI PROZDROWOTNEJ I UZDROWISKOWEJ

- Obszary ochrony uzdrowiskowej
- Istniejące uzdrowiska
- Obszary pedysponowane do pełnienia funkcji uzdrowiskowej

POZOSTALE OZNACZENIA

	Linie kolejowe		Tereny zabudowane
	Drogi krajowe		Wody powierzchniowe
	Drogi wojewódzkie		Lasy
	Drogi powiatowe		
	Granice gmin		
	Granica województwa pomorskiego		
	Granice województw		

Lasy

Struktura własnościowa i obszarowa lasów w województwie sprzyja prowadzeniu racjonalnej gospodarki leśnej, w tym godzenie funkcji produkcyjnej, społecznej i przyrodniczej lasu. Większość (88,2%), lasów w województwie pomorskim, często tworzących rozległe kompleksy, pozostaje we własności Skarbu Państwa i w zarządzie PGL Lasy Państwowe. Tylko 11,3% lasów stanowi własność prywatną, a zaledwie 0,5% własność gminną.

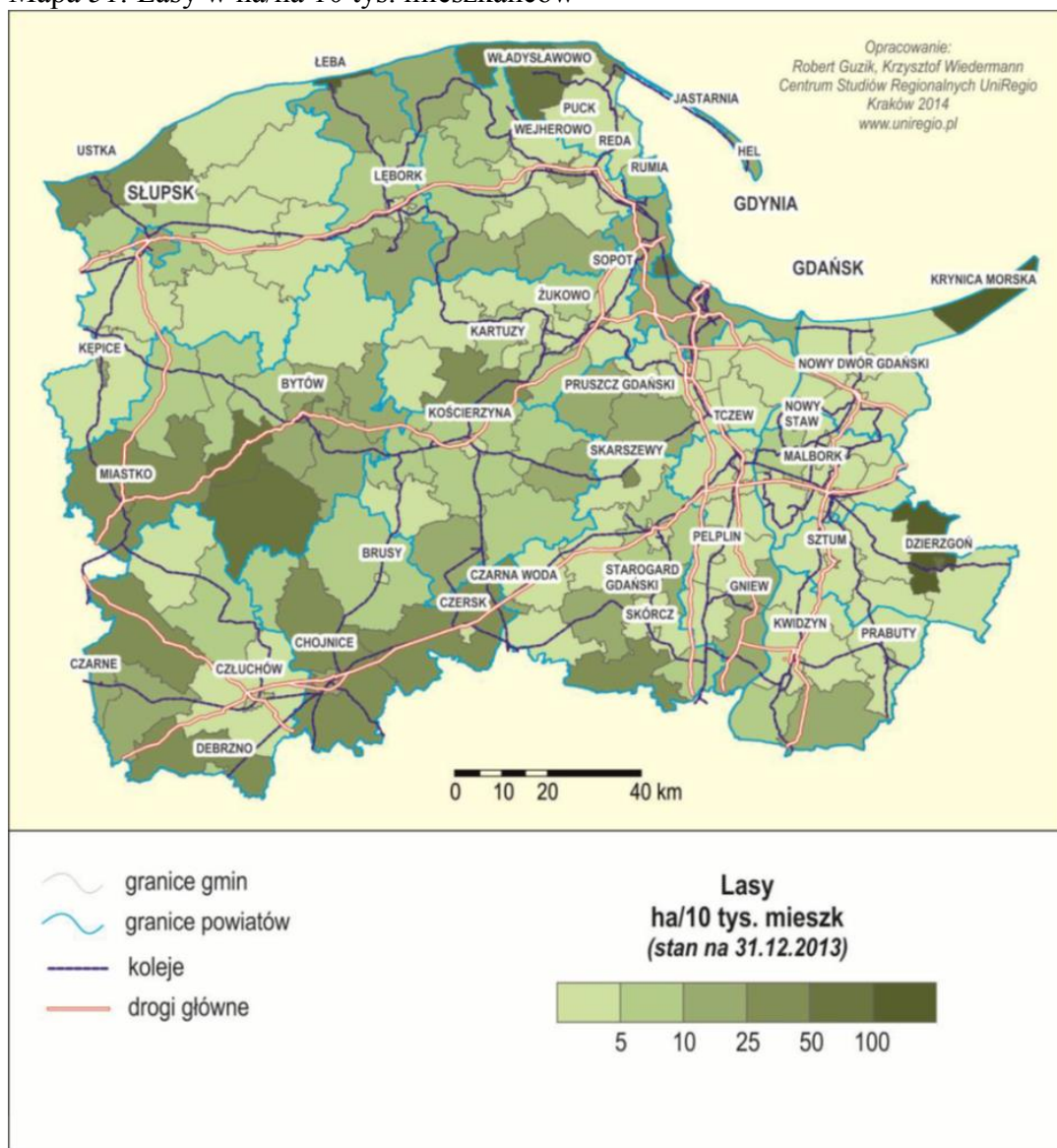
W 2012 r. z ogólnej powierzchni leśnej województwa, w granicach przyrodniczych obszarów chronionych znajdowało się 18,0% lasów – odpowiednio:

- ☐ w parkach narodowych 10121 ha lasów (0,55% ogólnej powierzchni lasów),
- ☐ w rezerwatach przyrody 1118 ha lasów (0,06%% ogólnej powierzchni lasów),
- ☐ w parkach krajobrazowych 107793 ha lasów (5,88%% ogólnej powierzchni lasów),
- ☐ w obszarach chronionego krajobrazu 211594 ha (11,55% ogólnej powierzchni lasów).

Jednocześnie 184041 ha (10,05% lasów w województwie) stanowiły lasy ochronne w różnych kategoriach ochronności. W powierzchni tej znajduje się także część lasów w granicach przyrodniczych obszarów chronionych.

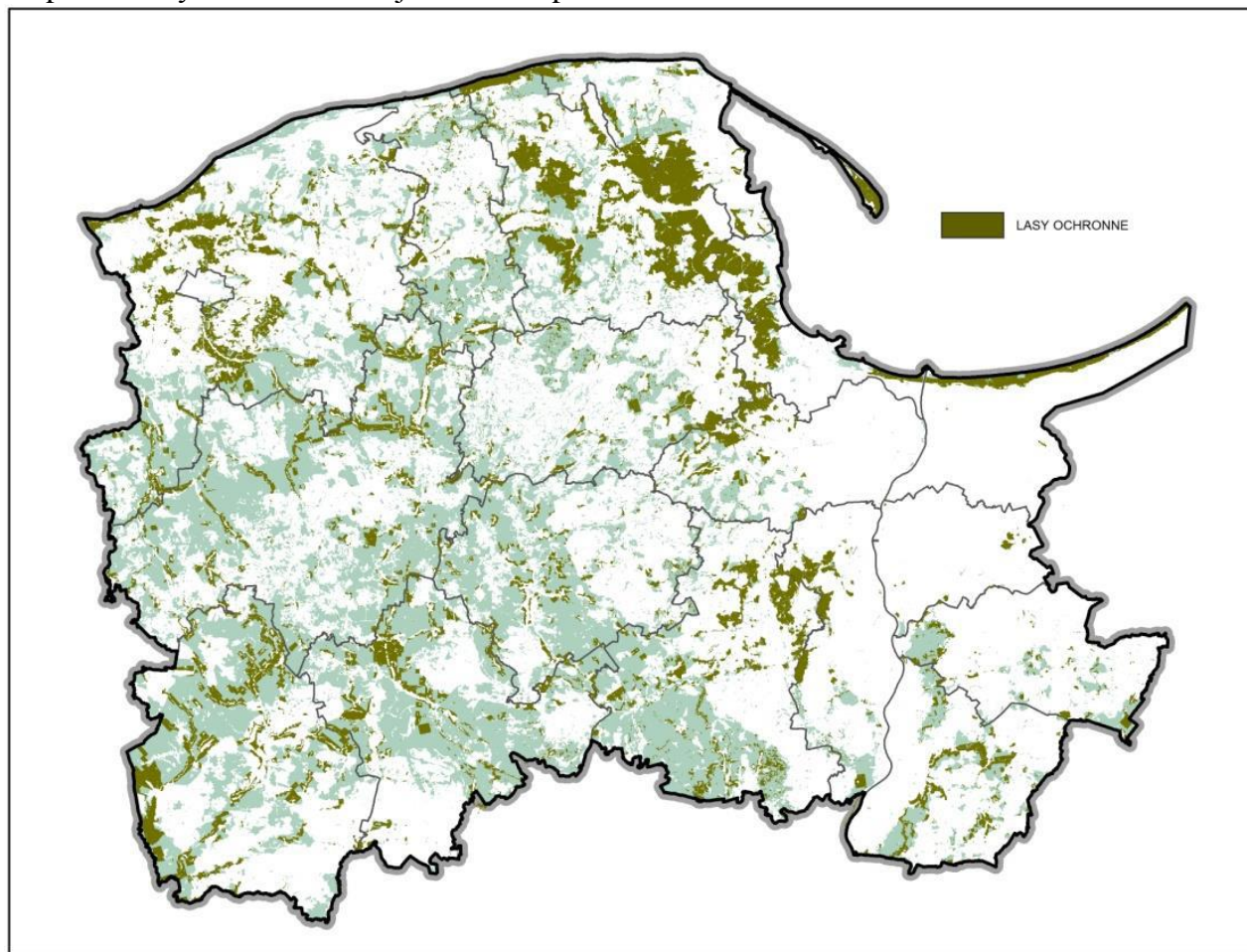
Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030

Mapa 51: Lasy w ha/na 10 tys. mieszkańców

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 52. Lasy ochronne w województwie pomorskim

Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030

Ochrona przeciwpowodziowa

Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego - AKTUALIZACJA 2014

Województwo pomorskie, z racji swego położenia nad Bałtykiem i w delcie Wisły, należy do obszarów o wysokim ryzyku wystąpienia powodzi. W regionie występują wszystkie możliwe rodzaje zagrożeń powodzią: opadową, roztopową, zatorową, sztormową oraz wewnątrzpolderową. Na obszarze województwa pomorskiego główne rejony występowania zagrożenia powodziowego to:

- Żuławy Wiślane z fragmentami miast: Gdańsk, Pruszcz Gdański i Tczew, miastami: Nowy Dwór, Nowy Staw i Malbork, gminami: Cedry Wielkie, Lichnowy, Malbork, Nowy Dwór, Nowy Staw, Ostaszewo, Pszczółki, Stegna, Sztutowo, Suchy Dąb, Sztum, Stary Targ i Stare Pole oraz obszary dna w dolinie dolnej Wisły – obejmujące fragmenty miast: Tczew, Gniew i Kwidzyn oraz gminy: Gniew, Kwidzyn, Pelplin, Ryjewo, Sadlinki i Sztum;
- fragmenty Gdańska zagrożone powodzią od Wisły, a także od rzek i potoków przepływających przez miasto;
- tereny przylegające do Kanału Młyńskiego obejmujące fragmenty miasta i gminy Tczew;
- Półwysep Helski z miastami Władysławowo, Jastarnia i Hel;
- tereny położone w dolinach rzek uchodzących do morza i Zatoki Gdańskiej:
 - Redy – obszar „Moście Błota” w gminach Kosakowo i Puck;
 - Płutnicy – obszar „Puckie Błota” w gminie i mieście Puck;
 - Czarnej Wody – obszar „Bielawskie Błota” w gminie Puck;
 - Piaśnicy i Białogórskiej Strugi – obszar „Żarnowieckie Błota” i „Wierzchucińskie Błota”;
 - Karwianki – obszar „Karwieńskie Błota” w gminie Krokowa;

- Obecnie w zakresie ochrony przeciwpowodziowej na terenie woj. pomorskiego i sąsiedniego warmińsko-mazurskiego jest realizowany projekt „Kompleksowe zabezpieczenie przeciwpowodziowe Żuław do roku 2030 (z uwzględnieniem etapu 2015)”. Głównym celem Programu jest „Zwiększenie skuteczności ochrony przeciwpowodziowej wpływającej bezpośrednio na wzrost potencjału dla zrównoważonego rozwoju Żuław Wiślanych”.

The map illustrates the Wieliczka region, highlighting the areas covered by the 'Program Ochrony i Rozwoju Obszarów Wiejskich' (Program for the Protection and Development of Rural Areas). The regions shown include:

- Żuławy Gdańskie** (Gdańsk Swamps)
- Żuławy Wielkie** (Great Swamps)
- Żuławy Elbląskie** (Elbląg Swamps)
- Nizina Kwidzyńska** (Kwidzyn Plain)
- Nizina Walichowska** (Walich Plain)
- Nizina Kwidzyńska** (Kwidzyn Plain)

The map also shows the boundaries of the following voivodeships:

- Województwo Pomorskie** (Pomeranian Voivodeship)
- Województwo Mazowieckie** (Masovian Voivodeship)
- Województwo Łódzkie** (Łódź Voivodeship)

Key geographical features and administrative boundaries are marked:

- Zatoka Gdańska** (Gdańsk Bay)
- Zalew Wiślaný** (Vistula Lagoon)
- Wisła** (Vistula River)
- m. Gdańsk** (Gdańsk)
- m. Elbląg** (Elbląg)
- powiat gdański** (Gdańsk County)
- powiat nowodworski** (Nowodwór County)
- powiat malborski** (Malbork County)
- powiat elbląski** (Elbląg County)
- powiat sztumski** (Sztum County)
- powiat kwidzyński** (Kwidzyn County)
- powiat tczewski** (Tczew County)
- powiat starogardzki** (Starogard County)
- POJEZIERZE** (Marshes)
- POJEZIERZE IŁAWSKIE** (Iława Marshes)
- WYSOCZYŻNA** (Highland)
- ELBLĄSKA** (Elbląg)
- Województwo Mazowieckie** (Masovian Voivodeship)
- Województwo Łódzkie** (Łódź Voivodeship)

OBJAŚNIENIA (Legend):

- obszar objęty Programem (Area covered by the Program)
- granice województw (Voivodeship boundaries)
- granice powiatów (County boundaries)
- granice gmin (Municipality boundaries)

Scale: 0 to 20 kilometers.

Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030

Mapa 54. Wstępna Ocena Ryzyka Powodziowego. Mapa obszarów narażonych na niebezpieczeństwo powodzi w woj. pomorskim

Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030

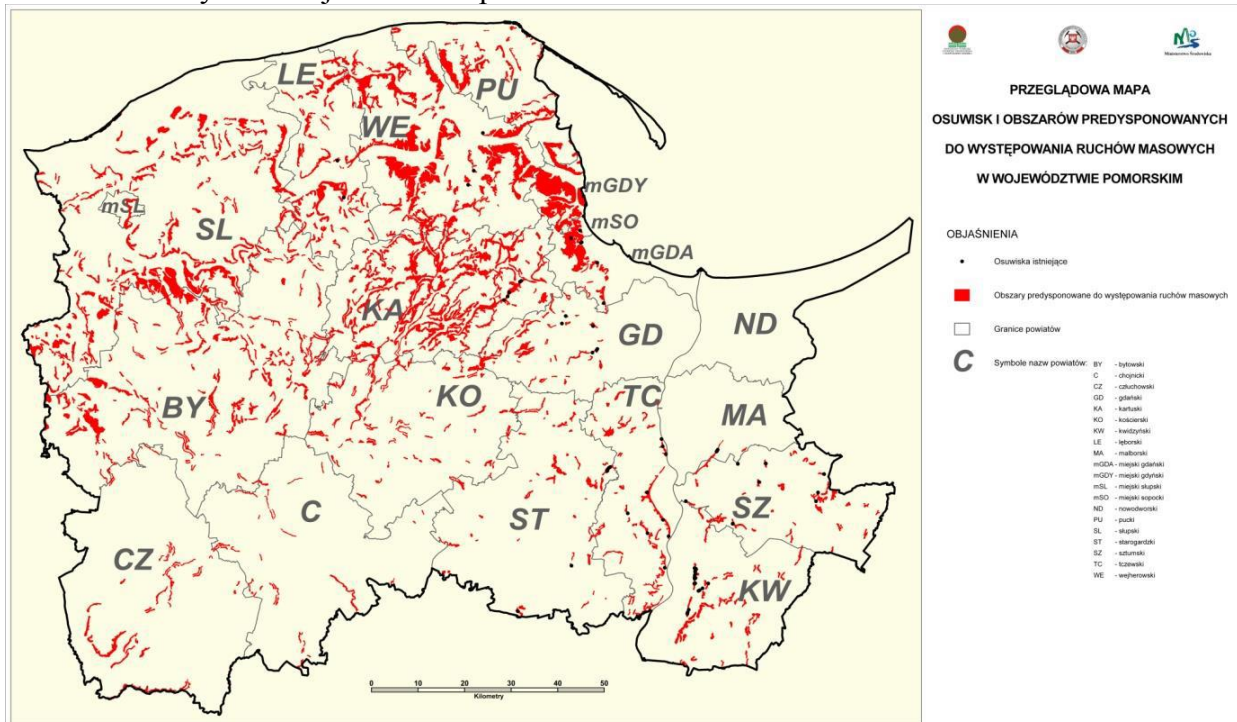
Osuwiska i obszary predysponowane do występowania ruchów masowych

Większość osuwisk znajduje się na terenach niezabudowanych, porośniętych lasami, zaroślami lub na nieużytkach, jednocześnie około 1/3 wyznaczonych osuwisk stwarza zagrożenie dla zabudowy i infrastruktury komunikacyjnej lub przesyłowej.

Mapa zawiera jedynie ogólne i wstępne dane informujące o możliwej predyspozycji obszarów (wynikającej głównie z budowy geologicznej i morfologii), do rozwoju ruchów masowych, nie potwierdzone zwiadem terenowym. Stąd, jak zastrzega Państwowy Instytut Geologiczny (instytucja udostępniająca mapę), nie można ich wykorzystywać przy sporządzaniu planów zagospodarowania przestrzennego.

Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030

Mapa 55. Przeglądowa mapa osuwisk i obszarów predysponowanych do występowania ruchów masowych w województwie pomorskim

Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030

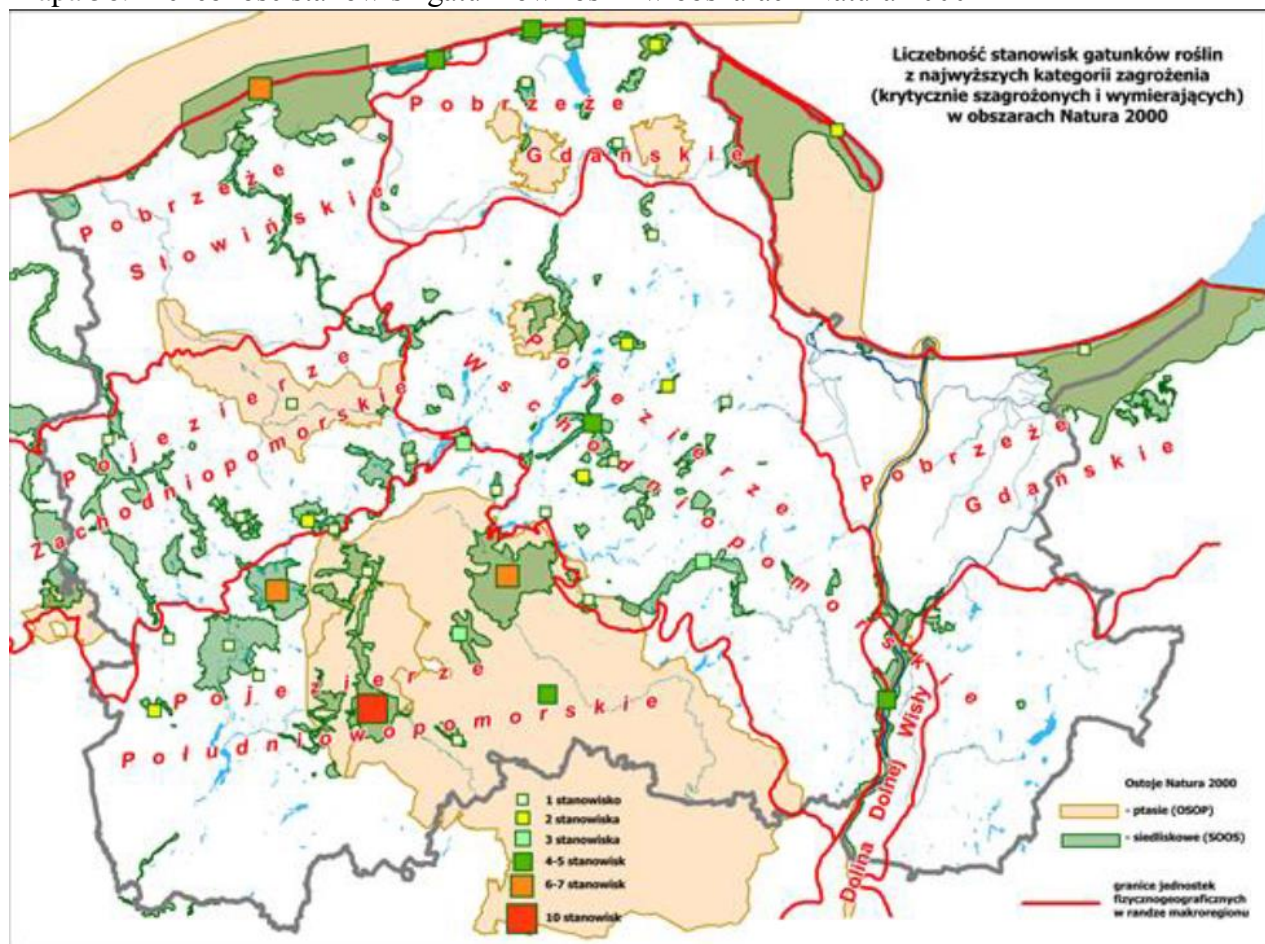
Różnorodność biologiczna.

Obszar województwa pomorskiego przez swoje położenie geograficzne i historię geologiczną cechuje się dużym zróżnicowaniem krajobrazowym, geomorfologicznym, klimatycznym i biologicznym (na styku występowania klimatów suboceanicznego i subkontynentalnego – związanych z obszarami dwóch krain klimatycznych – bałtyckiej i pojeziernej), stanowiąc w okresie holocenu wielokierunkowy obszar przenikania licznych gatunków biosfery.

Zróżnicowanie to przybiera charakterystyczny pasowy układ, od nadmorskich ekosystemów pasa wydmowego, klifowego i zatorfionych brzegów niskich, przez rozległe torfowiskowe równiny błot przymorskich, strefę krawędziową wysoczyzny morenowej, pradoliny w pasie pobraży i deltę Wisły, po znacznie zróżnicowane siedliska i ekosystemy wysoczyzn morenowych pasa pojezierzy oraz rozległe obszary pól sandrowych, ze specyficznymi – wyspowo rozłożonymi biotopami oligotroficznymi.

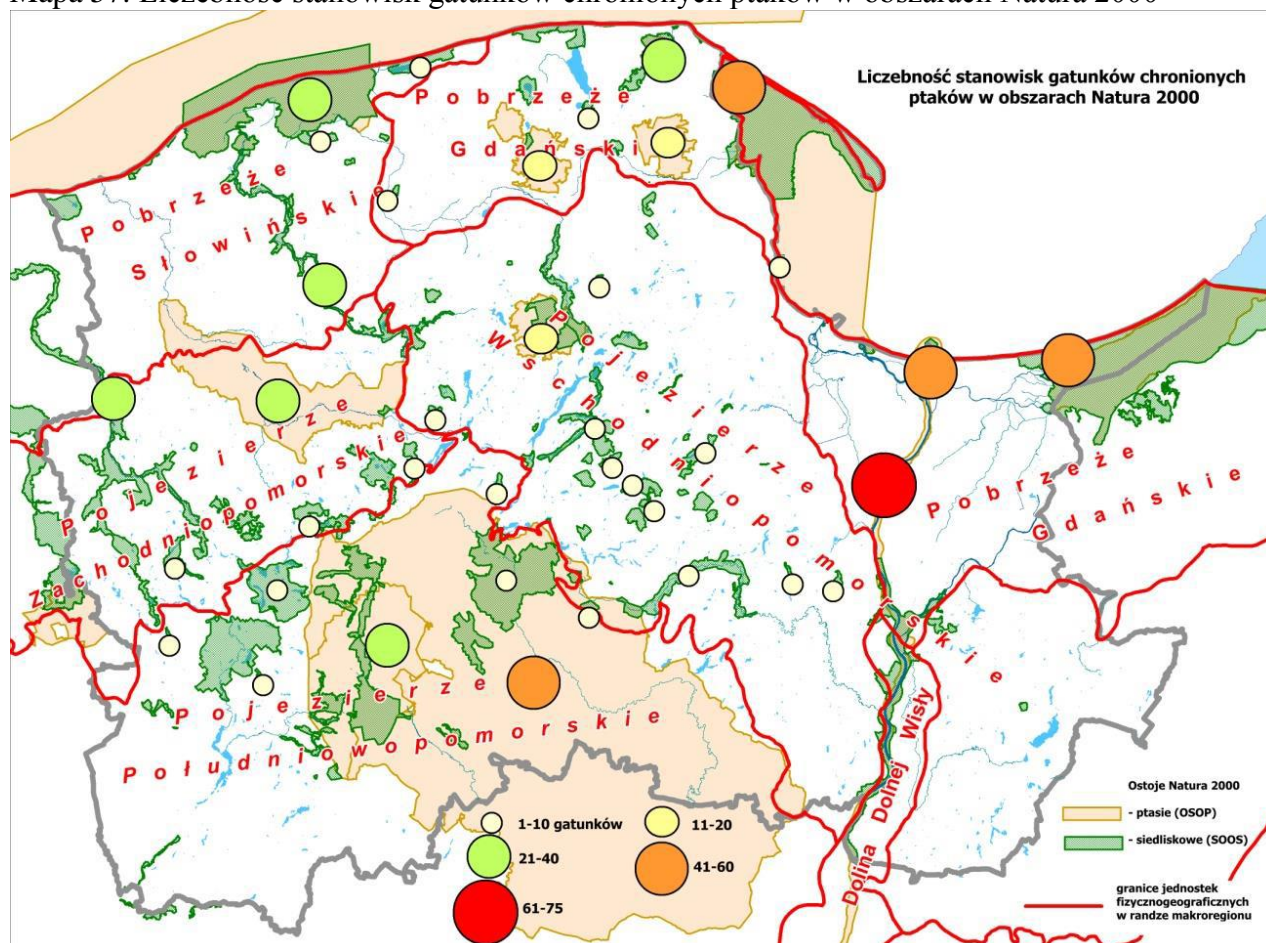
Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030

Mapa 56. Liczebność stanowisk gatunków roślin w obszarach Natura 2000

Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030

Mapa 57. Liczebność stanowisk gatunków chronionych ptaków w obszarach Natura 2000

Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030

Przyrodnicze powiązania województwa pomorskiego, w tym z obszarami ościennymi, wiążą się z układem sieci ekologicznej, a zwłaszcza z przebiegiem korytarzy ekologicznych, zidentyfikowanych i opisanych w różnych skalach odniesienia.

W skali kraju, najważniejszym elementem w zakresie przyrodniczej łączności obszaru województwa z obszarami ościennymi jest Korytarz Północny (KPN). Korytarz Północny, jako główny, krajowy i paneuropejski korytarz wędrówkowy zwierząt lądowych, prowadzi ze wschodu na zachód kraju (z możliwą kontynuacją poza jego granicami), łącząc cenne obszary przyrodnicze północnego pasa Polski. Należą do nich: Puszcza Augustowska, Knyszyńska i Białowieska, dolina Biebrzy, Puszcza Piska, Lasy Napiwodzko-Ramuckie, Pojezierze Iławskie, dolina Wisły, Bory Tucholskie, Pojezierze Kaszubskie, Puszcza Koszalińska, Goleniowska i Wkrzańska, Lasy Krajeńskie, Wałeckie, Drawskie i Puszcza Gorzowska (Studium korytarzy ekologicznych, 2014).

W skali regionu, powiązania cennych przyrodniczo obszarów rozpatruje się w ramach sieci ekologicznej, złożonej z płatów i korytarzy ekologicznych. Zgodnie z koncepcją sieci ekologicznej przedstawioną w opracowaniu Studium korytarzy ekologicznych (2014), korytarze ekologiczne łączą i przenikają płaty ekologiczne, tworząc rzeczywistą spójność przestrzenną obszarów przyrodniczych

Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030

Mapa 58. Podział korytarzy ekologicznych w Polsce ze względu na ich lokalizację

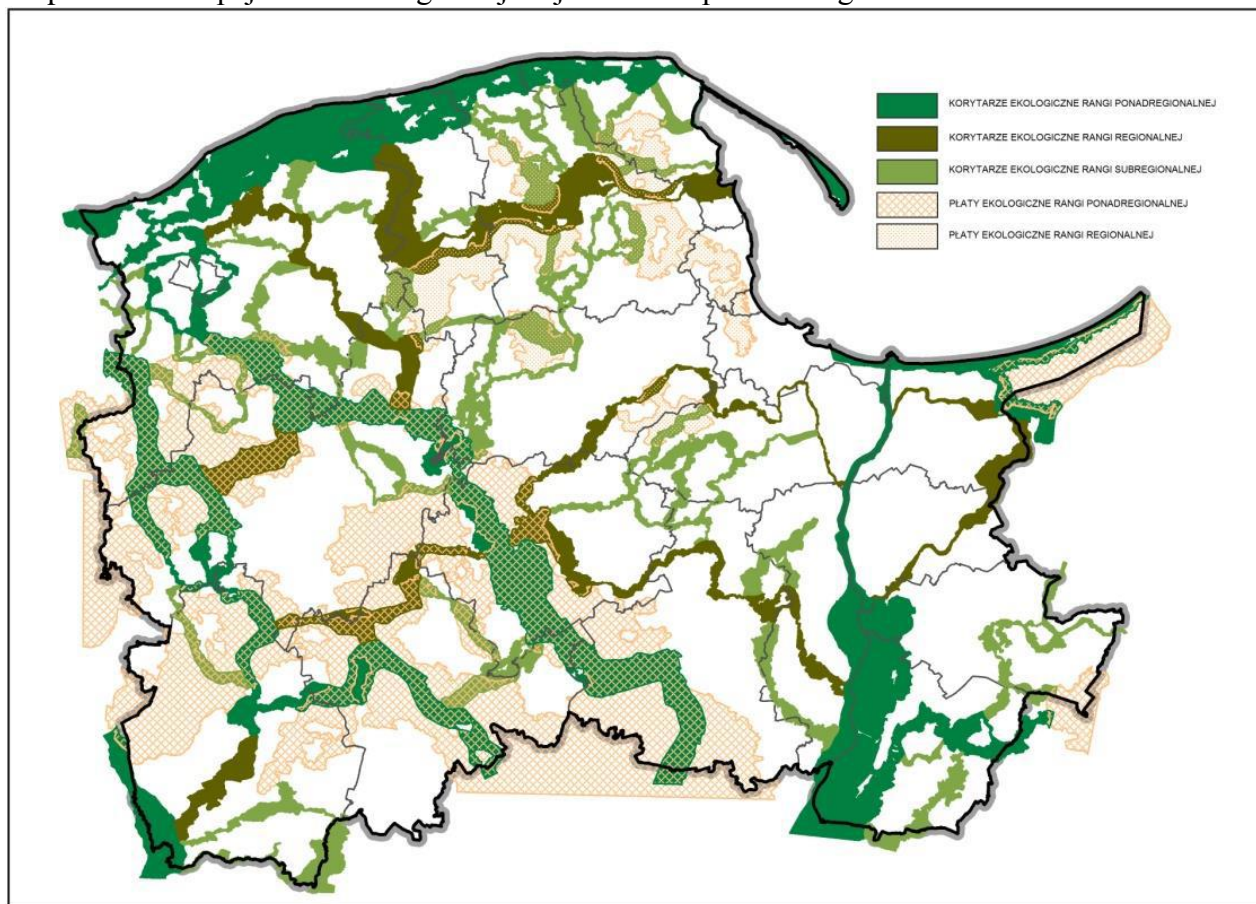

Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030

Jak wynika z przytoczonego wyżej opracowania, na obszarze województwa wyróżnia się 11 płatów ekologicznych (PE): 5 o znaczeniu ponadregionalnym, istotnych w aspekcie przyrodniczych powiązań z województwami ościennymi oraz 6 płatów rangi regionalnej, których zasięg przestrzenny zamyka się w granicach województwa.

Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030

Mapa 59. Koncepcja sieci ekologicznej województwa pomorskiego

Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030

Wiodącą rolę w zachowaniu łączności przestrzennej struktur ekologicznych, a jednocześnie najbardziej cennych przyrodniczo wielkoobszarowych obszarów, odgrywają przede wszystkim korytarze, którym w opracowaniu Studium korytarzy ekologicznych (2014), przypisano rangę ponadregionalną i regionalną. Są to:

- ☐ korytarze ponadregionalne
- ☐ Nadzalewowy (wzdłuż Mierzei Wiślanej i jej wybrzeża, dodatkowo obejmujący powierzchnię niespełna 47 km² wód przybrzeżnych Zalewu Wiślanego do izobaty 2 m głębokości),
- ☐ Nadmorski (wzdłuż Półwyspu Helskiego i wybrzeża morskiego Bałtyku),
- ☐ Doliny Wisły,
- ☐ Doliny Słupi i Wdy,
- ☐ Doliny Gwdy,
- ☐ ciągu dolin Wieprzy – Studnicy – Brdy (Doliny Wieprzy ze Studnicą i Brdy),
- ☐ Doliny Liwy.

Korytarze ponadregionalne łącznie, bez obszaru wodnego strefy przybrzeżnej Zalewu Wiślanego, zajmują powierzchnię ok. 3000 km², co stanowi ok. 16,4 % powierzchni województwa.

- ☐ korytarze regionalne
- ☐ Pradolina Redy-Łeby,
- ☐ Doliny Łupawy (wraz z łącznikiem do Słupi),
- ☐ Doliny Zbrzycy,
- ☐ Doliny Raduni i Motławy,
- ☐ Doliny Wierzycy,
- ☐ Doliny Nogatu,
- ☐ Doliny Szkarpany,

- Doliny Szczyry,
 - łącznikowy pas lasów pomiędzy Słupią i Wieprzą (Korytarz Leśny Trzebieliński).
- Korytarze regionalne łącznie zajmują powierzchnię ok. 1150 km², co stanowi 6,3% powierzchni województwa.

Zasięg i przebieg korytarzy ekologicznych gwarantuje jednocześnie powiązanie przestrzenne najcenniejszych i objętych ochroną prawną terenów województwa pomorskiego oraz sąsiadujących z nimi, poza jego granicami, obszarów prawnie chronionych – Natura 2000, parków narodowych, parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu i rezerwatów przyrody.

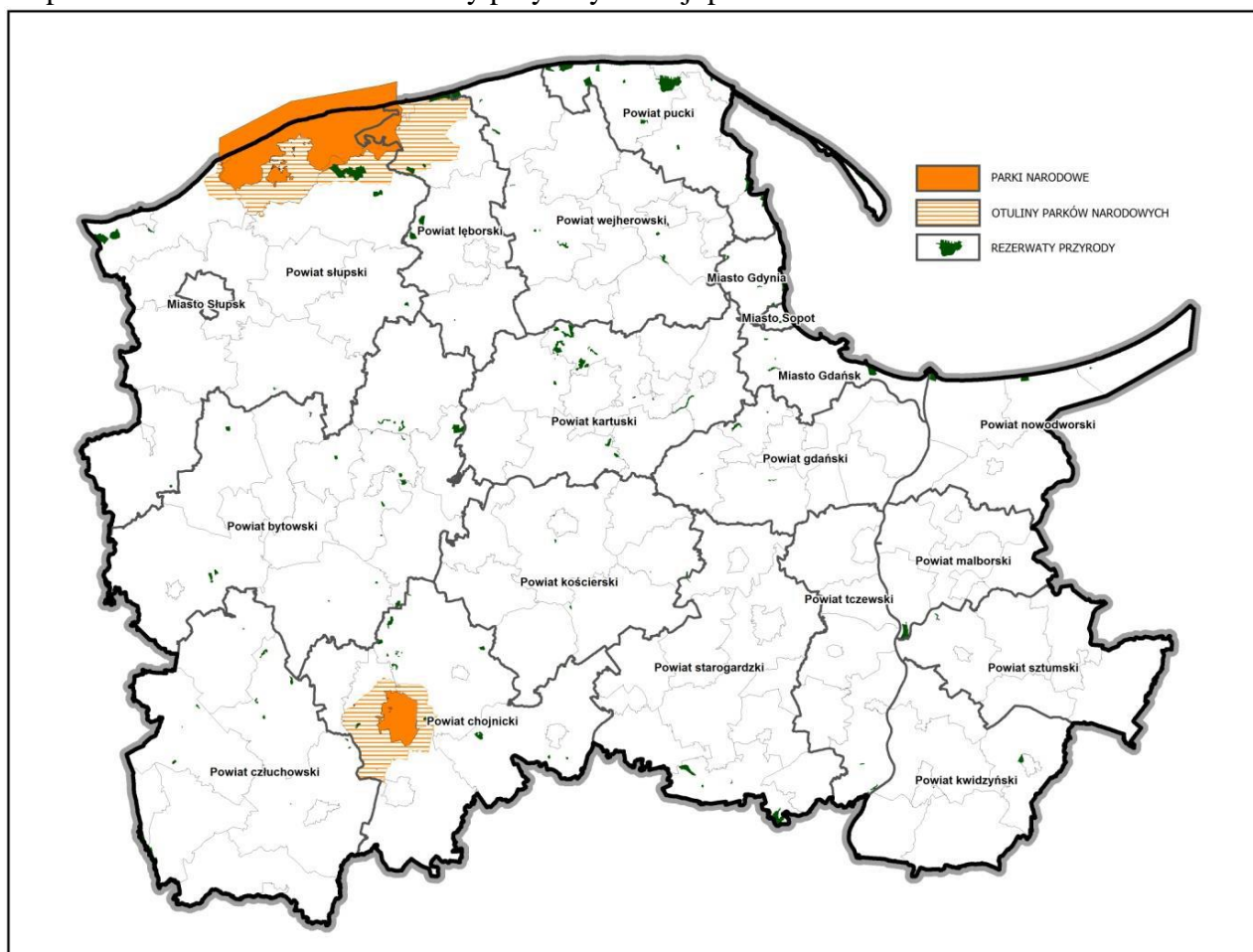
Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030

Formy ochrony przyrody

System ochrony przyrody na terenie województwa pomorskiego tworzą: 45

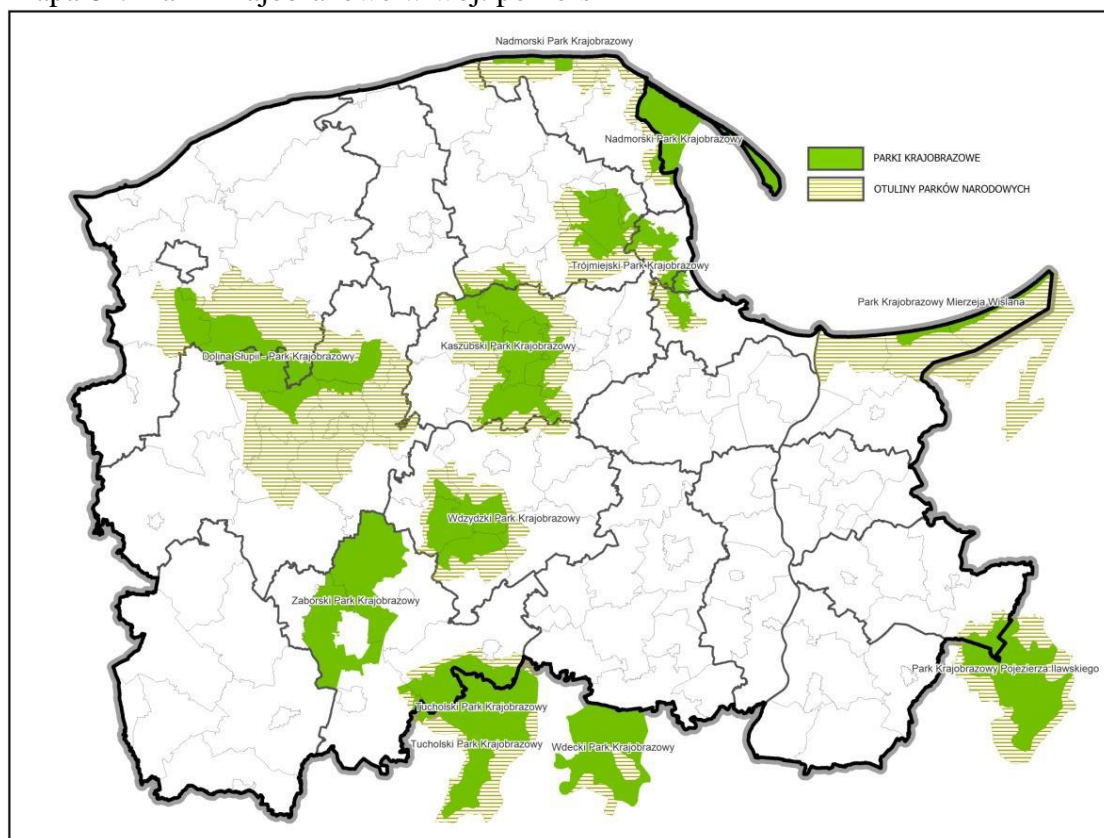
- 1) 2 parki narodowe: Słowiński i „Bory Tucholskie”
- 2) 131 rezerwatów przyrody (stan na 31.06.2014 r.)
- 3) 9 parków krajobrazowych
- 4) 44 obszary chronionego krajobrazu
- 5) Obszary europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000

Mapa 60. Parki narodowe i rezerваты przyrody w woj. pomorskim

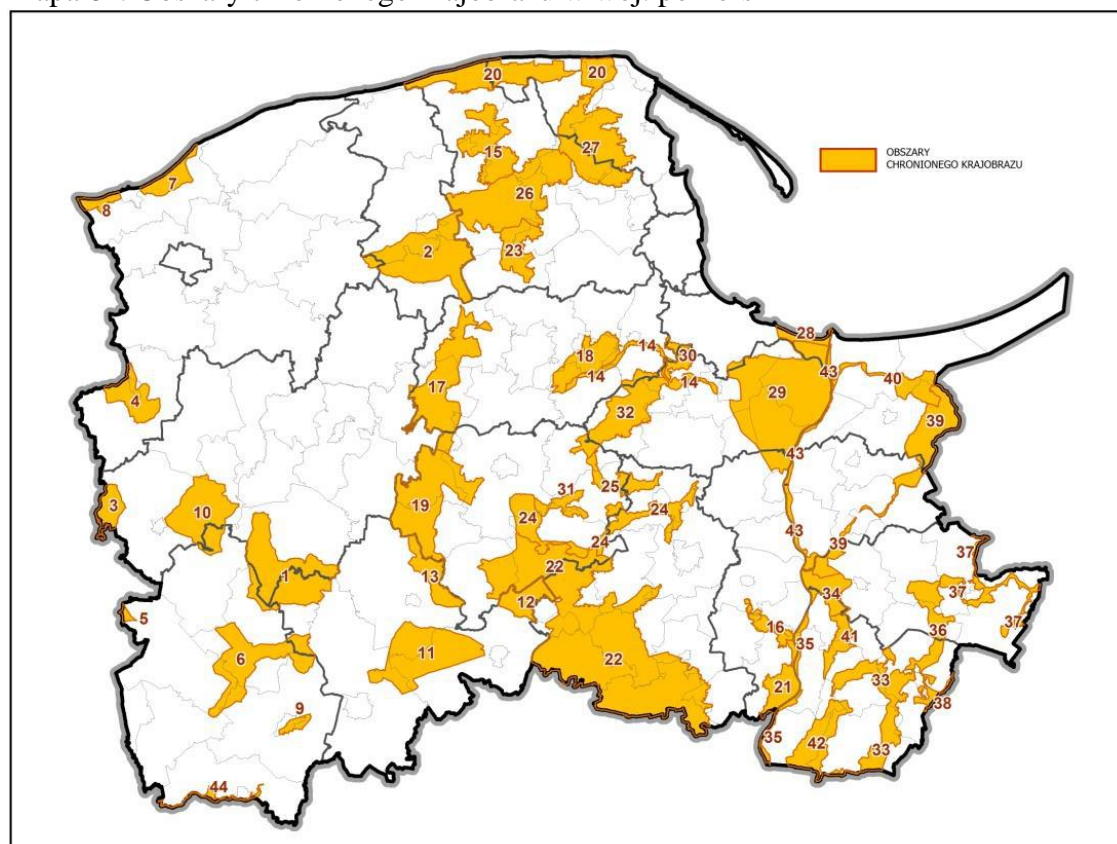

Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030

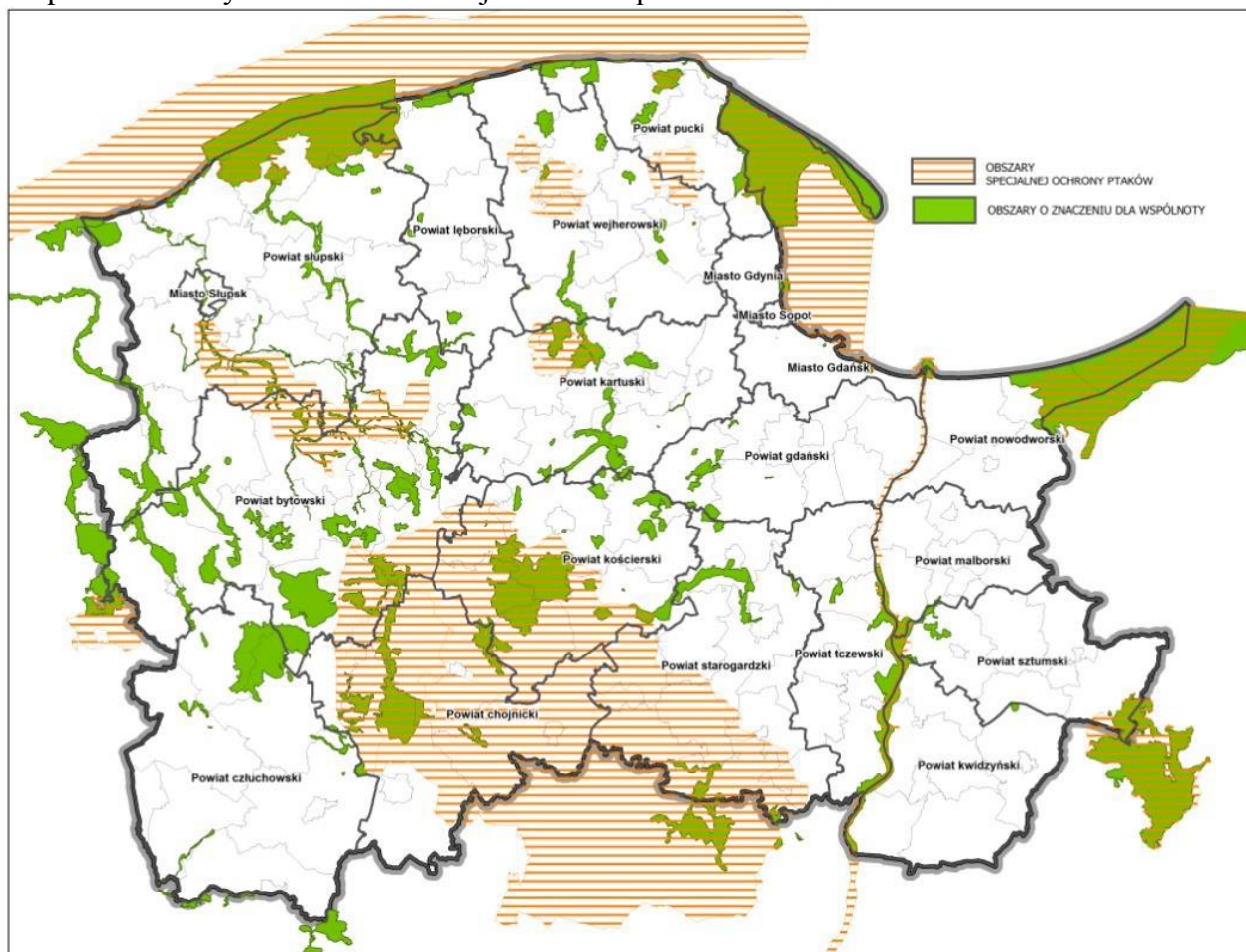
Mapa 61. Parki krajobrazowe w woj. pomorskim

Mapa 62. Obszary chronionego krajobrazu w woj. pomorskim

Mapa 63. Obszary Natura 2000 w województwie pomorskim

Wnioski

1. Województwo pomorskie cechuje się wysokimi urozmaiconymi walorami środowiska naturalnego, warunkującymi atrakcyjność przyrodniczą krajobrazu.
2. Do głównych zagrożeń naturalnych należy zagrożenie powodziowe związane przede wszystkim z terenem Żuław, Niziny Walichnowskiej i Niziny Kwidzyńskiej.

Komentarz:

W sierpniu 2017 wystąpiły nie notowane do tej pory na terenie woj. pomorskiego zjawiska meteorologiczne –huragany, powodującej klęski żywiołowe o dużej skali. Zasadne byłoby podjęcie działań mających na celu z jednej strony stworzenie efektywnego systemu ostrzegania a z drugiej wypracowanie metod i zaleceń ograniczających skalę skutków takich zjawisk.

3.2.2.	<i>Spójność gospodarcza obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym</i>
	<i>Opis powiązań gospodarczych oraz ich zasięgu (czy na terenie jednej gminy znajduje się ten obszar spójny gospodarczo czy też na terenie wielu gmin, czy w ramach jednego powiatu/ czy w ramach jednego województwa – chodzi np. o: strefy ekonomiczne, klastry, doliny/zagłębia przemysłowe)</i>
	<i>Wskazanie obszarów spójnych gospodarczo – mapy</i>

1. Powiązania gospodarcze oraz ich zasięg

Z opracowania UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych „Analiza relacji funkcjonalno-przestrzennych między ośrodkami miejskimi i ich otoczeniem (aktualizacja opracowania, monitoring zmian)” - RAPORT KOŃCOWY, wynika dominująca rola w zakresie powiązań gospodarczych, Gdańska i obszaru trójmiejskiego. Ważną rolę w zakresie powiązań gospodarczych spełnia także Słupsk. Znacznie mniejszą rolę spełniają inne miasta pretendujące do roli ośrodków subregionalnych – Chojnice, Starogard Gdański, Kościerzyna, Tczew i Kwidzyn.

Materiał z opracowania UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Największy obszar obsługi wyznaczono wokół Gdańska, który jest ośrodkiem subregionalnym dla powiatów gdańskiego, kartuskiego, kościerskiego, tczewskiego i większości gmin powiatów sztumskiego, malborskiego a także nowodworskiego. Następuje poprawa dostępności do Gdańska, a z drugiej pogarszają się połączenia do innych miast subregionalnych. Przykładem obu procesów może być gmina Stary Dzierżgoń, gdzie uruchomiono 3 bezpośrednie połączenia do Gdańska a jednocześnie pogorszyła się dostępność zarówno do Elbląga, jak i do Olsztyna. Poszerzenie obszaru oddziaływania Gdańska jako ośrodka subregionalnego widać przede wszystkim w strefach przenikania się wpływów (ciężenia do dwóch ośrodków). W stosunku do roku 2011 strefa ta poszerzyła się o północną część powiatu kwidzyńskiego, wschodnią część powiatu sztumskiego oraz pojedyncze gminy powiatów starogardzkiego oraz bytowskiego.

W przypadku powiatu kwidzyńskiego jest to także efekt otwarcia mostu na Wiśle i pojawienia się dzięki temu nowych bezpośrednich połączeń autobusowych do Gdańska, przy jednoczesnym regresie połączeń kolejowych do Grudziądza, który dzięki bliskiemu położeniu pozostaje głównym kierunkiem ciężenia. Powiaty lęborski, wejherowski i pucki w całości delimitowano jako ciężące do Gdyni, choć tak naprawdę w pewnym stopniu Gdańsk, do którego dojeżdża część mieszkańców tych powiatów, także pełni dla nich funkcje subregionalne.

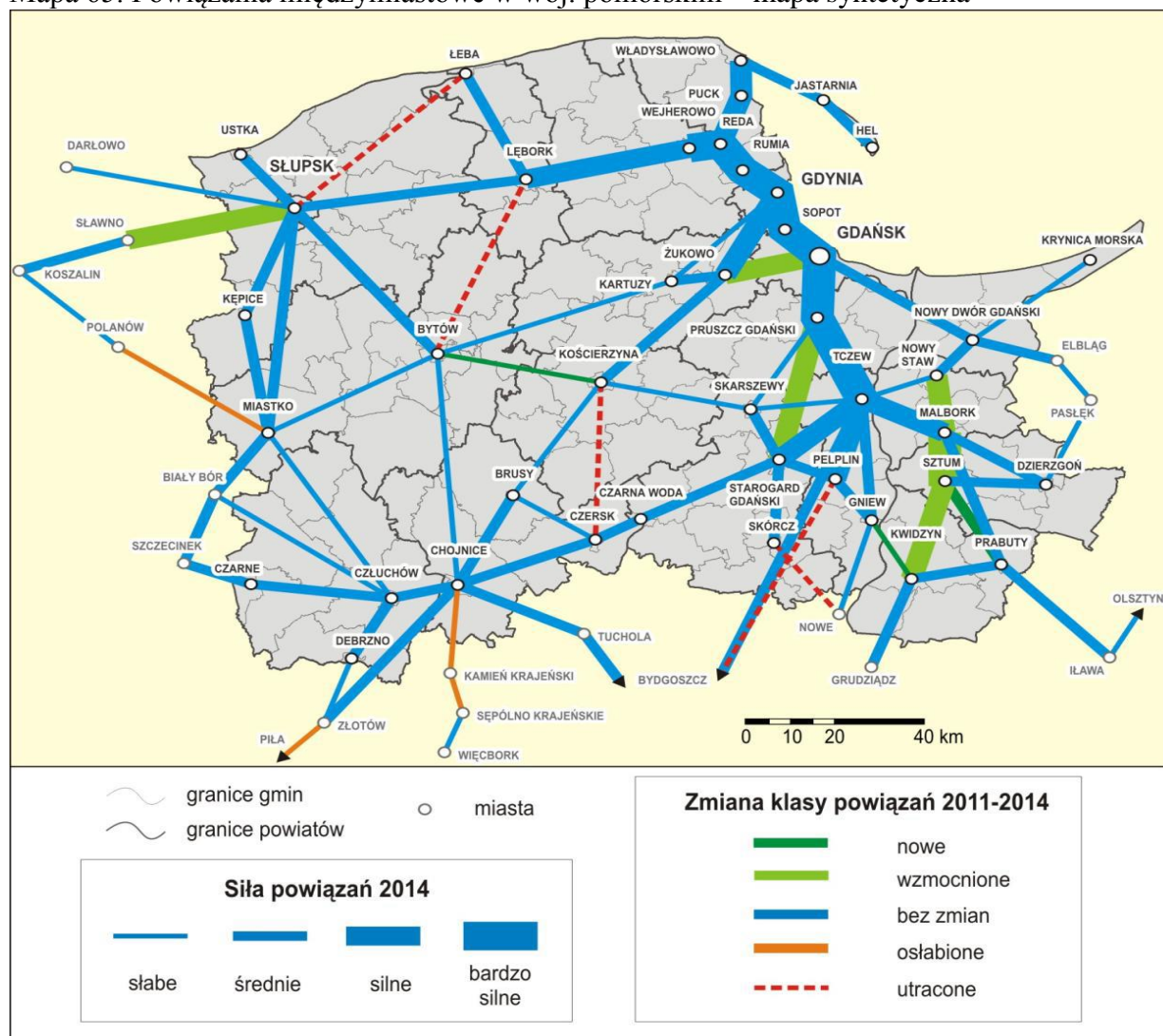
Drugim co do powierzchni obszarem obsługi na poziomie subregionalnym jest Słupsk – obejmuje on poza powiatem słupskim północno-zachodnią część powiatu bytowskiego oraz gminę Koczała w powiecie człuchowskim. W stosunku do roku 2011 wpływy Słupska uległy nieznacznemu osłabieniu i tak Słupsk przestał być głównym kierunkiem ciężenia na poziomie subregionalnym dla gmin Łeba i Wicko w powiecie lęborskim oraz gminy wiejskiej Bytów (powiat bytowski). Obszar obsługi Starogardu Gdańskiego jako ośrodka subregionalnego ograniczony jest jedynie do gmin powiatu starogardzkiego, a wskazanie go jako drugiego kierunku ciężenia dla gminy Czersk jest pochodną jego położenia na trasie łączącej Czersk (i Chojnice) z Gdańskiem. Oznacza to, że Starogard Gdański nie pełni funkcji subregionalnych i trudno będzie w tej części województwa wykreować taki ośrodek gdyż zarówno Starogard Gdański, jak i Tczew leżą zbyt blisko Gdańska, Malbork – Elbląga a Kwidzyn i Kościerzyna mają zbyt małe zaplecze ludnościowe dla wykształcenia i utrzymania funkcji subregionalnych.

Mapa 64. Obszary obsługi miast na poziomie subregionalnym

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 65. Powiązania międzymiastowe w woj. pomorskim – mapa syntetyczna

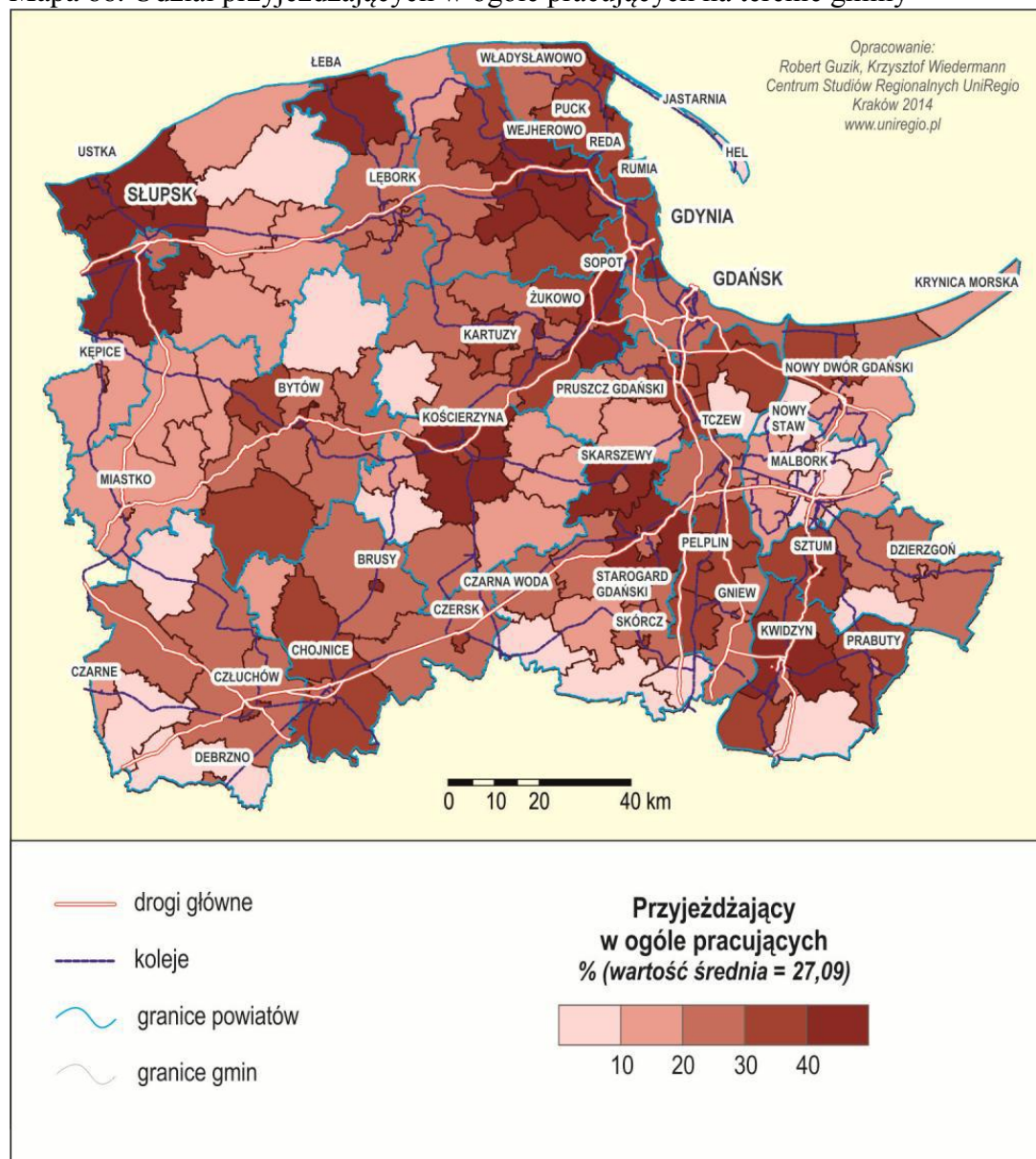
Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

W gminach o dużej skali przyjazdów do pracy udział osób dojeżdżających w ogóle pracujących często przekracza 30%. Najwyższą wartość tego wskaźnika – ponad 50% – charakteryzują się gminy podmiejskie (Kobylnica, Reda, Puck, Żukowo i Wejherowo) oraz Łeba i Sopot.

W przypadku miejscowości znajdujących się w aglomeracjach największy udział przyjeżdżających pochodzi z obszarów centralnych tych zespołów miejskich. Dla Kobylnicy miastem tym jest Słupsk a w przypadku pozostałych miejscowości głównie Gdańsk i Gdynia. Bardzo niski udział przyjeżdżających w ogóle pracujących – nie przekraczający 10% przyjezdnych – dotyczy 15 gmin. Wśród nich znajdują się te, w których występują znikome dojazdy (Koczała, Osiek, Smętowo Graniczne). Są to także miasta, gdzie zauważa się bardzo słabe relacje zewnętrzne (Czarna Woda, Hel).

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 66. Udział przyjeżdżających w ogóle pracujących na terenie gminy

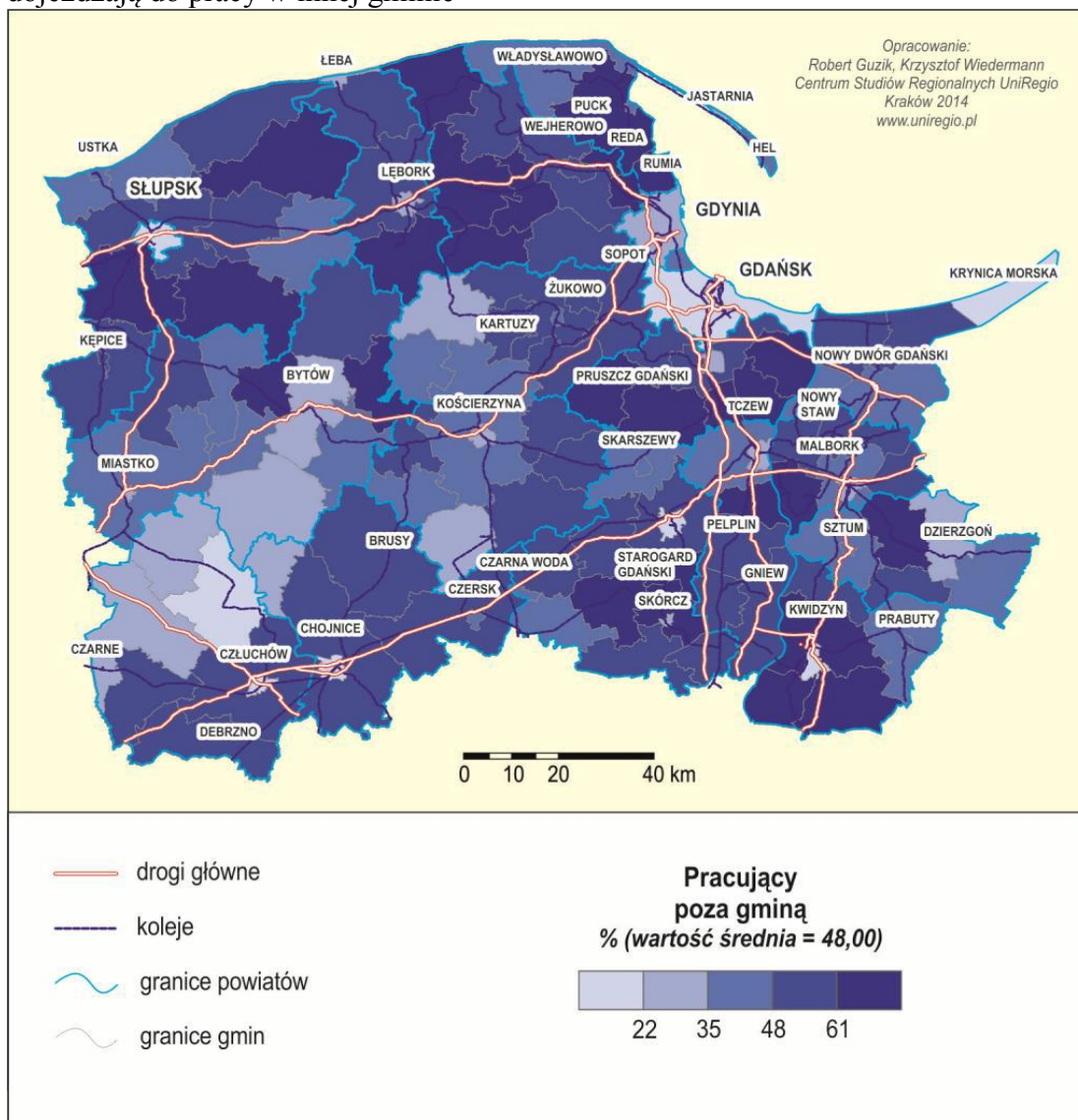
Źródło: Opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Większość pracujących (poza rolnictwem) znajduje zatrudnienie poza zamieszkiwaną gminą. Świadczy o tym udział osób dojeżdżających do pracy w innej gminie, który na wielu obszarach przekracza 50%. Gminy te mogą być określane jako „sypialnie” lub „strefy intensywnych wyjazdów do pracy”. Większe skupienia takich gmin znajdują się w następujących obszarach województwa:

- zewnętrznej strefie aglomeracji trójmiejskiej (niższy wskaźnik względny w gminach bezpośrednio graniczących z Trójmiastem wynika z zachodzącego tam równolegle z suburbanizacją mieszkaniową procesu suburbanizacji gospodarczej, której skutkiem jest powstawanie dużej ilości nowych miejsc pracy),
- gminy powiatów kwidzyńskiego, tczewskiego i starogardzkiego. Są to powiaty, gdzie znajdują się silnie gospodarczo ośrodki miejskie, na terenie których działają duże podmioty gospodarcze,
- gminy powiatów lęborskiego i wejherowskiego, które dzięki swemu korzystnemu położeniu wzdłuż linii kolejowej (Słupsk-Gdynia) pozwalają na łatwy dojazd do Trójmiasta,

- gminy wiejskie wokół Chojnic i Bytowa, gdzie występuje suburbanizacja rezydencjonalna a suburbanizacja gospodarcza postępuje w znacznie mniejszej skali.

Mapa 67. Odsetek wśród pracujących (poza rolnictwem) mieszkańców gmin, którzy dojeżdżają do pracy w innej gminie

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Częściowe pokrywanie się powyższych stref z obszarami intensywnych przyjazdów do pracy może wydać się paradoksalne. Świetnie obrazuje to przykład gminy wiejskiej Chojnice, gdzie większość zatrudnionych mieszkańców dojeżdża do pracy poza gminę a równocześnie pracujący na obszarze gminy Chojnice to w większości osoby spoza niej. Pokazuje to bardzo silne relacje funkcjonalne, jakie mogą zachodzić między gminą miejską Chojnice a gminą wiejską Chojnice oraz powstającą aglomeracją chojnicko-człuchowską. Należy pamiętać, że operujemy miarą względną. Analiza tego wskaźnika pokazuje także duże powiązania i otwarcie ośrodków takich jak Wejherowo, Pruszcz Gdański czy Sopot. Zauważalne jest formowanie się funkcjonalnych obszarów miejskich wokół Słupska i innych dużych miast powiatowych.

Najniższymi wartościami współczynnika przewyższenia dojazdów charakteryzują się peryferyjne gminy wiejskie województwa: Koczała, Osiek i Smętowo Graniczne, gdzie liczba wyjeżdżających do pracy stanowiła ponad połowę pracujących mieszkańców, natomiast nie odnotowano przyjazdów do pracy na teren tych gmin. Analizując pozostałe obszary o najniższych wartościach tego wskaźnika można je zakwalifikować do dwóch typów. Pierwszy

to gminy położone na obrzeżach strefy metropolitalnej (Cedry Wielkie, Suchy Dąb, Przywidz, Somonino, Łęczyce) i na obrzeżach powiatów o silnym ośrodku przyciągającym do pracy (gminy powiatu kwidzińskiego, starogardzkiego). Gminy te charakteryzują się dużym udziałem dojazdów do pracy na zewnątrz a jednocześnie na ich terenie nie ma znaczącej liczby dojeżdżających z zewnątrz. Do drugiego typu gmin zaliczają się pozostałe peryferyjnie położone. Podobnie jak w pierwszym typie gmin na ich terenie znajduje się niewielka liczba miejsc pracy, ale zauważa się tu także niewielką liczbę wyjazdów do pracy. Innymi słowy, są to gminy o niewielkiej sile powiązań w zakresie dojazdów.

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 68. Istniejąca struktura funkcjonalno-przestrzenna

Źródło: PZP WP 2030

Lokalne Grupy Działania

Siłą województwa pomorskiego są aktywni mieszkańcy, którzy wiedzą najlepiej, jak wykorzystywać i promować walory turystyczne swojego otoczenia, miejscową kulturę i tradycję oraz potencjał społeczny. Właśnie z myślą o przedsiębiorczych mieszkańcach wsi i małych miast powstała inicjatywa **Leader**, dzięki której lokalne społeczności mogą uzyskać wsparcie ze środków Unii Europejskiej na realizację swoich projektów.

(Źródło: <http://dprow.pomorskie.eu/pomorski-leader>)

Zgodnie z inicjatywą Leader rozwój lokalny kierowany jest przez miejscową społeczność, z uwzględnieniem lokalnych potrzeb i lokalnego potencjału. Tworzone LGD mają szanse wprowadzania elementów innowacyjnych w kontekście lokalnym oraz tworzenia sieci kontaktów i rozwijania wzajemnej współpracy. Funkcjonowanie LGD wzmacnia kapitał

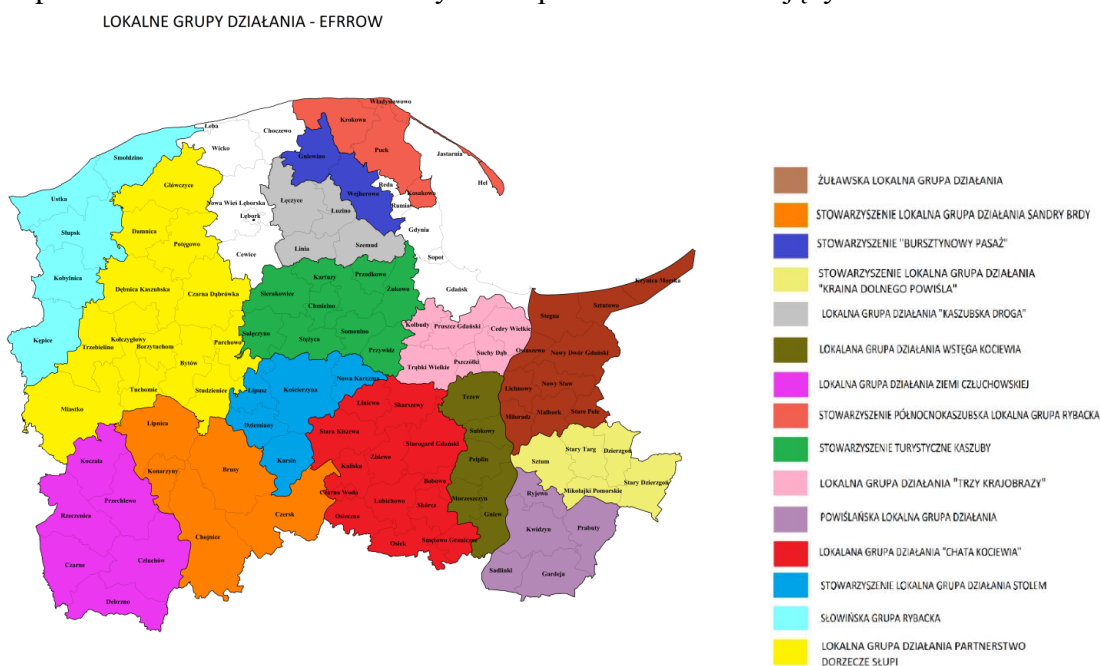
społeczny i przyczynia się do wzrostu zatrudnienia na obszarach wiejskich, głównie w turystyce.

Obecnie na terenie województwa pomorskiego funkcjonuje **20 Lokalnych Grup Działania** z czego 13 LGD wdraża środki z PROW 2014-2020 (EFRROW), 5 LGD wdraża środki z PO Rybactwo i Morze (EFMR), natomiast 2 LGD wdraża dwa fundusze tj. EFRROW i EFMR.

Lokalne Grupy Działania funkcjonujące w województwie pomorskim od 2006 r. w ramach inicjatywy Leader mają charakter partnerstwa trójsektorowego. W skład LGD wchodzi przedstawiciele sektorów: samorządowego, społecznego i gospodarczego. Jednym z głównych zadań LGD jest oddolne pobudzanie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich poprzez realizację projektów, które zgodne są z przyjętą lokalną strategią tego rozwoju. Przykładami małych projektów są: budowa małej infrastruktury turystycznej, adaptacja i poprawa standardu obiektów turystycznych np. pensjonatów, a także promocja i aktywizacja gospodarcza oraz społeczno-kulturalna mieszkańców.

Im większy zasięg działania LGD, tym lepiej realizowana jest zasada partnerstwa i w większym stopniu zaktywizowana społeczność lokalna. Poza wielkością obszaru działania bardzo ważna dla realizacji inicjatywy Leader była spójność tego terenu.

Mapa 69. Obszar działania Lokalnych Grup Działania wdrażających fundusz EFRROW

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KSOW – baza LGD 2014-2020

Lokalne Grupy Działania z województwa pomorskiego

1. **Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Partnerstwo Dorzecze Słupi** działa na terenie 13 gmin województwa pomorskiego, zlokalizowanych w jego północno-zachodniej i środkowo zachodniej części. Na tym terenie znajduje się jeden z ważniejszych produktów markowych pomorskiej wsi – „Kraina w kratę”, z unikatowym dziedzictwem architektury regionalnej jakim jest budownictwo szkieletowe. Najciekawsze lokalne produkty turystyczne promowane są pod wspólną marką regionalną „Zielone Serce Pomorza”. LGD wspiera

wszelkie projekty sprzyjające wykorzystaniu lokalnych zasobów dla rozwoju turystycznego oraz aktywizacji społecznej i kulturalnej mieszkańców danego obszaru.

2. Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Sandry Brdy funkcjonuje na obszarze 5 gmin położonych w południowo-zachodniej części województwa. Znaczna jej część to obszary chronione, posiadające unikatową faunę i florę, objęte siecią NATURA 2000, a także Parkiem Narodowym „Bory Tucholskie”. Mieszkańcy, głównie Kaszubi, kultywują tu bogatą kulturę etniczną. Głównym celem LGD jest stymulowanie rozwoju gospodarczego, opartego głównie na turystyce, tworzeniu miejsc pracy oraz działalności na rzecz zrównoważonego ekorozwoju, przy jednoczesnym zachowaniu i promocji cennych zasobów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.

3. Stowarzyszenie Bursztynowy Pasaż pełni rolę Lokalnej Grupy Działania. Prowadzi działalność na terenie 2 gmin położonych w północnej części regionu. Głównym celem stowarzyszenia jest działanie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, w szczególności poprzez aktywizowanie ludności wiejskiej i realizację Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR). Główne kierunki aktywności LGD to: turystyka, rekreacja, kultura oraz wsparcie przedsiębiorczości wiejskiej.

4. Stowarzyszenie Turystyczne Kaszuby funkcjonuje na terenie 9 gmin położonych w środkowej części regionu pomorskiego. Bezcennym atutem tego obszaru jest kultura i tradycja kaszubska. Zasadniczymi celami działalności LGD jest stworzenie atrakcyjnej oferty turystycznej poza sezonem letnim oraz kompleksowa promocja marki „Szwajcaria Kaszubska” zarówno w kraju jak i za granicą.

5. Lokalna Grupa Działania „Chata Kociewia” działa na terenie 14 gmin położonych w południowej części województwa, na terenie Kociewia. Kultywuje się tu m.in. plecionkarstwo z korzeni sosnowych, jałowca i wikliny. Obszar ten charakteryzuje się też unikatowymi walorami przyrodniczymi, obejmując swoim zasięgiem Bory Tucholskie. Główne działania tej LGD koncentrują się na aktywizacji mieszkańców w kierunku rozwoju społeczno-gospodarczego, przy wykorzystaniu lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych.

6. Lokalna Grupa Działania Trzy Krajobrazy funkcjonuje na terenie 6 gmin położonych w środkowej części województwa, w bezpośrednim sąsiedztwie aglomeracji trójmiejskiej. Występują tu 3 rezerваты przyrody i 3 obszary chronionego krajobrazu. Celem działania jest rozwój turystyki i rekreacji, promocja produktów lokalnych oraz tworzenie i rozwoju innowacyjnej działalności gospodarczej, a także dbałość o równomierny rozwój obszaru oraz tworzenie atrakcyjnej oferty kulturalnej dla mieszkańców.

7. Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Stolem działa na terenie 5 gmin położonych w środkowej części regionu. Tworzy warunki rozwoju gospodarczego obszaru oraz dąży do poprawy jakości życia i aktywizacji społeczności lokalnej. Oprócz kompleksu jezior wdziedzkich, znajduje się tu ponad 160 jezior i oczek wodnych. LGD dąży do poprawy jakości życia mieszkańców i tworzenia nowych miejsc pracy w sektorze pozarolniczym. Szansą na ożywienie danego obszaru jest promocja produktów regionalnych, rozwój usług turystycznych, któremu towarzyszy poprawa jakości bazy turystycznej i rekreacyjnej.

8. Lokalna Grupa Działania „Wstęga Kociewia” obejmuje obszar 5 gmin położonych w południowej części województwa, znajdujący się w całości w regionie etniczno-kulturowym Kociewia. Są tu 4 florystyczne rezerваты przyrody i doskonałe warunki

wodne do uprawiania małego żeglarstwa oraz spływów kajakowych. LGD wspiera projekty służące zwłaszcza pielęgnowaniu dziedzictwa kulturowego, rozwojowi turystycznemu oraz aktywizacji sportowej, społeczno-kulturalnej i gospodarczej mieszkańców.

9. Powiślańska Lokalna Grupa Działania funkcjonuje na obszarze 5 gmin położonych w południowo-wschodniej części województwa pomorskiego. Obszar ten charakteryzuje się czystym środowiskiem przyrodniczym, dużą powierzchnią obszarów chronionych oraz wieloetnicznym dziedzictwem kulturowym polsko-niemiecko-holenderskim. Z regionem tym tradycyjnie wiąże się wikliniarstwo i tradycja kulinarna bazująca na czarnej porzeczce. Głównymi celami aktywności Powiślańskiej LGD są: aktywizacja mieszkańców, rozwój turystyki w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe, tworzenie nowych miejsc pracy oraz pielęgnowanie dziedzictwa przyrodniczego.

10. Lokalna Grupa Działania „Kaszubska Droga” działa na terenie 4 gmin położonych w północno-środkowej części regionu, na terenie powiatu wejherowskiego. Na atrakcyjność tego obszaru wpływa położenie w bliskim sąsiedztwie aglomeracji trójmiejskiej oraz tzw. Małego Trójmiasta Kaszubskiego, które przyciąga coraz więcej nowych mieszkańców. LGD dąży do ożywienia gospodarczego ww. obszaru, zwłaszcza w sektorze turystyki, przy jednoczesnym zachowaniu i kultywowaniu dziedzictwa kaszubskiego.

11. Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kraina Dolnego Powiśla” obejmuje teren 5 gmin położonych w środkowo-wschodniej części województwa, charakteryzujący się wysoką produkcją rolną (roślinną i zwierzęcą), a także bogactwem przyrodniczym (rezerваты, parki, obszary chronionego krajobrazu). Większość mieszkańców tego obszaru to ludność napływowa pochodząca z różnych stron Polski. Głównymi celami LGD są: integracja społeczności lokalnej, wzrost kapitału społecznego i aktywności gospodarczej, zmierzające do poprawy jakości życia mieszkańców.

12. Lokalna Grupa Działania Ziemi Człuchowskiej prowadzi działalność na obszarze 7 gmin południowo-zachodniej części województwa pomorskiego. Celem Stowarzyszenia jest wszechstronne działanie na rzecz rozwoju regionalnego, w tym m.in.: wzmocnienie kapitału społecznego i wspieranie partycypacji społeczności lokalnej, wspieranie rozwoju przedsiębiorczości, promocja i rozwój produktów lokalnych, zachowanie dziedzictwa lokalnego, rozwój ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej, kulturalnej, drogowej, wspieranie rozwoju edukacji oraz podnoszenie wiedzy dzieci, młodzieży i dorosłych, wspomaganie rozwoju turystyki, kultury, sztuki i sportu.

13. Żuławska Lokalna Grupa Działania obejmuje teren 10 gmin położonych w północno-wschodniej części województwa pomorskiego. Jest organizacją bazującą na programie Leader, której celem jest wspomaganie aktywizacji ludności obszarów wiejskich, zamieszkującej gminy z powiatu nowodworskiego i malborskiego, a także rozwój turystyki, budowa/rozbudowa infrastruktury turystycznej, promocja produktu lokalnego, czy wzmocnienie przedsiębiorczości.

14. Stowarzyszenie Północnokaszubska Lokalna Grupa Rybacka funkcjonuje na obszarze 7 gmin położonych w północnej części województwa pomorskiego. Głównym celem Stowarzyszenia jest działanie na rzecz poprawy społecznej i gospodarczej sytuacji branży rybackiej oraz społeczności rybackiej poprzez realizację Lokalnej Strategii Rozwoju Obszarów Rybackich, zwanej „LSROR”.

15. Słowińska Grupa Rybacka działa na terenie 6 gmin położonych w północno-zachodniej części województwa pomorskiego. W bieżącym okresie programowania 2014-2020 wdraża Lokalną Strategię Rozwoju (LSR) z dwóch programów operacyjnych – PROW

Mapa 70. Obszar działania Lokalnych Grup Działania wdrażających fundusz EFMR

17. Rybacka Lokalna Grupa Działania „Pojezierze Bytowskie” (RLGD PB) obejmuje teren 11 gmin położonych w zachodniej części województwa pomorskiego. Jest kontynuatorką działań Lokalnej Grupy Rybackiej „Pojezierze Bytowskie” (LGR PB). W okresie programowania 2014-2020 RLGD PB obejmuje swoim działaniem obszar dawnej LGR PB, kontynuując współpracę ze zdecydowaną większością podmiotów, w tym wszystkimi, które mają dla obszaru oraz stowarzyszenia strategiczne znaczenie. Obecnie działanie RLGD PB sprowadzać się będzie między innymi do podnoszenia wartości produktów, tworzenie miejsc pracy, zachęcenie młodych ludzi i propagowanie innowacji na wszystkich etapach łańcucha dostaw produktów w sektorze akwakultury, a także wspierania

zróżnicowania działalności w ramach rybołówstwa przemysłowego i poza nim, wspieranie uczenia się przez całe życie i tworzenia miejsc pracy na obszarach rybackich.

18. Stowarzyszenie Lokalna Grupa Rybacka - Rybacka Brać Mierzei powstała w celu realizacji zadań 4 Osi Programu Operacyjnego RYBY 2007 – 2013. Obszar działania organizacji obejmuje 7 gmin północno-wschodniej części województwa pomorskiego, które zlokalizowane są prawie w całości w obrębie dwóch krain geograficznych: Mierzei Wiślanej i północnej części Żuław Wiślanych. Celem stowarzyszenia jest rozwój turystyki w poszanowaniu zasobów naturalnych i dziedzictwa kulturowego, a także podniesienie jakości życia mieszkańców oraz poprawa warunków życia i gospodarowania w zakresie infrastruktury techniczno-bytowej.

19. Stowarzyszenie Wdzydzko - Charzykowska Lokalna Grupa Rybacka „Morénka” swoim zasięgiem obejmuje 13 gmin z czego 11 gmin znajduje się w południowej części województwa pomorskiego, a 2 gminy należą do województwa kujawsko-pomorskiego. Głównym celem Stowarzyszenia jest działanie na rzecz poprawy sytuacji społecznej i gospodarczej sektora rybackiego oraz społeczności lokalnej obszaru objętego realizacją Lokalnej Strategii Rozwoju Obszarów Rybackich, a w szczególności minimalizacja zaniku sektora rybackiego, rekonwersja (odwrócenie trendów negatywnych) obszarów dotkniętych zmianami w sektorze, poprawa jakości życia w społecznościach rybackich, zwiększenie potencjału społecznego, gospodarczego i turystycznego regionu, promocja obszaru i zwiększenie jego atrakcyjności inwestycyjnej oraz koordynacja działań na rzecz ekologii, ochrony środowiska i gospodarki.

20. Lokalna Grupa Rybacka Kaszuby funkcjonuje na obszarze 7 gmin z powiatu kartuskiego położonych w centralnej części województwa pomorskiego. Dla osiągnięcia celów Stowarzyszenia ważna jest w szczególności aktywność członków z sektora rybackiego, w składzie którego znajdują się firmy zajmujące się handlem, hodowlą i przetwórstwem ryb oraz właściciele i dzierżawcy jezior zajmujący się rybami na zasadzie „wpuść i złów”. Stowarzyszenie LGR KASZUBY jest otwarte na poszerzanie składu partnerstwa trzech sektorów (publiczny, gospodarczy i społeczny), gdyż jest to sposób na zrealizowanie celów statutowych, do których należy m.in. „aktywizowanie mieszkańców obszarów zależnych od rybactwa” i „inicjowanie oraz wspieranie działań realizowanych na zasadach partnerstwa”.

(Źródło: <http://dprow.pomorskie.eu/pomorski-leader>; <http://ksow.pl/baza-lgd-2014-2020.html>)

Lokalne Grupy Działania będą w dalszym ciągu ważnym podmiotem decydującym o kierunku rozwoju pomorskich regionów. Cele i działania dostosowane do lokalnej specyfiki będą optymalnym wyzwaniem do realizacji zamierzeń danego obszaru.

Wnioski

- 1. Powiązania gospodarcze w woj. pomorskim charakteryzuje dominująca rola Gdańska i obszaru trójmiejskiego. Ważną rolę w zakresie powiązań gospodarczych spełnia także Słupsk.**
- 2. Znacznie mniejszą rolę spełniają inne miasta pretendujące do roli ośrodków subregionalnych – Chojnice, Starogard Gdański, Kościerzyna, Tczew i Kwidzyn.**
- 3. Ze względu na znaczący udział dojeżdżających do pracy, istotną rolę w rozwoju spójności gospodarczej województwa mają transport publiczny oraz sieć i jakość dróg.**

4. Istotną rolę w zapewnieniu spójności poszczególnych obszarów mogą mieć lokalne grupy działania realizujące lokalne programy rozwoju.

3.2.3.	<i>Spójność społeczna i kulturowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym</i>
	<i>Opis powiązań społecznych i kulturowych oraz ich zasięgu (czy na terenie jednej gminy znajduje się ten obszar spójny społecznie lub kulturowo czy też na terenie wielu gmin, czy w ramach jednego powiatu/ czy w ramach jednego województwa – chodzi np. o: tereny kultury lokalnej, regionalnej)</i>

Obiekty kulturowe wyróżniające się w krajobrazie regionu

W „Opracowaniu Ekofizjograficzne do PZP WP 2030” do specyficznych zasobów województwa pomorskiego świadczących o jego tożsamości kulturowej i specyfice, uznano:

- porty i przystanie rybackie o historycznych wartościach, które rozmieszczone są względnie równomiernie na całym pomorskim wybrzeżu Bałtyku, od Ustki, Rowów i Łeby w części zachodniej, przez Władysławowo, Jastarnię, Hel i Puck w rejonie Zatoki Gdańskiej, do Kątów Rybackich i Piasków nad Zalewem Wiślanym;
- elementy doliny Delt Wisły: system polderów, rowów melioracyjnych, kanałów z przepustami, groblami, śluzami, stacjami pomp, przepompowniami, mostami (zwodzonymi, obrotowymi), innymi urządzeniami hydrotechnicznymi, strażnice wałowe;
- zabytkowe młyny i elektrownie wodne (na rzece Raduni: w Łapinie, Bielkowie i Straszynie, na rzece Słupi: Struga-Soszyca, Gałąźnia Mała, Konradowo, Krzynia, na rzece Łupawie, na Brdzie, na Potoku Oliwskim i Jelitkowskim, na rzece Wierzycy w Czarnocińskich Piecach, Stockim Młynie i w Kolinczu);
- najstarsze, nowożytnie zabytki techniki zachowane m.in. młyny, prochownie, kuźnie wzdłuż Potoku Oliwskiego w Gdańsku, młyny wzdłuż Kanału Raduni, młyny zamkowe w Słupsku, Lęborku;
- urządzenia wodne (Kanał Raduni w Gdańsku i Pruszczu Gdańskim, śluza w Przegalinie, XVII-wieczna śluza Kamienna Grodza w Gdańsku, pochylnia w Myłofie.

Źródło: Opracowanie Ekofizjograficzne do PZP WP 2030

Posiadane zasoby w zakresie dziedzictwa kulturowego tworzą obszary mające szanse na wytworzenie spójnych obszarów kulturowych.

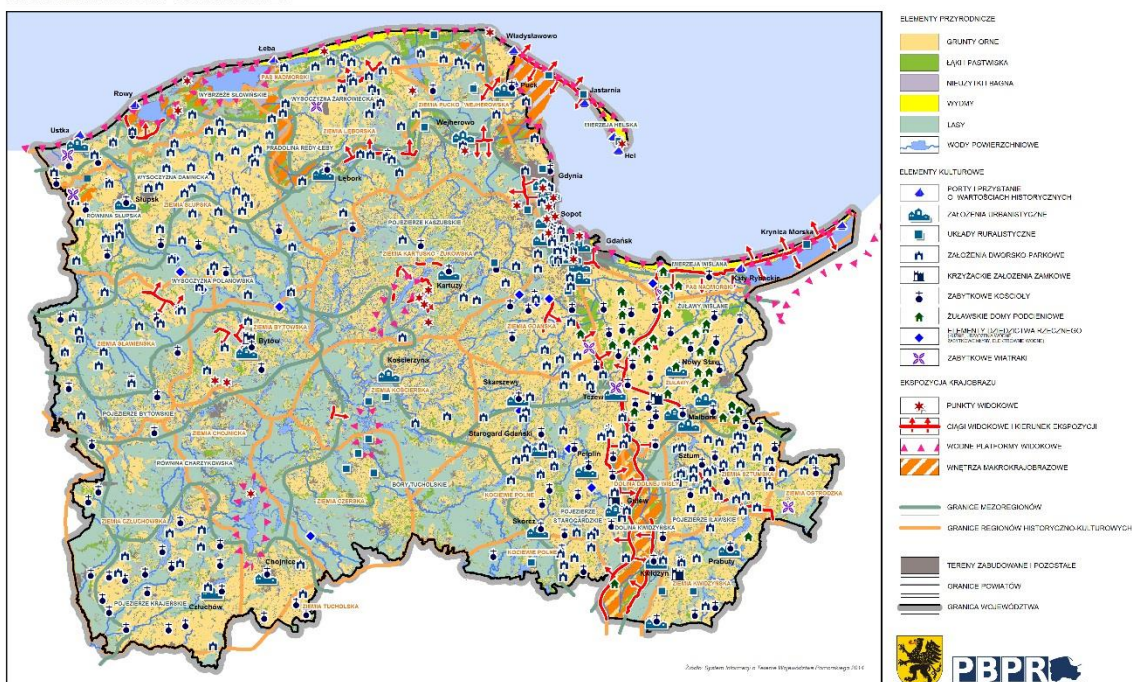
W PZP WP 2030 zdefiniowano następujące szlaki kulturowe:

- 1) Szlak dworów i pałaców: Sasino, Ciekocinko (gm. Choczewo), Prusewo, Krokowa, Kłanino (gm. Krokowa), Rzucewo, Żelistrzewo, Sławutówko, Rekowo Górne (gm. Puck), Rumia, Wejherowo, Gościcino (gm. Wejherowo), Godętowo (gm. Łęczyce), Salino (gm. Gniewino), Zwartowo, Gościęcino, Starbienio (gm. Choczewo), Lisewo, Bychowo (gm. Gniewino), Starbienio (gm. Choczewo), jednocześnie rekomenduje się jego rozwinięcie w kierunku zachodniej części województwa;
- 2) Europejska Droga Św. Jakuba - Szlak jakubowy: Tuja (m. i gm. Nowy Dwór Gdański), Niedźwiedzica (gm. Stegna), Gdańsk Sobieszewo, Gdańsk Oliwa, Żukowo, Sianowo (gm. Kartusy), Lębork, Łebień (gm. Nowa Wieś Lęborska), Łeba, Izbica (gm. Główny), Smołdzino, Ustka, Słupsk;
- 3) Szlak historii Żuław obejmujący dwa szlaki Menonitów i Domów podcieniowych, ukazujący wyjątkowe walory krajobrazowe Żuław; obejmuje szereg miejscowości: Kieźmark, Leszkowy, Miłocin, Trutnowy, Wocławki, Żuławki (gm. Cedry Wielkie); Boręty, Lichnowy (gm. Lichnowy); Nowy Staw (gm. Nowy Staw); Cyganek, Lubieszewo, Marynowy, Nowy Dwór Gdański, Orłowo (gm. Nowy Dwór Gdański); Jeziernik, Ostaszewo, Palczewo (gm.

- Ostaszewo); Stogi (gm. Malbork); Bystrze (gm. Miłoradz); Klecie, Szaleniec, Złotowo (gm. Stare Pole); Drewnica, Jantar, Mikoszewo, Przemysław, Rybina, Stegna (gm. Stegna); Krzywe Koło, Steblewo, Wróblewo (gm. Suchy Dąb);
- 4) Pomorski Szlak Cysterski: Gdańsk Oliwa, Mechowo (gm. Puck), Morzeszczyn, Pelplin, Pogódki (gm. Skarszewy), Puck, Rajkowy (gm. Pelplin), Słupsk, Starzyno (gm. Puck), Żarnowiec (gm. Krokowa);
- 5) Szlak zamków gotyckich: Bytów, Człuchów, Dzierzgoń, Gniew, Malbork, Lębork, Kwidzyn, Sztum, Zamek Kiszewski (gm. Stara Kiszewa);
- 6) Szlak zabytków hydrotechniki: Myłof (gm. Czersk); Łebień (gm. Damnica); Konradowo, Krzynia, Skarszów Dolny, Strzegomino (gm. Dębica Kaszubska), Gdańsk; Drzeżewo, Żelkowo (gm. Główny); Czymanowo (gm. Gniewino); Biesowice, Kępice, Kępka (gm. Kępice); Bielkowo, Łapino (gm. Kolbudy); Gałąźnia Mała (gm. Kołczygłowy), Korzeniewo (gm. Kwidzyn); Lipusz; Malbork; Soszyca (gm. Parchowo); Łupawa, Poganice (gm. Potęgowo); Międzyłęż, Stocki Młyn (gm. Pelplin), Prabuty; Pruszcz Gdański; Juszkowo, Prędzieszyn, Straszyn (gm. Pruszcz Gdański); Czarnocin (gm. Skarszewy); Słupsk; Smołdzino; Rybaki (gm. Somonino); Kolincz, Owidz (gm. Starogard Gdański), Drewnica, Mikoszewo, Rybina (gm. Stegna); Polder Przebrno (gm. Krynica Morska); Sulęczyno; Biała Góra (gm. Sztum); Sztutowo; Tczew; Rutki (gm. Żukowo);
- 7) Szlak latarni morskich: Czołpino (gm. Smołdzino), Gdańsk Nowy Port, Hel, Jastarnia, Krynica Morska, Stilo (gm. Choczewo), Sopot, Rozewie (gm. Władysławowo), Ustka;
- 8) Szlak drewnianych obiektów sakralnych Kaszub: Borzytuchom; Kołczygłowy, Łubno (gm. Kołczygłowy); Miłocice, Trzcino, Wałdowo (gm. Miastko); Jasień, Mikorowo (gm. Czarna Dąbrówka), Ugoszcz (gm. Bytów); Borzyszkowy, Brzeźno Szlacheckie (gm. Lipnica); Ciechocin (gm. Chojnice); Leśno (gm. Brusy); Bińcze, Krzemieniewo, Nadziejewo, Raciniewo, Sierpowo (gm. Czarne); Brzezie, Gwieździn, Olszanowo, Pieniężnica (gm. Rzeczenica); Cierzenie, Słupia, Strieczona, Uniechów (gm. Debrzno); Dębica, Krępsk, Mosiny, Polnica (gm. Człuchów); Przechlewo, Starżno (gm. Koczała);
- 9) Szlak bursztynowy: Bąkowo (gm. Kolbudy), Chłapowo (gm. Władysławowo), Gdańsk (w tym Wyspa Sobieszewska), Malbork, Możdżanowo (gm. Ustka), Jantar, Niedźwiedziówka (gm. Stegna), Sopot, Pruszcz Gdański, Stegna;
- 10) Szlak Żuławskiej Kolei Dojazdowej: Mikoszewo, Jantar, Stegna (gm. Stegna), Sztutowo (gm. Sztutowo), Rybina, Żelichowo, Nowy Dwór Gdański, Tuja (gm. Nowy Dwór Gdański);
- 11) Szlak kaszubskiej granicy: powiaty wejherowski, kartuski, bytowski, chojnicki, człuchowski;
- 12) Szlak wodny im. Stefana Batorego: Nogat i Wisła – w kierunku Bydgoszczy.

Mapa 71. Walory krajobrazu

OPRACOWANIE EKOFIZJOGRAFICZNE DO PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO - AKTUALIZACJA 2014
MAPA 12. WALORY KRAJOBRAZU

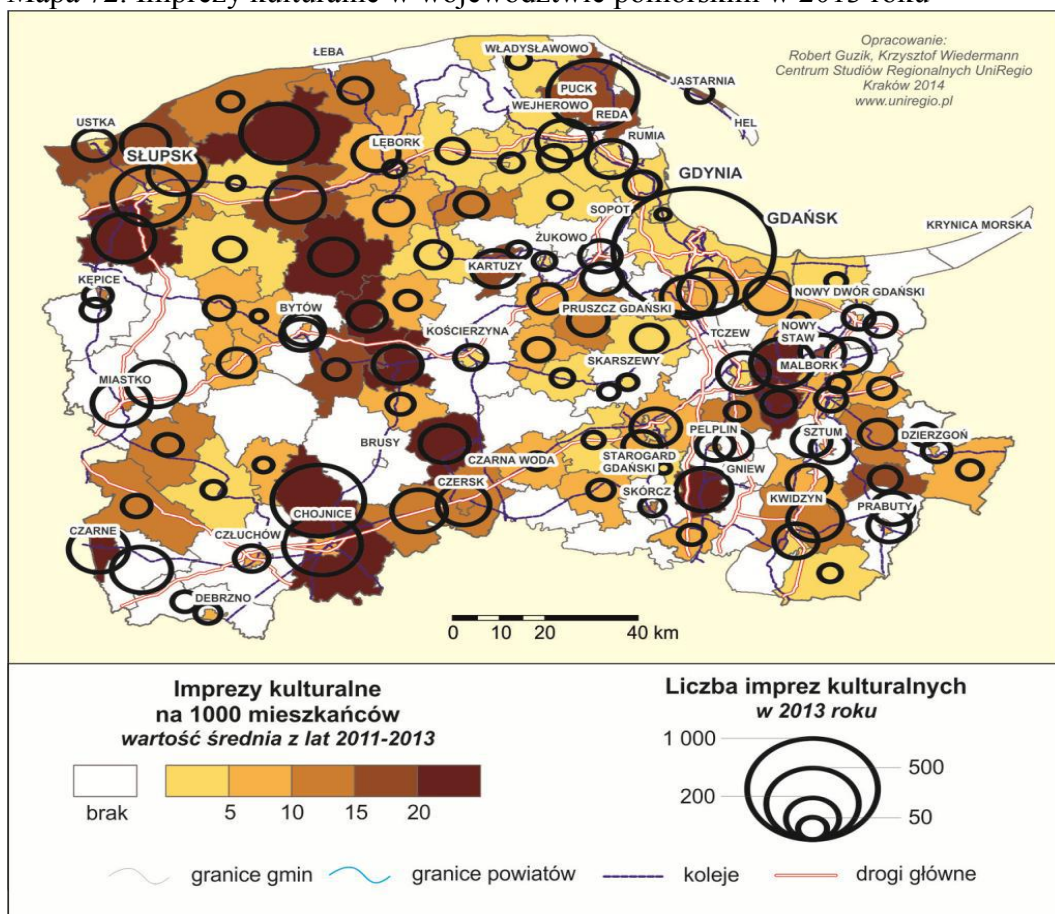
Źródło: PZP WP 2030

Kultura i sztuka

Jednym ze wskaźników tej sfery dostępnym w systemie statystyki publicznej jest aktywność kulturalna mierzona liczbą organizowanych imprez kulturalnych. Największa ich liczba odbywa się w Gdańsku. Wysoka liczba tego typu wydarzeń ma miejsce również w Pucku, Słupsku oraz w Chojnicach. Najniższe wartości zauważalne są w gminach wiejskich. W przeliczeniu na 1000 mieszkańców wartości zmieniają się, jednak wynika to głównie z uwarunkowań demograficznych (mniejsza liczba ludności w gminach wiejskich).

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 72. Imprezy kulturalne w województwie pomorskim w 2013 roku

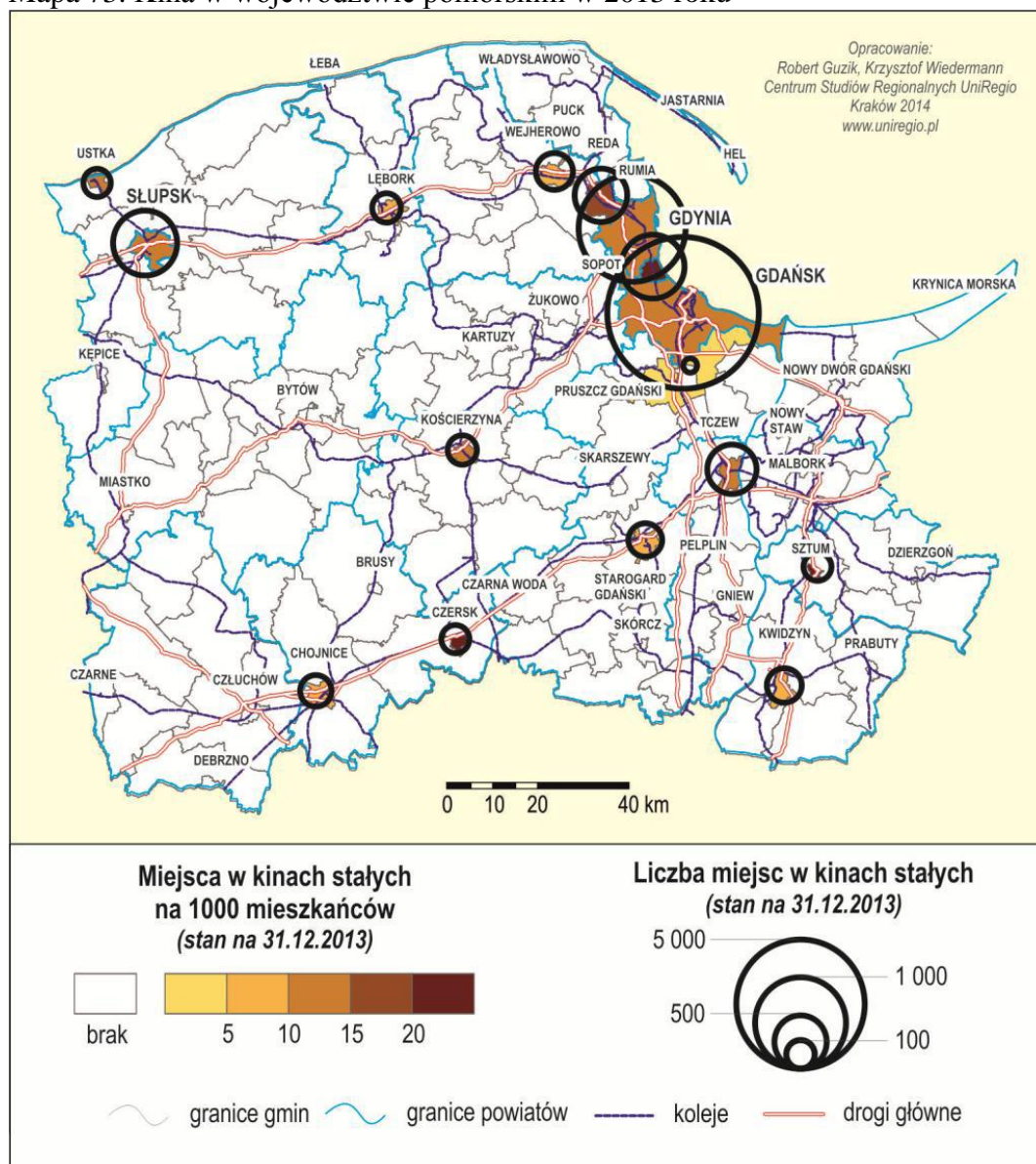

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Największa liczba miejsc w kinach stałych w województwie pomorskim znajduje się w Gdańsku. Wysokie wartości rejestruje się również w Słupsku, Gdyni i Sopocie. Kina znajdują się jedynie w 16 miastach. Mieszkańcy np. Bytowa aby móc skorzystać z tego rodzaju rozrywki zmuszeni są jechać do najbliższych kin znajdujących się w Słupsku, Lęborku lub Kościerzynie. Największa liczba miejsc w kinach stałych na 1000 mieszkańców znajduje się tam, gdzie tych kin jest najwięcej, czyli w Gdańsku.

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 73. Kina w województwie pomorskim w 2013 roku

Źródło: opracowanie UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych

Mapa 74. Środowisko przyrodnicze, kulturowe i turystyka

Źródło: PZP WP 2030

Wnioski z opracowania „Analiza relacji funkcjonalno-przestrzennych między ośrodkami miejskimi i ich otoczeniem (aktualizacja opracowania, monitoring zmian)” - UNIREGIO Centrum Studiów Regionalnych 2015

Przeprowadzone badanie pokazało swoistą dwudzielność przestrzeni województwa pomorskiego – z dobrą dostępnością, wysoką spójnością i rosnącą skalą powiązań funkcjonalno-przestrzennych w Obszarze Metropolitalnym Trójmiasta i słabą dostępnością i niską spójnością terytorialną w obszarach peryferyjnych – zwłaszcza w zachodniej części województwa. Wyraźny jest podział województwa na część wschodnią (dawne województwo gdańskie) oraz zachodnią. W skład tej ostatniej wchodzi powiaty bytowski, człuchowski i słupski (należące do roku 1975 do województwa koszalińskiego, następnie słupskiego) oraz chojnicki (byłe województwo bydgoskie). Wszystkie miasta tego obszaru ciążą wyraźniej do swoich „dawnych” stolic niż do Gdańska.

Wyniki badań opublikowanych w 2015 r. były kontynuacją i powtórzeniem badania przeprowadzonego 3 lata wcześniej, co pozwala autorom na wyciąganie wniosków co do kierunku i tempa przemian. Niestety nie są one optymistyczne. Postępujące procesy metropolityzacji przestrzeni sprawiają, że w obszarach dobrze zintegrowanych funkcjonalnie z motorami rozwoju społecznego i gospodarczego regionu jakimi są niewątpliwie miasta obszaru metropolitalnego Trójmiasta – dostępność, spójność, więzi funkcjonalne ulegają wzmocnieniu podczas gdy w obszarach peryferyjnych zachodzą odwrotne procesy. W efekcie narasta zróżnicowanie i kontrast. Granica między tymi dwoma typami regionów nie jest ostra, a raczej ma charakter strefy. Skutkiem niskiej spójności terytorialnej jest i będzie zamykanie efektów rozwojowych w części metropolitalnej i brak lub bardzo słabe ich rozprzestrzenianie w kierunków peryferii. W obszarach słabo powiązanych postępować będą procesy

selektywnych migracji, które obejmują osoby lepiej wykształcone, bardziej aktywne, co dodatkowo będzie pogarszać sytuację i perspektywy rozwoju tych terenów.

Zahamowanie i odwracanie przedstawionego powyżej mechanizmu wymywania (emigracja) i katalizowanie dyfuzji efektów i bodźców rozwojowych wiąże się z szeregiem działań w obrębie różnych sfer, a w zakresie tematycznym opracowania wyróżnić można następujące grupy pożądaných działań:

- poprawa dostępności w układzie drogowym (zob. rozdz. 22.1.),
- poprawa dostępności w systemie komunikacji publicznej (zob. rozdz. 22.2.),
- budowa intermodalnych systemów transportu publicznego (zob. rozdz. 22.3.),
- dopasowanie i kształtowanie sieci usług publicznych w odniesieniu do ciężarów komunikacyjnych (zob. rozdz. 22.4.),
- budowanie i kształtowanie policentrycznego, zrównoważonego systemu osadniczego (zob. rozdz. 24.3),
- aktywne i celowe kształtowanie procesów suburbanizacji (zob. rozdz. 24.2).

Wnioski

- 1. Zasoby kulturowe w województwie pomorskim charakteryzują się dużym bogactwem zasobów, przy równoczesnym dużym zróżnicowaniu ich rozlokowania na terenie województwa. Daje to szansę na rozwój spójności społecznej i kulturowej regionu oraz stymulowanie na tej podstawie rozwoju funkcji turystycznych.**

Komentarz:

Pogłębienie spójności społecznej i kulturowej powinno mieć korzystny wpływ także spójność gospodarczą obszarów wiejskich – turystyka i usługi okółoturystyczne, jako jeden z motorów rozwoju regionu.

Spis tabel

Tabela 1. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca

Tabela 2. Liczba podmiotów wpisanych do REGON

Tabela 3. Powierzchnia woj. pomorskiego

Tabela 4. Powierzchnia powiatów ziemskich

Tabela 5. Ludność na obszarach wiejskich

Tabela 6. Ludność w woj. pomorskim

Tabela 7. Ludność w powiatach ziemskich i na OW

Tabela 8. Podział administracyjny woj. pomorskiego

Tabela 9. Powierzchnia, ludność, miejscowości na OW

Tabela 10. Miejscowości na OW

Tabela 11. Stan geodezyjny gruntów

Tabela 12. Grunty zabudowane i zurbanizowane w woj. pomorskim

Tabela 13. Ludność wiejska według grup ekonomicznych województwa pomorskiego w latach 2010-2016

Tabela 14. Ludność wiejska wg grup wieku i płci w województwie pomorskim w latach 2010-2016

Tabela 15. Ludność wiejska wg płci w woj. pomorskim w latach 2010-2016

Tabela 16. Ludność w wieku 15 lat i więcej wg płci, stanu cywilnego prawnego i poziomu wykształcenia w 2011 r., w %

Tabela 17. Odsetek ludności wiejskiej w wieku 15-64 lata wg poziomu wykształcenia

Tabela 18. Odsetek ludności miejskiej w wieku 15-64 lata wg poziomu wykształcenia

Tabela 19. Ruch naturalny

Tabela 20. Urodzenia w woj. pomorskim

Tabela 21. Zgony w woj. pomorskim

Tabela 22. Przyrost naturalny na 1000 ludności wg miejsca zamieszkania

Tabela 23. Migracje wewnętrzne i zagraniczne ludności wiejskiej woj. pomorskiego na pobyt stały

Tabela 24. Wskaźnik obciążenia demograficznego w województwie pomorskim (w gminach wiejskich)

Tabela 25. Rodziny z dziećmi w gospodarstwach domowych wg typów rodzin i liczby dzieci w 2011 r.

Tabela 26. Rodziny w woj. pomorskim

Tabela 27. Podmioty społeczne w woj. pomorskim

Tabela 28. Spółdzielnie socjalne w woj. pomorskim

Tabela 29. Kluby Integracji Społecznej

Tabela 30. Warsztaty terapii zajęciowej

Tabela 31. Opieka nad dziećmi w Polsce do lat 3 według województw

Tabela 32. Przyrost naturalny na 1000 ludności według województw -

Tabela 33. Rejestr placówek opiekuńczych w województwie pomorskim według powiatów

Tabela 34. Odsetek dzieci uczęszczających do placówek wychowania przedszkolnego w roku szkolnym 2015/2016 wg województw

Tabela 35. Rejestr pomorskich przedszkoli według powiatów

Tabela 36. Stacjonarna pomoc społeczna według województw

Tabela 37. Ważniejsze dane z zakresu rynku

Tabela 38. Pracujący wg sektorów własności i sekcji

Tabela 39. Pracujący wg sektorów własności

Tabela 40. Przeciętne zatrudnienie w przemyśle wg sekcji i działów

Tabela 41. Podmioty Gospodarki Narodowej według klas wielkości

Tabela 42. Struktura przedsiębiorstw na obszarach wiejskich

Tabela 43. Przedsiębiorstwa na obszarach wiejskich

Tabela 44. Aktywność Ekonomiczna Ludności - współczynnik aktywności zawodowej wg grup wieku i miejsca zamieszkania -obszar wiejski

Tabela 45. Bezrobocie rejestrowane w latach 2010-2016

Tabela 46. Stopa bezrobocia

Tabela 47. Wskaźniki stanu bezrobocia

Tabela 48. Wybrane kategorie osób bezrobotnych zarejestrowanych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy kształtowały się następująco (stan w koniec miesiąca):

Tabela 49. Liczba gospodarstw agroturystycznych w woj. pomorskim

Tabela 50. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto

Tabela 51. Przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto wg. powiatów

Tabela 52. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych

Tabela 53. Odsetek ludności korzystającej z wodociągu, kanalizacji w woj. pomorskim.

Tabela 54. Gminy w woj. pomorskim o najniższym odsetku ludności OW korzystających z sieci wodociągowej

Tabela 55. Drogi publiczne o nawierzchni twardej

Tabela 56. Powierzchnia upraw roślin energetycznych w latach 2007-2009 w woj. pomorskim

Tabela 57. Powierzchnie rezerwatów przyrody oraz obszarów Natura 2000 z podziałem na powiaty województwa pomorskiego

Tabela 58. Charakterystyka terenów inwestycyjnych w woj. pomorskim w podziale na obszary miejskie i wiejskie Rodzaj obszaru

Tabela 59. Liczba Kół Gospodyń Wiejskich w województwie pomorskim według powiatów zarejestrowana w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS);

Tabela 60. Użytki rolne i nieużytki w latach 2010-2015

Tabela 61. Zmiany w wykorzystaniu ziemi rolniczej i nieużytków w województwie pomorskim

Tabela 62. Struktura użytkowania gruntów w powiatach województwa pomorskiego.

Tabela 63. Grunty rolne wyłączone na cele nierolnicze w 2015 r.

Tabela 64. Grunty rolne i leśne wyłączone z produkcji rolnej i leśnej w województwie pomorskim w latach 2011-2015

Tabela 65. Powierzchnia gruntów rolnych gospodarstw rolnych województwa pomorskiego na tle kraju w latach 2010-2015

Tabela 66. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych województwa pomorskiego według rodzaju użytków

Tabela 67. Grunty w zasobie AWRSP

Tabela 68. Zmiany użytkowników gospodarstw rolnych

Tabela 69. Bonitacja gleb rolnych w województwie pomorskim w 2010 r. (bez powiatów grodzkich).

Tabela 70. Udział kompleksów przydatności rolniczej gleb w województwie pomorskim.

Tabela 71. Zużycie nawozów mineralnych (w przeliczeniu na czysty składnik) na 1 ha użytków rolnych w roku gospodarczym 2014/2015

Tabela 72. Poziom nawożenia mineralnego i wapniowego (w przeliczeniu na czysty składnik) w roku gospodarczym 2014/2015 oraz uzyskane plony zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi w 2015 r. wg województw

Tabela 73. Struktura odczynu gleb w latach 2011-2014

Tabela 74. Potrzeby wapniowania gleb w latach 2011-2014

Tabela 75. Zasobność gleb w przyswajalne makroelementy w latach 2011-2014

Tabela 76. Gospodarstwa rolne według grup obszarowych UR w województwie pomorskim w 2013r.

Tabela 77. Liczba złożonych wniosków o dopłaty obszarowe w 2016 r.

Tabela 78. Charakterystyka gospodarstw rolnych województwa pomorskiego, o powierzchni powyżej 1 ha UR, według grup obszarowych UR (2013 r.)

Tabela 79. Struktura obszarowa gospodarstw w podregionach województwa pomorskiego

Tabela 80. Pracujący w gospodarstwie rolnym o pow. powyżej 1 ha UR wg grup obszarowych w województwie pomorskim (2013 r.)

Tabela 81. Ciągniki rolnicze w województwie pomorskim w 2016 r

Tabela 82. Ciągniki w gospodarstwach rolnych o pow. powyżej 1 ha UR, wg grup obszarowych, w województwie pomorskim (2013 r.)

Tabela 83. Maszyny i urządzenia rolnicze w gospodarstwach rolnych o pow. powyżej 1 ha UR, w województwie pomorskim (2013 r.)

Tabela 84. Dynamika globalnej, końcowej i towarowej produkcji rolnej w województwie pomorskim w latach 2014-2015

Tabela 85. Globalna i towarowa produkcja rolnicza w województwie pomorskim na tle kraju 2013-2015

Tabela 86. Struktura towarowej produkcji rolniczej w woj. pomorskim w latach 2014-2015

Tabela 87. Struktura towarowej produkcji rolniczej wg produktów w woj. pomorskim w 2014r.

Tabela 88. Powierzchnia zasiewów wg grup ziemiopłodów w województwie pomorskim w l. 2015-2016

Tabela 89. Plony głównych ziemiopłodów w województwie pomorskim w latach 2015-2016

Tabela 90. Plony warzyw gruntowych w województwie pomorskim w l. 2015-2016

Tabela 91. Powierzchnia i zbiory owoców z drzew w województwie pomorski w latach 2015-2016

Tabela 92. Zbiory owoców z krzewów owocowych i plantacji jagodowych w województwie pomorskim w latach 2015-2016

Tabela 93. Pogłowie zwierząt gospodarskich w województwie pomorskim w latach 2005-2016

Tabela 94. Pogłowie drobiu w woj. pomorskim

Tabela 95. Gospodarstwa rolne o powierzchni pow. 1 ha UR wg grup obszarowych UR, posiadające zwierzęta (2013 r.)

Tabela 96. Stan pogłowia zwierząt w gospodarstwach w 2016 roku

Tabela 97. Produkcja żywca rzeźnego

Tabela 98. Produkcja mleka, jaj oraz wełny w województwie pomorskim w latach 2014-2015

Tabela 99. Realizacja płatności w województwie pomorskim na tle kraju w latach 2002-2016 wg stanu na 30.06.2017r. (Aneks statystyczny ARiMR)

Tabela 100. Liczba podmiotów wpisanych do Ewidencji Producentów wg stanu na 30.06.2017r.

Tabela 101. Kwota zrealizowanych płatności bezpośrednich, w latach 2004-2016 w województwie pomorskim na tle kraju, w podziale na rodzaj płatności (w zł)

Tabela 102. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca

Tabela 103. Produkt krajowy brutto w woj. pomorskim

Tabela 104. Wartość dodana brutto wg rodzajów działalności (ceny bieżące)

Tabela 105. Przeciętne zatrudnienia w 2015 r.

Tabela 106. Wykaz podmiotów gospodarczych w przetwórstwie przemysłowym w latach 2010-2016

Tabela 107. Wykaz podmiotów gospodarczych w przetwórstwie przemysłowym w latach 2010-2016 na obszarach wiejskich w woj. pomorskim

Tabela 108. Zgłoszenia działalności w zakresie produkcji, składowania, konfekcjonowania i obrotu artykułami rolno-spożywczymi

Tabela 109. Zgłoszenia działalności w zakresie produkcji, składowania, konfekcjonowania i obrotu artykułami rolno-spożywczymi

Tabela 110. Liczba zgłoszeń podmiotów zajmujących się produkcją artykułów rolno-spożywczych

Tabela 111. Wykaz zakładów prowadzących sprzedaż bezpośrednią w województwie pomorskim według kategorii produktowych (stan na 07.08.2017 r.)

Tabela 112. Wykaz zakładów prowadzących rolniczy handel detaliczny według powiatów

Tabela 113. Podaż na targowiskach w tonach

Tabela 114. Operacje dotyczące budowy i modernizacji targowisk w ramach PROW 2007-2013

Tabela 115. Klasy wielkości jezior w woj. pomorskim

Tabela 116. Produkcja, liczba podmiotów oraz zatrudnienie w sektorze akwakultury w gminach

Tabela 117. Produkcja, liczba podmiotów oraz zatrudnienie w sektorze akwakultury w gminach

Tabela 118. Połowy gospodarcze, wartość zarybień oraz zatrudnienie w sektorze rybactwa śródlądowego w gminach [%]

Tabela 119. Połowy gospodarcze, wartość zarybień oraz zatrudnienie w sektorze rybactwa śródlądowego w gminach

Tabela 120. Produkcja przetwórstwa rybnego według województw w 2013 r.

Tabela 121. Miejscowości wiejskie województwa pomorskiego według dostępności do najbliższego miasta w latach 2011-2014

Spis wykresów

Wykres 1. Liczba żłobków, klubów dziecięcych i opiekunów dziennych wg powiatów w woj. Pomorskim Stan na dzień sierpień 2017.

Wykres 2. Rejestr pomorskich przedszkoli według powiatów (bez miast). Stan na dzień 31 sierpnia 2017.

Wykres 3. Wykaz placówek zapewniających opiekę całodobową osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku w woj. pomorskim wg powiatów.

Wykres 4. Liczba gospodarstw agroturystycznych w województwie pomorskim według podregionów

Wykres 5. Odsetek osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej granicy ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji) wg województw

Wykres 6. Liczba osób w % w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej relatywnej granicy ubóstwa wg województw

Wykres 7. Liczba osób w % w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej ustawowej granicy ubóstwa wg województw; źródło: Publikacja Urzędu Statystycznego w Gdańsku Rocznik Statystyczny Województwa Pomorskiego 2016

Wykres 8. Poziom zadowolenia z życia osób w wieku 16 lat i więcej wg województw;

Wykres 9. Odsetek ludności na wsi obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków

Wykres 10. Udział procentowy dróg publicznych na terenach miejskich i zamiejskich w woj. pomorskim

Wykres 11. Powierzchnia gruntów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji oraz zrekultywowanych w woj. pomorskim, dane GUS

Wykres 12. Liczba obiektów (centrów, domów kultury, ośrodków kultury, klubów i świetlic) w województwie pomorskim w latach 2010-2016; stan na sierpień 2017

Wykres 13. Liczba wystaw organizowanych w województwie pomorskim (stan na sierpień 2017)

Wykres 14. Liczba festiwali i przeglądów artystycznych organizowanych w województwie pomorskim (stan na sierpień 2017)

Wykres 15. Liczba koncertów organizowanych w województwie pomorskim (stan na sierpień 2017)

Wykres 16. Liczba prelekcji, spotkań i wykładów organizowanych na obszarach wiejskich w województwie pomorskim (stan na sierpień 2017)

Wykres 17. Liczba imprez turystycznych i sportowo-rekreacyjnych organizowanych na obszarach wiejskich w województwie pomorskim (stan na sierpień 2017)

Wykres 18. Liczba konkursów organizowanych na obszarach wiejskich w województwie pomorskim (stan na sierpień 2017)

Wykres 19. Liczba pokazów teatralnych organizowanych na obszarach wiejskich w województwie pomorskim (stan na sierpień 2017)

Wykres 20. Liczba warsztatów organizowanych na obszarach wiejskich w województwie pomorskim (stan na sierpień 2017)

Wykres 21. Liczba innych inicjatyw organizowanych na obszarach wiejskich w województwie pomorskim (stan na sierpień 2017)

Wykres 22. Produkty tradycyjne w woj. pomorskim

Wykres 23. Liczba Kół Gospodyń Wiejskich

Wykres 24. Użytki rolne oraz nieużytki w woj. pomorskim

Wykres 25. Użytkowanie gruntów w powiatach województwa pomorskiego

Wykres 26. Wylączenia gruntów

Wykres 27. Grunty rolne w gospodarstwach rolnych

Wykres 28. Rozdysponowanie gruntów z zasobu AWRSP

Wykres 29. Struktura użytków rolnych województwa pomorskiego w klasach bonitacyjnych gleb (bez powiatów grodzkich).

Wykres 30. Wskaźnik bonitacji gleb w podregionach

Wykres 31. Wskaźnik bonitacji gleb w podregionie starogardzkim

Wykres 32. Wskaźnik bonitacji gleb w podregionie gdańskim

Wykres 33. Zużycie nawozów mineralnych w przeliczeniu na czysty składnik i powierzchnię użytków rolnych (kg/ha) w woj. pomorskim i w Polsce

Wykres 34. Zużycie nawozów mineralnych w przeliczeniu na czysty składnik (w t) w woj. pomorskim, dane GUS

Wykres 35. Zużycie nawozów mineralnych (NPK) i wapniowych (CaO) w roku gospodarczym 2014/15 wg województw

Wykres 36. Ilość gospodarstw realizujących PRS, RSK, RE w woj. pomorskim w latach 2004 – 2017

Wykres 37. Porównanie popularności pakietów PRS, RSK, RE w woj. pomorskim w latach 2014-2017

Wykres 38. Liczba gospodarstw wg. grup obszarowych

Wykres 39. Struktura gospodarstw wg. grup obszarowych UR

Wykres 40. Średnia powierzchnia gospodarstwa – pomorskie na tle kraju

Wykres 41. Liczba gospodarstw i powierzchnia UR

Wykres 42. Struktura gospodarstw rolnych

Wykres 43. Liczba gospodarstw korzystających z dopłat dla rolnictwa ekologicznego

Wykres 44. Udział branż w przetwórstwie ekologicznym

Wykres 45. Ciągniki wg grup obszarowych gospodarstw rolnych

Wykres 46. Maszyny i urządzenia rolnicze w gospodarstwach rolnych

Wykres 47. Użytkowana powierzchnia UR w analizowanych gospodarstwach FADN

Wykres 48. Dochód na osobę pełnozatrudnioną w analizowanych gospodarstwach FADN

Wykres 49. Dochód na osobę pełnozatrudnioną w analizowanych gospodarstwach FADN w typie mieszane

Wykres 50. Globalna i towarowa produkcja rolnicza na 1 ha UR w woj. pomorskim

Wykres 51. Struktura towarowej produkcji rolniczej woj. pomorskiego

Wykres 52. Struktura towarowej produkcji rolniczej – pomorskie na tle kraju

Wykres 53. Struktura zasiewów w woj. pomorskim

Wykres 54. Plonowanie podstawowych ziemiopłodów

Wykres 55. Plony warzyw gruntowych

Wykres 56. Zbiory owoców z drzew w sadach w woj. pomorskim

Wykres 57. Zbiory owoców z krzewów owocowych i jagodowych

Wykres 58. Pogłowie bydła w woj. pomorskim

Wykres 59. Pogłowie trzody chlewnej w woj. pomorskim

Wykres 60. Pogłowie owiec w woj. pomorskim

Wykres 61. Struktura pogłowia drobiu w woj. pomorskim

Wykres 62. Liczba gospodarstw i średnia wielkość stada w gospodarstwach woj. pomorskiego

Wykres 63. Liczba siedzib stad bydła w podregionach woj. pomorskiego

Wykres 64. Liczba siedzib stad trzody chlewnej w podregionach woj. pomorskiego

Wykres 65. Liczba siedzib stad owiec w podregionach woj. pomorskiego

Wykres 66. Liczba siedzib stad kóz w podregionach woj. pomorskiego

Wykres 67. Produkcja żywca rzeźnego w woj. pomorskim

Wykres 68. Produkcja mleka krowiego w woj. pomorskim

Wykres 69. Produkcja jaj w woj. pomorskim

Wykres 70. Produkcja wełny w woj. pomorskim

Wykres 71. Wartość produkcji ogółem w zł w gospodarstwach badanych w ramach FADN

Wykres 72. Zmiana wartości produkcji ogółem w % w gospodarstwach badanych w ramach FADN (2010-2015)

Wykres 73. Zmiana wartości produkcji ogółem w % w gospodarstwach badanych w ramach FADN (2014-2015)

Wykres 74. Wartość produkcji roślinnej w zł w gospodarstwach badanych w ramach FADN

Wykres 75. Wartość produkcji zwierzęcej w zł w gospodarstwach badanych w ramach FADN

Wykres 76. Koszty ogółem w zł w gospodarstwach badanych w ramach FADN

Wykres 77. Relacja produkcji ogółem do kosztów w gospodarstwach badanych w ramach FADN

Wykres 78. Zmiana relacji produkcji ogółem do kosztów w gospodarstwach badanych w ramach FADN (2010-2015)

Wykres 79. Dochód rolniczy w gospodarstwach badanych w ramach FADN (2010-2015)

Wykres 80. Udział dotacji bezpośrednich w dochodzie rolniczym w gospodarstwach badanych w ramach FADN (2010-2015)

Wykres 81. Dochód rolniczy bez dopłat bezpośrednich w gospodarstwach badanych w ramach FADN (2010-2015)

Wykres 82. Zmiana dochodu rolniczego bez dopłat bezpośrednich w gospodarstwach badanych w ramach FADN (2010-2015)

Wykres 83. Zmiana dochodu rolniczego bez dopłat bezpośrednich w gospodarstwach badanych w ramach FADN (2014-2015)

Wykres 84. Struktura zrealizowanych płatności ARiMR w latach 2002-2016 w województwie pomorskim

Wykres 85. Liczba podmiotów gospodarczych zajmujących się produkcją artykułów spożywczych w latach 2010-2016

Wykres 86. Wykaz zakładów zajmujących się ubojem, rozbiorem i przetwórstwem mięsa w woj. pomorskim

Wykres 87. Wykaz zakładów zajmujących się przetwórstwem ryb w woj. pomorskim

Wykres 88. Procentowy wykaz zakładów prowadzących sprzedaż bezpośrednią w województwie pomorskim według powiatów (stan na 07 sierpnia 2017 r.)

Wykres 89. Liczba zarejestrowanych podmiotów zajmujących się sprzedażą bezpośrednią wg kategorii produktowych

Wykres 90. Liczba zakładów prowadzących rolniczy handel detaliczny

Wykres 91. Zatrudnienie w zakładach przetwórstwa rybnego w Polsce w 2013 r.

Wykres 92. Dostępność przychodni w miastach i obszarach wiejskich województwa pomorskiego w latach 1999 i 2013

Spis map

Mapa 1. Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich w woj. pomorskim 2016 r.

Mapa 2. Powiązanie ruchu naturalnego (przyrostu lub ubytku) i salda migracji w sposób syntetyczny umożliwia typologia ruchu ludności autorstwa J. Webba (1963).

Mapa 3. Liczba zagród edukacyjnych w Polsce; stan na: 31.08.2017; Opracowanie własne na podstawie danych z CDR w Brwinowie

Mapa 4. Odsetek ludności na obszarach wiejskich korzystającej z wodociągu w woj. pomorskim 2015r.

Mapa 5. Odsetek ludności na obszarach wiejskich korzystającej z sieci kanalizacyjnej w woj. pomorskim 2015r.

Mapa 6. Uwarunkowania przestrzenne rozwoju obszarów wiejskich województwa pomorskiego

Mapa 7. Kategorie gmin według Narodowego Planu Cyfrowego

Mapa 8. Uwarunkowania- środowisko, zasoby i ich ochrona

Mapa 9. Formy prawne ochrony środowiska przyrodniczego

Mapa 10. Liczba ofert terenów inwestycyjnych

Mapa 11. Powierzchnia oferowanych terenów inwestycyjnych

Mapa 12. Przestrzenny rozkład kompleksów przydatności rolniczej gleb na obszarze województwa

Mapa 13. Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej

Mapa 14. Procentowy udział gleb zakwaszonych (bardzo kwaśnych i kwaśnych) oraz ubogich w przyswajalne składniki nawozowe (o bardzo niskiej i niskiej zawartości magnezu, potasu i fosforu)

Mapa 15. Ocena spełnienia warunków dodatkowych dla obszarów chronionych w zakresie eutrofizacji ze źródeł komunalnych i rolniczych w JCWP monitorowanych w woj. pomorskim w 2015 r

Mapa 16. Poziom azotanów w JCWP płynących monitorowanych w woj. pomorskim w 2015r

Mapa 17. Udział gospodarstw deklarujących realizację programów rolno-środowiskowych (PRS, PRSK) względem ilości gospodarstw składających wnioski o dopłaty bezpośrednie w roku 2017.

Mapa 18. Liczba gospodarstw ubiegających się o płatności ekologiczne z podziałem na powiaty na dzień 26.06.2017 r.

Mapa 19. Wysokość pomocy współfinansowanej z UE, udzielonej przez ARiMR w latach 2002-2017, w przeliczeniu na gospodarstwo rolne powyżej 1 ha i na podmiot wpisany do Ewidencji Producentów, wg stanu na dzień 30.06.2017 r.

Mapa 20. Liczba zarejestrowanych grup producentów rolnych w poszczególnych powiatach województwa pomorskiego; stan na dzień 20.07.2017 r.

Mapa 21. Sieć hydrograficzna w woj. pomorskim

Mapa 22. Rozmieszczenie terytorialne przetwórnictwa rybnych w Polsce

Mapa 23. Miejskie obszary funkcjonalne

Mapa 24. Obszary funkcjonalne szczególnego zjawiska w skali makroregionalnej

Mapa 25. Obszary funkcjonalne o szczególnych walorach przyrodniczo-kulturowych i krajobrazowych

Mapa 26. Obszary funkcjonalne o najniższym poziomie dostępu do dóbr i usług

Mapa 27. Rejonizacja rolnicza

Mapa 28. Obszary obsługi w województwie

Mapa 29. Wskaźnik syntetyczny dostępności do usług publicznych

Mapa 30. Czas dojścia z miejscowości wiejskich do najbliższego przystanku komunikacji publicznej

Mapa 31. Liczba bezpośrednich połączeń komunikacją publiczną do Gdańska

Mapa 32. Dostępność do najbliższego miasta ze wsi sołeckich województwa pomorskiego

Mapa 33. Rozmieszczenie żłobków w województwie pomorskim w 2013 roku

Mapa 34. Dzieci w wieku 3-6 lat objęte wychowaniem przedszkolnym w gminach województwa pomorskiego w 2003 i 2013 roku

Mapa 35. Dostępność do placówek przedszkolnych

Mapa 36. Rozmieszczenie szkół ponadgimnazjalnych w województwie pomorskim

Mapa 37. Dostępność do liceów ogólnokształcących

Mapa 38. Dojazdy uczniów do szkół ponadgimnazjalnych w województwie pomorskim w 2014 roku

Mapa 39. Dostępność do szkolnictwa wyższego

Mapa 40. Dostępność do lekarzy w powiatach województwa pomorskiego w 2013 roku

Mapa 41. Dostępność do lekarzy stomatologów w powiatach województwa pomorskiego w 2013 roku

Mapa 42. Dostępność do placówek służby zdrowia
 Mapa 43. Atrakcyjność krajobrazowa
 Mapa 44. Szanse rozwoju obszarów wiejskich
 Mapa 45. Regionalna sieć osadnicza
 Mapa 46. Aktywność budowlana w gminach woj. pomorskiego w latach 2011-2013
 Mapa 47. Obszary intensywnej suburbanizacji wokół miast woj. pomorskiego w 2013 roku
 Mapa 48. Model otwartej policentrycznej koncentracji – podejście aktywne
 Mapa 49. Regionalizacja fizycznogeograficzna województwa
 Mapa 50. Środowisko, zasoby i ich ochrona
 Mapa 51. Lasy w ha/na 10 tys. mieszkańców
 Mapa 52. Lasy ochronne w województwie pomorskim
 Mapa 53. Obszar objęty programem „Kompleksowe zabezpieczenie przeciwpowodziowe Żuław do roku 2030 (z uwzględnieniem etapu 2015)”
 Mapa 54. Wstępna Ocena Ryzyka Powodziowego. Mapa obszarów narażonych na niebezpieczeństwo powodzi w woj. pomorskim
 Mapa 55. Przeglądowa mapa osuwisk i obszarów predysponowanych do występowania ruchów masowych w województwie pomorskim
 Mapa 56. Liczebność stanowisk gatunków roślin w obszarach Natura 2000
 Mapa 57. Liczebność stanowisk gatunków chronionych ptaków w obszarach Natura 2000
 Mapa 58. Podział korytarzy ekologicznych w Polsce ze względu na ich lokalizację
 Mapa 59. Koncepcja sieci ekologicznej województwa pomorskiego
 Mapa 60. Parki narodowe i rezerваты przyrody w woj. pomorskim
 Mapa 61. Parki krajobrazowe w woj. pomorskim
 Mapa 62. Obszary chronionego krajobrazu w woj. pomorskim
 Mapa 63. Obszary Natura 2000 w województwie pomorskim
 Mapa 64. Obszary obsługi miast na poziomie subregionalnym
 Mapa 65. Powiązania międzymiastowe w woj. pomorskim – mapa syntetyczna
 Mapa 66. Udział przyjeżdżających w ogóle pracujących na terenie gminy
 Mapa 67. Odsetek wśród pracujących (poza rolnictwem) mieszkańców gmin, którzy dojeżdżają do pracy w innej gminie
 Mapa 68. Istniejąca struktura funkcjonalno-przestrzenna
 Mapa 69. Obszar działania Lokalnych Grup Działania wdrażających fundusz EFRROW
 Mapa 70. Obszar działania Lokalnych Grup Działania wdrażających fundusz EFMR
 Mapa 71. Walory krajobrazu
 Mapa 72. Imprezy kulturalne w województwie pomorskim w 2013 roku
 Mapa 73. Kina w województwie pomorskim w 2013 roku
 Mapa 74 Środowisko przyrodnicze, kulturowe i turystyka